МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ СЛОВА, РЕЧЕННЯ ТА ТЕКСТУ

Випуск 27

Збірник наукових праць

Київ – 2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ СЛОВА, РЕЧЕННЯ ТА ТЕКСТУ

Випуск 27

Збірник наукових праць

Київ – 2011
Видавничий центр КНЛУ

ББК81я43
П78
УДК 800

Відповідальний редактор –
доктор філологічних наук, професор Корбозерова Н.М.
Відповідальний секретар –
доктор філологічних наук, професор Швачко С.О.
Редакційна колегія:
доктор філологічних наук, професор Гетьман З.О.
доктор філологічних наук, професор Гуйванюк Н.В.
доктор філологічних наук, професор Жайворонок А.О.
доктор філологічних наук, професор Карабан В.І.
доктор філологічних наук, професор Кочерган М.П.
доктор філологічних наук, професор Крючков Г.Г.
доктор філологічних наук, професор Ставицька Л.О.
доктор філологічних наук, професор Старикова О.М.
доктор філологічних наук, професор Стеріополо О.І.
доктор філологічних наук, професор Чередниченко О.І.

Друкується за рішенням вченої ради Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 3 від 31 жовтня 2011 року).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.
Серія КВ № 8228 від 17.12.2003р.

Фахове видання з філологічних наук.
Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.
Перелік №175.

Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук.пр. / М-во освіти і П78 науки, молоді та спорту України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 1997–2011.
Вип. 27 / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – 280 с. – Бібліогр. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми лексичної, реченнєвої, та текстової семантики, пов’язані з мовними та стилістичними особливостями функціонування слова, словосполучення, речення та тексту.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів ВНЗ, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

ББК 81я43

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ҐЕНДЕРУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено лінгво-прагматичному ґендерному аналізу в іспанській мові. Багаторівнева структура комунікативної особистості відтворюються в специфіці тексту. Одним з основних елементів цієї структури є стать комунікативної особистості. Оскільки за цим поняттям знаходиться інтегральна характеристика, його дослідження потребує комплексного підходу.
Ключові слова: ґендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена лингво-прагматическому гендерному анализу в испанском языке. Многоуровневая структура коммуникативной личности отображается в специфике текста. Одним из основных элементов этой структуры является пол коммуникативной личности. Поскольку за этим понятием находится интегральная характеристика, то для его исследования необходим комплексный подход.
Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

Gender is a range of characteristics used to distinguish between males and females, particularly in the cases of men and women and themasculine and feminine attributes assigned to them. Depending on the context, the discriminating characteristics vary from sex to social roleto gender identity.In addition to age, gender is one of the universal dimensions on which status differences are based. Unlike sex, which is a biological concept, gender is a social construct specifying the socially and culturally prescribed roles that men and women are to follow.
Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Мета дослідження полягає у вивченні й описі лінгво-прагматичних аспектів ґендерного фактору в іспаномовному дискурсі.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів вивчення такого складного явища, яким є ґендер в іспаномовному комунікативному просторі. Ґендерний параметр є одним з основних прагматичних параметрів і має високе значення саме для ідентифікації особистості. Крім того, ґендерні студії являють собою один із найбільш актуальних напрямків як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві, при цьому в українському мовознавстві ґендерна лінгвістика знаходиться у процесі формування.

Об'єктом дослідження цієї статі обрані лексичні одиниці іспанської мови, які марковані ґендерним параметром.

Уведення поняття *ґендер* у сучасну лінгвістичну парадигму відкрило перспективи для переусвідомлення різних факторів мови в новому ракурсі. В країнах Західної Європи і в США фундаментальні дослідження ґендерного фактору у мові активно проводяться вже протягом тридцяти років. В кінці XX століття основні філософські питання – проблема сутності

© Андрійченко Ю. В.

людини, сенс її існування, простір і час людського буття – зазнали ґендерних змін. Усвідомлення цього положення знайшло відображення у ґендерних дослідженнях. Ці дослідження як науковий напрямок є результатом інтенсивного розвитку феміністських практик.

В кінці 60-х – на початку 70-х років ґендерні дослідження в мові отримали ще один потужній імпульс завдяки новому жіночому руху у США і Німеччині, внаслідок чого в мовознавстві виник своєрідний напрямок, який отримав назву *феміністської лінгвістики.* Головна мета цього напрямку полягає у викритті патріархату: чоловічого домінування в суспільному і культурному житті. Основною в галузі теоретичної лінгвістики є праця Р. Лакоффа "Мова і місце жінки", в центрі уваги якої було дослідження загальних питань відображення соціального статусу жінки в мові [1]. Р. Лакофф дійшов висновку, що у європейських мовах жінки відображені, як правило, негативно (наприклад, у фольклорі), вони відіграють частіше роль об'єкта, а не суб'єкта, їхня мовленнєва поведінка характеризується більшою невпевненістю, ніж чоловіча, і в той же час гуманністю, орієнтованістю на співрозмовника, і тому поведінка жінки є менш агресивною. Це відбувається тому, що в європейських суспільствах існує сталий стереотип жіночості, яка розуміється як *м'якість*, *покірність*, *поступливість*. А жінки, які говорять і пишуть у чоловічому стилі, тобто які вміють наполягати на обговоренні тієї теми, яка їх хвилює, сприймалися як *неосвічені.* Цю ситуацію Р. Лакофф схарактеризував як положення *подвійного зв'язку* [1].

До специфіки феміністської теорії критики мови можна віднести її яскраво виражений полемічний характер, розробку особистої лінгвістичної методології, залучення до лінгвістичного опису результатів всього спектру наук про людину (психології, соціології, історії та ін.), а також низку вдалих спроб вплинути на мовну політику [2:48].

Теоретики феміністської теорії критики мови виходять із того, що жінці для психологічного, соціального і біологічного виживання у суспільстві необхідно знайти в ньому свою ідентичність, тобто бути адекватно відображеною, ідентифікованою у мові, яка вживається у конкретному суспільстві. Вчені звернули особливу увагу на нерівномірну кількість осіб різної статі в мові. Мова фіксує картину світу з чоловічої точки зору, тому вона є андроцентричною: мова відбиває картину світу, яка ґрунтується на чоловічій думці, від особи чоловічого суб'єкта, де жіноче виступає головним чином, у ролі об'єкта, в ролі іншого, вторинного і

© Андрійченко Ю. В.

протиставляється традиційній культурі як культурі ідеологічно чоловічій [3:114–135].

Враховуючи вказані вище феміністською лінгвістикою ознаки антропоцентризму мови як найбільш характерних форм прояву цього феномену в іспанській мові, можемо виділити таке:

1. Ототожнення понять *людина* і *чоловік*. Незважаючи на те, що значення *жінка,* формально залучене до дефініції поняття людина, фактично не вживається в мові, тобто загальнолюдське поняття є маскулінною категорією. В іспанській мові обидва ці поняття позначені одним словом *hombre*, і в уявленні більшості носіїв мови це слово пов'язане з чоловічою статтю.

2. Іменники жіночого роду є, в багатьох випадках, похідними від чоловічих, а не навпаки: *un traductor – una traductora, un escritor – una escritora*. Вживання чоловічого визначення до жінки є припустимим і підвищує її статус і соціальний стан. У сучасному іспаномовному суспільстві престижні професії *abogado, doctor* однаково відносяться як до чоловіків, так і до жінок, але первинне їхнє походження є маскулінним, оскільки до XX століття поняття *жінка* і *адвокат*, *жінка* і *лікар* були несумісними.

3. Сполучення іменників, що визначають осіб жіночої статі, з номінаціями чоловічого роду виражають, зазвичай, позитивну оцінку жіночої статі, і навпаки, номінація чоловіка жіночим визначенням має негативну оцінку. Психологи давно відзначили цю особливість, при цьому вона є універсальною майже для всіх мовних спільнот. Вважаємо за потрібне відзначити, що деякі *парні* лексичні одиниці, які визначають паралельні поняття, дуже часто виявляються нерівноцінними за емотивним, оцінним або експресивним змістом. Наприклад, наведені нижче іменники чоловічого роду, які мають нейтральне значення, в жіночому роді отримують негативне забарвлення: *cortesano* (придворний) – *cortesana* (куртизанка); *verdulero* (торговець зеленню) – *verdulera* (зухвала розв'язна жінка); *un tipo* (чоловік) – *una tipa* (зневажливо про жінку). Іменники чоловічого роду можуть вживатися на позначення осіб будь-якої статі: тут діє механізм залучення до граматичного роду [4:83–97]. Для визначення осіб обох статей у мові переважно вживаються форми чоловічого роду: *los amigos*, *los abogados*. В іспанській мові для визначення різностатевої групи осіб з більшістю представниць жіночої статі навіть у випадках, коли чоловіча стать представлена лише однією особою, вживають артикль

© Андрійченко Ю. В.

чоловічого роду *los.*

Таким чином, в більшості випадків жіноча стать часто ігнорується в іспанській мові, а фемінність і маскулінність різко протиставляються одна одній як у якісному (негативна і позитивна оцінка), так і в кількісному (домінування чоловічого як загальнолюдського) відношенні, що приводить до виникнення ґендерних асиметрій.

Нова фаза цього потужного наукового напрямку припадає на 80-і роки, коли здійснився перехід від аналізу патріархату і специфічного жіночого досвіду до аналізу ґендерної системи. Жіночі дослідження поступово перетворюються на ґендерні, де на перший план виходять підходи, згідно з якими всі соціальні та культурні аспекти зазнають ґендерних змін. Нова ґендерна концепція перетворила предмет *жінки* у більш широке проблемне поле статевої відмінності як такої. Зміст жіночих досліджень розширився, за рахунок залучення проблеми маскулінності і сексуальності. У 90-і роки ґендерні дослідження розповсюдились у багатьох лінгвокультурах. На тлі робіт феміністів-лінгвістів з'явилися дослідження, які присвячені чоловічій ґендерній ідентичності, її відображенню у мові. З кінця 80-х років зацікавленість до проблеми маскулінності суттєво зросла. Найбільш суттєвим висновком дослідників цього аспекту є розмежування різних типів мужності і визначення серед них стереотипу домінуючої мужності [5:109]. Саме домінуюча мужність найбільш часто відбивається у мові як зразок для наслідування. Разом із цим встановлено, що домінуюча мужність, з одного боку, змінюється від культури до культури, з іншого, як мужність, так і жіночість – це динамічні, історично змінні концепти [4]. Б. Коннелл уводить поняття *культурної репрезентації*: завдяки нашаровуванню і мінливості мужності і жіночості цілком можлива маніпуляція цими поняттями. За Б. Коннеллом, мужність, як і жіночість – це багатовимірний концепт, який складається з великої кількості бінарних опозицій, що дозволяє ним маніпулювати [5].

До таких досліджень належать кроскультурні і лінгвокультурологічні студії, головна особливість яких це поки ще мала розробленість проблеми на матеріалі іспанської мови, оскільки основний масив даних, отриманих на основі американського варіанта англійської мови, деяких європейських мов, а також російської мови, що не дає поки ще підстав твердити про повне уявлення фактів ґендерної картини світу [6:37–47]. Однак, можна констатувати, що номінативна система мов не однаковим чином маніфестує концепти *мужність* і *жіночість* і надає їм не однакові значення.

© Андрійченко Ю. В.

У вітчизняному мовознавстві розробка питань стосовно соціокультурного питання статі до недавнього часу мала лише епізодичний характер. Фундаментальна для культури людства опозиція *чоловічий / жіночий*, за допомогою якої інтерпретується оточуючий світ, цікавила лінгвістів у контексті суміжних наук: психології, культурології, філософії. Але зараз вже можна казати про формування ґендерології як самостійного напрямку лінгвістичної вітчизняної науки, об'єктом якої є репрезентація у мові соціальної статі.

У зв'язку з формуванням ґендерології поширюються межі ґендерних досліджень, відбувається їхнє збагачення теоретичною базою і емпіричним матеріалом. З'явилася низка наукових праць, в яких досліджені особливості комунікативної поведінки чоловіків і жінок, окреслені основні напрямки подальших досліджень, ретельно проаналізовані специфічні риси появи ґендерних стереотипів мовної свідомості [4; 7]. Але, незважаючи на інтенсивний розвиток ґендерних досліджень, у вітчизняному науковому дискурсі все ще існує низка методологічних проблем, які потребують свого вирішення. Серед них можна назвати недостатню розробку термінологічного апарату нового наукового напрямку, труднощі при виборі лінгвістичних методів його дослідження. Очевидно, що сам по собі ґендер не є лінгвістичною категорією, але у значній мірі його зміст може бути розкритий шляхом аналізу структур мови.

Крім того, сучасна ґендерна теорія базується на сталій характеристиці чоловічого і жіночого в лінгвокультурі, що вказує на певний культурний код, тобто генотип, який усвідомлюється новими поколіннями лінгвокультурної спільноти під впливом пам'яті.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей функціонування ґендерних стереотипів, просунутися дедалі у встановленні розкриття цього лінгвістичного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков : ХЦГИ, 2001 ; СПб. : Алетея, 2001. – Ч. II : Хрестоматия. – С. 784–798. 2. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М. : Изд-во "Институт социологии РАН", 1999. – 180 с. 3. *Кристева Ю.* Жест: практика или коммуникация? / Юлия Кристева // Избранные труды : Разрушение поэтики. – М., 2004. – С. 114–135. 4. *Кирилина А. В.* Теория и методология гендерных исследований / Алла Викторовна Кирилина // Курс лекций. – М. : Изд-во "Институт социологии РАН", 2001. – 120 с. 5. *Connell R. W.* Masculinities Text / R. W. Connel. – Berkeley : University of California Press, 1995. – 295 p. 6. *Рябов О. В.* Гендерные аспекты межкультурной коммуникации: социально-философский анализ / Олег Вячеславович Рябов // Гендер как интрига познания: Альманах. – М. : Рудомино, 2002. – С. 37–47. 7. *Горошко Е. И.* Языковое сознание: гендерная парадигма / Елена Ивановна Горошко. – М. ; Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2003. – 440 с.

© Андрійченко Ю. В.

АФАНАСЬЄВА О. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ СТАТУС АВТОРА У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджуються особливості розбудови структури авторських функцій у сучасному французькому політологічному дискурсі та їх лінгвопрагматичні характеристики.
Ключові слова: автор, функція, французький політологічний дискурс.

В статье исследуются особенности построения структуры авторских функций в современном французском политологическом дискурсе и их лингвопрагматические характеристики.
Ключевые слова: автор, функция, французский политологический дискурс.

The article deals with the specific structure of author's functions in French discourse of political science and with their linguistic and pragmatic characteristics.
Key words: author, function, French discourse of political science.

Метою пропонованої статті є виявлення та опис функціонально-прагматичних характеристик автора у сучасному французькому політологічному дискурсі на основі аналізу сучасних підходів до вивчення проблеми авторських функцій у науковому дискурсі.

Актуальність обраної проблеми зумовлено тим, що вивчення функціонально-прагматичної організації дискурсу політології, зокрема функцій та статусу автора, є одним із важливих компонентів комплексного дослідження наукового дискурсу.

Об'єктом аналізу є дискурс французької політології.

Предметом дослідження є функціонально-прагматичні характеристики автора у сучасному французькому політологічному дискурсі.

Наукова новизна полягає в тому, що функціонально-прагматичні характеристики автора у сучасному французькому політологічному дискурсі не були предметом спеціального дослідження.

Однією з центральних проблем сучасних лінгвопрагматичних розвідок, присвячених науковому дискурсу, є проблема мовця, автора наукового твору, яку розглядають переважно у риторико-аргументативному ракурсі етосу [1] (див. аналіз теорій суб'єкта мовлення у [2]), у функціональному аспекті та загальноепістемічній перспективі. З огляду на те, що вже з XVII ст. наука функціонує як транснаціональна, а сучасну науку включено до процесу глобалізації,

© Афанасьєва О. М.

нагальною залишається необхідність встановлення спільних дискурсивних рамок та прагмакомунікативних засад наукового дискурсу. До завдань наукової прози відносять доведення певних положень, гіпотез, аргументацію, точний і систематичний виклад наукових питань, повідомлення нових результатів дослідження [3]. З цими прагмакомунікативними характеристиками пов'язано і функціонально-семантичні категорії наукового тексту, до яких М. П. Котюрова відносить понятійність (абстрактна узагальненість), цілісність, точність, гіпотетичність, аргументованість, оцінність, наступність, емпіричність / теоретичність, логічність і зв'язність викладу [4]. Усі дослідники дискурсу науки приділяють увагу опису обмежувальних вимог, які традиційно ставлять до наукового викладу і таким чином стандартизують його – ясність, точність, лаконічність, інформативна насиченість, логічність, об'єктивність, нейтральність, послідовність, аргументованість. Так, Ш. Баллі наголошував на об'єктивності та безособовості наукового викладу [5:144], а Л. В. Щерба – на суворості у виборі термінів, яка не повинна допускати жодних двозначностей [6:119].

Водночас дослідники визнають, що спільні вимоги мають специфічне застосування та різний ступінь обов'язковості в залежності від підвиду наукового дискурсу – природничого, технічного, гуманітарного, а також конкретної науки. Так, гуманітарні науки є менш формалізованими і виявляють більшу залежність об'єкта пізнання від його суб'єкта [7]. Крім того, риторико-прагматичний аспект побудови наукового дискурсу залежить і від форми його існування – усної чи письмової, належності до певного жанру, історичної доби, індивідуальної манери автора. При цьому, певні специфічні риси властиві як окремим науковим школам, так і національним епістемічним традиціям, серед яких сучасні дослідники вирізняють англосаксонську, галльську і тевтонську. Так, до особливостей галльської традиції відносять таке: 1) функція емпіричних даних полягає лише в ілюстрації, а не демонстрації викладу; 2) увагу зосереджено на суворому дотриманні логічного розвитку думки; 3) чітко усвідомлюється існування апріорних концептуальних засад. Таким чином, фактуальний аспект відіграє набагато меншу роль у порівнянні з теоретичним [8:129–130]. Як уважають сучасні учені, у порівнянні з англосаксонською європейська наука залишається певним чином дегуманізованою та деперсоналізованою. Так, наприклад, вживання

© *Афанасьєва О. М.*

займенників 1-ої особи однини є більш частим в англійських наукових текстах [9:48–49]. Відмічається і національно зумовлена специфіка у вираженні оцінки в науковому дискурсі [10].

Останнім часом наукова діяльність усе частіше розглядається як соціально зумовлена, основним виміром якої є письмовий. При цьому науковий дискурс уже не вважається лише носієм наукового знання, але матеріальною системою, яка бере безпосередню участь у його продукуванні. Крім того, суттєві зміни наукових парадигм у XX ст. (див. праці Б. Латура, Е. Морена, П. Фейєрабенда та ін.), передусім нова епістемологія постмодерну в гуманітарних науках (Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж. Дерріда та ін.), призвели до перегляду цих універсальних вимог, постановки їх під сумнів, навіть заперечення. Так, класичний період розвитку науки характеризувався метою остаточного досягнення істини та її фіксації [11:66], переважанням абстрактно-теоретичних та позитивістських підходів, а так звана посткласична епістемологія включає суб'єкт пізнання як елемент наукової діяльності, визнає відносний характер наукового знання, що посилює роль суб'єктивної думки, опінії відносно об'єктивного, надсуб'єктного знання. Саме продукування знання як основна мета науки ставиться під сумнів. Сучасна наука розглядається як проекція соціального, відбувається деміфологізація науки, таких її засад, як об'єктивність, раціональність, істина. Увага зосереджується на жанрових та галузевих функціональних особливостях мови науки [9:46–47].

Крім того, абсолютизація мовного, дискурсивного виміру наукового пошуку, представлення його як мовної гри кардинально змінює принципи побудови постмодерного наукового дискурсу. Замість чітко визначеної терміносистеми, суворих канонів дефініції, які забезпечують стандарти точності, ясності, логічності та об'єктивності наукового викладу учені-постмодерністи пропонують нову систему дискурсивних принципів – відмову від фіксації значення, постійне повернення до семантичних засад тих чи інших понять, активну метафоризацію наукового дискурсу. Таким чином, вимоги типізації, стандартизації, традиційності наукового дискурсу взаємодіють з новою епістемікою, яка їх заперечує. Традиційні універсальні вимоги до наукового дискурсу, трансформуючись певним чином у новій епістемічній парадигмі постмодерну, а також обумовлені типом та жанром дискурсу,

© Афанасьєва О. М.

історичними, етнокультурними та індивідуальними параметрами, визначають основні прагмакомунікативні ознаки наукового дискурсу – його інформативну та комунікативну структуру, актантно-рольові відношення, комунікативні стратегії та риторико-стилістичні прийоми. Крім того, завдяки Інтернету, нівелюються кордони між різними інституційними і неінституційними типами дискурсів, їх жанрами [83].

Французький політологічний дискурс поєднує різною мірою обидва підходи, що виявляється у часовій перспективі (“традиційна” науковість текстів, написаних у період 1950 – кінця 1970-х рр. ХХ ст. та відчутний вплив постмодерної епістеміки основоположників філософських засад сучасної французької політології – М. Фуко, Л.Альтюссера, П.Бурдьє та ін, починаючи з 70-х рр. ХХ ст.). Йдеться також про жанрові різновиди, які є більш чи менш гнучкими, схильними до новацій та індивідуально-авторських стильових варіацій (за нашими спостереженнями, найбільшу варіативність представлено в жанрі статті), і редакційну політику (наприклад, відносну “традиційність” часопису *Revue française de science politique*).

Осередком основних епістемічних та методологічних настанов та цілей наукового твору виступає його автор, дослідженню функцій якого у річищі прагмакомунікативних засад наукової комунікації присвячено дослідження О. М. Ільченко, М. П. Котюрової, Р. С. Алікаєва, В. Б. Кашкіна, Г. О. Болдирєвої, Ф. Растьє, Ж.-П. Бронкара та ін. До основних функцій дискурсу науки учені відносять інформативну, епістемічну та когнітивну (систематизація знання, формулювання нових знань), аргументативну (пояснення, доведення певних положень), комунікативну (дискутування, обговорення). З погляду Р. С. Алікаєва, метою наукового спілкування є процес виведення нового знання про предмет, явище, їх властивості та якості, представлений у вербальній формі і зумовлений канонами наукового спілкування – логічністю викладу, доведенням істинності чи неістинності певних положень, граничною абстрактизацією предмета мовлення [12:60–68].

М. П. Котюрова та І. М. Шестакова вважають, що основними комунікативними завданнями наукового тексту є повідомлення отриманої інформації, повідомлення про підходи до об’єкта вивчення, проведення критичного аналізу знання [13]. Н. Г. Валєєва виділяє як основну функцію наукового викладу інформування, повідомлення, наголошуючи при цьому на ролі пояснення, яке включає закріплення

© *Афанасьєва О. М.*

процесу пізнання та збереження знання (епістемічна функція), отримання нового знання (когнітивна функція), передавання спеціальної інформації (комунікативна функція) [14].

Саме автор, який є суб'єктом наукового дискурсу, обирає об'єкт дослідження, його методи, мету і відповідно до цієї мети – стратегії, тактики і прийоми дискурсивного представлення цільовому адресату. Загалом виділяються такі характеристики комунікантів наукової галузі: типізованість та відстороненість суб'єкта та об'єкта [12:81; 15], незалежність чи цілковита байдужість агентивних інстанцій [16:162–163], рівність учасників та нейтралізація статусних ознак і рольових позицій [7].

До специфіки наукової комунікації дослідники відносять типізовані умови спілкування, зокрема специфічний хронотоп. Так, Ж.-П. Бронкар уважає, що в теоретичному монологічному дискурсі ніщо не вказує на фізичні параметри мовленнєвої дії, час та простір продукування, що виражається у відсутності часових і просторових дейктиків. Дослідник робить висновок про переважання форм теперішнього часу і кондиціоналу (за статистикою 2 / 3 дієслівних форм) у наукових текстах і зазначає, що базові форми, якими є Présent і Passé composé, мають жанрове значення, чітко відмінне від дейктичного [16:162–163, 173–175]. Проте нерідко в політологічних текстах досить чітко простежується щонайменше дворівнева або багаторівнева часова організація, яка включає рівень часових координат предмета дослідження і залежить від його специфіки (часовий вимір події / динаміка розвитку / надчасова концептуалізація предмета дослідження), та рівень часової перспективи пошукового та комунікативного плану, представленої автором твору, наприклад, проспекція.

Одним із нагальних питань дискурсивного аналізу є дослідження статусно-рольових характеристик та функцій автора. Р. С. Алікаєв наголошує на рівних пресупозиціях учасників наукової комунікації [12]. Крім того, наукова та науково-педагогічна комунікація відбувається як у формах безпосереднього спілкування (конференції, лекції, семінари, у тому числі Інтернет-форми спілкування, захист дисертації), так і опосередкованих, відстрочених, письмових (монографії, статті, тези виступів), що зумовлює різні комунікативно-прагматичні функції автора в різних традиційних і нових ситуаціях наукового спілкування.

© Афанасьєва О. М.

Так, В. І. Карасик говорить про наявність у автора наукового твору кількох статусно-рольових характеристик: ученого-дослідника, ученого-педагога, ученого-експерта, ученого-популяризатора [7].

К. Флоттум виділяє такі риторичні ролі автора наукової статті: 1) письменника, яка відсилає до процесу написання чи організації статті; 2) дослідника; 3) аргументатора; 4) оцінну роль автора [17:26]. Здійснення комунікативного акту є реалізацією компетенцій мовця та стратегій, які він обирає для досягнення своєї комунікативної мети. Так, К. Кербра-Ореккйоні виділяє енциклопедичну, логічну, мовну, комунікативну, риторико-прагматичну, дискурсивну [18:161–196], а П. Шародо розглядає ситуативну, дискурсивну та семіолінгвістичну компетенції мовця [19:113–114]. К. Гіланд наголошує на інтеракції автора та читача наукового твору, яка виявляється у структурі відповідних функцій (*Stance / Engagement*) та їх маркерів [20], до яких відносять, зокрема, особові займенники та вживані з ними дієслова, маркери епістемічної модальності, аргументативні зв'язки, метатекстові вирази, поліфонічні конструкції, бібліографічні посилання [21:15]. Ф. Растьє, зі свого боку, виділяє дві пари акторів наукового дискурсу: комунікативну функцію виконують Провідник (тетична модальність та меліоративна оцінка) та Режисер (площина гіпотетичності та пейоративна оцінка), а діалогічну репрезентацію мімесису забезпечують Гарант (іренічна функція, тетична модальність і нейтральна оцінка) та Критик (полемічна функція, тетична модальність та пейоративна оцінка) [22].

Дослідження авторських функцій у французьких політологічних творах дозволило нам виокремити також функції *медіатора* та *полеміста*, які разом із виділеними Ф. Растьє та К. Флоттум функцією *дослідника* та функцією *провідника*, на значущості якої наголошує Ф. Растьє, організують основні чотири вектори у структури авторських функцій сучасного французького політологічного дискурсу.

Функція *дослідника* визначає епістемічне спрямування політологічного твору і виражається через розбудову відповідної понятійної мережі, організованої за допомогою опорних концептуально-семантичних вузлів. Ядром цих вузлів є епістемічні метаконцепти або класифікатори типу *théorie, hypothèse, conception, modèle, méthode,* та (мета)релятори, які їх квантифікують (*aspect, objet, type, caractéristique, spécificité, etc*.). Водночас у сучасному

© Афанасьєва О. М.

суспільно-політичному науковому дискурсі часто спостерігаємо тісне поєднання функцій *дослідника* і *медіатора,* що відбувається засобами хеджингування, пом'якшення категоричності, асертивності наукового викладу (див., зокрема, праці О. М. Ільченко, К. Гіланда та ін.).

Одним із найуживаніших прийомів такої функціональної взаємодії виступає контекстуальне уточнення, яке виражається за допомогою різноманітних лінгвопрагматичних засобів, зокрема операторів *comme, en tant que*, прийому переформулювання, уведеного виразом *c'est-à-dire,* поміщення коментарю, тлумачення, альтернативної думки, уточнювальних обставин у дужки, структурно-синтаксичного прийому уточнювального повтору, розгалуженої фрастичної структури. Крім того, поряд із традиційними логічними операціями аналізу, синтезу, дедукції, індукції, автори політологічних творів нерідко шукають корінь проблеми у семантиці відповідних концептів і звертаються до лінгвосеміотичних методів аналізу, етимологічного пояснення значення того чи іншого терміна. Так відбувається зміщення об'єкта дослідження з понятєвого рівня у план семантичного аналізу концепту. У такий спосіб автор наголошує також на проблематизації досліджуваного питання, переводячи спрямування свого твору до полемічної настанови і здійснюючи таким чином свою функцію *полеміста*.

Вузлом структури авторських функцій виступає категорія особи, на чому наголошують численні дослідники цього питання. Так, з погляду О. М. Ільченко, таку визначальну характеристику позиції автора в науковому дискурсі, як його об'єктивність та відстороненість, тісно пов'язано з категоріями особи, визначеності, невизначеності та узагальнення [23:135]. Дослідниця зазначає, що особливості вживання невизначеної особи або експліцитного "я" в англомовному науковому дискурсі зумовлюються такими чинниками, як прагнення автора створити ефект деперсоналізованої об'єктивності наукових розвідок, їх валідності та водночас залучення адресата до свого "табору"; намагання автора створити ефект альтернативності [там само: 135–143]. Як уважає Ж.-П. Бронкара, теоретичний монологічний дискурс (наприклад, монографія) відноситься до світу автономного викладу, де ніщо не вказує на агента продукування: зокрема, це відсутність елементів, які прямо відсилають до інтерактантів (наприклад, остенсивів), 1-ої і 2-ої осіб однини з екзофоричним

© *Афанасьєва О. М.*

значенням, значна роль пасивних конструкцій, присутність 2-ої особи множини та *on*, які відсилають до полюсів вербальної інтеракції взагалі [16:162–163, 173–175]. У свою чергу Ф. Растьє визначає такі морфо-синтаксичні маркери основних авторських функцій : *Провідник* – Nous (інклюзивне), Futur, Passé composé, доконаний вид; *Режисер* – Nous (ексклюзивне), Conditionnel, недоконаний вид; *Гарант* – On, Présent, Passé composé, доконаний вид; *Критик* – Je, Présent, недоконаний вид [22].

Ці стандартні ознаки наукового тексту, виражені передусім у його прономіналізації, притаманні і сучасному французькому політологічному дискурсу, у якому вони позначають у першу чергу функції *провідника* і *медіатора*. Тут переважають такі маркери авторської відстороненої присутності, як *nous* авторської скромності, неозначено-особове *on,* пасивні конструкції, так званий "об'єктивований виклад", в якому відсутня експліцитно позначена категорія автора – суб'єкта висловлювання. Водночас автори сучасних французьких політологічних творів здебільшого вдаються до досить складної гри в позначенні категорії авторства, використовуючи в одному тексті всі вищеназвані засоби і нерідко включаючи до них власне авторське "я". Крім того, слід відмітити особливості, зумовлені дискурсивним різновидом, жанром та індивідуальними рисами авторського стилю, які визначають вибір позначення авторської присутності.

Так, для менш обмежених стандартними рамками наукового дискурсу філософських жанрах діалогу, есе, роздумів таких авторів, як Ален, Р. Арон, П. Альтюссер, П. Бурдьє характерною є активізація та переважання 1-ої особи однини над іншими формами авторизації. Так, у наведеному нижче міркуванні П. Бурдьє спостерігаємо складну взаємодію безособового об'єктивованого викладу, займенників 1-ої особи однини *je* і множини *nous* та неозначено-особового займенника *on : "L'autorité, en effet, a ceci de paradoxal qu'elle ne réussit à médiatiser le pouvoir indivis, par le moyen d'une instance de gouvernement distincte des gouvernés, donc par le moyen d'une instance hiérarchique, que dans la mesure où cette autorité vient d'ailleurs, de plus loin et de plus haut que le pouvoir lui-même, monde platonicien des Idées, fondation antique de la cité chez les Romains, puissance ecclésiastique brandissant les foudres de l'enfer ; or — et c'est la première ligne de l'essai –*

© Афанасьєва О. М.

“L'autorité s'est évanouie du monde moderne”. Là, nous touchons à l'accusation de nostalgie. Mais je crois que c'est là qu'on se trompe” [24:18–19]. У такий спосіб автор постає також як *медіатор* і *полеміст*, що є особливо характерним для постмодерного дискурсу французької політології.

Функція *полеміста* включає в себе таку важливу складову, як *проблематизація* наукового викладу [25]. Постановка та розв’язання проблеми через послідовність етапів виявлення, формулювання проблеми, аналізу підходів та шляхів її дослідження, пошуку шляхів та методів розв’язання лежить в основі як практичного, так і наукового освоєння дійсності. Проте методологія постмодерну зумовила появу проблематології як спеціального підходу, який зосереджує увагу радше на постановці проблеми або питання, ніж на її розв’язанні або відповідях. Так, П. Фавр, досліджуючи становлення сучасної французької політології, виділяє в цьому процесі “*la constitutions d’une science des questions politiques””* з окресленням власної “*problématique des “questions*”” [26:365, 368]. Таким чином, з одного боку, відбувається розвиток філософсько-методологічних засад політології як відносно нової наукової галузі, а з іншого – посилення її комунікативного аспекту.

Автор – *полеміст* розбудовує свої міркування навколо основного семантичного регулятора, яким виступає метаконцепт *problème* і який розкривається через складну реляційну мережу (мета)реляторів, які стають виразниками основної комунікативної стратегії проблематизації, виводячи міркування у русло полеміки, дискусії, пошуку. Їх семантика окреслює процес міркування як пошуку, сприйняття, розуміння, інтерпретації (*chercher, quête, concevoir, voir, entendre, comprendre, interpréter, rejeter*), дебатів, полеміки (*débat, polémique, discussion, critique*). Визначальної ролі набуває при цьому семантика складності, труднощів, протиріччя, яка стає одним із основним аргументів постановки під сумнів, невизначеності, неможливості дати остаточну відповідь, знайти єдине рішення.

Дискурсивне конструювання вектору проблематизації відбувається також за допомогою епістемічної модальності питання, постановки під сумнів, невизначеності (*question, questionnement, interrogation, doute, incertitude, confusion, hésitation, etc.*), при цьому значну роль відіграють риторичні питання, а традиційні аргументи вірогідності та доказовості

найчастіше ставляться під сумнів чи заперечуються. У французькому політологічному дискурсі можна виділити два основні різновиди питальних актів: прямі проблемотвірні та риторичні. Перші використовуються для постановки проблеми, визначення тих питань, на які має відповісти даний твір, або тих питань, які виникають у ході міркування чи були поставлені іншими дослідниками. Інтерогативність все частіше використовується як засіб організації макросемантичного рівня тексту. Так, зокрема, роль питальних конструкцій зростає з часом у заголовках статей, назвах розділів і підрозділів монографій. Досить часто у такий спосіб розбудовується ланцюжкова діалогічна структура у монологічному тексті, де на поставлені питання дається відповідь, яка, у свою чергу, спричинює нові питання. Поширеним засобом проблематизації викладу виступають риторичні питання. Їх основної метою є привернення уваги, спонукання до роздумів, а також осмислення певного явища тощо.

Функцію *медіатора* спрямовано передусім на контекстуалізацію політологічного знання, що відбувається за допомогою посилання на певного автора, цитування, зіставлення поглядів, їх представлення в рамках відповідної епохи чи школи. Особливу роль відіграє при цьому прийом поміщення певних фрагментів у лапки, передача їх мовою оригіналу (давньогрецькою, латиною, англійською, німецькою). Таким чином розбудовується поліфонія політологічного дискурсу, де автор нерідко виступає в ролі медіатора у ним же організованій віртуальній дискусії з приводу певного політичного явища чи концепції.

У такий спосіб, завдяки поліфункціональній організації авторської настанови у французькому політологічному дискурсі основний вектор авторської аргументації спрямовується не на доказ істинності власних поглядів, а на виявлення проблемних моментів у різних складових самої схеми постановки та розв’язанні проблеми, методах інтерпретації та аргументації, а стратегія проблематизації, дискурсивне фокусування на постановці проблеми превалює навіть у жанрі сучасного підручника з політології. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні авторських функцій у різних жанрах наукового дискурсу та дискурсу різних наукових галузей.

© Афанасьєва О. М.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Images* de soi dans le discours. La construction de l'ethos : [sous la dir. de R. Amossy]. – Lausanne : Delachaux et Niestlé, 1999. – 216 p. 2. *Rabatel A.* La part de l'énonciateur dans la construction interactionnelle des points de vue / Alain Rabatel // Marges linguistiques. – 2005. –№ 9. – P. 115–137. 3. *Простов А. В.* Перфект во французском научном лингвистическом дискурсе [Электронный вариант] / Александр Владимирович Простов. – Режим доступа : http://library.krasu.ru /ft/ft/_articles/0112275.pdf. 4. *Котюрова М. П.* Функционально-стилистический анализ научного текста / Мария Павловна Котюрова. – Режим доступу : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles /0070406.pdf. 5. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 416 с. 6. *Щерба Л. В*. Избранные работы по рускому языку / Лев Владимирович Щерба. – М. : Учпедгиз, 1957. – 320 с. 7. *Карасик В. И.* О типах дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. трудов. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20. 8. *L'analyse* de discours : [sous la dir. de R. Ringoot et Ph. Robert-Demontrond]. – Editions Apogée, 2004. – 222 p. 9. *Poudat C.* Etude contrastive de l'article scientifique de revue linguistique dans une perspective d'analyse des genres : thèse pour obtenir le grade de docteur: sciences du langage / Céline Poudat. – Université d'Orléans, 2006. – 477 p. 10. *Rentel N.* Evaluation in Italian and French Research Articles in Linguistics / Nadine Rentel // Perspectives interculturelles et interlinguistiques sur le discours académique. – Université de Turku, 2007. – V. 1. – P. 59–72. 11. *Ильин В. В.* Природа науки / Виктор Васильевич Ильин, Анатолий Терентьевич Калинкин. – М. : Высшая школа, 1985. – 230 с. 12. *Аликаев Р. С.* Язык науки в парадигме современной лингвистики / Рашид Султанович Аликаев. – Нальчик : Эль–Фа, 1999. – 318 с. 13. *Котюрова М. П.* О стереотипной компоненте научного текста [Электронный ресурс] / М. П. Котюрова, И. Н. Шестакова. – Режим доступа : http://library.krasu.ru/ft/ft /_articles/0070160.pdf. 14. *Валеева Н. Г.* Жанрово-стилистическая характеристика научных текстов [Электронный ресурс] / Наиля Гарифовна Валеева**.** – Режим доступа : http://www.trpub.ru/valeeva-har-text.html. 15. *Болдырева А. А.* Особенности выражения авторского 'я' в научном дискурсе (на материале английских и русских письменных текстов) /Анна Александровна Болдырева, Вячеслав Борисович Кашкин // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГТУ, 2002. – Вып. 2. – С. 99–108. 16. *Bronckart J.-P.* Activité langagière, textes et discours. Pour un interactionisme socio-discursive / Jean-Paul Bronckart. – Lausanne, P. : Delachaux et Niestlé, 1996. – 351 p. 17. *Fløttum K.* The typical research article does it exist? / Kjersti Fløttum // Perspectives interculturelles et interlinguistiques sur le discours académique. – Université de Turku, 2007. – Vol. 1. – P. 16–44. 18. *Kerbrat-Orecchioni C.* L'implicite / Catherine Kerbrat-Orecchioni. – P. : Armand Colin, 1991. – 404 p. 19. *Dictionnaire* d'analyse du discours / [sous la dir. de P. Charaudeau et D. Maingueneau]. – P. : Editions du Seuil, 2002. – 662 p. 20. *Hyland K.* Persuasion, interaction and the construction of knowledge: representing self and others in research writing / Ken Hyland // International Journal of English Studies. – 2008. – Vol. 8 (2). – P. 1–23. 21. *Language* and Discipline Perspectives on Academic Discourse : [ed. by K. Fløttum]. – Cambridge Scholars Publishing, 2007. – 294 p. 22. *Rastier F.* Pour une sémantique des textes théoriques / François Rastier // Revue de sémantique et de pragmatique. – 2005. – № 17. – P. 151–180. 23. *Ільченко О. М.* Особливості авторького "я" сучасної мови науки / Ольга Михайлівна Ільченко // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2007. – С. 135–145. 24. *Ricœur P.* Lectures 1 : Autour de la politique / Paul Ricœur. – P. : Editions du Seuil, 1991. – 414 p. 25. *Афанасьєва О. М.* Прагмакомунікативний вектор проблематизації в сучасному французькому дискурсі політичних наук / Ольга Миколаївна Афанасьєва // Матеріали Другої Всеукр. наук. конф. романістів ["Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства"], (16–18 жовтня 2008 р.). – Чернівці : Рута, 2008. – С. 87–88. 26. *Favre P.* La constitution d'une science du politique le déplacement de ses objets et "l'irruption de l'histoire réelle" (deuxième partie) / Pierre Favre // Revue française de science politique. – 1983. – Vol. 33. – № 3. – P. 365–402.

© Афанасьєва О. М.

БОГДАНОВА О. Я.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ КОНТЕКСТУАЛЬНО ЗУМОВЛЕНОЇ ЕНАНТІОСЕМІЇ

У статті розглянуто явище відтворення у перекладі контекстульно зумовленої енантіосемії, на прикладі італійської та української мов, а також визначено специфічну роль контексту у її вітворенні.
Ключові слова: переклад, контекст, енантіосемія.

В статье рассмотрено явление передачи в переводе контекстуально обусловленной енантиосимии, на примере итальянского и украинского языков, а также обозначена специфическая роль контекста в отображении.
Ключевые слова: перевод, контекст, энантиосемия.

The article is dedicated to the analysis of the fenomenon of enantiosemy as a translation problem in italian and ukrainian languages.
Key words: translation, context, enantiosemy.

Відомо, що багатозначність мовних одиниць, як лексичних так і граматичних, є невичерпним джерелом труднощів перекладу. У передмові до великого фрацузько–російського словника академік Л. В. Щерба писав, що слова однієї мови не просто відповідають словам іншої мови, а перебувають з ними у вельми складних та неоднозначних відносинах[1;7]. Ця обставина перетворює укладання двомовних словників на справу винятково складну, що досі якось не дійшло до свідомості не лише широких мас, а навіть до свідомості самих укладачів словників. Я.Й. Рецкер наводить яскраві приклади розпливчатості англійського синтаксису й розглядає, зокрема, амбівалентність деяких синтаксичних конструкцій, з якими стикаються перекладачі англійської та американської художньої літератури [2;100]. Не викликає жодних сумнівів проблематичність перекладу будь–яких багатозначних одиниць. Відтак, полісемічність та недиференційованість значень являють собою багатоаспектну проблему, яка залишається актуальною для перекладознавчих розвідок.

Одним з таких неоднозначних мовних явищ є явище енантіосемії. Енантіосемія – це наявність у слові чи стійкій сполуці протилежних значень, як вияв внутришньослівної антонімії [3;32]. Наприклад, енантіосемія виявляється в таких лексемах як: *affittare – брати в аренду, здавати в аренду; salutare –вітатись при зустрічі, вітатись при прощанні; passare – пройти, проїхати повз; пройти, проїхати крізь;* або

© Богданова О. Я.

українські: *позичати – давати у борг, брати у борг, об'їхати – проїхати повз,обминути, побувати всюди* тощо.

Проблема багатозначності виникає також і у випадку з антифразисом, який є різновидом енантіосемії. Антифразис [гр. antifrasis від anti – проти і frasis – вислів, зворот мови] – стилістична фігура, яка будується на вживанні слова в протилежному значенні за певних контекстуальних умов [4;87].

Беззаперечним є той факт, що контекст являє собою твірний чинник. Саме завдяки йому перекладач здатен зрозуміти сенс, а отже, й віднайти найвлучніші еквіваленти для його відтворення. У письмовому мовленні контекст є визначальним фактром актуалізації значень мовних одиниць і відтак єдиним допоміжним засобом для перекладача.

Мета цієї статті полягає у виявленні особливостей ролі контексту при відтворенні у перекладі з італійської такого мовного явища, як антифразис.

Дослідження проводилось на матеріалі «Римських оповідань» відомого італійського прозаїка та публіциста Альберто Моравіа та їх перекладів виконаних Іваном Трушем.

Проаналізуємо антифразис і його відтворення в перекладі на такому прикладі, який зустрічаємо в оповіданні Альберто Моравіа «Маріо» : *Filomena stessa venne ad aprirmi: e subito notai che lei, sempre così placida e serena, sembrava spaventata. Dissi: "Brava... quando non ci sono, ricevi Mario".[5;121].*

Філомена відчинила сама, і я відразу зауважив, що вона, завше така спокійна та впевнена, зараз, наче перелякана.

– Он ти спритна яка, – – просичав я. – Коли мене нема – приймаєш Маріо..[5;115]

У цьому прикладі прикметник *brava-* молодець є антифразисом. Негативне значення оцінного прикметника *brava* стає зрозумілим через загальну ситуацію. Головний герой підозрює свою дружину у зраді й раптово повертається додому для того, аби переконатись у своїх підозрах. Присутність в домі іншого, за відсутність вдома чоловіка, зазвичай отримує негативну оцінку у суспільстві, а це певною мірою сигналізує про відповідне значення прикметника *brava*. Можна виявити також експліцитні контекстуальні показники антифразиса. Словосполучення *sempre così placida e serena – зазвичай така спокійна та впевнена* створює певний

© Богданова О. Я.

контраст з *sembrava spaventata.- наче перелякана*, завдяки якому читач здогадується про протилежність значення, з яким вживається прикметник *brava*. Отже достатньо експліцитний контекст і усталена соціальна оцінка предметної ситуації однозначно свідчать про негативне оцінне значення прикметника bravo.

Зазвичай прикметник *bravo* відтворюється українською за допомогою іменника *молодець*. В нашому випадку відбувається заміна італійського оцінного прикметника *brava* на український оцінний прикметник *спритна.ЇЇ* можна вважати адекватною оскільки прикметник *спритний як і прикметник bravo* має у своєму первинному значенні позитивну сему, хоча водночас може набувати у контексті протилежного значення.

Для адекватного сприйняття читачем значення негативної оцінки необхідно зберегти контекстуальні показники антифразису.

Контекстуальні показники при перекладі цього уривку збережено належним чином. Можна додатково прокоментувати прийом додавання: замість трикрапки в перекладі вводиться дієслово *просичав*, яке також свідчить про негативність оцінки. *Просичати – промовити сичавим від злості, роздратуваня голосом*. З іншого боку, така самооцінка персонажа видається дещо дивною, адже він є оповідачем. Контекст при перекладі цього уривку збережено належним чином. Можна навіть стверджувати, що певною мірою контекст, допоміг перекладачеві віднайти такі перекладацькі рішення, що дозволили зберегти для адресату всі відтінки оригінального твору. Таким чином, можна стверджувати, що контекст відіграє подвійну роль – допомогає перекладачу зрозуміти антифразис, а також допомагає зрозуміти це й читачеві.

Розглянемо ще один приклад, що ми зустрічаємо в тому ж оповіданні:

Scendemmo la scala. Come fummo davanti la bussola della portineria, presi Mario per un braccio e lo presentai, dicendo: "Questo u Mario... mio cognato... viene da Milano... ora stara qui con noi."

"Piacere, piacere, piacere."

"Il piacere è tutto mio", pensai uscendo per la strada. Per queste chiacchiere delle donne, ci avevo rimesso mille lire; e adesso, per giunta, ci avevo anche il ladruncolo in casa[4;121].

Ми зійшли вниз і біля дверей портьєрки я взяв його під руку і познайомив зі старою:

– Це Маріо, мій свояк. Приїхав з Мілана, тепер житиме у нас.

– Дуже приємно, дуже приємно. «А найприємніше мені»,– подумав я, виходячи на вулицю. – Через оті плітки я викинув тисячу лір , та ще й маю злодюжку вдома[5;122].

З попереднього уривку вже відомо про підозри оповідача, що до подружньої зради, що виявились безпідставними. Але на додаток до цих переживань з'ясувалось, що в нього в квартирі тепер житиме родич дружини, який, до того ж виявився злодієм. У наведеному уривку антифразисом є : *il piacere è tutto mio – а найприємніше мені*. Підсилення негативного ставлення здійснюється за рахунок фрази *per giunta – крім того*, *нададачу, до того ж.* Вказівний займенник *queste* вказує на ступінь приналежності до лексичного показника *chiacchiere,* свідчить про те що це стосується безпосередньо мовця. а допомагає це зрозуміти ціла низка контекстуальних показників.

Таким чином створюється ефект контрасту. Лексичними показниками, завдяки яким створюється контекст у даному випадку, є лексеми *chiacchire – плітки* та *ladruncolo – злодюжка*, що мають негативну сему і вказують на негативну оцінку ситуації. Ще одним показником, що вказує на протилежність значення ще одним допомагає виокремити негативне значення , є фраза *, ci avevo rimesso mille lire – я викинув тисячу лір*, адже повідомлення про втрату грошей підкреслює негативне ставлення мовця до події і до ситуації у цілому.

Приклад привертає увагу, з огляду на те що іменник *piacere* повторюється чотири рази. Тричі в своєму прямому, позитивному значенні як привітання консьєржки, а четвертий подумки оповідачем. Такий повтор створює ефект контрасту.

У перекладі зберігається антифразис *il piacere è tutto mio – А найприємніше мені*. Присутній також ефект контрасту, однак по відношенню до оригіналу втрачається один з іменників *piacere*, до того ж відбувається підсилення завдяки подвійному використанню прислівника *дуже.* Перекладачем збережені такі лексичні показники з негативною семою, як *злодюжка* та *плітки*, що не спричиняє жодних втрат, також збережений ще один контекстуальний елемент, а саме, *ci avevo rimesso mille lire– я викинув тисячу лір*. Певне незначне послаблення експресивності відбувається за рахунок заміни у перекладі *per giunta- до того ж* на *та ще й*. При перекладі відбувається втрата деяких другорядних

деталей. Це певною мірою послаблює виразність антифразису, що наявна в оригінальному творі.

Цей приклад, з огляду на пояснювальні елементи, присутні в тексті, не створює перешкод для перекладу й до його сприйняття. Перекладачвцілому зберігає контекст антифразису, але втрата деяких другорядних деталей дещо послаблює його експресивність.

Ще більше контекстуальних втрат відбувається при відтворенні такого уривку з оповідання “Impataccato”:

"Avresti mille?"

"Mille che cosa?"

Mille lire... sono due giorni che non mangio." Risposi: "Bravo, dissi io con sarcasm ,caschi proprio bene...stavo appгunto pensando alla maniera migliore di spendere mille lire." Lui capi subito mia ironia e disse[4;121]

Є тисяча?

– Яка тисяча?

– Тисяча лір. Я вже два дні голодний.

– Браво, я вчасно тебе надибав. Я тільки й думав, де б подіти тисячу лір, – глузливо мовив. Він збагнув мою іронію і засмучено попросив...[5;114]

В цьому оповіданні оповідач зустрічає приятеля, який звертається з проханням допомогти йому в скрутному становищі. На це вказує повідомлення, що вже два дні він не має можливості поїсти. Як бачимо, оповідач достатньо скептично ставиться до його прохання. У наведеному уривку присутні такі приклади антифразису як оцінні прикметники *bravo – чудовий*, *прекрасний.* Прямими показниками того, що цей прикметник вживається в протилежному значенні, є синтагма *ironia – іронія.* Деякою мірою іронія прихована і в наступному [контекстуально – питальному] реченні як: *Stavo appunto pensando alla maniera migliore di spendere mille lire – Я оце думав, куди б подіти тисячу лір....* І ця іронія є ще одним чинником, який вказує на протилежність значення оцінних прикметників *bravo* - Як *bravo* в оригіналі, так і *браво* в перекладі вживаються у протилежному, негативному значенні. Втім необхідно враховувати, що узус і конотації *bravo* і *браво* є різними , в італійській та українській мовах. Слід зазначити, що прикметник *bravo* надзвичайно часто вживається в ролі антифразису в італійській мові. Певною мірою це може

бути пов'язане з надмірною експресивністю та емоційністю італійців. Вживання слів позитивної оцінки у негативному значенні є характерним для розмовного мовлення, але вони вживаються також і в художніх текстах. В якості прикметника *bravo* має однозначну , на перший погляд позитивну коннотацію. Але в якості іменника *bravo* має ще й таке словникове значення як, *браво, найманий вбивця в Італії* . Також словником фіксується вживання словосполучення *bravo merlo!* – ну й молодець! [ірон.], [merlo – дрізд]. Однокорінне слово, іменик *bravura– вміння, майстерність, віртуозність* в словосполученнІ *bella bravura!* – дивіться який хоробрий!; вживається в іронічному значенні. Це певною мірою пояснюється етимологією цих двох слів: лат. *barbarus – варвар, дикун, через прованс. brau – жорстокий, суворий* [6;114].

В українській мові слово браво вживається , зазвчай в якості супроводу до театральних аплодисментів, якими нагороджують акторів після вдалого виступу, й асоціюється саме з успіхом та театральним середовищем. Уцілому можна зазначити, що через асиметрію конотацій слів *bravo* і *браво* та втрату одного з оціних сліву перекладі значно послаблюється виразна сила того оцінного слова, що лишилось, а створений перекладачем контекст не тільки не компенсує цю втрату, а й додатково послаблює і розмиває антифразис. Тому можна зазначити, що реципієнт перекладу на відміну від самого перекладача, має менше можливості зрозуміти антифразис у створеному контексті. Вилучення з перекладу одного з антифразисів, та відсутність негативних конотацій у прислівника *браво* значно послаблюють виразність негативної оцінки, знижує силу емоційного впливу, через що підвищується роль контексту у її відтворенні. Це не тільки не компенсує втрат, що сталися при відтворенні оцінних слів, а й додатково послаблює антифразис.

У словниках подаються певні значення слова, в той час як завдяки контекстові слово може набувати зовсім інші значення, в тому числі й протилежні. Той факт, що словниками узус не фіксується, являє собою суттєву проблему для перекладачів, розв'язати можна лише завдяки контекстові.

Перекладач має по-переше знайти вдалий контекстуальний відповідник, який в мові перекладу має начення позитивної оцінки і може використовуватись в тексті за відповідних умов, зі значенням негативної оцінки. По-друге, контекст не просто допомагає перекладачеві віднайти адекватний відповідник, а й має бути відтворений при перекладі

© Богданова О. Я.

максимально повно, щоб стати для перекладача опорою в сприйнятті антифразису. Оскільки антифразис може супроводжуватись додатковими стилістичними прийомами, як то: повтор, контраст, тощо,їх відтворення при перекладі є також дуже важливим.

Контекст, який виступає твірним чинником антифразису, часто не обмежується одним або двома реченнями. Деколи при перекладі доводиться брати до уваги більш широкий контекст – декілька речень, абзац, розділ, а іноді й весь твір. слова з негативним значенням можуть вживатись в позитивному і навпаки, але ці значення зазвичай є не словниковими, а контекстуальними. Водночас перед перекладачем постає задача максимального збереження контексту задля максимально точної передачі сенсу оригінального твору. У випадку із відтворенням одиниць полісемії перед перекладачем постає задача лише вибору словникового відповідника для такої одиниці, а у випадку з з одиницями енантіосемії, а зокрема, антифразисом—ця задача ускладнюється. Адже в цьому випадку для його передачі вибір словникового еквіваленту є недостатнім і вимагає вибору контекстуального відповідника. Втрата контексту може спричинити викревлення сенсу твору та його некоректне розуміння адресатом. Надзвичайно важливою задачею є віявлення оцінного компоненту контексту та збереження його при відтворенні. Адже саме цей оцінний план є твірним чинником антифразису . Також варто відзначити, що антифразис може супроводжуватис повтором мовної одиниці, що створює ефект контрасту і підсилює антифразис, а отже пр перекладі цей стилістичний прийом важливо відтворити, як частину контексту. Надзвичайно важливим при відтворенні антифразису є збереження цілої низки стилістичних прийомів, які повтор, контраст тощо. Також необхідно виділити оцінний компонент, втрата якого може спричинити викривлення сенсу фрази. Небажаною є також втрата стилістичних фігур, завдяки яким може відбуватись посилення протилежності оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1.Щерба Л.В. Предисловие ко второму изданию [Русско-французского словаря] // Русско-французский словарь / Под общей ред. Л.В. Щербы. 11-е изд., стереотипное. М., 1983, с.7. 2.Рецкер Я.Й., Теория перевода и переводческая практика, Москва, Международные отношения, 1974 с.100. 3.Селиванова О. Сучасна лінгвістична термінологічна енциклопедія, Полтава, Довкілля – Київ,2006 с.32,с.151. 4.Alberto Moravia, Racconti romani, Milano, Fabbri/Bonpiani 1985 87, 121,122. 5.Альберто Моравіа., Римські оповідання, Київ „Дніпро” 1974, 78;114;115с. 6.Зорько Г.Ф., Майзель Б.Н., Скворцова Н.А, Большой итальянско-русскиий словарь, Москва, Русский язык, 1999,114с.

© *Богданова О. Я.*

БОКОВА П. М.
Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЧАСУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ.

Дана стаття присвячена лінгвокультурному аспекту дослідження фразеологічних одиниць, що виражають поняття «час» в іспанській культурі. У ній розглядаються філософсько-історичний аспект проблеми часу взагалі, і зокрема, особливості вираження категорії часу в іспанській мові на матеріалі фразеологічних одиниць, що містять поняття «час».
Ключові слова: категорія часу, лінгвокультурний аспект, фразеологічні одиниці, картина світу.

Данная статья посвящена лингвокультурному аспекту исследования фразеологических единиц, выражающих понятие «время» в испанской культуре. В ней рассматриваются философско-исторический аспект проблемы времени в общем, и в частности, особенности выражения категории времени в испанском языке на материале фразеологических единиц, содержащих понятие «время».
Ключевые слова: категория времени, линвокультурный аспект, фразеологические единицы, картина мира.

This article is devoted to the lingua-cultural aspect of recerch of phraseological units expressing the notion “time” in the Spanish language and culture. Philosophy and historical aspect of the problem of time in general and in particular, peculiarities of expressens of category of time in the Spanish language are examined in this article on the material of phraseological units conteining the notion “time”.
Key words: category of time, lingua-cultural aspect, phraseological units, vision of the world.

«Що є час? Коли мене запитують, я знаю, про що йде мова. Але варто мені почати пояснювати, не знаю, що й сказати.» (Бл.Августин)

Час є невід’ємною складовою дійсності, що неминуче проходить крізь призму людського сприйняття, хвилювання і осмислення. Фундаментальність уявлень щодо вищезазначеного феномену полягає в тому, що разом з іншими універсальними поняттями вони визначають цілісну картину світу у свідомості етнокультурної спільноти. Оскільки час вважається однією з головних категорій людського буття, він є об’єктом наукового аналізу різних наук: філософії, лінгвістики, лінгвокультурології тощо. Вважається, що сутність часу можливо розкрити лише по відношенню його до людини, тому що час є певною формою «інтуїції» яка відповідає внутрішньому відчуттю. Оскільки об’єктивного пояснення категорії часу немає, воно інтерпретується суб’єктивно. Суб’єктивна оцінка часу базується на емоціях і відчуттях, які безперервно змінюються, тому час може плинути швидко або повільно, зупинятися або змінювати всій напрямок. Сприйняття часу по різному відображається у різних лінгвокультурах. Час є формою існування матерії за допомогою якої

© Бокова П. М.

людина пізнає світ і саме фразеологізмам властиве особливе бачення світу, ситуації. Фразеологічні одиниці виникають для того, щоб описувати світ, інтерпретувати, оцінювати і виражати суб'єктивне ставлення до нього. Лінгвокультурологія – одна з найбільш розвинених галузей сучасної лінгвістики яка вивчає зв'язок мови і культури. Багатьма науковими школами та теоріями час визнається однією з базових культурних універсалій, що зумовлює **актуальність** даної статті, оскільки сприйняття і відображення часу по різному реалізується в різних культурах і, відповідно, по різному відображається в системі мови і у фразеології, зокрема. **Об'єктом** даної статті є аналіз мовного вираження поняття «час» в іспанській фразеології. **Предмет** статі складають саме фразеологічні одиниці, що виражають поняття «час». **Метою** є опис особливостей вираження часу у фразеологізмах в іспанській культурі.

Кожний аспект трактування категорії часу розглядає її рід своїм кутом зору і за своїми власними законами. Підходи до системного уявлення часового феномену намітились лише в культурі Стародавньої Греції, хоча і не отримали свого розвитку. Першими теоретичними міркуваннями щодо дослідження про властивість часу були праці Аристотеля. На відміну від інших філософів він намагався дослідити внутрішню природу часу, його ознаки, закономірності існування та його зв'язки з іншими категоріями. В уявленні давньогрецького філософа час пов'язаний з рухом, проте рух сам по собі не з'являється. Саме Аристотель вперше формулює визначення часу: «Время есть число перемещения, а «теперь», как и перемещаемое, есть как бы единица числа… А «теперь» вследствие движения перемещаемого тела всегда иное; следовательно, время есть число не в смысле [числа] одной и той же точки, поскольку она начало и конец, а скорее как края одной и той же линии, и не в смысле ее частей, и это как в силу нами сказанного (тогда нужно будет пользоваться средней точкой как двумя, так что произойдет остановка), так еще и потому, что «теперь», очевидно, не есть частица времени и не делит движение, так же как точки не делят линию, а вот два отрезка линии составляют части одной. Итак, поскольку «теперь» есть граница, оно не есть время, но присущее ему по совпадению, поскольку же служит для счета – число. Ведь границы принадлежат только тому, чьими границами они являются, а число этих лошадей – скажем, десять, – может относиться и к другим предметам» [1: 15-25]. Таким чином, Аристотель дав перше абстрактне тлумачення часу, яке базувалось на реальних спостереженнях. Це тлумачення про час

© Бокова П. М.

трактується таким чином : 1) час є єдиним: часів не може бути багато; 2) час має властивість розподілятись на минуле, теперішнє і майбутнє; 3) в реальності ми спостерігаємо тільки момент часу «тепер»; 4)час поділяється, не має часток; 5) разом з тим час не можна поділити у чистій кількості; 6) час є число руху, проте не саме рух [5]. За часів Середньовіччя філософів, серед яких особливо значущим є ім'я Аврелія Августина, також хвилювала природа і сутність часу. Августин, акцентуючи духовний аспект сприйняття часу вважав, що час існує лише у духовному світі людини, яка схильна розділяти час на минуле, теперішнє і майбутнє. Августин був упевнений, що єдино вірним було б розглядати природу часу як трьох часову: «теперішнє минулого», «теперішне теперішнього», «теперішнє майбутнього». Теперішнє минулого – це «пам'ять»; теперішнє теперішнього – це «безпосереднє споглядання»; теперішнє майбутнього – це «очікування». Іншими словами, час, за Августином, може бути пояснений в термінах трьох функцій людського інтелекту: пам'яті, уваги і очікування, хоча філософ сумнівається, чи дійсно він знає природу часу. [5].

Філософія епохи Відродження знову змінює кут зору і об' єктом пильної уваги та дослідження вчених, філософів стає категорія простору. У філософській традиції 17-18 ст.ст. дослідження категорії часу і простору пов'язано з іменами І.Ньютона і Г.Лейбниця. Уявлення Ньютона про час базувались на визнанні реального часу. Час, в концепції Ньютона – це реальна умова існування всіх реальних речей, а на думку Лейбниця, час – реальне вираження способу існування (послідовності) об'єктів, речей, які не залежали від даний речей. Не зважаючи на відмінні точки зору обидва вчені визнавали реальність часу[5].

Наступний етап розвитку філософської думки відносно часу і простору пов'язаний з ім'ям німецького філософа Е.Канта, чия філософська система починається з гносеології: світ напряму є непізнаним, реальність існує сама в собі, тобто вона є трансцендентною по відношенню до людини. Як доказ, Кант наводить приклад двох протилежних понять про простір, що представляють одну антиномію: «світ є обмеженим у просторі і часі» vs. «світ не має початку у часі і кордонів у просторі». Великий внесок у розкритті таємниць часу зробив власне Кант. Проблема часу розглядається ним у тісному зв'язку з свідомістю: свідомість «знає» час настільки, наскільки вона осмислює лінію, конструює предмет як явище, тому для бездіяльної свідомості, вочевидь, не може бути часу як

© Бокова П. М.

своєрідної характеристики його самого. Час він визначає як форму внутрішнього відчуття, на протилежність простору як формі тільки зовнішнього відчуття [5].Серед філософів кінця 19 – першої чверті 20 ст.ст., які у своїй творчості приділяли значну увагу проблемі часу (в деякій мірі і простору), А.Бергсон посідає особливе місце. Серед інших галузей знань він особливо виділяє філософію і при дослідженні часу показує доцільність звернення до інтуїції. Його концепція – досить нове уявлення про типи зв'язку простору і часу – він вбачав необхідність характеризувати час не тільки кількісно, але і якісно. Основні постулати цього вченого знайдуть своє висвітлення (хоча і адаптоване) у філософських концепціях мислителів 20 століття. Серед відомих філософів можна визначити такі прізвища як В.Вернадський, М.Лоський, М.Бердяєв. Вернадський у своїй філософії прагнув до органічного синтезу природознавства і гуманітарних наук і вважається одним із творців антропокосмізму системи світогляду, згідно якої природна (космічна) і людська (соціально-гуманітарна) сторони об'єктивної дійсності є гармонічною єдністю. Час, за уявленнями М.Лоського, є формою подій або процесів не тільки фізичних але й психічних. Таким чином виділяється фізичний і психічний час. Філософія М.Бердяєва визначається «космічним світосприйняттям». На його думку, мікрокосмічна природа людини перетворює світову історію на особисту долю. В центр уваги він ставив людину і її творчість. Суть цих відношень, мається на увазі взаємовідношення між аналізом процесу творчості і категорією часу, полягала в тому, що в процесі творчості створюється щось нове і, таким чином, необхідно уявляти, що таке «майбутнє» як модус часу, разом з тим, творчість базується на критичному аналізі спадщини минулого і виникає необхідність осмислення суті «минулого» знову ж як модусу часу. Автор вважає, що проблема часу є основною проблемою людського буття. Для філософії існування проблема часу – це проблема людської долі. [www.chronos.msu.ru]. Оскільки проблема часу, в силу свого «вічного» характеру, залишається актуальною у всі часи, тому спроби її осмислення здійснюються вченими і філософами постійно [5]. Різні культури виявляють різну часову орієнтацію, яка зберігається в системі мислення представників цих культур. Культурологія традиційно розділяє монохромні (акцент уваги на завдання, роботу з формальними даними, індивідуальні досягнення) і поліхромні (акцентується увага на людське спілкування, налагодження зв'язків, сім'ю) культури, і основою такого розподілення є спостереження за тим, як жителі різних країн ставляться до часу. Саме у

© Бокова П. М.

фразеологічних одиницях, які складають так звану фразеологічну картину світу, штучно створену народом в процесі творчості, культурні концепти знаходять найбільш яскраве відображення. Фразеологізми, як яскраві, образно-емоційні, експресивні засоби мови, сприяють створенню естетично значущої, мовної картини світу. Поняття фразеологічна картина світу має на увазі частину мовної картини світу, описаної засобами фразеології, де кожна фразеологічна одиниця є елементом суворої системи і виконує певні функції в описі реалій навколишнього середовища. Звідси випливає, що фразеологічна картина світу – це один з універсальних засобів класифікації фразеологізмів, основою якої виступають як екстралінгвістичні так і їх мовні особливості. Фразеологічний склад мови – «дзеркало», в якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну свідомість, саме фразеологізми нав'язують носіям мови особливе бачення світу, ситуацій. Різні мовні спільноти, користуючись різноманітними інструментами концептоутворення формують різні картини світу, що по суті є основою національних культур [4]. В.Маслова вважає, що «фразеологічні одиниці (ФО), відображаючи у своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони, архітипи» [3:82]. Розглядаючи фразеологізми авторка висунула наступні гіпотези: а) більшість фразеологізмів є «слідами» національної культури, яки повинні бути виявлені; б) культурна інформація зберігається у внутрішній формі ФО, яка є образним уявленням про світ, надає фразеологізму національно-культурний колорит; в) головним при виявленні національно-культурної специфіки – це розкрити культурно-національну конотацію. «Фразеологія є фрагментом мовної картини світу. Фразеологічні одиниці завжди спрямовані на суб'єкта , тобто виникають вони не стільки для того, щоб описувати світ, скільки для того, щоб його інтерпретувати, оцінювати його і виражати суб'єктивне ставлення до нього» [3:84]. Вельми важливим компонентом у фразеологізмах є культурна конотація. Культурна конотація фразеологізмів визначається цінностями певної культури, Це те, що є специфічним для окремої нації, культури. Культурна конотація виникає як результат інтерпретації асоціативно-образної основи ФО через співвідношення його з культурно-національними стереотипами, в результаті чого ми і розкриваємо їх культурно-національний смисл і характер. Засобами передачі цієї культурної конотації є ключові слова, які знаходяться в центрі

© Бокова П. М.

фразеологізму. Формуючи певні, центральні для деякої галузі культури, властивості і функціонуючи в даній якості фразеологізмі, ключові слова «можуть привести нас до серцевини цілого комплексу культурних цінностей і установок» » [2:38]. Зважаючи на все вищезазначене проілюструємо це на прикладах іспанських та українських фразеологізмів, які містять компонент «час». Наприклад: *Час від часу не легше. Час все лікує. Час – найкращий лікар. Час прийде – сльози утре. Час дурнів вже минув. Нема дурних, всі перевелись. Час проходить без вороття. Втраченого часу не повернеш. Двічі в одну воду не ступиш. Всьому свій черга. Всьому свій час. Всякому овочеві свій час. Cada día peor. El tiempo trae las rosas. El tiempo restaura las heridas. El tiempo es el mejor médico. El tiempo lo cura todo. El tiempo de los tontos ya pasó. El tiempo pasa inexorablemente.Cada cosa a su tiempo. Divertir quiere a todos cierta persona, y por no será tiempo, los incomoda. Todas la s cosas a su tiempo. A todo le llega a su fin(turno).* Для порівняльного аналізу можна утворити декілька семантичних груп, що об'єднані базовим семантичним компонентом: ФО, що виражають поняття «раніше – пізніше»; «давно-недавно»; «минуле-майбутнє»; «завжди-ніколи»; «зараз-потім»; «швидко-повільно» і т.д. Розглянемо деякі групи детальніше «раніше – пізніше». Дана фразеологічна група відіграє важливу роль в українській та іспанській культурах. Відомо, що селяни обох країн завжди багато працювали. Виконували важку роботу і вимушені були вставати дуже рано. Час дуже цінувався бо він є уособленням успіху у справах. Поняття «рано» і дотепер дуже цінується людьми, Наприклад: в українській мові - *Хто рано встає, тому Бог подає. Хто рано підводиться, за тим і діло водиться. Хто рано одружиться, той вік не натужиться. Хто раніше до млина прийде, раніше змеле. Краще зробити раніше ніж пізніше. Хто пізно ходить той сам собі шкодить.* В іспанській мові: *A quien madruga, Dios le ayuda. Al que madruga Dios le ayuda. El que antes empieza, antes termina. El que madruga, coge la oruga. No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy. Quien mucho duerme, poco medra. Quien va al molino y no madruga, los demás muelen y el se espulga. Si quieres buena fama, no te de el sol en la cama. El que se adelanta, gama. El casamiento y el caldo, pelando.* Взагалі оцінка таких фразеологізмів позитивна, особливих розбіжностей в українській і іспанській мовах не спостерігається.

Як в іспанській, так і в українській мовах спостерігається тенденція до перебільшення чогось, особливо коли це стосується поняття «давно-

© Бокова П. М.

недавно». Певним є те, що спостерігаються розбіжності в образних складових. Для того, щоб показати давність події вживаються біблейські та казкові імена, історичні події тощо. Порівняємо: *За царя Гороха, коли людей було трохи. Коли сніг горів, а соломою гасили. Коли ще баба дівкою була. Було та за водою (сплило) пішло. Було та загуло. Llevarse el viento. Agua pasada no mueve molinos. Borrón y cuenta nueva. Lo ido, perdido. Lo pasado, pasado está. Ya lo pasado pasó, mañana será otro día.En tiempos del rey Wamba. En tiempos del rey Perrico. En tiempos de Maricastaña.* Людям будь-якої культури завжди було властивим звертатися до майбутнього, намагатися змінити щось, бажати дізнатися про майбутнє, проте українцям більш характерним є спостережливе ставлення до майбутнього: *Будь, що буде. Поживемо побачимо. Як Бог дасть. Estar de Dios. Estar bajo la voluntad de Dios. Estar bajo la capa del cielo. La que está de cjndenarse, desde chiquita ni reza. No hay quien pueda eludir lo que tieneque ocurrir.Quien vivirá – verá.*

Абстрактні поняття «завжди -ніколи» мають певну поетичність і позитивне забарвлення в обох мовах. Проте, в іспанській мові фразеологізми з поняттям «ніколи» частіше мають заперечну конотацію. *Назавжди, на віки віків. Краще пізніше ніж ніколи. Ні в якому разі, нізащо. Por siempre jamás. Para siempre. Más que nunca. Más vale tarde que nunca. Nunca jamás.*

Таким чином, ми бачимо, що час займає значне місце житті людей різних лінгвокультур. Фразеологічні одиниці з семантичним компонентом «час» є джерелом інформації, їм властива національно культурна специфіка, вони можуть немов би нашаровуватися одна на одну і навіть містити контрадикторні установки. Все це слугує цінним матеріалом при дослідженні категорії часу і підтверджує її універсальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Метафизика. – Соч.в 4 . – М.:Мысль, 1976. – 550 с. 2.Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики/ Анна Вежбицкая. - М. : Языки славянской культуры, 2001.- 287с. 3.Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие/ ВА. Маслова. - 2-е изд., стер.- М.: Академия, 2004.- 202 с. 4. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты/ В. Н.Телия. - М.: Языки. русской культуры, 1996.- 260с. 5. www.chronos.msu.ru

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6.Балабаєва В. Чим хата багата. Іспанські прислів'я та приказки та їх українські еквіваленти. – Глобус-прес, 2008. – 384 с. 7. Испанско-русский фразеологический словарь.ред. Э.И.Левинтова – М: Русский язик, 1985. – 1075 с.

© Бокова П. М.

БОНДАР Л. А.
Криворізький національний університет

СЕМАНТИЧНА ТА СТИЛІСТИЧНА АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТУ

Предметом статті є порівняльний аналіз сонетів У. Шекспіра. Аналіз робиться на трьох рівнях: форми, змісту та естетичного враження.
Ключові слова: переклад, переклад-перетворення, сонетна форма, стилістика, культурний архетип.

Предмет исследования статьи – сравнительный анализ сонетов Шекспира. Анализ производится на трех уровнях: формы, содержания и эстетического воздействия, производимого на читателя.
Ключевые слова: перевод, перевод-трансформация, сонетная форма, стилистика, культурный архетип.

The article gives a comparative analysis of Shakespeare's sonnets. The analysis is carried out on three levels: that of the form, contents and the aesthetic impression, made on the reader.
Key words: translation, translation-re-creation, sonnet, stylistics, cultural archetype.

Постановка проблеми. На думку найбільш відомих авторитетних вчених, Вільям Шекспір написав більшість своїх сонетів у 90-і роки XVI століття, хоча до друку вони потрапили у 1609 році. Мабуть, Шекспір з самого початку побачив слабкі сторони англійського Петраркізму. Поєднання традиції і новаторства у дусі Спенсера також не влаштовувало його. Створюючи свій цикл сонетів, Шекспір пішов абсолютно новим шляхом, підірвавши канони жанру.

Замість жорстокої красуні та її томного залицяльника в сонетах Шекспіра, крім ліричного героя, з'явилися благородний молодий чоловік і смаглява леді. Їх взаємовідносини з ліричним героєм абсолютно нічим не нагадували звичний стереотип.

Дотримуючись Ронсара і Деніела, поет увів у свої сонети роздуми про крихкість краси перед обличчям часу і силі поезії, здатної зупинити мить. На відміну від своїх попередників Шекспір не тільки зробив ці роздуми органічною частиною сюжету циклу, а й наповнив їх особливою, трагічною напругою, невластивій ліриці тієї епохи. Горбунов О. М. вважає, що "Шекспір настільки абсолютно розробив національну англійську форму сонета, що вона отримала його ім'я і стала називатися шекспірівською" [1:49].

Будь-які міркування про сказане Шекспіром завжди розміщуються

© Бондар Л. А.

між пересічним та несподіваним. Без перебільшення можна сказати, що Шекспір завжди сучасний. Принаймні в Європі, включаючи, безперечно, слов'янські культури, його творчість у навчальних закладах вивчається як програмний матеріал. Звідси стає зрозумілим значення точних інтерпретацій його творів, особливо що стосується конституювання та сучасних тлумачень головної шекспірівської проблематики, де одна з провідних позицій мала би бути закріплена за темою природи, хоча основною темою Шекспіра є, звичайно, людина, а не природа.

Аналіз останніх досліджень. Новим і важливим етапом в опануванні творчої спадщини англійського поета й драматурга стала літературна діяльність Б. Пастернака, поета і перекладача. Серія його перекладів шекспірівських трагедій виявилася у російській перекладній літературі справжньою подією, ще недостатньо вивченою і оціненою. Відчутний внесок в освоєння перекладацького стилю Пастернака був зроблений Е. Еткіндом, М. Морозовим, Л. Озеровим. Цінні спостереження над перекладами Пастернака містяться у передмовах і коментарях до його праць, написаних Н. Любимовим, Н. Банниковим. Але мало уваги приділяється у літературознавстві адекватності віршованих перекладів Шекспіра, а тому тему нашої статті вважаємо актуальною.

В нашій роботі використовувались роботи таких вчених: І. В. Арнольд, І. В. Корунець, В. І. Карабан та інші.

Отже, **актуальність** нашої роботи полягає в недостатньому рівні вивчення такого питання, як адекватність віршованого перекладу, в даному випадку ми аналізували 74-й сонет Шекспіра.

Об'єкт роботи полягає у проблемі адекватності віршованого перекладу.

Предметом є вивчення цих проблем на прикладах сонетів Шекспіра та варіантах їхніх перекладів.

Метою нашої статті є опис проблем художнього перекладу, особливо поетичного; дослідження тих способів перекладу образів тексту оригіналу, які перекладачі використали в своїх перекладах, водночас віддаляючись від тексту оригіналу, або, навпаки, наближаючись до нього; дослідження розміру та рими, які повинні відповідати оригіналу. Також метою роботи є аналіз різних концепцій вчених та виведення найбільш вдалого підходу до проблематики

© Бондар Л. А.

питання.

Постановка завдання. Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання ряду задач: дослідження особливостей образів Шекспіра; вивчення особливостей перекладу художніх поетичних творів; визначення найкращих способів трансформації особливостей художніх творів, зокрема поетичних творів; та вивчення цих особливостей на прикладах сонетів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у тексті пропонується зіставлення різних перекладів одного і того ж тексту.

Виклад основного матеріалу. Всі перекладачі погоджуються, що в кожному перекладі потрібно передати основну ідею оригіналу.

Досягнення адекватності перекладу потребує, перш за все, вміння робити різноманітні трансформації, щоб текст передавав всю інформацію, яка міститься в тексті оригіналу. В той же час, потрібно дотримуватися норм мови, на яку текст перекладається.

Вважається, що найкращий поетичний переклад – це такий переклад, який є найближчим до оригіналу. Наближення до оригіналу означає не тільки відповідність до тексту, але й художню відповідність.

В більшості випадків переклад творів мистецтва має два принципи: літературно точний, але художньо неповний, та художньо повний, але віддалений від тексту оригіналу, тобто вільний переклад.

Іноді трапляється, що індивідуальність перекладача перевершує індивідуальність поета.

Дотримання законів обох мов, цільової та вихідної, дуже важливе як для оригіналу, так і для перекладу.

Кожний перекладач повинен знайти не стільки літературну, скільки естетичну відповідність, тобто передати естетичну цінність та настрій тексту оригіналу.

Для перекладу потрібно знати, передусім, цільову та вихідну мови. Крім того, дуже важливо знати історію, географію, етнографію, філософію, релігійні доктрини та багато іншого, що відображається в оригіналі, тому що сам текст та навіть контекст не завжди допомагають одержувати відповіді на питання, які з'являються в процесі перекладу.

Часто трапляється, що рідна мова перекладача не дає можливості виразити образи настільки широко, як вони виражені у мові оригіналу.

Справжній адекватний переклад – це такий переклад, який передає ідею автора в цілому, всі відтінки змісту оригіналу та забезпечує повну

© Бондар Л. А.

формальну та стилістичну відповідність йому.

В процесі перекладу перекладач повинен “перетворитися” в автора, прийняти його манери та мову, інтонацію та ритм, в той же час залишаючись вірним своїй рідній мові та своїй індивідуальності. Крім того, в перекладі потрібно передати єдність форми та змісту.

Англійська мова в основному моносилабічна, на відміну від української та російської. Тому англійська строчка у вірші складається з більшої кількості слів та, звісно, думок, ідей та обрізів. Цей фактор також впливає на ритм, тож це повинно враховуватися при перекладі.

Форму сонету винайшли давно. Сонет почав розвиватися в Італії в епоху Відродження.

Сонет складається з 14-ти строчок. Класична італійська форма сонету побудована наступним чином: два катрени та два терцети з певною системою рим: abba abab ccd ede або abab abab ccd eed.

Спочатку англійські поети слідували італійській схемі побудови сонетів, потім вони винайшли свою власну схему: три катрени та заключний куплет: abab cdcd efef gg.

В епоху Ренесансу англійська драма не існувала без поезії, але поезія існувала без драми. Автори змагались між собою за красу стилю.

У великому творчому світі Шекспіра його сонети займають особливе місце.

У сонетах йдеться про щастя та сенс життя, про співвідношення часу та вічності, про непостійність людської краси та її велич, про те, що мистецтво може перевершити час та про високу місію поета.

Шекспір вносить нові образи з різних сфер життя та таким чином він збагачує традиційні форми у вірші.

Ідеальне та реальне співіснують у сонетах, як і в драмі. Тема кохання в його сонетах тісно пов’язана з темою дружби.

Весь цикл сонетів поділяється на дві групи: вважається, що перша група (1–126) присвячена другу поета, а інша група (127–154) – його коханій жінці, темношкірій леді.

Головна проблема, з якою доводиться зустрічатися перекладачеві – проблема головного та другорядного. Іноді йому треба пропустити деталі, щоб зберегти ціле.

Маршак використовує м’якші образи замість шекспірівських, які занадто яскраві та різкі.

Зазвичай, основна ідея представлена в перших строчках сонета.

© Бондар Л. А.

Основна ідея 74-го сонета наступна: життя коротке, а мистецтво вічне; автор впевнений, що все краще в ньому залишиться в його сонетах. В цьому сонеті Шекспір протиставляє тіло душі.

В нашій роботі біло проаналізовано переклади 74-го сонета таких поетів: В. Бенедиктова, П. Бикова, С. Маршака, Б. Пастернака та І. Фрадкіна. Порівняємо деякі з них:

But be contented: when that fell arrest
Without all bail shall carry me away,
My life hath in this line some interest,
Which for memorial still with thee shall stay.
Б. Пастернак так передає суть цих рядків:
Но успокойся. В дни, когда в острог
Навек я смертью буду взят под стражу,
Одна живая память этих строк
Еще переживет мою пропажу [1:213].
В. Бенедиктов таким чином:
Когда мой час пробъет и в положенный срок
Сорвет меня с земли неумолимый рок –
Я буду жить в стихах; в них сохранен судьбою,
Всегда, мой верный друг, останусь я с тобою [1:554].
І зовсім по-іншому бачить поетичний світ поета П. Биков:
Но примирись с моей безжалостной судьбой:
Пусть смерть меня сразит, тогда исчезну я,
А песни все мои останутся с тобой,
И ты поймешь их смысл, что в них вся жизнь моя [1:555].

Для того, щоб точніше схопити ідею думок Шекспіра і пояснити суть його роздумів зробимо аналіз цього сонету англійською мовою.

The first lines of the 74-th sonnet represent us the main idea: life is short and art is eternal; the author is sure that he'll leave the best part of him in his sonnets. It's easy to confirm that it's the main idea, because our attention is fixed at the definite words, which are repeated several times. First of all, this is the word "death" ("смерть"), Shakespeare expresses it metaphorically by the word "arrest", then we find out the connection of this word with the whole context of the sonnet: arrest – dead – carry away. The key word "death" ("arrest") can be associated with different words, a lot of

© Бондар Л. А.

which are found in the sonnet: a wretch's knife, earth, memorial, prey of worms, dregs of life.

Taking into consideration the key words "arrest – line – spirit – thee", we can speak about the ideas of this sonnet: "when I die, my sonnets will be left, in which my soul will live forever, and my soul is devoted to you". Besides, Shakespeare contradicts the perishable cover of body to spirit. He uses the words of different colour to express this contrast. Negative colour is used by the words "arrest", "dregs of life", "worms", "dead", "the base", "a wretch's knife", "the coward". All of them are related to body. And the author uses the "light" words, such as "line", "interest", "consecrate", and "the better part". These words are related to spirit.

Let's follow the development of the idea of this sonnet, paying attention to the "dark" images: arrest – carry me away – earth – dregs of life – prey of worms – wretch's knife.

Let's look at the "light" images, used by Shakespeare:

Line – memorial – spirit – the better part of me.

Now let's follow the way how three interpreters show the development of the lyrical subject of this sonnet. The main idea is traditionally represented in the first quatrain. It is known: when a poet dies, his poems will live. Let's compare the original text of the first quatrain and two variants of its interpretation:

Shakespeare:

But be contented: when that fell arrest
Without all bail shall carry me away,
My life hath in this line some interest.
Which for memorial still with thee shall stay.

Marshak:

Когда меня отправят под арест
Без выкупа, залога и отсрочки,
Не глыба камня, не

могильный крест –
Мне памятником будут эти строчки.

Pasternak:
Но успокойся. В дни, когда в острог
Навек я смертью буду взят под стражу,
Одна живая память этих строк
Еще переживет мою пропажу.

Fradkin:
Но знай: пусть ни выкуп, ни залог
Меня из рокового заточения
Не вызволят – нетленность этих строк
Поможет мне преодолеть забвенье.

The poetic image of death ("arrest … shall carry me away") is rather clear. Marshak softens this image and makes it less clear, making a reader guess its plot by reading between the lines. And Pasternak omits some reticence; he is more frankly than the original and he doesn't conceal the terrible sense of the event from readers. Fradkin is very close to the original in interpreting this quatrain.

The main idea of the sonnet, mentioned in the first quatrain, traditionally gets its highest development in the second one. In Shakespeare's sonnet the relations between the plot of the first and the second quatrains are built according to the principle of cause and effect: "the poet will die, and only then his friend will realize the better part of the poet, and his poems – the expression of immortal spirit – will always belong to the poet's friend". We can see that effect (that is the second quatrain) is represented by the author on higher level of sense. Here is the second quatrain and two interpretations of it:

Shakespeare:
When thou reviewest this, thou dost review
The very part was consecrate to thee:

The earth can have but earth, which is his due;
My spirit is thine, the better part of me…

Marshak: Pasternak:

Ты вновь и вновь найдешь в моих стихах И ты увидишь, их перечитав,
Все, что во мне тебе принадлежало. Что было лучшею моей частицей.
Пускай земле достанется мой прах, Вернется в землю мой земной состав,
Ты, потеряв меня, утратишь мало. Мой дух к тебе, как прежде, обратится.

In Marsak's interpretation there aren't relations of cause and effect between the first and the second quatrains. Marshak replaces Shakespeare's repetition of words ("thou reviewest" and "thou dost review") by repetition of the action, taking place ("вновь и вновь найдёшь"). He does it for intensification of sense. As a result we can see that everything is not as tragic as in the original. The poet's friend will discover everything only when the poet dies, and only because he'll die. And in Marshak's interpretation the poet's friend understood it not only once; may be he understood it before the poet's death. In the third quatrain we can see the culmination of the development of the main idea, as it should be in sonnets:

So then thou hast but lost the dregs of life,
The prey of worms, my body being dead,
The coward conquest of a wretch's knife,
Too base of thee to be remembered.

Marshak: Pasternak:

С тобою будет лучшее во мне. И ты поймешь, что только прах исчез,
А смерть возьмет от жизни быстротечно Не стоящий нисколько сожаленья,
Осадок, остающийся на дне, То, что отнять бы мог головорез,
То, что похитить мог бродяга встречный, Добыча ограбленья, жертва тленья.

Fradkin

© Бондар Л. А.

Тебе – все лучшее, что есть во мне,
Червям – мое беспомощное тело,
Которое однажды в тишине
Пронзит клинок разбойный озверело.

These interpreters represented the images, used in original. But Marshak and Fradkin mention about the better part of the poet, which will be left in his lines forever, in the third quatrain and Pasternak used this image in the second quatrain, as Shakespeare did. Pasternak introduced Shakespeare's thought more expressively than the other interpreters.

The conclusive expression of the idea of this sonnet is formed in the final couplet:

Shakespeare:
The worth of that is that which it contains,
And that is this, and this with thee remains.
Let's see hw three interpreters finished the sonnet:
Marshak:

Ей – черепки разбитого ковша,
Тебе – мое вино, моя душа.
Pasternak: Fradkin:
А ценно было только то одно, Не тело, а душа – бесценный клад:
Что и теперь тебе посвящено. Она в стихах, что для тебя звучат.

Отже, на нашу думку, всі перекладачі передали основну ідею цього сонету і у всіх цих перекладах семантичну та стилістичну адекватність досягнуто. Перекладачі дотримуються схеми римування англійського сонета. Але переклад Б. Пастернака найближчий до оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Английский сонет* XVI – XIX веков : [сб. ст. / сост. Л. А. Зорин]. – М. : Радуга, 1990. – 698 с. 2. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) : [учебн. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с. 3. *Основи перекладу :* Курс лекцій : [навч. посібник] / [Г. Е. Мірам, В. В. Дайнеко, Л. А. Тарануха та ін.]. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2005. – 280 с. 4. *The Ukrainian* Translation of Shakespeare's Sonnets : A Stylistic Analysis / by Orysia Prokopiw. – Ottawa : University of Ottawa Press & Gateway Publishers, 1976. – 334 p.

© Бондар Л. А.

БОНДАРЕНКО В. С.
Київський національний лінгвістичний університет

МОВНІ ЗАСОБИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ФРАНКОМОВНОМУ МАГРИБСЬКОМУ РОМАНІ

У статті йдеться про особливості використання мовних засобів з метою актуалізації когнітивного процесу концептуальної інтеграції. Зокрема аналізується роль засобів створення експресивності, відомих під спільним терміном висунення, для генерації нових смислів у романах магрибської літератури, написаних французькою мовою.

Ключові слова: мережа концептуальної інтеграції, бленд, ментальний простір, когнітивна операція, висунення, повтор.

В статье идет речь об особенностях использования языковых средств с целью актуализации когнитивного процесса концептуальной интеграции. Анализируется роль средств создания экспрессивности, известных под общим термином выдвижение, для генерации новых смыслов в романах магрибской литературы, написанных на французском языке.

Ключевые слова: сеть концептуальной интеграции, блэнд, ментальное пространство, когнитивная операция, выдвижение, повтор.

The article is devoted to peculiarities of linguistic means employment in order to actualize cognitive process of conceptual integration. We analyze the role of expressivity means, known as foregrounding, for the generation of new meanings in francophone maghrebian novel.

Key words: conceptual integration network, blend, mental space, cognitive operation, foregrounding, repetition.

Актуальність проведеного дослідження визначається інтеграційними процесами в контексті діалогу мов і культур, що призводить до появи літератури, яка поєднує мову та чужорідну їй культуру.

Мета роботи полягає у виявленні ролі мовних засобів для встановлення мережі концептуальної інтеграції, яка дозволяє створити якісно нові смисли у франкомовному магрибському романі.

Об'єкт дослідження – мовні засоби актуалізації сітки інтеграції на основі окремих історій, як фрагментів твору у магрибському романі.

Предмет дослідження – специфіка використання мовних засобів встановлення бленду на основі контактно та дистантно розташованих фрагментів.

Матеріалом дослідження є франкомовні романи магрибської літератури.

© Бондаренко В. С.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше робиться спроба аналізу смислів франкомовного магрибського роману, на основі мережі інтеграції, встановленої за допомого мовних засобів.

Франкомовні романи магрибських авторів, створені в межах постмодерністської парадигми, є результатом світових глобалізаційних процесів, внаслідок чого мультикультурність закономірно стає їх основною рисою. Структурно складна взаємодія магрибської арабо-берберської картини світу та французької мови в рамках художнього твору призводить до генерації якісно нових смислів, дослідження яких вимагає звернення до когнітивно-поетологічного аналізу, а саме – методики, заснованої на теорії концептуальної інтеграції, як такої, що дозволяє встановити неукорінені в свідомості представника тієї чи іншої культури концептуалізації [1:35].

Суть механізму полягає в поєднанні та компресії різного, в результаті чого виникає неадитивне, емерджентне значення [2:31]. Методика передбачає встановлення мережі концептуальної інтеграції, до якої входять декілька ментальних просторів, конструктів, вибудуваних для розуміння окремої ситуації, відповідно до провідних принципів, що їх надає мовне вираження [3:17]. Мережа складається з ввідних просторів (input spaces), які є вихідними ментальними конструктами, необхідними для подальшого розгортання операції встановлення значення, породжуючого простору (generic space), який містить спільні для ввідних просторів елементи, та інтегрованого простору (blend), в межах якого створюється нове значення (emergent structure). Встановлення відповідностей між ментальними просторами, тобто власне мережі, відбувається через когнітивну операцію аналогового мапування – ряду процедур пошуку та опрацювання цих відповідностей.

Особливістю методики є її універсальність – теорія блендінгу виходить за рамки власне лінгвістичного аналізу, застосовується для математичного аналізу, графічних образів, тощо. Чотиривимірна модель інтеграції розширює можливості аналізу конструювання та інтерпретації значення [4:100]. Остання властивість представляється особливо актуальною саме у застосуванні методики для дослідження розгортання смислів у творах франкомовної магрибської літератури з декількох причин.

Для франкомовного магрибського роману характерна свідома зміна наративних стратегій, він відходить від власне наратії, яка передбачає темпоральний, причинно-наслідковий зв'язок у тексті, та базується на

© Бондаренко В. С.

просторовій співвіднесеності елементів, для якої характерне позачасове зчеплення мотивів, що є ознакою орнаменталізму [5:247]. Твір, таким чином, постає як низка історій, які співвіднесені атемпоральними відносинами. На відміну від лінеарного розгортання оповіді, процес сприйняття просторової наративної стратегії задіює механізми, на яких базується сітка інтеграції. Відбувається компресія часових, просторових відношень у внутрішньому просторі бленду. Іншими словами, операції інтеграції не перешкоджає часовий або просторовий розрив між ввідними просторами. Вибудовування смислів твору відбувається через зіставлення фрагментів, кожен з яких являє собою окрему історію. Встановлення бленду відбувається підчас нелінійного парадигматичного прочитання тексту. Саме історії виступають ввідними ментальними просторами, на базі яких, через низку когнітивних операцій, читач конструює новий смисл, що не є безпосередньо присутнім у вихідних ситуаціях, представлених у фрагментах, що співставляються. Бленд виникає не в межах словосполучення, фрази чи речення, а в масштабі тексту або фрагменту тексту. Встановлення мережі концептуальної інтеграції, яка поєднувала б два фрагменти тексту, передбачає наявність мовних засобів, що його уможливлюють.

Таким засобом є висунення (foregrounding) – винесення на перший план мовної форми, яка виступає в якості пошукового стимулу в процесі обробки інформації [6:21]. Першопочатково висунення розглядається як засіб актуалізації образу, залучення адресату до змістового плану тексту [7:283]. У рамках когнітивної лінгвістики вивчається роль висунення у розгортанні процесів породження та інтерпретації тексту. Ми вважаємо, що саме активація мережі концептуальної інтеграції є функцією, або ж однією з функцій, висунення як когнітивно значимого феномену. У франкомовних магрибських романах використовуються такі типи висунення як повтор та конвергенція. Дистантний повтор активує когнітивну операцію аналогії. Повтор також може бути присутній на фонетичному, лексичному та морфосинтаксичному рівнях твору, проявляючись як асонанс, алітерація, паронімія, причому один різновид повтору підкреслює інший, що створює конвергенцію. Сукупність стилістичних прийомів посилює ефект та стимулює короткострокову пам'ять, завдяки чому операція аналогії стає можливою.

Розглянемо функціонування повтору на прикладі мережі концептуальної інтеграції у романі туніського письменника А. Меммі

© Бондаренко В. С.

“La statue de sel”. У творі зустрічаємо варіативний повтор фрази *“Elle m'ordonna d'aller uriner ... sans quoi j'aurais la jaunisse”* [8:20] та *“Il m'obligea à uriner ... pour ne pas attraper la chaude pisse”* [8:269]. Повтор аналогічних речень зустрічається в контексті двох окремих історій. Назвемо їх епізод А та В відповідно. Епізод А розповідає про спогад дитинства наратора. Це згадка про першу небезпеку в житті хлопчика – інцидент з великою козою, яку маленький Олександр смикає за вовну, але та несподівано дає відсіч та штурхає дитину рогами. Історія завершується фразою *“Elle m'ordonna d'aller uriner ... sans quoi j'aurais la jaunisse”* (“Вона змусила мене помочитись, щоб не захворіти на жовтуху”), де відображається наївне вірування арабо-берберського люду про те, що хвороби можна уникнути, якщо помочитись відразу після інциденту, який може її спровокувати (контакт із хворою людиною, переляк, тощо). Епізод В представляє вже дорослого Олександра, який отримує перший сексуальний досвід із повією. Він завершується аналогічною першій фразою *“Il m'obligea à uriner ... pour ne pas attraper la chaude pisse”* (“Він змусив мене помочитись, щоб не захворіти на гонорею”). Хронологічно та сюжетно дві історії ніяк не пов’язані між собою – між першим та другим епізодами існує двадцятирічний часовий інтервал. Епізод А представлений на двадцятій, епізод В на двісті шістдесят дев'ятій сторінці тексту. Повтор маркованої культурноспеціфічною інформацією фрази в сильній позиції, наприкінці представлених історій, є висуненням, що активує короткострокову пам'ять читача. В свідомості, таким чином, виникають та зіставляються два ментальні простори “перша небезпека – інцидент з козою” та “перший сексуальний досвід із повією”. Встановленню відношення аналогії між двома історіями сприяють також допоміжні лексичні повтори. Порівняємо:

Епізод А	Епізод В
J'ouvris la porte toute grande et me trouvai, pour la première fois, seul en face des chevres, monstres aux longs poils soyeux ... J'hésitai sur le seuil, mais un plan, mûri depuis longtemps, me poussait: enfin se présentait l'occasion d'essayer le monde tout seul. [8:20]	*Je restai sur le seuil, indécis, n'osant ni avancer ni reculer, lorsque Bissor me poussa dans le dos. ... J'étais seul avec une femme dans une chambre ...* *– Vous savez ... vous êtes la première femme ...* [8:262–266]

Ментальні простори двох історій вступають в інтеракцію та стають ввідними просторами, на основі яких утворюється бленд, різномасштабна мережа концептуальної інтеграції (див. рис. 1), в рамках якої обидва ввідні простори проектують в інтегрований простір свої елементи – фізична агресія, удар, переляк та байдужість, розчарування з першого та другого ввідних просторів відповідно.

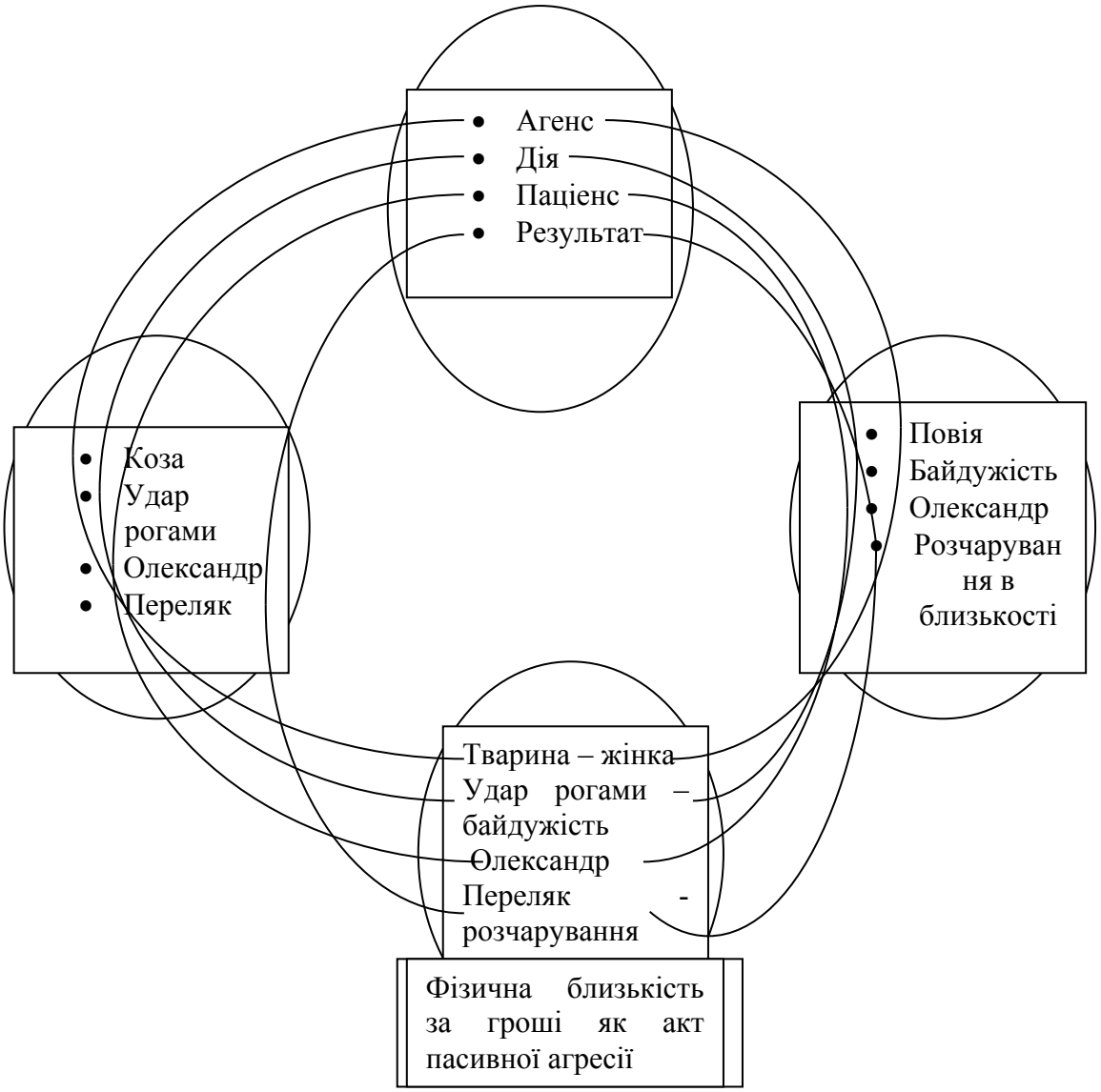

Рис. 1. *Різномасштабна мережа концептуальної інтеграції*

Як можна побачити, ключова роль у встановленні зв’язку між історіями та їх ментальними просторами належить повтору фрази, прагматичний ефект якого підсилюється незвичністю закладеної інформації. Специфіка використання засобу зумовлюється тим, що історії можуть бути як суміжно репрезентованими, переплетеними одна

з одною, так і розпорошеними в тексті твору, що ми і спостерігаємо у вищезазначеному прикладі. Відповідно до контактного чи дистантного розташування фрагментів, на яких базується мережа концептуальної інтеграції, змінюється і ускладненість висунення, їх єднальної ланки. Ми виділяємо наступні типи висунення, присутні в аналізованих нами романах магрибських авторів.

Для суміжно репрезентованих фрагментів єднальною ланкою може виступати:

- простий повтор окремої лексичної одиниці, наприклад, в романі "La statue de sel" два послідовно представлені фрагменти, служба у католицькому храмі та перебування головного героя у дитячому таборі, пов'язані лексемою "seul": *"Seul j'émergeai de la foule à genoux, tout raide, crispé de honte et d'angoisse"* [8:67]; *"Je restais seul en plein ciel, m'ébattant à grands coups de bras dans une mer des nuages"* [8:68]. На основі встановленого таким чином бленду виникає новий смисл – самотність релігійна є одночасно самотністю соціальною.
- повтор полісемічної лексичної одиниці: в романі А. Меммі "Le Scorpion" дві історії – спроба самогубства дівчини та навмисне затоплення нею квартири – пов'язані багаторазовим повтором полісемічного дієслова "tirer" у значеннях "стріляти" та "змивати воду". *"J'ai vérifié mon doigt pour être bien sûre que je saurais tirer, puis j'ai dirigé l'arme contre ma poitrine et j'ai tiré"* [9:144] *"J'ai tiré coup sur coup tout l'après-midi. A la fin je tirais comme un automate, je tirais, je tirais, sans arrêt"* [9:145]. Мережа концептуальної інтеграції актуалізує непохитність рішення вкоротити собі віку.
- використання паронімів, як, наприклад, "mère" (мати) та "mer" (море). Розповідь про матір головного героя роману "Le Scorpion" чергується з описами моря – *"Les femmes chez nous sont des très bonnes mères, elles donnent et jamais à contrecoeur. […] C'était avant le jour où la mer me devint hostile, car il m'advint d'avoir peur de la mer, moi, d'avoir peur de m'y aventurer seul"* [9:184]. В результаті інтеграції утворюється емерджентна структура "мати як небезпечна природна стихія".

Для дистантно розташованих фрагментів більш характерний повтор на лексико-синтаксичному рівні, як ми продемонстрували на прикладі варіативного повтору речення. Неодноразово повтор

ускладнений алітераційними та асонансними ефектами, що утворює конвергенцію. Такий тип висунення характеризує більш високу семантико-стилістичну маркованість фрагменту, що і робить його придатним для активації сітки інтеграції на основі віддалених один від одного фрагментів тексту. Так, в романі "La statue de sel" дитячий спогад героя про життя у єврейському гетто та опис його від'їзду з дому в дорослому віці формують єдину сітку завдяки варіативному повтору: *"Aux tièdes crépuscules d'été, la chaleur nous chassant des chambres, nous nous installions sur des chaises inclinés contre le mur, rehaussées de coussins pour faire fauteuil"* [8:33]; *"La chaleur avait chassé des appartements tous les locataires. L'été, ils installaient des chaises sur les trottoirs et bavardaient jusqu'à la première fraîcheur"* [8:371]. Асонансно-алітераційний перегук *chaleur-chassant-chambres-chaises*, який створює лексичну анафору, сприяє затриманню інформації в короткостроковій пам'яті. Таким чином утворюється мережа інтеграції, що розкриває статичність оточення наратора, повну відсутність прогресу чи еволюції.

Отже, для встановлення мережі концептуально інтеграції, що заснована на співставленні окремих історій як фрагментів тексту, використовується принцип висунення, а саме, повтор та конвергенція. В рамках нашого дослідження висунення виступає активатором когнітивних операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Fauconnier G.* The way we think : Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / Gilles Fauconnier, Mark Turner. – N. Y. : Basic books, 2002. – 407 p. 2. *Воробйова О. П.* Евристика модерністського дискурсу у когнітивно-поетологічному висвітленні (на матеріалі оповідань Вірджинії Вулф) / Ольга Петрівна Воробйова // Вісник Київськ. нац. лінгвіст. ун-ту. – Серія "Філологія" / гол. ред. І. Р. Буніятова. – 2009. – Вип. 1. – С. 31–43. 3. *Fauconnier G.* Mental spaces : aspects of meaning construction in natural language / Gilles Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 189 p. 4. *Ковальчук Л. П.* Теория концептуальной интеграции Ж. Фоконье и М. Тернера / Л. П. Ковальчук // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2011. – Вып. 8. – С. 97–101. 5. *Шмид В.* Нарратология / Вольф Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 311 с. 6. *Кубрякова Е. С.* Краткий словарь когнитивных терминов / [Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.]. – М. : Изд-во Московск. гос. ун-та им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с. 7. *Болотнова Н. С.* Коммуникативная стилистика текста : словарь-тезаурус / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта ; Наука, 2009. – 386 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Memmi A.* La statue de sel / Albert Memmi. – P. : Gallimard, 1966. – 380 p. 9. *Memmi A.* Le Scorpion / Albert Memmi. – P. : Gallimard, 1969. – 323 p.

© Бондаренко В. С.

БОРТНИЧУК О. М., ПАСТУШЕНКО Л. П.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ І НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
(на матеріалі англійської мови)

У статті розглядаються питання словотворення сучасної англійської мови, аналізуються шляхи та способи поповнення лексичного фонду новими словами. Особлива увага приділяється дослідженню найбільш активних методів словотворення, а саме, словоскладанню та телескопії.
Ключові слова: словотворення, неологізм, інновація, словоскладання, скорочення, телескопія.

В статье рассматриваются вопросы словообразования современного английского языка, анализируются пути и методы пополнения лексического фонда новыми словами. Особое внимание уделяется исследованию наиболее активных методов словообразования, а именно, словосложению и телескопии.
Ключевые слова: словообразование, неологизм, инновация, словосложение, сокращение, телескопия.

The article deals with the problems of word-formation in modern English and ways and means of replenishing the English vocabulary with new words. A particular attention is paid to the most active ways of coining new lexical units, namely, compounding and blending.
Key words: word-formation, neologism, innovation, compounding, shortening, blending.

Дослідження фразеологічного фонду мови на сучасному етапі виходить за межі традиційних системних семантичних і етимологічних студій. Для мовознавства кінця XX століття притаманним є розвиток маргінальних галузей, пов’язаних із залученням до сфери лінгвістичних інтересів даних інших наук. Глобальним напрямком залишається дослідження шляхів і методів концептуалізації мовної картини світу, здатності певного етносу “закарбовувати” своє ставлення до явищ, пов’язаних із поведінкою цього етносу і перетворювати їх у мовні стереотипи, відтворені у фразеологічній системі мови. Фразеологічний склад мови є лінгвосеміотичним феноменом, що формує особливу “підмову”, в якій “в усталеній формі зберігається і транслюються уявлення етносу про світ, культурну й історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу” [1:11]. Традиційні методи дослідження фразеологічних одиниць були спрямовані на розкриття існуючих парадигматичних і синтагматичних зв’язків як у межах фразеологічної підсистеми, так і з іншими одиницями мовної ієрархії. В той час, як комунікативні потреби

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

вимагають вилучення фразеологічних одиниць із свідомості мовця у вигляді готових блоків, що мають заповнити певні ніші у відповідності до стереотипів культурно-національного світобачення і розуміння світу [2:9]. Фразеологізми як одиниці вторинної номінації додають процесу комунікації цілу низку додаткових смислів і етнокультурних особливостей, наповнюючи висловлювання мовців різноманітними емоційно-експресивними відтінками.

Використання фразеологізмів у художньому дискурсі є дуже важливим об'єктом лінгвістичних студій. Тобто, художній дискурс доцільно використовувати в навчальному процесі в якості джерела розширення словникового запасу студентів, зорієнтувавши їх на розвиток навичок лінгвістичного аналізу, спрямованого на пошук стійких усталених словосполучень, фразових дієслів, фразеологічних одиниць. Вивчення особливостей їх використання в контексті, їх значень та українських еквівалентів. Слід зазначити, що саме такий підхід до засвоєння ідіоматичної лексики є найбільш ефективним, оскільки дефініції, що надають сучасні британські тлумачні словники, розкривають семантичну структуру цих одиниць, а український еквівалент дає можливість підвищити вірогідність їх довготривалого запам'ятовування студентами та подальшого ефективного використання в мовній комунікації, що дає їй невимушеності та природної експресивності. Таким чином, не менш важливим видається необхідність привернути увагу до практичного аспекту означених досліджень, пов'язаних із особливостями вживання фразеологізмів у різних комунікативних ситуаціях. Маючи на меті справити бажаний вплив на адресата фразеологізм є засобом передачі естетичних емоційних відтінків. При цьому особливо важливою є точність сприйняття не лише референціальних значень, а й культурних, національно-специфічних, історичних, психологічних та інших позамовних особливостей текстового повідомлення.

Іншим ефективним засобом засвоєння ідіоматичної лексики можна вважати утворення "фразеологічної" групи з ключовим словом або словами в ядрі, яку можна представити для полегшення запам'ятовування у вигляді "спайдограми", що будується на трьох рівнях: перший рівень включає іменні словосполучення, другий рівень – дієслівні словосполучення, третій рівень – речення, тобто приказки та прислів'я.

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

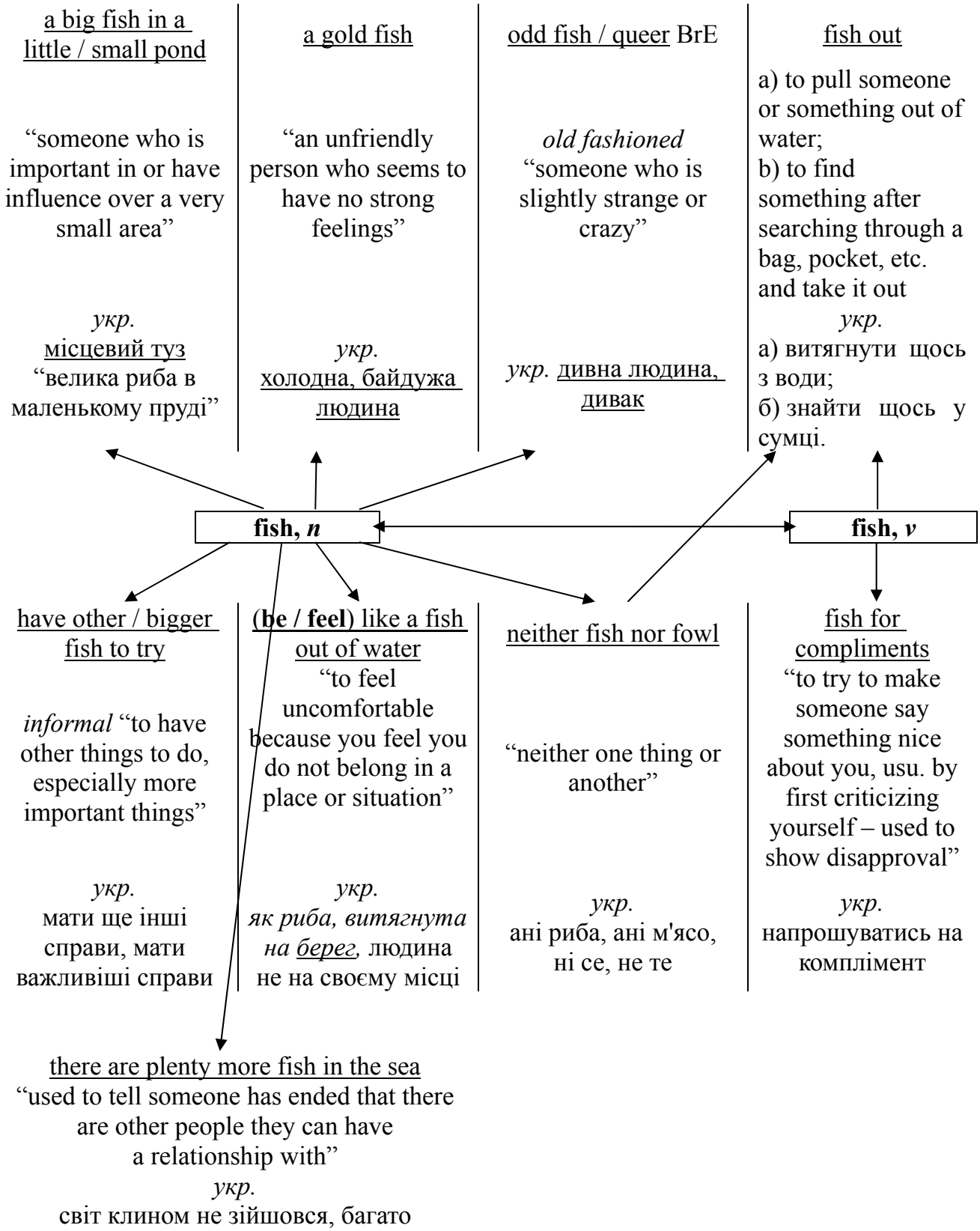

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

Досліджуючи фразеологічні одиниці на сучасному етапі розвитку лінгвістичних студій, вчені зазвичай спираються на традиційні класифікаційні схеми, запропоновані академіком В. В. Виноградовим. Однак, вивчення фразеологічних одиниць (далі ФО) у складі загальноприйнятих лексико-граматичних груп вже не є самодостатнім і вичерпним, оскільки сучасна лінгвістична ситуація вимагає більш комплексного і різнобічного врахування як суто мовних, так і позалінгвальних факторів, прагматичних, дискурсивних чинників, особливостей комунікативного спілкування тощо. Так, наприклад, згідно дослідження R. Moon (1997), Cowie (1992) та інших слід виділити в окремому групу лексикалізовані словосполучення або лексичні фрази (‘”prefabricated routines”, prefabs [3:47], “ready-made (complex) units” [4], які визначаються як існуючі словосполучення, кліше, усталені лексико-граматичні словосполучення прямої номінації, що виконують певні дискурсивні функції, наприклад, *the point is, that reminds me, so to speak, in the first place* тощо. Власне кажучи, ці інституційні словосполучення слугують конвенційними засобами організації тексту або виконують певні дискурсивні функції.

Як свідчить Читра Фернандо [… :146] ідіоматичні вирази притаманні сфері літературного дискурсу і вживаються у публіцистичному стилі, академічному спілкуванні, художньому дискурсі тощо. Що ж підштовхує користувачів мовою вживати ідіоми? З одного боку, підкреслює Читра Фернандо, це ті оцінні обертони, що слугують для передачі інформації щодо теми дискурсу, фразеологічні одиниці різних рівнів, лексичні фрази, лексикалізовані словосполучення, які допомагають створити повну, логічно і семантично завершену картину висловлювання. З іншого боку, фразеологізми, окрім суто прагматичних функцій, допомагають підкреслити образність мислення, створити неповторне авторське бачення комунікативної ситуації, “розпалити уяву” і, таким чином, досягти неперевершеності (“to excel in meaning” [4:147]).

Оволодіння мовними компетенціями будь-якого рівня передбачає вільне вживання усталених словосполучень, які мають певну граматичну структуру і цілісне значення, тобто враховувати принцип ідіоматичності (the idiom principle) [5], який свідчить про

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

те, що "… a language user has available for him or her a large number of semi-preconstructed phrases that constitute single choices, even though they might appear to be analyzable into segments" [5:110–115]. І, дійсно, з точки зору психолінгвістики, людина опановує мову не як інвертарій окремих лексичних одиниць, а як певні, комунікативно умотимовані словосполучення, у тому числі і фразеологізовані, адже у процесі активного засвоєння будь-якої лексичної одиниці, наприклад, іменника *cat,* ми маємо пам'ятати про значення, вимову та граматичні особливості цієї лексичної одиниці (однина-множина; злічуваність-незлічуваність, вживання артикля тощо), сполучуваність прикметниками (напр., *domestic, wild, stray, short-haired, black* тощо), з дієсловами (модель *v + cat: to have / keep / seed / stroke a cat,* модель *v + V: hiss, purr, scratch, hunt, pounce* тощо), з іменниками (*cat + N: cat lover / food / phobia / nap*), а також її вживання у складі фразеологізмів (*to flight like cat and dog; to let the cat out of the bag* тощо). Звичайно, питання сполучуваності і вживання усталених виразів є найважливішими для і коректної комунікативної реалізації – ми маємо запам'ятати, що, наприклад, лексема *love* має сполучуваність з означеннями *deep* та *great,* а лексема *hatred* – лише з означенням *deep; bread* може бути *hard* і *freshб* а *meat* – *thought* і *tender.* З точки зору оволодіння мовними фразеологічними компетенціями, слід звернути увагу на кілька важливих аспектів.

По-перше, виникає питання про оптимальний корпус фразеологізмів, яким має оволодіти людина, що вивчає англійську мову. Визначити кількісні параметри вживання фразеологізмів в різних типах текстів допомагає статистичний частотний підхід і корпусна лінгвістика. Валідність тієї чи іншої ФО з точки зору комунікативної реалізації можливо ідентифікувати виходячи з досліджень, започаткованих Джоном Сінклером та з проекту COBUILD [5], які свідчать про прямопропорційну залежність важливості оволодіння певною ФО від кількісних параметрів її вживання. При цьому слід зауважити, що визначення необхідного для спілкування корпусу фразеологізмів є глобальним питанням, оскільки питома вага вживання фразових дієслів, словосполучень, усталених виразів та власне ідіом є різною. Крім того, суттєвою видається також необхідність дослідити особливості пасивного

оволодіння фразеологічним матеріалом (*memory storage*) і подальшим переходом до фази активного спілкування (*performance*). Не викликає сумніву той факт, що пасивне володіння лексико-фразеологічним матеріалом переважає, в той час, як набуття навичок автоматичного природнього вживання фразеологізму вимагає значних зусиль з огляду на ментальні особливості різних мовних спільнот. Так, наприклад, вживання фразових дієслів, семантика яких не є природньою і зрозумілою для вивчаючого англійською мову створює певний дискомфорт і труднощі, адже, за нашими спостереженнями, студенти радше вживатимуть лексичні одиниці прямої номінації, ніж фразові дієслова(пор., напр., *to explode – to go off, to interrupt – to break / cut in, to develop liking / to like sb – to take to sb, to respect sb – to look up to sb, to cancel sth – to call off* тощо). Опанування навичками адекватного вживання фразових дієслів у відповідних комунікативних ситуаціях свідчить про достатньо високий рівень мовної компетенції вивчаючого.

З іншого боку, створення певного базово необхідного для засвоєння корпусу фразеологізмів має відбуватися на засадах визначення їх частотності, типу комунікативної ситуації, семантичної прозорості і зрозумілості [3:61], чому сприяє інформація, відтворена у словниках COBUILD, яка допомагає визначити пріоритетність тих чи інших фразеологізмів у навчанні англійській мові. Так, наприклад, вживання таких фразеологізмів як *fed up, it's up to you, out of the blue* має більшу частотність вживання у порівнянні з такими виразами як *raining cats and dogs, sleep like a log, down in the dumps, tip of my tongue* [3:61].

Як зазначалося вище, фразеологічна номінація є потужним засобом передачі емоційності, аксіологічності, етнокультурних та соціально-історичних обертонів, якими не володіє жодний інший мовний засіб. Тому важливо також формувати і розвивати у студентів навички глибинної фразеологічної ідентифікації тобто, вміння встановити типи зв'язків, що відтворюють, з одного боку, форму фразеологічної одиниці, а з іншого – допомагають сприймати її як одиниці вторинної номінації, наприклад: *a piece of cake* "something very easy", *to sit on the fence* "to avoid saying which side of an argument you support", *a cold fish* "an unfriendly person who

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

seems to have no strong feelings".

Не викликає сумнівів загальноприйняте визначення фразеологічної одиниці як багатокомпонентної синтаксичної конструкції, якій притаманне цілісність семантики. Водночас, сприйняття будь-якої іншомовної фразеологічної одиниці підсвідомо починається із сприйняття та ідентифікації прямого лексичного значення її компонентів, так, наприклад, фразеологічна одиниця *to break the ice "to make people feel more friendly and willing to talk to each other"* [6:178] "розпізнається" як одиниця вторинної номінації лише після того, як відбудеться встановлення прямих семантичних зв'язків першої понятійної сфери у межах конкретного контексту. Це, перш за все, стосується ідіоматичних усталених зрощень, які можуть сприйматися як такі, що належать до категорії звичайних і знайомих явищ життя (to pull up one's socks, a fat cat, to wear different hats, to scratch one's head), незвичайних і подекуди загадкових явищ і подій (hen's teeth, swan song, red herring) або ж взагалі неіснуючих або уявних (*blue moon, to walk on air, to fly be on cloud nine*). Звичайно, мова лише відтворює образи реального світу, створює картини, що співставлені і, певним чином, дотичні до цього світу і слугують засобами передачі різноманітної інформації.

Тому, при утворенні вторинного значення у фразеологізмів важливою є ідентифікація предметної сфери та типу зв'язку, що ґрунтується на поєднанні двох концептів або концептосфер, одна з яких постачає власний знак фразеологізму на позначення фрагмента іншої сфери [1:23]: *a piece of cake:* концептосфера "їжа" – фразеологічне значення "щось надзвичайне просте і легке"; *to sit of the fence:* концептосфера "стан перебування у певному місці" – фразеологічне значення "притримуватися нейтралітету під час дискусії"; *a cold fish:* концептосфера "світ тварин, мешканців моря" – фразеологічне значення "байдужа людина".

Окрім того, для фразеологічного масиву англійської мови важливим є також внутрішньоконцептуальний тип зв'язку, що відтворює семантичні деривaційні зв'язки фразеологічних одиниць у межах однієї концептосфери: *to go hot and cold:* "a) to experience sudden changes in the temperature of your body because you are ill; b) to suddenly feel very worried or frightened by something" [6:695];

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

on your last legs: “a) very tired; b) very ill and likely to die soon” [6:796] (концепт “людина”).

Удосконалення фразеологічної компетенції вивчаючих мову є важливим напрямком навчального процесу. Засвоєння і коректне вживання фразеологізмів різних груп має допомогти більш глибоко опанувати іноземну мову, користуватися нею як інструментом, що допомагає зближенню культур, менталітетів і взаєморозуміння представників різних спільнот. З іншого боку, теоретичні студії у цірині фразеології, які включають, як традиційні системні напрямки дослідження фразеологічних одиниць, так і використання методів психолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвопрагматики тощо з метою багатовекторного їх аналізу теж мають бути спрямовані на досягнення суто практичних цілей, а саме: проведення зіставного аналізу із залученням одиниць мови перекладу, виявлення “алгоритмів” категоризації і розпізнавання фразеологізмів, встановлення типу зв’язків між одиницями первинної та вторинної номінації, а також впровадження результатів і методів дослідження фразеологічних одиниць у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / Олена Олександрівна Селіванова. – К.–Черкаси : Брама, 2004. – 276 с. 2. *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с. 3. *Cowie A. P.* Phraseology : Theory, Analysis and Application / A. P. Cowie. – Oxford : OUP, 1998. 4. *Chitra F.* Idioms and Idiomaticity / Fernando Chitra. – Oxford : OPU, 1998. – 266 p. 5. *Longman* Dictionary of Contemporary English. – London : Longman, 1995. – 1668 p. 6. *Moon R.* Vocabulary connection: multi-word items in English / Rosamund Moon // Vocabulary: description, acquisition and pedagogy / ed. : Norbet Schmitt, Michael McCarthy. – CUP, 1997. 7. *Sinclair J.* Corpus, Concordance, Collocation / John Sinclair. – Oxford : OUP, 1991.

© Борничук О. М., Пастушенко Л. П.

БОЦМАН А. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ ГЕРМАНСЬКОГО АНАЛІТИЧНОГО ФУТУРУМА

Стаття пов'язана з проблемою аналітизації германських мов, яка була віддзеркалена у процесі формування нових футуральних форм. Вживання презенса у футуральному значенні визначає його як колоній утворюючу архіодиницю, яка є плюріпотентним попередником у темпоральному аспекті. Сполучення допоміжних дієслів з інфінітивом може бути визначене як монопотентний попередник стабільних футуральних германських форм.
Ключові слова: германський футурум, презент, допоміжне дієслово з інфінітивом, монопотентні плюріпотентні попередники, колоній утворююча архіодиниця.

Статья связана с проблемой аналитизации германских языков, которая была отражена в процессе формирования новых футуральных форм. Употребеление презенса в футуральном значении определяет его как колонийобразующую архиединицу, которая является плюрипотентным предшественником в темпоральном аспекте. Сочетание вспомогательных глаголов с инфинитивом может быть определено как монопотентный предшественник стабильных футуральных германских форм.
Ключевые слова: германский футурум, презенс, вспомагальный глагол с инфинитивом, монопотентные и плюрипотентные предшественники, колонийобразующая архиединица.

The article deals with the problem of Germanic language analytisation which was reflected in the process of forming new future forms. Presence usage in future meaning defines it as colonyforming archunit which is a pluripotential precursor in the temporal aspect. Combination of auxiliary verbs with infinitive may be distinguished as a monopotential precursor of stable futurum Germanic forms.
Key words: Germanic futurum, presence, auxiliary verb with infinitive, monopotential and pluripotencial precursors, colonyforming archunit.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Оформлення видів – часів у германських мовах традиційно починається із занурення у систему часів готського дієслова. Специфічними особливостями дієслівної системи, частково засвідченої ще у перших писемних пам'ятках давньогерманськими мовами були бідність видо-часових форм; обмеженість способів та іменних форм дієслова; два часи – презент і претерит; три способи – індикатив, імператив і оптатив; два дієприкметника, одне віддієслівне ім'я – інфінітив – протистоять розгалуженій системі дієслівних форм таких мов, як давньоіндійська і грецька. Історичний, а тим більше генетичний розгляд зазначених особливостей германської дієслівної системи значно залежить від того, як репрезентується початкова, тобто спільноіндоєвропейська модель. Між тим з даного питання у сучасній компаративістиці не лише відсутні спільні погляди, але означилися дві

© Боцман А. В.

зовсім протилежні тенденції в реконструкції початкової індоєвропейської моделі. Перша з них пов'язана скоріше з тими схемами, котрі були кодифіковані в класичних працях з порівняльної граматики індоєвропейських мов; друга репрезентує результат перегляду попередніх схем у значній мірі піж впливом і на основі нових матеріалів хетської і тохарської мов [1:125].

Використання різних підходів до розв'язання проблеми розвитку і становлення часових (зокрема фундаментальних) форм в германських мовах викликає труднощі на шляху реконструкції саме германських специфічних рис футуральності.

Зв'язок цієї проблеми з науковими та практичними завданнями полягає у спробі виокремити структурні одиниці, які формували те підґрунтя, на якому у подальшому розвивався германський футурум. А це, можливо, дозволить з'ясувати специфіку подальшого становлення футурума у західногерманських мовах.

Постановка завдання (цілі статті). Виокремлення колоній утворюючої архіодиниці, яка лягла у підґрунтя германського футурума, а також опис її похідних є основним завданням цієї статті. **Актуальність** дослідження полягає у тому, що виокремлення, диференціація темпоральних первинних (архі)одиниць залишається і досі складним питанням, розв'язання котрого потребує детального аналізу писемних пам'яток як германських, так і багатьох інших індоєвропейських мов, одночасно здійснюючи широкі узагальнення для пошуку паралельних шляхів в розвитку. **Наукова новизна** репрезентованого матеріалу полягає у тому, що здійснюється спроба виокремлення та дескрипції архіодиниць, які сформували підґрунтя германської футурума. При цьому виявляється полі аспектне темпоральне вживання архіодиниці. Якісним показником германської специфіки є поступове формування аналітичної футуральної структури.

Об'єктом дослідження є у першу чергу факти самих давньогерманських мов і діалектів, котрі дозволяють визначити систему дієслівних категорій германських мов епохи появи перших письмових пам'яток; співставлення продуктивних і непродуктивних, типових та ізольованих моделей дозволяє внести принцип відносної хронології і слугує основою для реконструкції спільно германської моделі (внутрішня реконструкція). Співставлення з матеріалом інших індоєвропейських мов використовується для підкріплення результатів

© *Боцман А. В.*

внутрішньої реконструкції, а також для розмежування специфіки германських рис, для виявлення ареальних зв'язків германських мов.

Предметом дослідження є особливості формування германського футурума та його подальший розвиток у західногерманських мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тривалий час у порівняльній граматиці панувала концепція, за котрою індоєвропейська прамова відрізнялася розвинутою системою дієслівних форм, що краще за все збереглися в індо-іранських мовах і грецькій. Тим самим система індоєвропейського дієслова реконструювалася шляхом перенесення до прамови склада форм, засвідчених переважно матеріалом лише цих форм. Так, наприклад. Відновлювалася часова парадигма у складі презенса, імперфекта, аориста, перфекта, плюсквамперфекта і футурума. Відсутність тих або інших реконструйованих архетипів у слов'янських, германських, італійських і балтійських мовах розглядалося як результат втрати "прамовної спадщини" [1:125].

Природньо, що за умов такого перебільшування ролі давньоіндійських і давньогрецьких чинників усі відхилення від греко-індійського еталона у структурі та функціонуванні дієслівних одиниць розглядалися як новоутворення. Найчіткіше і прямолінійно ця концепція була репрезентована у відомому компендіумі К. Бругмана і Б. Дельбрюка [2].

Однак у пізніших працях з індоєвропейських мов зберігається вплив цих схем. Свідоцтвом їх над стійкості є деякі дослідження наступних десятиріч, наприклад праця Г. Конаесера з хетської мови [3]. Висвітлення генезиса системи германського дієслова в класичних працях з порівняльної граматики германських мов ґрунтується на тій же схемі. Давня система германського дієслова реконструювалася шляхом накладання згаданої вище моделі. Так, серед германських дієслівних форм виявляли старі аористи, імперфект, дієприкметник перфекта тощо. Показовою є у цьому плані перша порівняльна граматика германських мов, що написана з младограматичних позицій В. Штрайтбергом, де стверджувалося, що германські мови "втратили" імперфект, плюсквамперфект, сигматичний аорист, сигматичний майбутній час, зберігши лише дві форми – презент і перфект. При цьому перфект набув претеритальне значення [4:280–281]. Пізніше з незначними варіантами ця думка повторюється у компендіумі германських мов Ф. Дітераі Р. Бетге [5:345–346], а також у працях Ф. Клуге [6:154], Г. Крае [7:92–

© *Боцман А. В.*

93]. Не поривав остаточно з цією позицією А. Мейє [8:91–93]. Не менш стійкою була ця традиція і в історії окремих мов. Так, у 30-ті роки минулого сторіччя Г. Бринкман писав про "волю до спрощення", котра наче б то обумовила перехід від розвинутої індоєвропейської дієслівної системи до бідної системи германського дієслова; зокрема, відсутність у ранніх пам'ятках імперфекта, плюсквамперфекта, футурума пояснювалося тим, що германці "не мали відчуття часу" [9:47]. Г. Бринкман повторює ідею Габеленца молодшого про "відчуття часу" (Zeitgefühl), якого бракувало давнім германцям, торкаючись системи часів готського дієслова. На той час це положення погоджувалося з традиційним поглядом на особливості германського дієслова як на результат відходу від норм праіндоєвропейської, які найповніше збереглися у грецькій і санскриті. Процес приблизно зображується таким чином: спочатку в праіндоєвропейській існує чітка диференційована система часів; потім "давні германські" у силу властивого їх "прагнення до заощадження" (Streben zur Sparsamkeit), з одного боку, та "відсутність" відчуття часу – з іншого, "втратили успадковане богатство" індоєвропейських форм [9:49], це другий етап; нарешті, третій – відшкодування втраченого за допомогою описових форм. З точки зору наявності або відсутності у мисленні чіткої часової диференціації, давні германці, таким чином, пішли назад у порівнянні зі своїми праіндоєвропейськими предками, не просто "втратили" ту або іншу "форму", але і позбавившись досягнутої значно раніше якості мислення і властивої вищим ступеням розвитку людства. Лише значно пізніше і у значній мірі у результаті зіткнення з греко-римською культурою в окремих германських мовах з'являється необхідність оформлення часових категорій, яка задовольнялася застосуванням описових форм. Штучність цієї теорії очевидна, оскільки мовний германський регрес виглядає безпідставним і необґрунтованим.

Перегляд викладеної вище концепції розпочався ще до відкриття хетської і тохарської мов, матеріали котрих відіграли значну роль у відмові від традиційних схем. В. Хірт у своїх працях безпосередньо зазначив, що спільноіндоєвропейська дієслівна система не була такою складною, як в індо-іранських мовах і грецькій; на думку Хірта, видо-часова парадигма включала лише презент, аорист, перфект [10:164]. Під впливом цих ідей К. Карстин [11], Г. Амман [12:336–340], Г. Аннц [13:441] розвивали потім концепцію, за якою спільноіндоєвропейська

© *Боцман А. В.*

мова на момент виокремлення мовних груп ще не мала сформованої системи дієслівних форм. Тому оформлення індо-іранської дієслівної системи, як і дієслівних систем інших індоєвропейських мов, розглядалося як результат індивідуального розвитку [12:341].

Під значний вплив Г. Хірта підпадає Е. Прокош, котрий писав: "Було б помилково приписувати складну систему часів санскрита, грецької, латини праіндоєвропейській мові. Багато в цій системі часів – вторинне явище" [14:148–149]. Значно глибшими і суттєвішими були ті зміни, котрі внесли в концепцію індоєвропейського дієслова праці А. Мейє. Вирішальну роль тут відіграли нові принципи і прийоми дослідження: застосування методів прототипової лінгвістики, частково внутрішньої реконструкції, а також внесення принципів системності і відносної хронології в аналізі фактів, що вивчаються. Починаючи з 1908 р., коли вперше була опублікована відома робота А. Мейє про діалекти спільноіндоєвропейської мови [15], і до 30-х років двадцятого сторіччя, коли залучення хетських і тохарських матеріалів по-іншому поставило питання про перегляд старих схем розвитку індоєвропейської дієслівної системи, складалися поступово нові уявлення про найдавніший тип індоєвропейського дієслова.

Можна стверджувати, що на той момент, коли матеріали хетської і тохарської мов стали інтенсивно залучатися для висвітлення генезиса індоєвропейських моделей, стара схема індоєвропейського дієслова, що була репрезентована класичними працями з порівняльного мовознавства, була вже значно розхитана.

Сучасний стан вивчення індоєвропейського дієслова може бути схарактеризований словами Х. Станга, написаними ще у 1942 р.: "Щодо спеціально дієслівної системи, то індоєвропейське мовознавство знаходиться зараз на тій стадії, коли змушені визнати, що знаємо про спільноіндоєвропейський стан менше, ніж вважали декілька десятиріч перед тим. Та відносно проста картина індоєвропейської дієслівної системи, котру навів Бругман, виявилися зруйнованою без того, щоб вдалося її замінити новою якісною картиною" [16:2].

Можливо, що дійсно ця відмінність пояснюється тим, що на момент початку відмежування окремих *мовних груп* іменна система вже склалася в основних своїх особливостях, тоді як система дієслова сформувалася пізніше у період інтенсивного розгляду індоєвропейської мовної спільноти, являючись у значній мірі продуктом розвитку

© Боцман А. В.

окремих мовних груп [1:125–129]

Виклад основного матеріалу. При розгляданні граматичних категорій германського дієслова обов'язковим є розмежування особових і не особових форм, оскільки системи граматичних категорій у них також різко відрізняються. Для особових форм іррелевантні категорії особи і способу; для деяких з них і категорія числа (інфінітив); структура є часових і станових опозицій у не особових форм принципово інша, ніж у особових форм. Зовсім позачасовою категорією був готський інфінітив, що передавав за допомогою однієї форми все розмаїття відтінків неозначеного способу, які мали місце в оригінальному біблійному тексті. Так, наприклад, виокремлюються три відтінки, де у першому готський інфінітив відповідає грецькому inf. aorist. : *bi biuhtja gudjinassaus hlauts imam urrann du saljan (L. I, 9) "за звичаєм священників випав йому жереб принести жертву": saljan* перекладає грецьке inf. aorist. *θυμιασαι – iþ Aileisabaiþ usfullnoda mel du bairan (L. I, 55)* "і прийшов Єлизаветі час родити": *bairan* відповідає грецькому *τεκεῖν* inf. aorist. II. – *Gamelid ist auk þatei aggilum seihaim anabiudiþ bi þuk du gafastan þuk (L. IV, 10) "написано також, що ангелам своїм наказав охороняти себе": gafastan* відповідає грецькому *διαχυλάξι* inf. aorist. I. У другому готський інфінітив відповідає грецькому inf. perf. akt.: *hansideduþ ina siukan (Ph. II, 26) "ви почули, що він хворий",* де *siukan = ἠσθενηκέναι,* тобто inf. perf. – *man auk ni waihtai mik minnizo gataujan (K. II. XI, 5) "вірно також, що ні в чому не зробилося менше",* де *gataujan = υστερηκέναι* inf. perf. У третьому готський інфінітив відповідає грецькому inf. präs. *insandida ins merjan þiudangardja gudis (L. IX, 2) "і послав їх проповідувати царство Боже"* де *merjan* = грецькому *κηρύσσειν* inf. präs.

Таким чином готський інфінітив однаково перекладає грецький inf. präs., aor. і perf., що підтверджує висловлене вище припущення про відсутність стосовно інфінітива будь-якої часової диференціації. Тим самим уся система Verbum finitum у готській залишається позачасовою диференціацією.

Стосовно Verbum finitum відомо, що найстародавніше ядро часових опозицій дає протиставлення двох форм – презенса і претерита. Основним змістом опозиції було протиставлення процесу, що відбувався або здійснювався у минулому (претерит), процесу, що не характеризується цією ознакою (презент ~ футурум). Сильним

© Боцман А. В.

складником у цій опозиції був претерит, смислова розрізнювальна ознака котрого була достатньо зрозумілою, тоді як процес міг означати цілу низку різних процесів [1:252–253]. Готський презенс може репрезентувати процес, що співвідноситься з теперішнім часом: *qiþa auk izwis (M. V, 20) "кажу вам"*. Або процес позачасовий: *witoþ frauj – inoþ mann, swa lagga heila swe libaiþ (R. VII, 1) "закон панує над людьми, доки вони живуть"*. Але найцікавішим є випадок, коли через презенс передається майбутня дія: *managai fram urrunsa jah suggqa qimand (M. VIII, 11) "численні прийдуть зі сходу і заходу"*.

З семантикою майбутнього була тісно пов'язана і репрезентація майбутнього часу за допомогою умовного способу. В якій мірі тут виявився вплив норм вульгарної латини, в якій у післякласичний період зустрічалося часте змішування функції кон'юктива з майбутнім, саме у силу модального характеру самого майбутнього вульгарної латини, – важко сказати, але такий вплив цілком можливий [17:231]. У будь-якому випадку, умовний спосіб у готській у рівній мірі передає грецький майбутній як у тих випадках, коли цей час має відтінок наказового способу у новозавітніх приписах і законах, так і коли він репрезентує протокатегорію майбутнього, наприклад:

1) Майбутній з відтінком наказового способу: *hausideduþ þata qiþan ist: frijos nehwundjan þeinana, jah frais fiand þeinana (M. V, 43) "ви чули, що сказано, люби ближнього твого і ненавидь ворога твого"* де *frijos* і *fiais* – оптативні форми, що передають грецький майбутній *ἀγαπήσεις καὶ μισήσεις. – ni ufarswarais iþ usgibais fraujin aiþans þeinans (M. V, 33) "не давай брехливої клятви, але виконуй перед Господом клятви твої"*, де *ufarswarais* і *usgibais* = грецькому *ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις*.

2) Майбутній в грецькій виражає лише категорію майбутнього часу без модального відтінку: *jah sijaina þo twa du leika samin (Mrc. X, 8) "і будуть два однією плоттю"*, де *sijaina* = грецькому *ἔσονται. – hwa nuh taujai þis weinagardis (Mrc. XII, 9) "що ж зробить господар виноградника"*, де *taujai* = грецькому *ποιήσει*.

Паралельно з усіма цими формами домінуючу роль продовжувала відігравати передача грецького майбутнього за допомогою презенса простих, так і складних (з префіксом) дієслів. Незалежно від того, чи має рацію Штрейтберг [18:121], який стверджував, що в готській мові теперішній час складних дієслів завжди відповідав перфектному

© Боцман А. В.

майбутньому (це може бути прийняте лише з дуже великим застереженням, вже один той факт, що теперішній час як дуративних, так і перфектних за термінологією Штрейтберга дієслів у рівній мірі передавав і теперішній, і майбутній час, свідчить про відсутність справжньої диференціації цих двох категорій. Якщо порівняти, наприклад, *saei galaubeid mis: þoei ik tauja, jah is taujiþ jah maizona þaim taujiþ (J. XIV, 12) "той, хто вірує в мене, справи, котрі творю я, і він створить і більше цих створить",* де перше *tauja = ποιῶ;* друге ж = *ποιήσεί:* тут просте дієслово у рівній мірі відповідає і теперішньому, і майбутньому грецького оригінала. Протилежне явище спостерігається у Kor. II, I, 10: *izei us swaleikaim dauþum uns galausida jah galauseiþ (ῥύσεται) "він той, хто від подібних смертей звільнив нас і звільняє, котрого ми чекали, щоб бути звільненими"*.

Іноваційним явищем у готській мові було вживання описових форм, які виникли через необхідність знайти вирази для новоутворених понять. Тут особливо чітко прослідковується залежність описових форм від грецької та латини; ці форми сприймаються як чужорідні, що позначається на їх дуже рідкому вживанні. Тут, як і стосовно тих випадків, коли майбутній час репрезентується через умовний спосіб, чітко відчувається модальний характер у сприйманні того, що підкреслює необхідність або бажаність тієї дії, котра виражена у даній формі. Футурум у готській у тих випадках, коли він отримує якісь спеціальне оформлення, тяжіє до того, щоб виражати не лише часові, але і модальні відносини, правильніше – не стільки часові, скільки модальні відносини. Це стосується у першу чергу форм із *skulan* і *haban,* у більшості випадків вони не випадково репрезентують грецьке *μέλλειν,* так само надаючи дії відтінок зобов'язання. Майбутній, як суто часова категорія, що використовує абстрактне *warden* (в готській їй рівноцінна форма з *duginnan "починати",* що зустрічається лише два рази), оформлюється у германських мовах лише наприкінці середньовіччя і має книжково-літературний характер, але і досі відсутня у деяких німецьких діалектах [19:294–295].

В готській описовий майбутній утворюється за допомогою *duginnan, haban, skulan.* Вплив тут латино-грецького описового майбутнього (у латині з *incipere, habere,* у грецькій вже із згаданим *μέλλειν,* що конкурує у вульгарній латині та койне зі старими формами, тим більше ймовірно, що в готській ці форми мають випадковий

© Боцман А. В.

характер, категорія ж майбутнього не потребувала ще оформлення в мові [9; 17]. Характерно, що найабстрактніша форма з duginna (відповідає латинському incipere) зустрічається лише два рази [20]. З них перший: *jah in þamma fagino, akei jah faginon dujinna (Ph. I, 18) "і цьому радію, але і буду радіти"* відповідає грецькому *ϰάἰἐν τοτω χαιρω, αλλαϰαι χαρησομαι,* де протилежність грецького *χαιρω – χαρησομαι* передається в готській *fagino – faginon duginna.* Тут вживання описової форми, як у багатьох інших випадках, слугує одним із способів передачі грецького протиставлення теперішнього майбутнього. Другий випадок з *duginnan* у цьому відношенні іншого порядку: *wai izwis jus hlahjandans nu unte gaunon jah gretan duginnid (L. IV, 25) "горе вам, що сміються зараз, бо почнете плакати і скаржитися",* де *duginnan* підкреслює інхоативність дії.

Haban і *skulan* передають переважно *μέλλειν* оригінала. Цікаво зазначити, що в латині, норми котрої вплинули на оформлення описового майбутнього в готській, *habere* мало відтінок зобов'язання у протилежність простому майбутньому і повністю відповідав грецькому майбутньому *μέλλειν* пізніше, у період вульгарної латини, коли норми літературної мови були змушені відступити перед навалою і тиском норм розмовної мови народних мас, *habere* отримує широке вживання, відтісняючи всі старіші форми майбутнього. В цьому виявилася, однак, тотожність модального майбутнього над суто часовою категорією, яким був майбутній час у класичній латині.

Готський *haban + inf.* передає грецьке *μέλλειν + inf.: jah andnimands aftra þans twalif dugann im qiþan habaidenum ina gadaban (Mrc. X, 32) "і покликавши знов дванадцять, почав їм казати, що з ними повинно трапитися":* в грецькому оригіналі *μέλλειν αύτῷ τυμβαινειν. – iþ silba wissa þatei taujan (J. VI, 6) "бо знав сам, що повинен був робити":* в грецькому *έμελλεν ποιεῖν. – qaþuh þan þana Judan Seimonis, sa auk habaida ina galewjan (J. VI, 71) "Це говорив про Іуду Симонова Іскаріота, котрий повинен був зрадити його":* в грецькому *έμελλεν παραδιδο ναι.*

Skulan + inf. так само відповідає грецькому *μέλλειν + inf.: sa ist Helias, saei skulda qiman (M. XI, 14) "це Ілля, котрий повинен прийти": skulda qiman* = грецькому *ό μέλλων ἔρχεσθαι – þai gasaihwanans in wulþau qeþun urruns is, þoei skulda usfuljan in Iairusalem (L. IX, 31) "ті, що бачили його у славі, говорили про його вихід, котрий повинен*

© Боцман А. В.

здійснитися в Ієрусалимі": skulda usfuljan = ἔμελλεν πληροῦν.

Аналогічні конструкції мають місце в L. IX, 44; L. XIX, 11; J. VII, 35; J. VII, 39; J. XII, 33; J. XVIII, 32; T. II. IV, 1.

Сам характер дієслова *skulan* та його семантика, що виражає зобов'язання, не дозволяли його вживання в інших випадках; *haban* же три рази передає грецький футурум без *μέλλειν,* з них два рази спеціально підкреслюючи у такий спосіб майбутнє у протилежність теперішньому від того ж дієслова: пор. *tauja jah tau jah haba (K. II. XI, 12) "роблю і буду робити"; taujiþ jah taujan habaiþ "робите і будете робити" (Th. III, 4).*

Таким чином описові форми майбутнього в готській переважно пов'язані з певним модальним характером його; сама поява їх в готській мові, що зумовлена структурою цих форм в грецькій і латині, була спочатку результатом необхідності виразити саме цей момент у категорії майбутнього часу; лише потім як виняток, коли звичайна репрезентація майбутнього формами теперішнього часу або умовного способу відчувалася як недостатня, зверталися до цих форм, в інших випадках. Таких прикладів налічується лише декілька в усій пам'ятці, при цьому залишається відкритим питання, чи не підкреслювався готським перекладачем і в цих випадках особливий відтінок майбутнього, що не виражений у грецькому оригіналі.

Але аналіз розвитку футурума в усіх давньогерманських мовах засвідчує, що в них із різною інтенсивністю прослідковується тенденція до збагачення двочленної часової парадигми (презент-претерит) за рахунок різних сполучень службового і повнозначного дієслова, що спостерігалося в інших індоєвропейських мовах, зокрема і в такій мові, настільки архаїчній і далекій від германської групи як хетська [3:213–214].

В системі активного стану германських мов, можливо, найдавнішими були сполучення, що були покликані внести обмеження у смислову структуру презенса, а саме сполучення, що пов'язані з вираженням проекції у майбутнє. Вже в готській мові, це фактично ще відсутні словосполучення, структурно тотожні майбутнім аналітичним формам перфекта і плюсквамперфекта інших германських мов, виокремлюються складні конструкції зі значенням майбутнього часу [1:256–257].

Можливо, що поява аналітичних конструкцій була пов'язана з тим, що вживання презенса у футуральному значенні не дозволяло повністю розкрити семантику. Функцію конкретизатора часу (майбутнього) може

© Боцман А. В.

виконувати фразовий або надфразовий контекст, котрий містить або опосередковані вказівки на часові ознаки процесу, або спеціальні лексичні або синтаксичні індикатори: *in þizai ustassai, þan usstandand, hvarijamma ize wairþiþ qens? (Mk. XII, 23) "у неділю, коли вони воскреснуть, якому з них вона буде за дружину?"*. Але і наявність таких конкретизаторів, можливо, не завжди могла точно передати футуральність. Лише у підрядних реченнях – обставинах умови і часу така функція конкретизатора була достатньою (завдяки чому ця тенденція зберігається і в сучасних германських мовах).

Проведений аналіз і співставлення готських і грецьких часових форм свідчить, що найширше для репрезентації грецького футурума вживається готський презент. У темпоральному аспекті його можна визначити як *колонійутворюючу архіодиницю*. Функціонуючи в мові, ця одиниця проявляє себе як *плюріпотентний* (темпоральний) *попередник*, оскільки позначає теперішню дію, майбутню дію, а також позачасову дію. Описовий готський футурум, особливо *skulan + inf.* може бути визначений як *монопотентний попередник*, оскільки у першу чергу він репрезентує футурум з певним модальним відтінком.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Аналітичні форми фут урума в готській мові виникли на тлі домінуючої колонійутворюючої архіодиниці готського презенса, який, завдяки своїй поліфункціональності, кваліфікується як плюріпотентний попередник. Поява аналітичних форм з футуральним значенням, можливо, була зумовлена або недостатньою ефективністю дії конкретизаторів часу, або необхідністю передати специфіку дії, яка не була відображена в грецькому оригіналі. Не можна не враховувати і той факт, що претерито-презентні дієслова сформували в готській мові доволі чітко окреслену групу, яка могла поступово здійснювати функціонально-семантичну експансію, перебираючи на себе функцію конкретизаторів футурума. Готський аналітичний футурум реалізує свою проекцію у майбутнє, оперуючи або модальними дієсловами, або дієсловами починання.

Фактично ці два варіанти визначають формування аналітичних форм майбутнього в усіх германських мовах: у скандинавських мовах найдавнішого періоду вживалися сполучення модальних дієслів *типи, skulu + інфінітив* (модальний майбутній), але поряд з цим широко вживалася і друга модель зі службовим дієсловом *"ставати"* [21:231–232]. В англійській мові розвиток відбувався по лінії вживання

© Боцман А. В.

модальних дієслів, у німецькій в різні історичні епохи і в різних діалектах конкурували обидва способи [17:258–263]. У перспективі доречно зосередитися на особливостях формування аналітичного футурума у споріднених германських мовах, які окреслені тригональною апроксимаційно-асимптотичною моделлю (давньоанглійська, нижньосаксонська, фризька, нідерландська. При цьому не можна не враховувати контактну взаємодію зі скандинавськими мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сравнительная грамматика* германских языков : [в 5-ти т.] / [под ред. : М. М. Глухман, В. М. Жирмунского, Э. А. Макаева, В. Н. Ярцевой]. – М. : Изд-во АНСССР, 1966. – Т. 4 : Морфология (продолжение). – 496 с. 2. *Brugmann K.* Grundriβ der vergleichenden Grammatik den indogermanischen Sprachen / K. Brugmann, B. Delbrück. – Strassburg : Faehbuchverlag, 1897. – 386 S. 3. *Kronasser H.* Vergleichende Laut- und Formen lehre des Hethitischen / H. Krinasser. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1956. – 526 S. 4. *Streitberg W.* Urgermanische Grammatik. Einführung in das verleichende Studium del altgermanischen Dialekte / W. Streitberg. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1896. – 488 S. 5. *Deiter F.* Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte / F. Deiter, R. Bethge. – Leipzig : S. Hirzel, 1898. – 542 S. 6. *Kluge F.* Uegermanisch / F. Kluge. – Strassburg : Fachbuchverlag, 1913. – 385 S. 7. *Krahe H.* Germanische Sprachwissenschaft / H. Krahe. – Berlin : Akademie Verlag, 1957. – Bd. II : Formenlehre, 1957. – 438 8. *Мейе А.* Основные особенности германской группы языков / А. Мейе. – М. ; Л. : Изд-во АНСССР, 1952. – 376 с. 9. *Brinkmann H.* Sprachwandel und Sprachbewengung in althochdeutscher Zeit / H. Brinkmann. – Jena : Friedrich-Schiller-Universitäd, 1931. – 428 S. 10. *Hirt H.* Indigermanische Grammatik / H. Hirt. – Leipzig : Veb. F. A. Brockhaus Verlag, 1928. – Bd. IV. – 482 S. 11. *Karstein K.* Indogermanisch und Germanisch / K. Karstein // "Germanen und Indogermanen" Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 297–327. 12. *Ammann H.* Germanischen und indogermanischen / H. Ammann // "Germanen und Indogermanen" Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 329–342. 13. *Arntz H.* Gemeingermanish / H. Arntz // "Germanen und Indogermanen" Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 429–451. 14. *Прокош Э.* Сравнительная грамматика германских языков / Э. Прокош. – М. : Наука, 1954. – 476 с. 15. *Meillet A.* Les dialects indo-européens / A. Meillet. – Paris : Academia, 1908. – 428 p. 16. *Stang Chr. S.* Das slavische und baltische Verbum / Chr. S. Stang. – Oslo : Akademiska Bokhandeln, 1942. – 342 S. 17. *Behaghel O.* Deutsche Syntax / O. Behaghel. – Heildelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1923. – Bd. II : B. Adverbum, C. Verbum. – 372 S. 18. *Streitberg W.* Gotisches Elementarbuch / W. Streiberg. – Heildelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1910. – 275 S. 19. *Жирмунский В. М.* История немецкого языка / В. М. Жирмунский. – М. : Высшая школа, 1965. – 408 с. 20. *Merold F.* Futurum und futurische Ausdrücke in Gotischen / F. Merold // Wissenschaftliche Monats blätter. – Wien : Lang, 1875. – S. 283–298. 21. *Стеблин-Каменский М. И.* История скандинавских языков / М. И. Стеблин-Каменский. – М. ; Л. : Наука, 1953. – 386 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Streitberg W. Die Gotische Bibel / Wilhelm Streitberg. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1965. – 498 S.

© Боцман А. В.

БУЦЬ Ж. В.
Київський національний лінгвістичний університет

МЕТОДИКА ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТОВОГО КОНЦЕПТУ *ЖІНОЧНІСТЬ* У ФРАНЦУЗЬКИХ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ РОМАНАХ XIX – XX СТОЛІТЬ
(на матеріалі твору Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)")

У статті йдеться про комплексну методику дослідження текстового концепту ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть. На прикладі твору французького письменника Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)" детально представлено застосування семантико-когнітивної методики у дослідженні ґендерно-спрямованого текстового концепту.
Ключові слова: семантико-когнітивна методика, текстовий концепт ЖІНОЧНІСТЬ, французький соціально-побутовий роман.

В статье речь идет о комплексной методике исследования текстового концепта ЖЕНСТВЕННОСТЬ в французских социально-бытовых романах XIX–XX веков. На примере произведения французского писателя Б. Клавеля детально представлено применение семантико-когнитивной методики в исследовании гендерно направленного текстового концепта.
Ключевые слова: семантико-когнитивная методика, текстовый концепт ЖЕНСТВЕННОСТЬ, французский социально-бытовой роман.

This article is taking a view of the integrated methodology of study's the textual concept FEMININITY' in French social and life novels of the XIX – XX centuries. For an example it analyses Clavel' novel in the light of the textual concept FEMININITY' realization.
Key words: cognitive and semantic methodology, textual concept FEMININITY, French social and life novel.

Сучасні лінгвістичні дослідження все більш спрямовані на вивчення проблеми взаємовідношення дійсності, мислення й мови, що набуває особливої значущості у художньому творі. На сьогодення підходи до вивчення художнього тексту різновекторні, що свідчить про розвиток лінгвопоетики та її потенціал для подальших наукових розвідок. Вітчизняні лінгвокогнітивні дослідження художнього тексту все частіше використовують семантико-когнітивну методику дослідження розгортання текстових концептів художніх творів, яка була розроблена О. М. Кагановською [1–5]. Ця методика включає в себе й лінгвокогнітивні методи, які гармонійно поєднані з лінгвістикою та поетикою. Усе вище викладене й зумовлює **актуальність** обраної теми.

© Буць Ж. В.

За **мету** ми ставимо окреслити й описати методику дослідження текстового концепту (ТК) ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть.

Об'єктом дослідження виступає ґендерно-спрямований ТК ЖІНОЧНІСТЬ у творах французьких письменників-реалістів XIX–XX століть.

Предметом статті є семантико-когнітивні репрезентації ТК ЖІНОЧНІСТЬ в аналізованому творі.

Задля ілюстрації методики лінгвокогнітивного дослідження ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть ми розглянемо твір Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)".

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що незважаючи на те, що у рамках когнітивної поетики досліджуються різні аспекти і різні жанри, проте соціально-побутовий різновид романістики, зокрема французькі соціально-побутові романи XIX–XX століть, не слугували матеріалом подібних вивчень. До того ж, у розвідках когнітивної поетики спостерігається обмеження вивчення саме ґендерного аспекту текстового концепту.

У дослідженні ТК ЖІНОЧНІСТЬ ми використовуємо семантико-когнітивну методику О. М. Кагановської [1], а у загальному плані дотримуватимуся також методу концептуального аналізу, оскільки він логічно продовжує семантичний аналіз. Об'єктом концептуального аналізу є смисли, які передаються окремими словами, словосполученнями, типовими пропозиціями та їхніми реалізаціями у вигляді конкретних звертань персонажів. За методикою концептуального аналізу передбачається залучення елементів логічного та ейдетичного аналізів [6:185], а саме: логічний аналіз спрямовано на встановлення закономірностей внутрішньої організації мовлення персонажів і моделювання взаємозв'язків, елементів, що входять до нього; а ейдетичний – сконцентровано на сутнісній природі ТК ЖІНОЧНІСТЬ, інакше кажучи, на способі його існування у мисленні. Таким чином, функціонування досліджуваного ТК у французьких соціально-побутових романах відбувається в межах існування його концептуальних складників, які ми розуміємо як утворення, що пов'язані з індивідуальною особливістю сприйняття оточуючого

© *Буць Ж. В.*

середовища і виводять мовні одиниці з лексичного на концептуальний рівень.

Між складниками ТК ЖІНОЧНІСТЬ, що вербалізуються у художніх текстах мовними засобами, формуються концептуальні лінії. Таким чином, визначається певний напрям розгортання ТК, в рамках яких відбувається реалізація ТК ЖІНОЧНІСТЬ, що уможливлює вибудувати його ієрархічну структуру у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть.

Отже, методика дослідження засобів актуалізації ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть передбачає наявність декількох етапів.

1. На першому етапі ми визначаємо особливі риси жанру французького соціально-побутового роману, простежуємо його розвиток та зміни впродовж двох століть існування. Звернення до творчості та біографічних даних письменників, твори яких належать до соціально-побутового різновиду літературного спадку Франції, ми пояснюємо тим, що знання світогляду й особливостей мислення автора надають можливість краще зрозуміти концептуальне навантаження його твору та вірно розкодувати інформацію, представлену у художньому тексті.

2. Другий етап розвідки спрямований на визначення особливостей загальнокультурного сприйняття поняття жіночності у французькому соціумі XIX–XX століть. Для повного розуміння і представлення ТК ЖІНОЧНІСТЬ, який є також лінгвокультурним концептом, вважаємо за потрібне виявити культурні тенденції осмислення жіночності. Оскільки художній твір в цілому є виявом культурного розвитку країни, а письменники – представники французького соціуму різних історичних періодів, то, спираючись на контексти, можна окреслити основні концептуальні ознаки ґендерно-маркованого поняття у суспільстві Франції XIX–XX століть.

3. На наступному етапі нашого дослідження, проаналізувавши лексико-семантичне наповнення обраних творів, що має концептуальне значення, ми окреслюємо певні концептуально значущі тематичні категорії, в межах яких розгортається ТК ЖІНОЧНІСТЬ.

4. Один із етапів розвідки присвячений дослідженню семантики сильних позицій соціально-побутових романів XIX–XX століть. Звернення до концептуального аналізу заголовків, зав’язок і кінцівок

© Буць Ж. В.

художніх творів зумовлене концептоідентифікувальним статусом цих позицій, який підкреслювався у працях сучасних поетологів [3:82–112; 4:72–77; 7:95–128; 8:17–32].

5. Застосовуючи методику семантико-когнітивного аналізу, розроблену О. М. Кагановською [1:46–63], відповідно до логіко-тематичних ліній досліджуваних романів ми побудували ієрархічну модель розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть.

6. Ураховуючи ґендерну маркованість досліджуваного ТК і зауважуючи на схильності жіночої частини людства до асоціативного й чуттєво-емоційного сприйняття оточуючого середовища, особливу увагу приділяємо образно-символічному простору розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть.

Таким чином, дослідження мовного втілення ТК ЖІНОЧНІСТЬ у взаємодії методів концептуального і традиційного стилістичного аналізів надає можливість комплексної інтерпретації французького соціально-побутового роману XIX–XX століть, сприяє проникненню у глибинні смисли художніх творів. Така комплексна методика враховує специфіку природи ТК ЖІНОЧНІСТЬ: його ґендерно-марковану направленість, актуалізацію не лише у текстах, а й у французькій лінгвокультурі в цілому.

З метою ілюстрації методики лінгвокогнітивного дослідження ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть, пропонуємо розглянути твір Б. Клавеля “Le Tonnerre de Dieu (qui m’emporte)”.

За хронологічними рамками роман Б. Клавеля відноситься до середини XX століття. При зверненні до творчості письменника особливого значення набуває його досвід у журналістиці, що мав безпосередній вплив на манеру викладу подій. У творі “Le Tonnerre de Dieu (qui m’emporte)” автор відтворює сюжет справжнього життя. Герої роману – прості люди з різними долями, які перебувають кожен на своєму місці і не зважають на проблеми інших. І лише коли вони ближче знайомляться і занурюються в незнайомі умови існування, відбуваються зміни. Так сталося з головною героїнею роману Б. Клавеля. Сімона – повія, яка волею долі змушена була заробляти собі на життя таким чином, але після того як молода жінка побувала у сім’ї

© Буць Ж. В.

селянина, вона змінилася (відродилася).

Ураховуючи приналежність досліджуваного твору до XX століття, відповідно до морально-етичних традицій відтворено жіночі образи роману “Le Tonnerre de Dieu (qui m’emporte)”. Положення жінок у французькому соціумі цього історичного періоду стає менш залежним від загального патріархального устрою на відміну від попередніх століть. Представниці слабкої статі мають право вибору своєї долі, що у просторі соціально-побутового твору відображено в образах Марії (заміжньої селянки) і Сімони (повії). Але зміна соціального становища жіноцтва з боку чоловіків сприймається образливо. Головний герой роману Б. Клавеля ототожнює всіх жінок, що на вербальному рівні передано лексемами брутального розмовного вжитку *salope* n.f. (“шлюха”), *putain* n.f. (“повія”), *bordel* n.m. (“бордель”). Брассак у досліджуваному творі висловлює чоловічу думку щодо розуміння жіночої ролі у суспільстві: *Il a répété aussi plusieurs fois que j’étais une pauvre chienne mais qu’il me sauverait ; que toutes les femelles avaient besoin de faire des petits* [17:14]. При першій зустрічі Леандра із Сімоною чоловік порівнює повію з собакою (*chienne*). Таке метафоричне порівняння вказує на належність жінок до тваринного світу, що Брассак підтверджує, називаючи всіх представниць слабкої статі самицями (*femelles*). До того ж, він уважає, що єдиною задачею жіноцтва є продовження роду (*faire des petits*). В іншому фрагменті спостерігаємо несприйняття патріархальним суспільством жіночих проявів вільного вибору своєї долі: *C’est pas une dame, c’est une putain* [17:25]. При знайомстві з Сімоною Марія ввічливо називає її жінкою, що чоловік наполегливо заперечує (*pas une dame*) і ще раз вказує на неприйнятну професію повії (*putain*).

При концептуальному підході до дослідження французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть особливої уваги набувають сильні позиції з огляду на їх концептоідентифікувальну роль. Заголовок роману Б. Клавеля “Le Tonnerre de Dieu (qui m’emporte)” представляє собою біблійську алюзію. Розгортання ТК ЖІНОЧНІСТЬ у творі відбувається в межах концептуальних ліній ПРИРОДИ та ВІДРОДЖЕННЯ. При семантичному аналізі лексичних одиниць назви твору ми виявили, що концептуальне навантаження несе іменник *tonnerre* n.m. – звук, що супроводжує електричний розряд разом із блиском світла [14:1017]. Але при ретроспективному прочитанні

© Буць Ж. В.

роману розкривається його прихований смисл: грім несе конотацію незадоволення, непогодження (з поведінкою головної героїні). Вживання семи *tonnerre* у сполученні з іменником *Dieu* n.m. направляє концептуальну лінію твору не лише до ПРИРОДИ, а й до вічного – віри в потойбічні сили (ПРОВИДІННЯ), яке керує нашими шляхами і діями. Головною героїнею роману (Сімоною) керує доля, яка у відповідальний момент її життя (вагітність) надає можливість переосмислити свій життєвий шлях [17]. Уточнення назви, що подається у дужках, теж має своє концептуальне навантаження. Дієслово *emporter* v.i. має значення "уносити, захопити" [15], що й відбувається з головною героїнею. Таким чином, у назві твору Б. Клавеля спостерігаємо ідентифікацію ТК ВІДРОДЖЕННЯ в межах ТК ЖІНОЧНІСТЬ.

Функцію підтвердження попередньої ідентифікації ТК несе кінцівка твору [1:123]. Фінальна частина роману Б. Клавеля має експліцитну (закриту) кінцівку – головна героїня Сімона знаходить своє пристанище: *Que personne ne m'obligera à quitter ce lit bien chaud [...]* [17:118]. Символ ліжка має подвійну конотацію: по-перше, це місце відтворення життєвої містерії (народження, продовження роду, смерть), а, по-друге, воно символізує відродження тіла грішниці, її очищення [16:678–679]. Ураховуючи попередню ідентифікацію у заголовку твору ТК ВІДРОДЖЕННЯ, вважаємо, що його підтверджено у кінцівці.

Зважаючи різновид досліджуваних романів, а саме – соціально-побутових, ТК ЖІНОЧНІСТЬ розгортається у межах концептуальних категорій, які позначають соціальний статус жінки. У творі Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)" концептуально значущими є тематичні лінії заміжньої жінки і коханки, що відповідно імплікують ТК ЗАМІЖНЯ ЖІНКА і КОХАНКА.

Незважаючи на відносний феміністичний розвиток французького соціуму XX століття, у родинних стосунках зберігається чоловіче панування. У досліджуваному романі Б. Клавеля у межах розгортання ТК ЗАМІЖНЯ ЖІНКА віднаходить імпліцитне вираження ТК ОБМЕЖЕНА СВОБОДА. Брассак як чоловік відносився до Марії з позицій споживача. На вербальному рівні це передано вживанням означеного артиклю з ім'ям жінки: *la Marie*. Але, можливо, відбувалося це за згоди самої Марії, оскільки вона є представницею селян. А за межами міст довго дотримувалися сімейних морально-етичних традицій попередніх століть. Навіть у повсякденному побуті заміжня жінка поступалася

© Буць Ж. В.

чоловікові: *La femme s'est écartée pour le laisser passer* [17:25]. У наведеному фрагменті концептуального значення набуває дієслово *s'écarter* v.pr. – "відійти у сторону", коли Марія пропускала уперед свого чоловіка навіть в домі.

Головна героїня роману Б. Клавеля не виявляла непокори щодо свого залежного становища. Марія скорилася долі і не шукала іншого життя, оскільки не мала такої можливості, та і не хотіла: *[...] comme Marie, être né là et n'avoir jamais pensé à la possibilité d'une autre vie* [17:91]. Отже, у концептуальному просторі твору ілюстративного матеріалу в межах розгортання ТК ЗАМІЖНЯ ЖІНКА актуалізується ТК ПОКІРЛИВІСТЬ.

Іноді покірливість представниць слабкої статі у сімейних стосунках призводила до остраху чоловіків. Так відбулося й з Марією. Жінка панічно боялася Леандра, особливо, коли той повертався п'яним додому: *Très pâle, elle suivait des yeux son va-et-vient* [17:75]. На вербальному рівні концептуального значення набуває прикметник *pâle* adj. ("se dit d'un teint peu coloré, d'une blancheur terne" [14:730]) – "блідий", який у концептуальному просторі роману Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)" імплікує ТК СТРАХ. Відчуваючи страх до свого чоловіка, Марія не лише видавала свої почуття зовні – ставала блідою (*pâle*), а й напружувалася (*se tendait*) і тихо розмовляла (*voix basse*): *[...] Marie qui se tendait. [...] Elle était de plus en plus pâle. [...] Elle avait parlé presque à voix basse [...]* [17:76].

Неминуче підкорене становище заміжньої жінки призводило до самотності, що у межах розгортання ТК ЗАМІЖНЯ ЖІНКА у досліджуваному творі імплікує ТК САМОТНІСТЬ. Основними лексемами-вербалізаторами ТК САМОТНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах є іменник *silence* n.m. ("тиша") і прикметник жіночого роду *seule* adj.fém. ("сама"): *Le silence entourait la maison. Le silence et l'obscurité* [17:29]. Коли Сімона вперше побачила будинок Брассаків, її вразила тиша (*silence*), яка стояла навколо. Згодом жінка зрозуміє, що тихо було від самотності, яку відчувала господарка – Марія. Але при першій зустрічі дівчина перебувала нібито у страху від побаченого, що на текстовому рівні передано стилістичними засобами: повтором і градацією. Тиша була настільки вражаючою, що переходила у темряву (*obscurité*). В іншому фрагменті Марія відчуває себе самотньою (*seule*),

© Буць Ж. В.

і це душить її (*coupe le souffle*): *[...] quand je me trouve seule, je sens comme un poids qui me coupe le souffle* [17:49].

Одна із головних героїнь роману Б. Клавеля “Le Tonnerre de Dieu (qui m’emporte)” належить до соціального статусу, який є протилежним ЗАМІЖНІЙ ЖІНЦІ – КОХАНКА. Беручи до увагу приналежність твору до XX століття, коли представниці жіноцтва набували більше свободи не лише у межах сімейних стосунків, а й в загальному соціальному сприйнятті, статус КОХАНКИ набуває риси професійного характеру: Сімона – представниця давньої професії. І все ж таки, за духовними звичаями французького соціуму XX століття жінка мала дотримуватися традиційних правил: виконувати функції дружини і матері. Тому у концептуальному просторі твору Б. Клавеля у межах розгортання ТК КОХАНКА віднаходить імпліцитне вираження ТК ВІДРОДЖЕННЯ.

Як доводить ілюстративний матеріал, у концептуальному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть значущої ролі набуває саме образно-символічна репрезентація ТК ЖІНОЧНІСТЬ, що пояснюється його визначенням як лінгвокультурного концепту у морально-духовних традиціях Франції.

Серед образів і символів репрезентації досліджуваного ґендерно-спрямованого ТК у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть, які належать до національної специфіки сприйняття “жіночності” у французькому соціумі, особливе місце посідають колористика і образи, що пов’язані із запахами.

Кольорова палітра образно-символічного простору досліджуваних творів репрезентована червоним, чорним і білим кольорами. На нашу думку, це безпосередньо відображає дух французького народу: прапор французької держави є трикольоровим.

Відповідно до морально-етичних норм французького суспільства XIX–XX століття, існувала негласна заборона відкритого сексуального життя [9:298–2999; 10:130–131]. До того ж, жінка існувала у межах суспільної заборони, що у концептуальному просторі французьких соціально-побутових романів XIX–XX століть віднаходить імпліцитне вираження у ТК ОБМЕЖЕНА СВОБОДА.

Барви червоного набувають конотацію недозволеного. Так, наприклад, здавна закриті дома було огороджено червоними лампами, що символізувало заборону сексуальних інстинктів [13:831–833]. У

© Буць Ж. В.

французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть образ червоного імплікує ТК ОБМЕЖЕНА СВОБОДА.

З плином часу відбувається занепад духовних традицій французького суспільства, але все одно від представниць слабкої статі вимагається дотримання загальних морально-етичних норм.

У творі Б. Клавеля надзвичайно тонко представлена семантика червоного відносно жіночих характеристик. Так, наприклад, проститутка Сімона носила червоний корсет (*corsage rouge*), колір якого символізує заборону відкритого сексуального життя: *[...] elle regardait drôlement mon corsage rouge par l'échancrur de mon manteau de fourrure* [17:20].

За даними психологічних досліджень, жіноча чуттєвість безпосередньо залежить від оточуючих запахів [11; 12:183–216]. Усьому притаманний свій аромат, і представниці слабкої статі сприймають його усвідомлено, особливо гостро [13]. Як доводить ілюстративний матеріал, оточуючі запахи впливають на відчуття жінок у французькому соціумі XIX–XX століть, що отримує відображення в образно-символічному просторі ТК ЖІНОЧНІСТЬ.

Образи запахів, які відчувають героїні досліджуваних творів, проектують у тканині ТК ЖІНОЧНІСТЬ низку його концептуальних складників. Представниці жіночої статі не лише гостро відчувають аромати оточуючого середовища, а й самі мають окремий запах, що відповідає їх характеру чи настрою. Так, наприклад, у репрезентації ТК ГОСПОДАРКА окремої значущості набувають одорологічні образи. За всіма духовними традиціями ГОСПОДАРКА асоціюється із кухнею і кулінарними здібностями. Невипадково героїня роману Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)" Сімона, побачивши піч (*four à pain*), відчула аромат здобної випічки (*odeur de brioche*): *[...] le four à pain. Ce four me rappelait des jours de fête, avec une bonne odeur de brioche* [17:110].

Таким чином, на прикладі твору Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)" ми продемонстрували комплексну методику лінгвокогнітивного дослідження ТК ЖІНОЧНІСТЬ, яка дозволяє представити його структурне втілення у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть з урахуванням лінгвокультурологічних змін країни.

© Буць Ж. В.

Перспективним для подальшого дослідження ТК ЖІНОЧНІСТЬ у французьких соціально-побутових романах XIX–XX століть, видається, на нашу думку, застосування дискурсивного та мовленнєво-актового аналізів для виявлення лінгвопрагматичних особливостей функціонування ґендорно-спрямованого ТК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX століття) : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. цент КНЛУ, 2002. – 292 с.; 2. *Андрієвська В. В.* Концепт АНТИЛЮДИНА у французькій драматургії абсурдизму : структура, семантика, прагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Андрієвська Вікторія Валеріївна. – К., 2010. – 20 с.; 3. *Істоміна О. М.* Лінгвальне втілення концепту СПОЖИВАННЯ у французькому соціально-критичному романі другої половини XX століття : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Істоміна Олена Миколаївна. – К., 2010. – 264 с.; 4. *Каратєєва Г. М.* Текстовий концепт ПОДОРОЖ у французькій постмодерністській прозі : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Каратєєва Ганна Михайлівна. – К., 2008. – 291 с.; 5. *Старовойтова Х. В.* Архетип *матері* в сучасній французькій драмі : лінгвокогнітивний аспект : дис. … канд. філол. наук : 10.02.05 / Старовойтова Христина Володимирівна. – К., 2008. – 235 с.; 6. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.; 7. *Кухаренко В. А.* Інтерпретація тексту : [підруч. для студ. ст. курсів факульт. англ. мови] / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.; 8. *Fenoglio I.* Du texte avant le texte. Formes génétiques et marques énonciatives de pré-visions textualisantes / I. Fenoglio // Langue française. Avant le texte : les traces de l'élaboration textuelle. – P., 2007. – № 155. – P. 8–34; 9. *Бовуар С. де*. Друга стать : [в 2-х т.] / Сімона де Бовуар; [пер. з франц. : Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко]. – К. : Основи. – Т. 2. – 1995. – 392 с.; 10. *Сайтарли І. А.* Культура міжособистісних стосунків : [навч. підручник] / Інна Анатоліївна Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.; 11. *Хорни К.* Женская психология [Електронний ресурс] / Карен Хорни; [пер. с англ. Е. И. Замфир]. – Название с титул. экрана. – Режим доступу : http://www.pseudology.org/Psyhology/Horney_GenskayaPsyho/index.htm; 12. *Шейнов В. П.* Женщина плюс мужчина. Познать и покорить / В. П. Шейнов. – М. : Харвест, 2002. – 375 с.; 13. *Одорология и запахи в нашей жизни*. [Електронний ресурс] – Назва з екрану. – Режим доступу : http://www.wild-mistress.ru/wm/wm.nsf/bydates/2008-04-13-965852.html.

ДОВІДНИКИ

14. *Le petit Larousse illusté* : chronologie universelle. – P. : LAROUSSE, 2008. – 1812 p.; 15. *ABBYY Lingvo 12* "Многоязычная версия" [Електронний ресурс]. – Електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : Microsoft® Windows® 2000/XP/Vista; Intel® Pentium®/Celeron®/Xeon™, AMD K6/Athlon™/Duron™; требования к оперативной памяти – 64 МБ; свободное место на жёстком диске – от 100 МБ до 1 ГБ на жестком диске (в зависимости от количества установленных словарей); для установки программы требуется 100 МБ. – Назва з титул. Екрану; 16. *Chevalier J., Gheerbrant A.* Dictionnaire des Symboles. – P. : Editions Robert Laffont / Jupiter, 2002. – 1060 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

17. *Clavel B.* Le Tonnerre de Dieu [qui m'emporte] / Bernard Clavel. – M. : Tsitadel, 2001. – 144 p.

© Буць Ж. В.

ВЕНЕЦЬКА Г. Б.
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОМУНІКАЦІЯ У МЕЖАХ ДРАМИ

Стаття присвячена аналізу комунікації у межах драми – системі "автор–текст–читач". Особлива увага зосереджена на типах читача та рівнях його сприйняття тексту драми.
Ключові слова: драма, комунікація, автор, читач, рівні читацького сприйняття.

Статья посвящена анализу коммуникации в драме – системе "автор–текст–читатель". Особое внимание сосредоточено на типах читателя и уровнях его восприятия текста драмы.
Ключевые слова: драма, коммуникация, автор, читатель, уровни читательского восприятия текста драмы.

The article deals with the analysis of communication within drama, that is the system "author–text–reader". Special attention is focused on types of a reader and levels of reader's perception of drama.
Key words: drama, communication, author, reader, levels of reader's perception of drama.

Між мовленнєвим актом та прозаїчним художнім текстом існує певна паралель. Специфіка прози на відміну від поезії полягає у стилі комунікації. Художньому стилю мовлення так само, як і щоденному людському спілкуванню, притаманні такі прагматичні параметри, як автор мовлення, його комунікативна установка, адресат і пов'язаний з ним перлокутивний ефект (естетичний вплив), що і визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити суть та особливості комунікації у межах драматичного твору. **Об'єктом** пошуків виступає текст драми. **Предмет** нашого дослідження становить комунікація у межах драми.

Наукова новизна розвідки полягає у тому, що у статті представлено специфіку комунікації у межах драматичного твору, проаналізовано систему "автор-текст-читач", описано рівні читацького сприйняття тексту драми та виділено типи читача.

Поняття "літературна комунікація" почало розроблятися у літературознавстві у 70-ті роки XX ст. Особлива увага зверталась на роль адресата художнього тексту, внаслідок чого було поставлено завдання обґрунтувати і розвинути "поетику сприйняття" як ключової категорії теорії і філософії літератури. Інтерпретація художнього тексту пов'язана з його прочитанням (сприйняттям, декодуванням), під чим розуміють первинну герменевтичну активність одержувача інформації, скеровану на

© Венецька Г. Б.

максимальне зближення між суб'єктом, який пізнає, та об'єктом пізнання. Іншими словами, центр ваги у дослідженні літературного процесу і категорій естетики дослідники переносять з експресивної функції мовлення на апелятивну (за К. Бюлером). Зацікавленість проблемами прочитання тексту була найбільшою мірою стимульована "теорією конкретизації" Р. Інгардена. Увага до літературного адресата стала поштовхом до розробки поняття "стилів сприйняття" [1 : 365]. М. Гловинський виділяє сім таких стилів:міфологічний, алегоричний, символічний, інструментальний, міметичний (сприйняття через співвіднесеність з фактами дійсності), експресивний (сприйняття через особистість автора), естетичний. Поняття стилю сприйняття, яке розвинув М. Гловинський, у більшості випадків, співвідноситься з тією моделлю адресата, якому автор свідомо призначає свій твір [1 : 365].

Як вважає Н. Сапригіна, художня комунікація – це, насамперед, віртуальна комунікація. Хоча письменник може бути сучасником читача, читач може прийти на концерт-зустріч з письменником, може листуватися з автором, але ці процеси комунікації виникають внаслідок віртуальної комунікації. Читачеві сподобався образ автора, який читач створив на основі книг письменника, і цей образ підштовхує читача до спроб комунікації з реальним автором. Автор теж створював для себе образи читачів. Якщо твір зазнав популярності, вважає Н.Сапригіна, це означає, що образи були створені з вірним угадуванням реальних читацьких рис. Тобто художня комунікація – це процес, у якому безпосередня комунікація відбувається між автором і образом читача, а при зворотному зв'язку – між читачем, з одного боку, і образами героїв і автора, з іншого боку. Образ автора і поєднаний з ним образ героя в уяві читача, а також образ читача в уяві автора слугують трансляторами образів реальних комунікантів у художній комунікації [8 : 2].

У драмі використовуються особливості як міжособистісної, так і соціальної комунікації. Образ читача не замальовується, а передбачається. Автор пише для певної аудиторії і прогнозує потенційного реципієнта інформації. Герой поєднується не з читачем, а з автором. Завдяки особливому підбору емоційних засобів розповіді, читач вважає, що письменник відвертий з ним, готовий розповісти про таємні переживання. Спілкування у системі "автор – текст – читач" проходить за допомогою "квазіоб'єкта" – текста, що несе ознаки об'єкта матеріального світу – закономірності краси та гармонії [8 : 2-3].

© ***Венецька Г. Б.***

На кшталт безпосередньої міжособистісної комунікації, текстова комунікація – це спілкування, у якому засобом реалізації є писемний текст – складається з двох фаз – створення тексту та його сприйняття, тобто рецепції. Однак діяльність комунікативних партнерів – автора тексту та його реципієнта (аудиторії читачів), що утворює ці дві фази, тут значно складніша [7 : 4].

Ці два види комунікації також певною мірою схожі, що пов'язано з неоднаковим ступенем свободи комунікативних партнерів. Якщо мовленнєвий акт може тлумачитися реципієнтом по-різному, то мовець породжує висловлення з певною комунікативною інтенцією, якій відповідає вибір мовних одиниць. Іншими словами, якщо у діяльності того, хто сприймає текст, припустимим є певний волюнтаризм, то діяльність мовця значною мірою детермінована різними комунікативними факторами, головним чином – метою висловлення. Отже, фаза утворення висловлення та фаза його сприйняття не симетричні, діяльність суб'єктів у них не ізоморфна. Ця особливість притаманна і текстовій комунікації: сприйняття одного тексту може реалізуватися за багатьма моделями, у цьому процесі є багато випадкового, проте утворення тексту детерміноване його таксономічною приналежністю, тими стандартними комунікативними установками, в яких створюється текст певного класу і які становлять об'єктивну даність для суб'єкта текстотворення. Його діяльність, навіть за варіативності, є обмеженою законами жанру. Ці закони визначені такими комунікативними факторами, як статус адресата тексту, комунікативна мета / чи інтенція, статус суб'єкта текстотворення, характер суб'єктно-адресатних відносин та ін. [7 : 4-5].

Н. Сапригіна описує рівні читацького сприйняття, їх роль у процесах розуміння тексту художньої літератури загалом та драми зокрема, яка налаштовує читача на емпатію. Вона припускає, що одним із механізмів, який бере участь у процесах розуміння драми, є налаштування письменника на рівень ієрархії очікувань читача, відповідний компетенції адресата. Відповідність рівня, який очікує читач, рівневі, закодованому автором, сприяє емпатії одержувача інформації [8 : 3].

Дослідниця вважає, що письменник уявляє собі читача до деякої міри узагальнено. Це узагальнення дозволяє письменникові виділяти головне в особливостях спілкування з читачем і обирати правильні сигнали для віртуальної комунікації. А саме, образи читачів узагальнюються до образів деяких осіб, які співвідносяться між собою і автором і формують ієрархію.

© *Венецька Г. Б.*

Ієрархія присутня і в узагальненнях читача щодо головних осіб, яких він уявляє та очікує у художній комунікації. Письменник відтворює особливості очікувань читача, а сприйняття читачем інформації відбувається за рівнями, які притаманні повсякденній комунікації [8 : 3].

На основі теорії Е. Берн про те, що в особистості індивіда є три автономні підструктури: дорослий, батько і дитина (відповідно, у різних ситуаціях одна й та сама людина може проявляти риси дитини, батька та дорослого) [2], Н. Сапригіна виокремлює чотири типи адресата та розподіляє їх за ступенем зростання рівня знань, творчої та соціальної активності уявного читача: 1) читач, схожий на дитину – дитина прагне справедливості, але знає мало; 2) читач, схожий на героя (героїв) – герой знає набагато більше, ніж дитина; соціально активний; йому відомо, що таке робота; 3) читач, схожий на автора – може не робити нічого, лише писати книги, але знати і розуміти набагато більше, ніж герої; 4) читач-нададресат (знає і розуміє набагато більше, ніж автор). Тобто рівні читацького сприйняття тексту драми Н. Сапригіна характеризує як рівні компетенції [8 : 3-4].

Між колом явищ, які позначаються терміном "читач", і колом явищ, які позначаються терміном "автор", існує глибокий внутрішній зв'язок. Він простежується, зокрема, у тому, що кожному значенню поняття "читач" відповідає значення поняття "автор", і навпаки. Говорячи "читачі", "читач", маємо на увазі реально існуючих людей. У цьому випадку читач вивчається як соціально-історичний і культурно-психологічний тип і може бути співвіднесений з реальним, біографічним автором [6 : 511].

Дослідниця Л. Завгородня вважає, що дати визначення сутності самого терміна "читач" є складно. Складність пов'язана з тим, що читач вивчається різними галузями сучасної філології. Зрозуміло, що кожна з них пропонує власне розуміння читача з урахуванням специфіки його функціонування у матеріалах тієї чи іншої науки. Та попри очевидну різницю в трактуваннях зазначеного поняття, спостерігається і певний стійкий смисл у його семантичному обсязі. Це постійне змістове ядро включає в себе три компоненти:

1) читач як споживач літературної (у широкому розумінні цього слова) продукції – результату авторської праці, зафіксованого на писемних (рукописних і друкованих) носіях інформації. Як зауважує професор університету Дюка, відомий західний русист Є. Добренко, будь-яка культура є результатом взаємодії продукції та її споживачів; взаємодіючи

© *Венецька Г. Б.*

вони притираються один до одного, шліфуються та набувають тієї своєрідності, яку дослідник прагне зрозуміти як логіку й механізм цієї культури [3 : 11].

2) читач як об'єкт навмисного і ненавмисного, прямого і непрямого, а подекуди і маніпулятивного впливу за допомогою закладеної в тексті інформації та спеціально організованої його структури. У цьому матеріалами впливу слугують свідома і підсвідома сфери психіки читача, зокрема настанови, стереотипи, горизонти сподівань (читацькі сподівання). Подібне уявлення про читача випливає із самої двосторонньої природи тексту як повідомлення (знака у знаковій системі культури), що виконує дві взаємопов'язані функції – інформативну та впливову, а також із особливостей психології сприйняття людиною будь-якої інформації.

3) читач як суб'єкт сприйняття, інтерпретації та розуміння тексту. Таке бачення читача відводить йому надзвичайно вагоме місце в комунікативному акті. Згідно з цим і читач, і автор, виступають інтерпретаторами смислів шляхом їх відтворення, творення, співтворення. Ступінь участі читача у породженні смислів знову ж таки прямо залежить від структури тексту, а саме – від її відкритості [11] або закритості, схематичності чи повноти (Р. Інгарден). Творові відкритої структури притаманна смислова незавершеність за цілісності та досконалості форми. Відповідно, він стимулює різні прочитання тексту та заохочує читача до активного смислотворення на відміну від твору закритої структури, якому притаманна однозначність. Відкритість чи схематичність твору вимагає не звичайного читання, а читання-інтерпретації, читання-діалогу як продуктивних шляхів надання смислу висловлюванням, їх розуміння. Отже, тут категорія читача входить до дослідницького поля рецептивної теорії та герменевтики [4 : 1-2]. Слід зазначити, що серед найменувань осіб, які читають, є: реципієнт, сприймач, одержувач інформації, адресат, читач тощо.

На початку XXI століття укорінилось твердження, що будь-який автор будь-якого письмового тексту повинен володіти особливою майстерністю чи навіть мистецтвом живого спілкування з майбутньою аудиторією реципієнтів. Відсутність такого наміру моделювати та відчувати потенційні реакції реципієнта інформації вказує на неповноцінну реалізацію усіх функцій письмового тексту, що призводить до очевидного комунікативного розриву. Саме це мало місце упродовж усього XIX століття, коли розмежування між представниками художньої творчості та

© *Венецька Г. Б.*

рештою читацького загалу досягло апогею [5 : 166].

У XX столітті філософи, культурологи та літературознавці намагалися теоретично осмислити категорію читача або у світлі рецептивної естетики, або теорії інтерпретації, або теорії читацького відгуку. Так чи інакше, усі концепції "читача" у теоретичних пошуках XX століття зводилися до тези: кожний письмовий текст містить у собі образ свого читача, а отже, можна говорити про те, що читач є однією з дійових осіб будь-якого твору. Звідси з'явилася ще одна аксіома: процес письма органічно пов'язаний з процесом читання[5 : 166-167].

За останні тридцять років було запропоновано низку нових термінів на позначення категорії "читача": "ідеальний / імпліцитний читач" В. Ізера, "зразковий читач" У. Еко, "архічитач" М. Ріффатера, "інформований читач" С. Фіша та "уявний читач" Е. Вульфа [5 : 168].

Вживаючи термін "ідеальний читач", В. Ізер має на увазі суб'єкт, здатний повністю реалізувати потенційне значення тексту. Такий тип читача повинен мати абсолютно ідентичний код із кодом автора [5 : 168].

У. Еко дав своє визначення автора крізь призму ролі читача: "Автор – це той, хто пропонує певну кількість перспектив і можливостей, які раціонально організовані й укомплектовані деталями для правильного розвитку [10 : 62]. Тобто, щоб зробити текст комунікативним, автор принаймні повинен бути впевненим у тому, що він і його читач користуються однією множиною кодів. Отже, на мінімальному рівні будь-який текст активно створює свого уявного читача через: а) специфічний мовний код та б) певний стиль. Автор вважає, що текст завжди містить у собі інформацію, що адресована на певний тип читача, і яка має особливі маркери, які вказують, що це власне дитяча література, фантастика, пригодницька література тощо [5 : 168-169].

Інший аспект співпраці читача і тексту, за У. Еко, – це контекстуальний відбір значень. Коли читач стикається з лексемою, він не знає, яке саме значення треба актуалізувати. Усі значення представлені у свідомості читача, в його "енциклопедії", – термін "енциклопедія" італійський семіотик розумів у найширшому значенні, тобто йдеться про об'єм пам'яті, однак у процесі читання на передній план виходить лише одне значення, яке приглушує інші. Крім контекстуального, існує ще так званий непрямий відбір значення, коли один і той самий вислів має різні значення у різних семіотичних системах. Система вибору значення вказує на необхідність існування у читача "інтертекстуальної компетенції" (Ю.

© *Венецька Г. Б.*

Крістєва). Тобто в об'ємі пам'яті читача зберігаються так звані "розповідні схеми" (М. Ріффатер) та певні правила спілкування з літературним твором. У пам'яті читача зберігаються правила жанру та інших літературних прийомів і засобів [5 : 169].

Під "інформованим читачем" С. Фіш має на увазі читача, який "компетентно" говорить на мові, за допомогою якої створено текст, і який повністю володіє семантичним знанням, що підводить його до розуміння, – тобто володіє знанням про ідіоми, лексичні конструкції, професійні терміни та добре ознайомлений із літературними традиціями [5 : 170].

За М. Ріффатером архічитач – це узагальнюючий термін для групи читачів, які володіють різною компетенцією, однак емпірично здатні актуалізувати потенційні значення тексту [5 : 170].

Зупиняючись на драматичному жанрі, варта уваги точка зору В. Халізєва стосовно того, що сценічне мовлення має подвійну адресацію: персонажі спілкуються як один з одним, так і з глядачами\читачами. Тому і текст драми співвідноситься із комунікацією, у якій беруть участь суб'єкти троякого роду: це, по-перше, мовець, по-друге, його сценічні партнери (слухачі, готові самі заговорити), по-третє, читачі /глядачі [9 : 521].

У драмі, як і на сцені, двоадресатність і трисуб'єктність мовленнєвої комунікації стають обов'язковими. Саме вони визначають обличчя тексту. Але у театрі пасивні учасники мовленнєвого спілкування (глядачі) просторово відокремлені від носіїв мовлення. Таким чином, виникає "ефект рампи" і висловлення (незалежно від характеру контакту між персонажами) постають як безпосередньо публічні. Тому навіть під час читання драми слова героїв сприймаються як адресовані більшості читачів [9 : 521].

У комунікації, характерної для драми і сцени, діалогічні і монологічні начала взаємодіють. Контакт між персонажами (сценічними партнерами) є взаємним, двостороннім, тобто діалогічним, а спілкування героїв драми з читачами / глядачами – тільки одностороннім, а тому монологічним (публіка, звичайно, впливає на акторську гру, але вона не може змінити смислову суть драми) [9 : 522].

У якості монолога, зверненого до читачів, виступає будь-який словесно-художній текст. Проте у драмі, де мовлення імітує висловлення усні та безпосередньо-публічні, її монологічне начало виявляється досить своєрідним. З одного боку, у драматичному творі утруднена і, переважно, відсутня пряма авторська адресація читачеві, яка переважає в епічній

© *Венецька Г. Б.*

оповіді та ліричній медитації: письменник тут, як відомо, ніби ховається за героями та зазвичай відкрито не подає свій голос. З іншого боку, монологічність мовлення більше актуалізується у драмі, ніж у інших формах літератури. Монологічне мовлення існує у драмі двояко: по-перше, в якості прихованого компонента діалогічних реплік, які непрямо, але цілеспрямовано адресовані читачам / глядачам; по-друге, у вигляді власне монологів – просторових висловлень, які виходять за рамки взаємного спілкування персонажів і які звернені прямо до публіки / читачів. Яскраво виражена діалогічність існує тут з монологічністю, як прихованою, внутрішньою, так і явною, зовнішньою [9 : 522].

Драматург звертається до таких форм мовлення, які дозволяють персонажу звертатися і до інших дійових осіб, і до читачів / глядачів. Тому розмовний діалог у драмі схильний змінюватися поетично і риторично, а сповненим ліризму і риторики монологам, навпаки, часто надається розмовно-діалогічний тон. Проте драматичне мовлення – це аж ніяк не компроміс між розмовним діалогом і риторико-поетичним монологом. Воно множить живий діалогічний контакт героїв на монологічне публічне звертання дійових осіб до читачів\глядачів, і тим самим концентрує у собі апелятивно-дійові можливості мовленнєвої діяльності, які згадував К. Бюлер. Монолог як реалізація зв'язку автора з читачем чи глядачем і діалог як зосередження дії драми взаємодоповнюють один одного і є однаково необхідними [9 : 522].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арутюнова Н. Д.* Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1981. – Т.40. – № 4.– С. 356-367. 2. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн. – М. : Изд-во Эксмо, 2003. – 320 с. 3. *Добренко Е.* Формовка советского читателя. Социальные и эстетические предпосылки рецепции советскойлитературы/Е.Добренко.– Спб. : Академический проект, 1997. – 321 с. 4. *Завгородня Л.* Типологія читача як комунікативно-теоретична проблема [Електроннийресурс]/Л.Завгородня.— Режим доступу : http://jourlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2133 5. *Зубрицька М.* Читач як теоретична категорія в культурологічному дискурсі XX ст. / М. Зубрицька // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 166-173. 6. *Корман Б. О.* О целостности литературного произведения / Б. О. Корман // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. М. : Наука, 1977. – Т. 36. –№ 6. – С. 508-513. 7. *Радзієвська Т. В.* Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : АН України ; Інститут української мови, 1993. – 194 с. 8. *Сапригіна Н. В.* Рівні адресата у комунікації читача і автора художнього тексту [Електроннийресурс]/Н.В.Сапригіна.– Режимдоступу:http://www.psyscience.com.u/ department/texty/v8.2/saprygina.doc 9. *Хализев В. Е.* Монолог и диалог в драме / В. Е. Хализев // Известия АН СССР. Серия литературы и языка.– М. : Наука, 1981. – Т.40. – №6.– С. 521-531. 10. *Eco U.* The role of the reader. Explorations in the semiotics of texts / U. Eco. – Bloomington ; London : Indiana University Press, 1979. – 273 p. 11. *Innes Ch.* Modern British Drama 1890–1990 / Christopher Innes. – Cambridge : CUP, 1992. – 508 p.

© ***Венецька Г. Б.***

ГЕЙКО Т. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕПІДИГМАТИЧНІ ЗМІНИ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ПІД ВПЛИВОМ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АРАБСЬКОЇ, АФРИКАНСЬКИХ ТА АЗІЙСЬКИХ МОВ

У статті розглядаються основні типи і класифікації семантичних трансформацій в епідигматичному плані, проаналізовано інтеграцію у лексико-семантичній системі французької мови семем культурологічних запозичень з арабської, мов Африки та Азії, обумовлюється роль екстралінгвальних чинників запозичення.
Ключові слова: лексичне значення, семема, лексико-семантична система, запозичення, семантичні трансформації.

В статье рассматриваются основные типы и классификации семантических трансформаций в эпидигматическом плане, проведен анализ интеграции в лексико-семантической системе французского языка семем культурологических заимствований из арабского, языков Африки и Азии, оговаривается роль экстралингвистических факторов заимствования.
Ключевые слова: лексическое значение, семема, лексико-семантическая система, заимствование, семантические трансформации.

The article presents the main types and classifications of semantic epidigmatic transformations, analyzes the semem integration of cultural borrowings from the Arabic, African and Asian languages in the lexical-semantic system of French, and defines the role of extra-linguistic factor of borrowing.
Key words: lexical meaning, semem, lexical-semantic system, borrowing, semantic transformations.

Актуальність роботи зумовлена постійним інтересом лінгвістів до динаміки словника мови, зокрема, впливом на епідигматику лексико-семантичної системи мови іншомовних лексичних одиниць, які відображають реалії духовної культури, що набуває особливого звучання у наш час полілогу мов і культур та виявляє непорушну єдність іманентного зв’язку мови і культури.

Мета роботи – розглянути основні типи та класифікації семантичних трансформацій в епідигматичному плані, визначити найбільш продуктивні мови-донори, проаналізувати способи семантичної інтеграції запозичень з неєвропейських мов, дослідити зв'язок лінгвальних і екстралінгвальних чинників запозичення та його освоєння у мові-реципієнті.

Об’єкт дослідження – запозичення, які відображають реалії

© Гейко Т. М.

духовної культури, з арабської, японської, африканських мов, гінді та санскриту.

Предмет дослідження – семантичне освоєння та трансформації цих запозичень з неєвропейських мов у лексико-семантичній системі французької мови, зміна їх топологічної будови.

Матеріалом дослідження були 127 лексичних одиниць (л.од.) сучасного словника мистецтва і культури французької мови.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше проведено дослідження семантичних трансформацій та інтеграції іншомовних лексичних одиниць у лексико-семантичній системі французької мови на матеріалі культурологічних запозичень з неєвропейських мов, визначено вплив окремих мов на розвиток певних семантичних полів французької мови.

Відомо, що лексичне значення не є застиглою одномірною величиною. Традиційно виділяється основне поняттєве значення та низка супровідних – семантичних, денотативних та конотативних. В іншому контексті семантична структура значення може зазнавати певних зрушень і змін. Трансформація семантичного обсягу запозичення пов’язана з проявом його потенційних можливостей у мові-реципієнті в процесі лексико-семантичного освоєння (деякі втрачають свою екзотичність і використовуються для номінації власних реалій). Розширення сфери використання, продуктивність запозичень сприяють розширенню семантики слова, а отже зумовлюють виникнення нових ЛСВ на ґрунті мови-реципієнта.

Потрапивши в мову-реципієнт, запозичена одиниця має встановити зв’язок із концептом, матеріальним вираженням якого вона покликана стати, та відкоригувати лексичне значення й лексико-семантичні зв’язки з іншими одиницями даної лексико-семантичної системи. Від цього великою мірою залежить її семантичне освоєння, а отже ступінь пристосування до нової мовної системи.

Традиційно у лінгвістиці виділяють такі основні типи семантичних змін запозиченої лексики:

- спрощення семантичної структури (слово запозичується здебільшого в одному значенні при його значно ширшій полісемії у мові-донорі);
- ускладнення семантичної структури (поява нових значень на ґрунті мови-реципієнта);

© Гейко Т. М.

- звуження значення внаслідок його спеціалізації;
- розширення значення, зумовлене генералізацією відповідних понять;
- зміна значення (слово вживається в системі мови-реципієнта у значенні, якого не має відповідник у мові-донорі).

Останній тип семантичних зрушень особливо виявляється у квазіінтернаціоналізмах або лексичних паралелях, коли при запозиченні носії різних мов-реципієнтів звертають увагу на різні семантичні ознаки форми, яка засвоюється [1:121].

Уважається, що лексична одиниця засвоюється не як матеріально виражена форма словесного знака, а як сукупність зовнішньої та внутрішньої форми слова, тобто форматива і значення, оскільки в кожному конкретному мовному відтворенні реалізується лише одне із значень полісемантичного слова. Отже, одиниця запозичення в умовах полісемії не слово, а значення лексичної одиниці (семема) як один з сукупності її лексико-семантичних варіантів (семантеми), у нашій роботі – значення певного культурного поняття, яке запозичується разом із формативом.

Зміна топологічної будови запозичених слів зумовлює ускладнення / спрощення їх структури або переінтеграцію семем. Ускладнення семантичної структури супроводжується появою в процесі розвитку нових додаткових семем або лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), в основному шляхом метафоричного та метонімічного переносу. У нашому дослідженні ми розглядаємо такі ЛСВ, які мають віртуальний характер, існують у мовній системі і фіксуються лексикографічними джерелами сучасної французької мови, не враховуючи образні вживання у мовленні. Під спрощенням структури слова розуміється втрата семем, що характерно для запозичення при вступі до лексико-семантичної системи мови-реципієнта. Переінтеграція семем може відбуватися за рахунок появи нових значень у мові-реципієнті та зміни ієрархії у відповідних семантемах. Чинниками даного процесу можуть виступати: 1) частотність використання даної лексичної одиниці; 2) наявність більш вживаних синонімів; 3) відсутність умотивованості запозичень, втрата їх внутрішньої форми; 4) хронологія запозичення.

Однак слід розрізняти відмінність у семантичній структурі

запозиченого слова (семантемі), що характеризується кількістю та ієрархічною перебудовою семем (ЛСВ), та зміни у семемах (ЛСВ), що мають якісний характер і позначаються у наявності або відсутності певних сем. Розвиток смислової структури окремої семеми, а не лексеми в цілому, може супроводжуватися конкретизацією та генералізацією ЛСВ і означати перехід одиниці до конкретної або абстрактної лексики відповідно. У першому випадку основну роль відіграє метонімія та метафора. У другому випадку похідні значення утворюються від основного номінативного завдяки перенесенню назви за подібністю емоційного враження від явища, що зумовлює висунення на передній план однакових сем: зберігається ознака, якість властива основним семемам і втрачається сема предметності, яка зв'язує значення з конкретним денотатом. Такі якісні зміни у семантемі сприяють приналежності семем запозиченого слова до різних тематичних груп, зумовлюючи полівалентність і поліжанровість відповідної лексичної одиниці. Отже, при дослідженні семантичних змін на рівні структури лексичного значення запозичених слів маємо справу з якісними семантичними змінами, які "перебувають ще у незавершеному стані і не завжди піддаються чіткому кількісному вимірюванню" [2:118]. Хоча кількісні та якісні семантичні зміни взаємопов'язані.

Як відомо, "лексичне значення – це співвіднесеність екстерформи лексеми з відповідним поняттям чи уявленням" [3:192], що вказує на діалектичний, динамічний характер його існування. У лінгвістичній науці відома не одна спроба розробити типологію змін лексичного значення. Найвідомішою є логіко-риторична класифікація, розроблена в кінці XIX – на початку XX ст. А. Дармстетером [4], М. Бреалем [5], Г. Паулем [6], яка виділяє такі основні види змін лексичного значення: звуження, розширення та перенос. Синекдоха та еліпсис розглядаються як підвиди звуження чи розширення значення, метонімія і метафора – підвиди переносу значення.

Прибічники логіко-риторичного підходу розвинули вчення і деталізували класифікацію. Так, наприклад, В. Г. Гак [7:29–34], О. Г. Беляєвська [8:70], крім розширення, звуження та переносу, вважають основними типами зміни значення зміщення та десемантизацію; Б. О. Плотников [2:121] називає такі: звуження,

розширення, метафора, метонімія, гіпербола, літота, синекдоха, поширення власного імені на назви реалій, пов'язаних якоюсь спільністю. На думку Ульманна [9:205], дана класифікація вносить ясність і порядок у семантичні процеси, але є чисто формальною, оскільки вияскравлює кількісний аспект семантичних змін, не пояснюючи їх риси, причини, передумови, історичне, психологічне та соціальне значення.

Пропонуються й інші критерії класифікації. В. Вундт протиставляє фонетичну форму та значення, розрізняючи перенос імені (звукову оболонку) та метафору (перенос значення). Він робить акцент на психо-асоціативній природі процесу і двох основних типів асоціацій – за схожістю та суміжністю. Г. Штерн розрізняє зовнішні та лінгвістичні зміни: перші означають зміну референта без зміни імені, другі – переміщення імені або смислу всередині мовної системи [10].

На семантичному рівні процес розширення значення означає "усунення деяких диференційних сем, які виражають у значенні слова уточнення ідеографічного, стилістичного або емоційного характеру" [11:89]. Звуження зводиться до включення в семантему деяких компонентів тієї ж якості [11:84]. Саме якісна характеристика сем, які усуваються або з'являються в структурі значення слова, складає основу процесу семантичних змін.

Розширення / звуження відбуваються в запозичених словах як результат розвитку їх семантики у мові-реципієнті: поряд із зміненим значенням співіснує попереднє вихідне значення слова. Проте дані зрушення можуть відбуватися під час самого процесу запозичення, коли вихідне значення існує тільки у мові-донорі, а у мові-реципієнті функціонує лише змінене значення. Важко встановити межу між цими явищами, оскільки не завжди можна порівняти обсяг значення запозиченого слова під час його проникнення і інтеграції у мові-реципієнті.

Серед дослідників немає одностайності щодо переваги тих чи інших типів зміни значення при запозиченні. Так, одні вважають, що запозиченню більш притаманне звуження (Булаховський Л. А. [12], Іваницька А. О. [13], Мартинек В. Ю. [14]), інші заперечують домінування якогось із семантичних процесів (Димитрова Т. Р. [15]).

Загальновизнаними у лінгвістиці вважаються два основні типи

© Гейко Т. М.

переносу найменувань – метафора і метонімія. Метафора – це "семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої схожості останніх при відображенні у свідомості мовця" [16:108]. Схожість може ґрунтуватися на подібності ознак, функцій або емоційного враження від явища. Метонімія – "семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення категорій переноситься з одного референта на інший на основі тієї чи іншої суміжності, прилеглості останніх при відображенні у свідомості мовця" [16:9]. Підґрунтям для цього семантичного процесу виступають розташування предмету у просторі, явища у часі, причинно-наслідкові зв'язки тощо.

Отже, метафора – це предикація нової якості, яка одержана на основі аналогії і вибір імені на основі схожості, тоді як метонімія засвідчує виникнення якоїсь якості з вже існуючого в мові відображення дійсності внаслідок її суміжності із якістю нового позначуваного і вибір йому імені, яке відображає у своїй семантиці цю суміжність [17]. Метафора виконує функцію характеризації, а функція ідентифікації об'єктів для неї вторинна. Метонімія, навпаки, виконує ідентифікуючі функції по відношенню до конкретних предметів. Виступаючи засобом номінації певного класу предметів, метафора має ідентифікуючу функцію. Виконавши її, метафора стирається, зникає і образність, яка була властива утвореному значенню на перших етапах його функціонування в мові.

Інший тип метафори – це когнітивна метафора, яка сприяє формуванню абстрактного значення, "виконує когнітивну функцію і формує новий концепт, організуючи його за допомогою асоціативних механізмів подібності, і на основі такого моделювання створює предикативний тип значення, яке відображає не предмети, а абстраговані від них ознаки ознак" [18:192]. Так, певна сема ознак вихідного значення перетворюється на окреме значення. Отже, тоді як ідентифікуюча метафора ґрунтується на схожості зовнішніх ознак або функцій предметів, явищ тощо, тобто виконує ономасіологічну роль актуалізації, когнітивна метафора, спираючись на подібність абстрагованих від предметів ознак та створюючи новий концепт, виконує таким чином ономасіологічну функцію віртуалізації.

Проведений структурно-семантичний аналіз запозичень виявляє

© Гейко Т. М.

непересічний інтерес з боку франкомовної спільноти до музично-танцювальних традицій арабського світу та Африки. Тоді як мистецтва Сходу більше приваблюють своєю екзотичною видовищністю та філософською поетичністю. Це певною мірою зумовлює "аудіо-динамічну" сигніфікативність типу значення у першому випадку та "об'єктно-споглядальну" – у другому.

Інтенсивний процес запозичення з неіндоєвропейських мов пояснюється таким екстралінгвальним чинником, як-от, розповсюдження так званої "трансмузики" (*transmusic*) або "ворлдмузики" (*world music*), напрямку у сучасній музичній культурі, що сприяє прямому контактуванню різних за структурою мов. Мови, як-от, арабська, перська, турецька, які виконували у Середні віки посередницьку роль, завдяки чому з'явилося чимало "мандрівних" запозичень, наразі втратили свої позиції, хоча перші культурологічні запозичення були саме арабського походження.

Говорячи про запозичення з **арабської** (класичної і розмовної), чітко виділяють два потужні шари, що відповідають двом епохам, оскільки завдяки своїй історії і географії арабська мова стала своєрідним перехрестям для країн Сходу і Середземноморського узбережжя.

Перший шар, який зараз повністю асимільовано і інтегровано, складає в основному наукова лексика медицини, астрономії, математики тощо, запозичена у Середні віки з класичної арабської, як-от, ***algèbre***, ***algorithme***, ***chiffre***, ***elixir***, ***zénith***, ***zéro***. Тут зустрічаються і "культурні" запозичення з інтегральними семами "музика", "інструмент" – ***rubèbe***, ***rebec***, "поезія", "твір" – ***ghazel***, "виконавець" – ***almée***, "декоративний", "виріб" – ***camaïeu***, ***macabre***. Через традиційність позначуваних реалій східної культури лексеми ***rubèbe***, ***rebec***, ***ghazel***, ***almée*** є ксенічно маркованими та моносемічними, де ***rubèbe***, ***almée*** набули морфо-фонетичної адаптації (фіналь **-е**) з огляду на давній час запозичення XIII та XVIII ст. відповідно. Через актуалізацію саме "художньої" семи лексеми ***camaïeu***, ***macabre*** позбулися ксенічності та набули "мистецького" забарвлення, їх значення у французькій мові розширилося метонімічно і метафорично. Так, актуалізація семи "колір, тон" (***camaïeu***) сприяв появі семем "камея", "спосіб, техніка живопису", "одноманітний літературний твір", що свідчить про семантичну

© Гейко Т. М.

адаптацію арабізму.

Другий шар складається з лексики розмовного стилю, що в основному походить з магрібського варіанту розмовної арабської. Цей пласт недавній і пов'язаний з періодом колонізації, що зумовило приплив прямих запозичень. Серед них чимало "музичних" лексем: у першу чергу, з семемою "музичний інструмент" – ***kanoun, rebab, guimbri, raïta, darbouka, zorna***; а також ті, що позначають вокально-інструментальні традиції Сходу, як-от, ***bédoui, khabab, hida, yela, tarab, wasla, malouf, mouachchah, qusidah, nouba, chaoui, chioukh, sihli, touchia, khass, ayay***. Як зазначалося вище, спільна історія країн Середземномор'я зумовила поєднання східних та європейських музичних традицій, внаслідок чого народилася так звана арабо-андалузька музика, терміни якої у багатьох випадках зберегли арабські назви, наприклад, ***haouzi***, ***malhun***, ***gharnâtiî***, ***chaâbi.*** Всі вищеназвані лексеми є моносемічними ксенізмами. Вживання деяких арабізмів, як-от, ***shaaby***, ***chioukh*** у сфері сучасної музики, зважаючи на популярність трансмузики та глобалізацію, поступово позбавляє їх ксенічної маркованості, чому сприяє також і їх перехід до загальновживаної лексики та розмовного стилю, як-от, ***nouba*** "музична форма" – "вечірка, погулянка". Серед проаналізованих арабізмів полісемічні лексеми поодинокі: семантизація відбулася шляхом метонімічного переносу – ***dendoun*** ("танець" – "танцюрист") та метафоризації – ***nachid***, ***qacida*** ("пісня, гімн" – "ода, поема", ***qacida*** ще "поетичний жанр"), що зумовило поліжанровість (музика-поезія) семантеми в останніх двох прикладах.

Приплив прямих культурологічних запозичень з **африканських** і **азійських** мов до французької за останнє сторіччя пояснюється такими екстралінгвальними чинниками, як-от, глобалізація, що охопила всі сфери людської діяльності, у тому числі і культурну, зростання еміграції з країн Африканського континенту, Центральної та Східної Азії, а також розвиток сучасних комунікаційних технологій, які стискають простір і час.

Як зазначалося вище, тут домінують лексеми ЛСО "Музика", що позначають реалії традиційної музики, а отже є ксенічно марковними, наприклад, одиниці ЛСГ "Музичні інструменти": африканські мови – ***balafon***, ***bamboula***, ***guembri***; азійські мови: японська – ***biwa***, ***koto***, ***shamisen***; малайська – ***gong***; таджицька – ***ghidjak***. В основному дані

© Гейко Т. М.

лексеми зберігають одну семему. Метафоризація через схожість звучання спостерігається у запозичення ***gong***, що виходить за межі музичного кола, та лексема ***bamboula***, набувши загальновживаної, зараз вже застарілої семеми "вечірка, святкування", перетворилася на "танцювально-музичну" семантему.

Тоді як запозичення, що позначають вокально-музичні жанри мають метонімічні семеми "музика, мелодія" – "спів, пісня", а ***kaseko*** ще й танцювальну сему: мови Африки – ***mbube, gumbe, morna, maloya***; креольські мови – ***kaseko***; мови Азії: корейська – ***pansouri***; тибетська – ***gyu ke***; таджицька – ***fallak***.

Двосememними ("танець" – "мелодія, мотив, ритм") є також лексеми, що позначають танцювально-музичні стилі: мови Африки – ***funana, mokassa, colhadera, brakka, kwassa kwassa, soukous, marabi, umbaqanga, moutouashi***; індонезійська – ***java***; японська – ***bugaku***. Розширення полісемії "мелодія" – "танець" набуло лише запозичення ***java*** – **connaître** ***la java*** – "знайомий мотив, пісня", тобто "знати у чому справа" (актуалізація потенційної семи "популярний"). Решта лексем через локальність та екзотичність позначуваних танцювальних традицій так і залишилися двосememними, а назви танців з острова Балі (***kebyar, baris, ketjak, pentjak, lelong, oleg, sanghyang, djoged, koupu-koupu djaroun djanger***) – односememними.

Лексеми ЛСГ "Музичні стилі та напрямки" є моносемічними і позначають певні традиційні музичні форму, жанр, стиль. Диференційними тут є семи "мелодія", "ритм": мови Африки – ***benga, bikutsi, mbira, brakka, mbaqanga, wassoulu, chimurenga, juju, fuji***; ***betsileo, saleguy***; китайська – ***chan'an guyue***; японська – ***gagaku***. Лише лексема ***gagaku*** має метонімічне значення – "оркестр".

ЛСГ "Літературні твори, форми, жанри" представлена в основному запозиченнями з азійських мов: японської – ***joruri, haïkaï, haïku, tanka***; малайської – ***pantoum***; мови меріна – ***hain-teny***. Всі вони позначають традиційні поетичні форми та твори, а ***haïkaï*** набула метонімічного розгалуження значення: "строфа з 17 складів" – "поема". Так само й інше запозичення ***joruri***, де метонімічний розвиток стався через театральне осмислення поетичної реалії: "епічна балада" – "текст п'єси".

Традиційне театральне мистецтво відображають запозичення з японської та індонезійської мов. В основному це односememні

© Гейко Т. М.

лексеми, які позначають саму назву драматичного мистецтва, як-от, япон. – ***nô, bunraku***, індонезійська – ***wayang***, або його жанри та стилі (япон. ***kabuki***; ***kyogen***, ***jidai-mono***, ***sewa-mono***). Дані запозичення є ксенізмами у французькій мові, так само як і лексеми, що позначають персонажів театру но – ***shité***, ***waki***, ***kogala***, ***ondô***.

ЛСГ "Прикладне мистецтво" представлена японськими запозиченнями з семемною парою "витвір" – "мистецтво", як-от, ***inrô, netsuké, raku, ikebana*** та моносемічним китайським – ***poussah*** "китайський болванчик". Якщо реалії, позначувані ***inrô, netsuké, raku***, залишаються суто японськими, то мистецтво аранжування квітів, рослин поширилося в Європі, що зумовило більшу частотність вокабули ***ikebana***.

Художні традиції представляють лише запозичення з японської – ***emaki-mono, kakémono, makémono***, які є однозначними лексемами з інтегральною семемою "живописне зображення" (ЛСГ "Способи, техніка живопису"), та ***torii*** "декоративний портик" (ЛСГ "Архітектурні споруди"). Специфічність позначуваних реалій зумовлює ксенічність та мистецьке забарвлення лексем.

Запозичення з **японської** поповнили також кінолексику. Це лексеми, які позначають жанри японського кінематографа (***jidaï-geki, gendaï-geki/ shomin-geki, yakuza-eigas***), а також реалію, пов'язану з епохою німого кіно, – коментатора фільму (***benshi***). З огляду на національні особливості та історичність реалій запозичення не набули семантичного розвитку і залишилися периферійними.

Багатющий світ культурних традицій Індії відображають прямі запозичення з **гінді**. Це назви музичних інструментів – ***sarangi***, ***sitar***, ***tabla***, ***vînâ***, художнього зображення божества у мистецтві – ***naga*** та вокального стилю – ***khyal***. Іноді буває важко встановити мову-донор у назв деяких індійських музичних інструментів, як-от, ***sarod, surbahar***, а також лексем, пов'язаних з традиційними танцювальними мистецтвами – ***kathak***, ***kathakali***, ***manipuri***, ***mohini attam***, ***bharat natayam***; ***rasila***, ***sangeet***, ***kuchipudi***. З огляду на стародавність реалій, позначуваних останніми, небезпідставною, на нашу думку, є версія їх походження з санскриту. Так само і у випадку з назвами традиційних музичних стилів, як-от, ***raga***, ***karantique***, ***thumri*** та вокальних жанрів – ***bol tan***, ***dhrupad***, ***alap***. Поєднання арабо-перських музичних традицій з індійськими внаслідок завоювань XII ст. та ісламізації

© Гейко Т. М.

періоду Моголів позначилося і на мовному рівні, зокрема, у назвах музично-вокальних стилів, як-от, ***qawwal***, ***ghazal***. Інтерес до останніх зростає у зв'язку з популярністю трансмузики. Всі вищезгадані лексеми не здобули подальшої семантизації на французькому ґрунті і наразі залишаються моносемічними ксенізмами.

Запозичення з **санскриту** відбувалося опосередковано через інші мови, в першу чергу, перську, арабську та азійські мови. Оскільки санскрит – релігійна мова, це визначило тематику запозичень, що пов'язані з особливостями культу – ***svastika***, ***véda***. Тоді як лексема ***mudras*** поєднує "релігійну" та "танцювальну" семи, а ***véda*** – "релігійну" та "поетичну" семи, запозичення ***kâvya*** є семантемою з метонімічною парою "літературний стиль" – "текст" і позначає реалію індійської культури. Однак, всі названі лексеми є ксенічно маркованими у французькій мові.

Отже, загалом у ході лексико-семантичного аналізу запозичень з неєвропейських мов нами розглянуто: 52 л. од. з ***азійських мов,*** у тому числі з ***японської*** – 30 л. од.; 35 л. од. з ***арабської***; 23 л. од. з ***африканських мов***; 17 л. од. з ***гінді*** та ***санскриту***.

Висновки. Такий доволі скромний "інтернаціональний" внесок до лексико-семантичної системи французької мови пояснюється почасти традиційністю та екзотичністю відповідних культурних реалій, що не сприяє подальшій семантизації запозичень на французькому ґрунті та вирізняє диференційний характер "етнічної" семи, зумовлюючи ксенічний статус відповідних лексем; почасти структурними відмінностями мови-реципієнта та мов-донорів, що гальмує процес адаптації запозичень зокрема у фонетичній та графічній площинах. Слід зазначити, що специфіка денотата у 89 % запозичень з арабської африканських мов, ґінді визначається музичною традицією, тоді як ксенічний характер запозичень з японської мови закріплює здебільшого наявність "образотворчої" семи. Пошуки нового звучання спонукають сучасних музикантів все частіше звертатися до етнічних мотивів, експериментувати з народними інструментами, що сприяє виходу відповідних запозичених лексем за межі суто традиційної музики та фольклору, поширюючи їх на сферу року, поп-музики та джазу. У переважній більшості випадків (76,7 %) запозичення залишаються моносемічними; епідигматичний розвиток відбувається в основному

© Гейко Т. М.

шляхом метонімічного переносу та метафоризації завдяки використанню відповідних лексичних одиниць у сфері сучасної музики. "Етнічна" сема при цьому може ставати потенційною, тоді як вона залишається персистентною в лексемах з інтегральною "образотворчою" семою, що обумовлено історичним характером позначуваних реалій, зокрема, японської культури. Таким чином, вивчення взаємодії та взаємопроникнення мови та культури набуває особливої актуальності в контексті полілогу культур за доби глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Д'яков А. С.* Основи термінотворення. Семантичний та соціолінгвістичний аспекти / [А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько.]. – К. : Вид. Дім "КМ Academia", 2000. – 216 с. 2.*Плотников Б. А.* Основы семасиологии : [учеб. пособие] / Б. А. Плотников. – Минск : Вышэйшая школа, 1984. – 223 с. 3.*Семчинський С. В.* Загальне мовознавство : [підруч. для студ. філол. ф-тів ун-тів] / Станіслав Володимирович Семчинський. – К. : Вища школа, 1988. – 328 с. 4.*Darmesteter A.* La vie des mots dans leurs significations / Arsène Darmesteter. – Paris : Editeur Delagrave, 1937. – 212 p. 5.*Bréal M.* Essai de sémantique / Michel Bréal. – [7-ème éd.]. – Paris : Hachette, 1924. – 372 p. 6.*Пауль Г.* Принципы истории языка / Герман Пауль ; [пер. с нем.]. – М. : Изд-во иностр. лит., 1960. – 500 с. 7.*Гак В. Г.* Сопоставительная лексикология. На материале французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 264 с. 8.*Беляевская Е. Г.* Семантика слова : [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. : для изуч. англ. яз.] / Елена Георгиевна Беляевская. – М. : Высшая школа, 1987. – 126 с. 9.*Ullmann S.* Précis de sémantique française / Stephen Ulmann. – [5-ème éd.]. – Berne : Francke, 1975. – 352 p. 10.*Амирова Т. А.* Очерки по истории лингвистики : [монография] / [Т.А. Амирова, Б.А. Ольховиков, Ю.В. Рождественский]. – М. : Наука, 1975. – 560 с. 11.*Гак В. Г.* Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В. Г. Гак // Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования. – М. : Наука, 1971. – С. 78–95. 12.*Булаховський Л. А.* Нариси з загального мовознавства / Леонід Арсенович Булаховський. – [2-е вид., випр. та доп.]. – К. : Рад. школа, 1955. – 248 с. 13.*Иваницкая А. А.* Заимствование иноязычной лексики и её освоение : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 "Романские языки" / Алла Александровна Иваницкая. – К., 1980. – 21 с. 14.*Мартинек В. Ю.* Лексико-семантическая ассимиляция английских заимствований в русском литературном языке советской эпохи : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / В. Ю. Мартинек. – Днепропетровск, 1972. – 25 с. 15.*Димитрова Т. Р.* Семантическое освоение слов, заимствованных русским и болгарским языками из французского : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык", 10.02.03 "Славянские языки", 10.02.05 "Романские языки"/ Татьяна Русева Димитрова. – М., 1984. – 17 с. 16.*Тараненко А. А.* Языковая семантика в её динамических аспектах / Александр Анисимович Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с. 17.*Телия В. Н.* Вторичная номинация и её виды / Вероника Николаевна Телия // Языковая номинация : виды наименований. – М. : Наука. – С. 129–222. 18.*Телия В. Н.* Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников ; Ин-т языкознания АН СССР.. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.

© Гейко Т. М.

ДАЦЕНКО Ю. П.
Київський національний лінгвістичний університет

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ ТА ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розкрито специфіку універсальних категорій аспектуальності та темпоральності, виділено їх складники в італійській та українській мовах. Зіставно-типологічний аналіз вказаних категорій в італійській та українській мовах, проведений на основі класифікації семантичних груп дієслів, дозволяє встановити причини, які породжують збіги та розбіжності у структурі і функціонуванні категорій аспектуальності та темпоральності у зіставлюваних мовах.
Ключові слова: категорія аспектуальності, темпоральність, прототипна семантика, лексичний маркер, основне / периферійне значення, аспект, вид

В статье раскрыто специфику универсальных категорий аспектуальности и темпоральности, выделены их составляющие в итальянском и украинском языках. Сопоставительно-типологический анализ указанных категорий, проведенный на основе классификаций семантических групп глаголов, позволяет установить общие и отличительные особенности в структуре и функционировании категорий аспектульности и темпоральности в исследованных языках.
Ключевые слова: категория аспектуальности, темпоральность, прототипная семантика, лексический маркер, основные / периферические значения, аспект, вид.

This article focuses on the categories of aspectuality in the Italian and Ukrainian languages. A comparative analysis of the past tenses of the perfect / imperfect aspects in Italian and perfective / imperfective in Ukrainian has been accomplished in the light of recent achievements in frame and prototype semantics.
Key words: category of aspectuality, frame semantics, prototype semantics, lexical marker, basic / peripheral meaning, aspect.

Актуальність статті визначається недостатнім і суперечливим тлумаченням питань, що належать до кола типології аспектуальної парадигми в італійській та українській мовах. У статті розроблено структуру дослідження універсальних категорій у зіставлюваних мовах: маркери часу, міри і ступеня, категорія граничності / негранічності дієслівної дії, категорія родів дієслівної дії, перифрази із неособовими формами дієслова.

Метою статті є встановлення спільних і відмінних рис у структурі, функціонуванні й вираженні категорій аспектуальності та темпоральності у віддаленоспоріднених мовах на прикладі поетапного аналізу визначених категорій.

Визначена мета передбачає **завдання** розробити й описати

© Даценко Ю. П.

методику дослідження категорій аспектуальності та темпоральності в італійській та українській мовах.

Об'єктом статті виступає категорія аспектуальності в італійській і українській мові.

Матеріалом дослідження слугують дієслівні форми минулої дії імперфективного / перфективного аспектів і недоконаного / доконаного видів в італійській і українській мовах відповідно.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше застосовується комплексний підхід до вивчення категорій аспектуальності у віддаленоспоріднених мовах.

Незважаючи на довгу традицію вивчення категорії аспектуальності, все ще залишається невирішеним питання про семантичні компоненти даної категорії та її функціонування. Оскільки дієслову за семантичною окресленістю, центральними формально-синтаксичними позиціями в реченні, а також розвиненою сукупністю морфологічних категорій і парадигм належить центральне місце в граматичній структурі мови [1:5], аналіз його категорій потребує поглибленого дослідження. Семантичний аналіз категорій аспектуальності та темпоральностів італійській та українській мовах ґрунтується на пропозиційній функції предиката, що репрезентує той чи інший стан речей в об'єктивній дійсності і в лінгвокультурологічному аспекті розкриває особливості відображення картин світу двох народів [2:12].

Термін "категорія аспектуальності" різнопланово трактується в мовознавстві, діапазон розуміння її складників, а також їх функціонування неостаточно встановлено. В італійській граматичній традиції проблема категорії аспектуальності та визначення її структури пов'язана з питанням про саме її існування як морфологічної категорії. Б. М. Чарльстон зазначає, що зважаючи на те, що існує тільки три часових сфери, може бути тільки три дієслівних часи (минулий, теперішній, майбутній) [див. 3:8]. Предметом функціональної аспектології є не тільки розгляд аспектуальності як парадигматичної системи мовних засобів з їх функціями, але й вивчення внутрішньої взаємодії її елементів. Сучасним аспектологічним дослідженням притаманна спрямованість на розгляд аспектуальних категорій у широкому спектрі взаємозв'язків, що охоплюють мовну систему та мовленнєве функціонування її одиниць. По-перше, це зв'язок аспекту /

© Даценко Ю. П.

виду з іншими граматичними та функціонально-семантичними категоріями – способом і темпоральністю, модальністю, особою, перехідністю / неперехідністю та статичністю, а також часовою локалізованістю, таксисом [4:14].

У сучасній аспектології відсутня єдність поглядів на вже існуючі поняття видового значення, інваріанта виду, поняття граничності дії, цілісності. Дискусійними є самі терміни – "вид" і "аспект". Обидва поняття "аспект" і "вид" позначають погляд, кут зору, під яким сприймається те чи інше явище або предмет чи дія [5:100]. Отже, вони позначають одне поняття, яке має ті ж самі інваріанти плану змісту, але різні формальні засоби у планах вираження у різних мовах. Таким чином, терміном "вид" ми позначаємо категоріальне вираження дієслівної дії в українській мові, терміном "аспект" як еквівалент виду ми позначатимемо закінчену / незакінчену реалізацію дію на часовій осі в італійській мові. У першому випадку ми говоримо про перфективний аспект, у другому – про імперфективний. Джерелом видових відмінностей є зафіксований і об'єктивований у мовній системі погляд мовця на дію. В українській мові цей "погляд на дію" (як на цілісну чи позбавлену ознаки цілісності) набув властивості обов'язкового, тобто став із необхідністю виражатися в кожному акті вживання видів як категоріальне визначення.

Аналіз категорії аспектуальності та темпоральності з використанням принципів семантичного функціонування дає можливість розглянути граматичне поняття, не обмежуючись окремою частиною мови (тільки дієсловом), а, навпаки, комплексно дослідити функціонування частин мови та пов'язаних з ними елементів. Розгляд даного граматичного явища ми будуємо на основі метода "від семантики до формальних засобів", оскільки тільки так можливо логічно встановити прямий зв'язок граматики з мовленнєвою або мисленнєво-мовленнєвою діяльністю мовної особистості. Зокрема, такі складові досліджуваної нами категорії аспектуальності, як локалізованість / нелокалізованість у часі, актуальність / неактуальність на момент мовлення, фазовість, кратність, результативність та тривалість відтворюють ставлення мовця до дієслівної дії та позицію слухача (актуальність дії на момент мовлення, її результативність). Цей зміст вираження не зводиться лише до констатації фактів, судження мовця, але представляє собою багатогранний та складний процес

© Даценко Ю. П.

передачі ним інформації.

Будуючи схему поетапного аналізу категорій аспектуальності і темпоральності в обох зіставлюваних мовах, можемо умовно поділити ці етапи на шість окремих підпунктів, які характеризуються різним семантичним наповненням.

На ***першому етапі*** дослідження ми встановлюємо семантико-синтаксичний зв'язок між категоріями аспектуальності та темпоральності. Для цього ми виділяємо ті складники, що формують ядро зіставлюваних категорій. Для категорії аспектуальності такими виступають категорії граничності / неграничності дієслівної дії та категорія родів дієслівної дії. Ядром категорії темпоральності виступає категорія часу, що виражає часове протікання дієслівної дії.

На ***другому етапі*** аналізу за допомогою категорізації ми розглядаємо семантичні класи граничних / неграничних дієслів в обох зіставлюваних мовах. Обрані шляхом суцільної вибірки дієслова ми зіставляємо та класифікуємо за критерієм належності до категорії граничності / неграничності дієслівної дії. У результаті семантичного зіставлення складників категорій аспектуальності та темпоральності перш за все виділяємо змістові одиниці − граматичні, лексичні, лексико-граматичні засоби вираження згаданих категорій в італійській та українській мовах. Так, до граничних дієслів ми відносимо дієслова, що виражають обмежену реалізацію дії на часовій осі (*venire, svegliarsi / прийхати, прокинутися),* до неграничних – дієслова, що виражають тривалу, незакінчену дію *(parlare, guadare, dormire / говорити, дивитися, спати)*.

На ***третьому етапі*** розвідки ми класифікуємо словотворчі засоби вираження категорій аспектуальності та темпоральності в українській мові і зіставляємо їх із корелятами в італійській мові. Проаналізовані нами результативні, кількісні, фазові та за ступенем інтенсивності роди дієслівної дії в українській мові ми класифікуємо за критерієм реалізації дії на загально-результативні, спеціально-результативні, кількісно-інтенсивні, фазово-часові, детермінативно-часові та одноактні. Виділені підтипи ми аналізуємо в українській мові та досліджуємо шляхи передачі перебігу часу в італійській (надмірно-інтенсивний рід дієслівної дії: *набігатися, настрибатися; correre molto, saltare molto)*.

На ***четвертому етапі*** дослідження інтегруємо методи сучасної

лінгвістики, розроблені у функціональній граматиці та когнітивній лінгвістиці. Зокрема, застосовуєм когнітивний підхід до вивчення граматичних категорій, оскільки категорія аспектуальності відображає людський досвід та знання і взаємодіє з іншими категоріями, які реалізують ідею часу, а саме категорією темпоральності.

За О. В. Петрухіною [6:181], знання мовної особистості про світ завжди носять системний характер, а тому процес пізнання дійсності відбувається шляхом категорізації, яка базується на здатності мовця виділяти із потоку інформації загальні ознаки, що регулярно повторюються в певному контексті і ведуть до узагальнення різних мовних категорій. До таких категорій, що становлять мовну картину світу людини, відносимо простір і час. Вивчення принципів і механізмів функціональної категорізації будуємо на аналізі їх прототипних функцій, їх семантиці, яка охоплює лексичні та граматичні фактори.

Метод прототипної семантики застосовуємо для виділення основних релевантних ознак – прототипів – і периферійних ознак перфективного / імперфективного аспектів в італійській мові та доконаного / недоконаного видів в українській. Саме такий підхід дає змогу виявити та зіставити не лише відомі та традиційні ознаки аспекту / виду, але і проаналізувати й описати властиві для кожної з мов свої прототипні ознаки перфективного / імперфективного аспектів та доконаного / недоконаного видів. Спочатку ми досліджуємо паралельні випадки вживання зазначених аспектів / видів (*позначення тривалої, незакінченої дії імперективним аспектом в італійській мові та недоконаним видом в українській*), а потім виявляємо властиві для кожної із зіставлюваних мов ознаки аспекту / виду (*імперфективний аспект із семантикою умовних та майбутніх дій в італійській мові*).

На ***п'ятому етапі*** дослідження продовжуємо аналіз категорій аспектуальності та темпоральності із залученням принципів когнітивної лінгвістики. Суть когнітивного підходу у вивченні окремих лінгвістичних явищ полягає в тому, що мовна форма інтерпретується, як відображення когнітивних структур, що існують у мові. До певного часу функціональна граматика розглядалася як граматика однієї мови.

Останнім часом вивчення функціональних полів застосовується при порівнянні мов, надаючи таким чином ґрунтовну основу для зіставлення. Ефективність такого підходу дозволяє порівнювати різні мови у рівновеликих одиницях, оскільки "функціонально-семантичне

© Даценко Ю. П.

поле конкретної мови представляє собою відповідне мовне відбиття універсальних розумових сфер, категорій та ознак" [7:15]. Тому аналіз функцій категорій аспектуальності та темпоральності в обох зіставлюваних нами мовах ми будуємо на основі теорії фреймів з метою встановити міжмовленнєві відповідності основних семантико-синтаксичних структур.

У нашій роботі, проводячи фреймовий аналіз і трансформуючи базовий акціональний фрейм шляхом специфікації слотів обставинами часу, міри і ступеня, а також неособовими формами дієслова, маємо відразу розрізнити та встановити два поняття: *семантичний і концептуальний аналіз*. За О. С. Кубряковою [8:23], семантичний аналіз спрямований на роз'яснення мовної одиниці, а концептуальній пов'язаний із знанням про світ. За допомогою концептуального аналізу виявляємо загальні концепти, що представляють собою буття, а семантичний аналіз спрямований на виявлення семантичної структури номінативної одиниці, уточнення її денотативних, сигніфікативний та конотативних значень.

У наведеній нами схемі (рис. 1) ми відобразили процес побудування зіставного аналізу категорії аспектуальності та темпоральності в італійській та українській мовах з використанням принципів когнітивного підходу. При аналізі виділяємо універсальні класифікаційні ознаки категорій, що аналізуються, у нашому випадку – категорій аспектуальності та темпоральності.

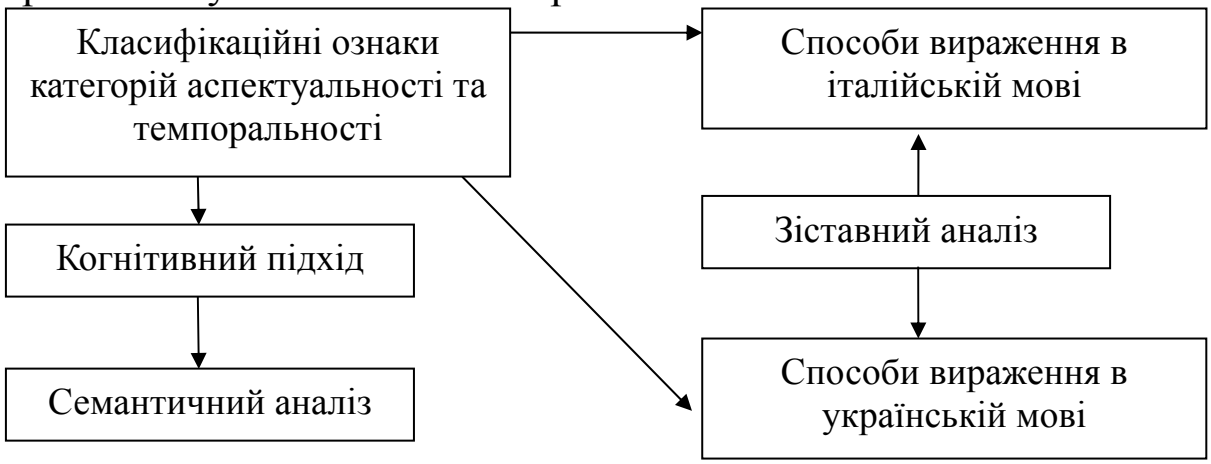

Рис. 1. **Схема аналізу класифікаційних ознак категорій аспектуальності та темпоральності**

На ***шостому етапі*** розвідки одиниці нашого дослідження, що

були обрані на початку як універсальні ознаки аспектуальності та темпоральності. інтерпретуються нами з точки зору когнітивного та семантичного аналізу, що включає у себе фреймову семантику та побудову фреймових мереж. На основі отриманих даних виділяємо способи вираження виділених універсальних ознак в італійській і українській мовах та робимо зіставний аналіз, що має на меті виявити спільні та розхожі риси функціонально-семантичної будови категорій аспектуальності та темпоральності в обох зіставлюваних мовах. За допомогою зіставного методу ми аналізуємо можливі шляхи передачі одночасності двох процесних дій, процесної і результатвної дії та двох результативних дій, а також різночасності між процесною та результативною дією та двома результативними діями в аспектуально-таксисних ситуаціях. Користуючись методом фреймого моделювання, доповнюємо та розширюємо акціональний фрейм шляхом специфікації слотів фінітними, неособовими формами дієслова, обставинами часу, міри і ступеня в італійській і українській мовах.

Побудоване на принципах фреймової та прототипної семантики зіставне дослідження категорій аспектуальності та темпоральності у віддаленоспоріднених мовах дозволило визначити складники цих категорій; простежити зв’язок категорії граничності / неграничності дієслівної дії з іншими семантичними компонентами та дослідити словотворчі засоби вираження категорії аспектуальності та темпоральності в українській мові з італійськими корелятами. Саме в такому когнітивно-прототипічному напрямі ми вбачаємо **перспективність подальшого дослідження** категорії аспектуальності в італійській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Загнітко А. П.* Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці: [навчальний посібник] / Анатолій Панасович Загнітко . – К. : НМК ВО, 1990. – 132 с. 2. *Володин А. П.* Типологические обоснования в грамматике: К 70-летию профессора В. С. Храковского: [Сб. статей / А.П. Володин (отв.ред.)] / Анатолий Петрович Володин. – М. : Знак, 2004. – 520 с. 3. *Иванова И. П.* Вид и время в современном английском языке: [монография] / Ирина Павловна Иванова. – Ленинград: ЛГУ, 1961. – 200 с. 4. *Загнітко А. П.* Типологія сучасного граматичного аналітизму: [Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: Зб. статей, присвячений ювілею Каліущенко В.Д.] / Анатолій Панасович Загнітко / – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, "ЛТД", 2007. – С. 366-386. 5. *Черткова М. Ю.* Вид или аспект? К типологии славянской и романской категории / Мария Юрьевна Черткова // Вестник Моск. ун-та: – Серия "Филология" / гл.ред. Михаил Серафимович Мейер. – М., 2004. – № 1. – С.97-121. 6. *Петрухина Е. В.* Когнитивные проблемы в изучении аспектуальных категорий русского глагола. / Елена Викторовна Петрухина // Материалы второй международной школы-семинара по когнитивной лингвистике ["Когнитивная семантика"], (Тамбов, 11-14 сентября 2000 г.) : в 2-х ч. − Тамбов : Изд-во ТГУ, 2000. – С. 181-183. 7. *Голосова Т. М.* Темпоральна структура художнього тексту: [навчальний посібник] / Татьяна Михайловна Голосова. – Черкаси: РВВ Черкаського державного ун-ту ім. Б. Хмельницького, 2001. – 268 с. 8. *Кубрякова Е. С.* Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира: [навчальний посібник] / Елена Самойловна Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 555 с.

© Даценко Ю. П.

ЗАЛЄСНОВА О. В.
Київський національний лінгвістичний університет

СТАН ЯК КАТЕГОРІЯ, ЩО ВИЯВЛЯЄ ПОЗИЦІЮ МОВЦЯ ВІДНОСНО СИТУАЦІЇ, ВІДОБРАЖЕНОЇ У МОВЛЕННІ

У статті йдеться про прагматичне значення категорії стану, яка зумовлена комунікативним завданням висловлення і семантику якої можна пояснити тільки з урахуванням її мовленнєвої актуалізації.

Ключові слова: мовець, стан, діатеза, семантичні актанти, агенс, пацієнс, адресат, інструмент.

В статье идет речь о прагматическом значении категории залога, которая обусловлена коммуникативным заданием высказывания и семантику которой можно объяснить лишь с учетом ее речевой актуализации.

Ключевые слова: говорящий, залог, диатеза, семантические актанты, агенс, пациенс, адресат, инструмент.

The article deals with the pragmatic meaning of the category of voice which is specified by the communicative aim of expression. Its semantics can be illustrated considering its speech articulation.

Key words: speaker, voice, diathesis, semantic actant, grammatical agent, grammatical patient, addressee, instrument.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю вивчення мови як засобу спілкування в реальних процесах комунікації та аналізу граматичних категорій з урахуванням їх комунікативно-прагматичної функції.

Мета роботи полягає у дослідженні функціонування категорії стану, яке зумовлене прагматичними факторами.

Предмет дослідження складає функціонально-семантичне поле стану сучасної іспанської мови.

Об'єктом аналізу в даній роботі стали мовленнєві засоби вираження категоріального значення стану сучасної іспанської мови.

Наукова новизна полягає у дослідженні механізмів побудови та використання мовних одиниць різних рівнів в умовах конкретних ситуацій мовленнєвого акту.

Визначення функції мови як засобу спілкування в усіх його різноманітних проявах дає підставу розглядати мову в її найважливішій функції, а саме у функції комунікації, в якій

© Залєснова О. В.

інтегровані всі якості мови.

Єдність змісту та форми мовних одиниць, яка слугує основою комунікативної лінгвістики, уявлення про комунікативну функцію мови, визначення багатоаспектності якостей та властивостей мови в процесі комунікації, можуть дати позитивні результати не тільки в загальнотеоретичному, але й у конкретному плані – у дослідженні одиниць різних мовних рівнів [1:5].

Загальною особливістю комунікативно-прагматичного підходу до мовних явищ, який значною мірою розширив підхід функціональний, є вивчення мови як засобу спілкування, тобто мови під час її дії, в реальних процесах комунікації.

В основі аналізу граматичних категорій з урахуванням їх комунікативно-прагматичної функції лежить розуміння того, що граматична система мови орієнтується на людину як на суб'єкт мовної діяльності. Мова, яка бере участь у процесах пізнання, формування та передачі думки, повинна бути зручно пристосована до людини і ця пристосованість знайшла своє відображення в цілому ряді граматичних категорій [2:58].

В плані прагматичної інтерпретації висловлення мовцем видається доцільним виділення спеціальних категорій, які: 1) позначають відношення між словами; 2) позначають ставлення мовця до тих відношень, які він встановлює між словами. У самій граматичній системі мови існують граматичні значення суб'єктивного порядку, які формують характер ставлення мовця до змісту свого повідомлення.

Комунікативний акт характеризується певною свободою вибору мовцем тих чи інших моделей мови. Формуючи висловлення, мовець підбирає відповідні мовні форми для найбільш адекватного здійснення свого наміру з метою впливу на адресата. При цьому необхідно виявити ті закономірності, в силу яких із багатьох граматичних форм відбираються та комбінуються в структурі висловлення саме ті форми, які необхідні для виконання цим висловленням його комунікативної функції. Вибір граматичної форми є комунікативно зумовленим, і для досягнення своєї мети автор висловлення обирає оптимальний прагматичний варіант, тим самим підвищуючи ефект впливу цього висловлення на слухача.

Ефективність впливу на адресата повідомлення має

© Залєснова О. В.

безпосередню залежність від комунікативної компетенції мовця, його здатності в конкретних умовах ситуації відібрати оптимальний варіант оформлення повідомлення.

Комунікативно-прагматична граматика зосереджує свою увагу на вивченні механізмів побудови та використання мовних одиниць різних рівнів в умовах конкретних ситуацій мовленнєвого акту. Динамічний характер мовленнєвого процесу пов'язаний з тим, що мова передує мовленню; віртуальне передує актуальному. Але на всіх етапах цього процесу присутній суб'єкт як той, що мислить (на рівні мовної системи) та як той, що мислить і/або говорить і слухає (на рівні мовлення).

Взаємодія рівнів мови виявляється в тому, що кожний елемент виконує свою, лише йому властиву функцію, яка отримує своє повне завершення на рівні тексту у функції комунікації, що забезпечує спілкування та взаєморозуміння людей.

Особливості людського спілкування полягають у передачі думки за допомогою висловлень. На думку Г.Гійома, акт мовленнєвої діяльності може бути представлений як відрізок мисленнєвої діяльності, у вигляді лінії, що передає рух, який закінчується утворенням речення, одиниці висловлення. Вихідною точкою руху слугує – "нижній" зріз, тобто мисленнєвий акт, який було здійснено на самому початку мовленнєвого акту, а останнім, завершальним "верхнім" зрізом цього руху є речення.

Способи знакової фіксації будь-яких уявлень, які зберігаються у свідомості людини, потрапляють до розпорядження мовця в той момент, коли виникає бажання представити думку, повідомити її слухачеві. У цей момент здійснюється процес вибору тих мовних засобів, які необхідні для мовленнєвого оформлення думки [3:68].

Серед категорій, функціонування яких у висловленнях з різним комунікативно-інтенційним змістом зумовлене в першу чергу прагматичними факторами, слід виділити, поряд з категоріями часу, наказового та умовного способу, також і категорію стану.

Стан – це одна з граматичних категорій, яка зумовлена комунікативним завданням висловлення і семантику якої можна пояснити тільки з урахуванням комунікативної сфери. Категорія стану відноситься до прагматично значущих категорій, які виявляють позицію мовця відносно ситуації, що описується,

© Залєснова О. В.

оскільки, обираючи ту чи іншу форму стану, мовець передає свою точку зору на відношення змісту висловлення до дійсності [4].

Категорія стану або діатеза, як її іноді називають, не була об'єктом дослідження іспанських граматистів майже до XX століття. І до цього часу не існує повної визначеності щодо цього питання, оскільки більшість авторів обмежується описом тих особливостей категорії стану, які були властиві відповідним латинським формам.

В основі концепції діатез та станів лежить співвідношення між глибинними та поверхневими структурами речень, тобто розмежування семантичного і синтаксичного рівнів його структури. Однією з центральних характеристик ситуації, яка відтворюється у висловленні, є число та природа її учасників. Ядром ситуації, як відомо, є дієслово, навколо якого зосереджуються основні учасники ситуації, або семантичні актанти, що поділяються на суб'єкти (агенс, експерієнцер) та об'єкти (пацієнс, адресат, інструмент і т.д.), які відрізняються ступенем залежності від ядра та ієрархічною впорядкованістю. На поверхневому синтаксичному рівні семантичні актанти представлені членами речення. Діатеза визначається як схема відповідності між одиницями синтаксичного рівня та одиницями семантичного рівня структури речення [5:13].

У класичній граматиці прийнято ототожнювати терміни "діатеза" та "стан". Деякі іспанські граматисти, наприклад Іглесіас Банго М. [6], Аларкос Льорач Е. [7] вважають ці терміни синонімами. Морено Кабрера Х.С. визначає "діатезу" як відповідність між синтаксичними функціями та семантичними ролями актантів, а "стан" як сукупність спеціальних дієслівних форм, які морфологічно реалізують різні діатези [8:517].

Проілюструємо понятя "діатеза" та "стан" на прикладі іспанських дієслів. Порівняємо два дієслова – *hacer* і *doler*. Вони обидва є двовалентними, тобто потребують двох актантів, які диференціювалися б за певними синтаксичними функціями та семантичними ролями:

hacer – потребує іменної лексеми в функції підмета та в ролі агенса, а також іменної лексеми в функції прямого додатка та в ролі пацієнса;

doler – потребує іменної лексеми в функції підмета, та в ролі

© Залєснова О. В.

локатива, тобто місцеположення процесу та іменної лексеми у функції додатка і в ролі експерієнцера. Як бачимо, іменна лексема в функції підмета при кожному з цих двох дієслів виконує різну семантичну роль. Морено Кабрера Х.С. пропонує таку класифікацію змін діатез відповідно до семантичних ролей іменних лексем, які виконують функцію підмета:

- агентивна діатеза (підмет є агенсом дії) – *El carpintero ha hecho la silla*;
- локативна діатеза (підмет є місцеположенням дії) – *El paquete incluye tres cartas y dos bolsas*;
- інструментальна діатеза (підмет є інструментом дії) – *La llave abrió la puerta*;
- каузативна діатеза (підмет є причиною дії) – *El accidente desvió el tráfico*;
- афективна діатеза (підмет є пацієнсом дії) – *Los precios suben muy deprisa*.

Як бачимо, афективна діатеза не завжди передається за допомогою форм пасивного стану. У цьому випадку для дієслова *subir* афективна діатеза немаркована, і тому воно може її реалізувати формою активного стану. Але це стосується не всіх дієслів, наприклад *modificar* не має немаркованої афективної діатези і реалізує її лише маркованими станами – пасивним чи зворотним: *Los precios son modificados muy deprisa. Los precios se modifican muy deprisa.*

Морено Кабрера Х.С. визначає стан як граматичне відображення діатези в дієслові, як морфологічні зміни дієслова, спровоковані змінами діатези. До системи станів будь-якої мови, за його словами, входить активний стан, немаркований, такий, що не має спеціальних морфем і є “нормою”, та інші стани, які потребують спеціальних форм для свого вираження і є маркованими: *Ese carpintero ha hecho aquella silla. Aquella silla ha sido hecha por ese carpintero.* У першому випадку маємо звичайну діатезу дієслова *hacer*, тобто підмет при цьому дієслові є агенсом. У другому – змінену діатезу цього дієслова, коли підмет є пацієнсом. Цей змінений характер діатези спричинив зміну форми дієслова (в даному випадку на перифрастичну конструкцію). Таким чином, немаркована діатеза для дієслова *hacer* – це агентивна діатеза, при

якій підмет є агенсом, а маркована діатеза – афективна, при якій підмет є пацієнсом. Морено Кабрера Х.С. вважає, що в іспанській мові існують чотири стани: активний – *lee*; пасивний – *es leído;* середній – *se lee;* каузативний – *hace leer* та поділяє їх на синтетичні та аналітичні. Перші виражені лексичною формою дієслова, а другі – перифрастичною конструкцією (пасивний, середній) або складною формою (каузативний). Таким чином, в іспанській мові є лише одна синтетична форма стану – активний стан, а всі інші форми – це аналітичні утворення [8:518-524].

Таке визначення стану дозволяє припустити, що стан, на відміну від діатези, характеризується високим ступенем регулярності, що дозволяє відокремити одиничні утворення від регулярно утворюваних синтаксичних конструкцій, провести диференціацію станів, які реалізуються в межах однієї діатези.

У випадку пасивної діатези може спостерігатися ізоморфізм структур – число актантів синтаксичної структури виявляється менше числа семантичних актантів, тобто з поверхневої структури речення усувається семантичний суб'єкт.

Таким чином, пасив, "звільняючи" позицію підмета від діяча, створює сприятливі синтаксичні умови для його невираження. Така функція пасиву, пов'язана з усуненням актантів, може бути названа актантозмінювальною [9:42].

Однією з тенденцій теорії діатез та станів є розмежування семантичних (коли вибір діатези зумовлений властивостями ситуації, що описується) та прагматичних (коли вибір діатези зумовлений комунікативною ситуацією) факторів. Діатеза пов'язана із комунікативною структурою висловлення, зокрема з упорядкуванням актантів за їх комунікативною вагою. Використання маркованої діатези може бути зумовлене необхідністю комунікативного виділення елемента ситуації, що є особливо значущим інформативно або привертає увагу мовця, з погляду якого представлена ситуація [10:42].

Вибір форми стану дієслова-присудка зумовлює вибір центрального учасника ситуації та впливає на зміну ієрархії актантів, що має велике значення для всієї комунікативної орієнтації висловлення. Роль пасивної діатези полягає у виділенні об'єкта й усуненні суб'єкта з поверхневої структури висловлення,

© Залєснова О. В.

що зумовлюється вимогами комунікативної ситуації та особистим вибором мовця. Таким чином особливість суб'єктивного осмислення мовцем описуваної ситуації передається через категорію стану.

Висновки та подальші перспективи досліджень. В основі аналізу граматичних категорій у комунікативно-прагматичному аспекті лежить антропоцентричний принцип вивчення мови, який виходить з того, що мова зорієнтована на суб'єкт мовлення, тобто в самій граматичній системі мови існують значення суб'єктивного порядку, за допомогою яких реалізується цільова інтерпретація мовцем змісту повідомлення.

Зміна форми стану дієслова-присудка зумовлює зміну прагматичної структури висловлення, оскільки забезпечує варіативність виділення різних його компонентів та їх розташування згідно з інтерпретацією мовцем описуваної ситуації.

Для подальшого дослідження цікавим видається більш детальне вивчення зворотного, взаємного, середнього та каузативного станів іспанської мови у плані зіставлення їх структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1.Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. – М.: Наука, 1984. – 175 с. 2.Варшавская А.И. О человекоцентрическом аспекте грамматики / Алевтина Ивановна Варшавская // Вестник ЛГУ. – Серия 2. – Вып.2. – 1989. – №9. – С.58-62. 3.Реферовская Е.А. Философия лингвистики Гюстава Гийома / Елизавета Артуровна Реферовская. – С.-Пб: Гуманитар. агентство "Академический проект", 1997. – 125с. 4.Падучева Е.В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью / Елена Викторовна Падучева. – М.: Наука,1985. – 271 с. 5.Холодович А.А. Залог / Александр Алексеевич Холодович // Категория залога. Материалы конференции. – Л., 1970. – С.2-26. 6.*Iglesias Bango M*. La voz en la gramática española / Manuel Iglesias Bango – Leon: Centro de estudios metodológicos e interdisciplinares, Univer. de Leon, 1991. – 261 p. 7.Alarcos Llorach E. La diátesis en español / Emilio Alarcos Llorach // RFE,XXXV, 1951. –P.11-19. 8.Moreno Cabrera J.C. Curso Universitario de Lingüística General / Juan Carlos Moreno Cabrera – T.1: Teoría de la gramática y sintaxis general. – Madrid: Síntesis, S.A., 1991. – 772 p. 9.Богданов В.В. Залог и семантика предложения / Валентин Васильевич Богданов // Проблемы теории грамматического залога: Сб.ст.АН СССР. – Л.: Наука,Ин-т языкознания, 1978. – С. 37-42. 10.Долинина И.Б. Залог и диатеза: критерии разграничения / Инга Борисовна Долинина // Сопряженность глагольных категорий. – Калинин, 1990. – С.56-67.

© Залєснова О. В.

ІВАНЧЕНКО В. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАНЦУЗЬКИЙ ЕНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ У ТЕОРЕТИЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

У статті йдеться про різновиди, характерні для енологічного дискурсу, серед яких виділено дієтетичний, науковий та поетичний. Зміни у культурі споживання вина у Франції відображено в численних тематичних виданнях, пресі та рекламних повідомленнях.
Ключові слова: енологічний дискурс, дієтетичний різновид, науковий різновид, поетичний різновид, реклама, національна ідентифікація, традиції.

В статье идет речь о разновидностях, характерных для энологического дискурса, среди которых выделены диететический, научный и поэтический. Изменения в культуре употребления вина во Франции отображены в многочисленных тематических изданиях, прессе и рекламных сообщениях.
Ключевые слова: энологический дискурс, диететическая разновидность, научная разновидность, поэтическая разновидность, реклама, национальная идентификация, традиции.

The article deals with the types, appropriate to enological discourse, where dietetic, scientific and poetic types are singled out. Changes in wine drinking culture in France are represented in numerous theme publications, in press and advertising messages.
Key words: enological discourse, dietetic type, scientific type, poetic type, advertising, national identity, traditions.

Останнім часом вино є предметом активного обговорення у фахових виданнях, пресі та на телебаченні. Чисельне збільшення представників середнього классу та зміни в індустрії виробництва даного напою спричинило “демократизацію” культури споживання вина. У створенні нової культури важливу роль відіграють саме мас-медіа та нові форми відпочинку французів – винотуризм. У сучасному енологічному дискурсі вино представлено як продукт з численними символічними конотаціями. Воно постає як “магічний” напій з цілющими властивостями, хоча зловживання ним призводить до алкоголізму; вино зображується як невід’ємний елемент багатовікових традицій, оспіваних поетами та письменників, починаючи з античних часів; вино також представлено як елемент самоідентифікації, невід'ємний атрибут французької нації тощо.

Актуальність дослідження визначається тим, що аналіз енологічного дискурсу у пресі представляє інтерес не лише з точки зору маркетингових стратегій та реклами, але й дозволяє

© Іванченко В. О.

прослідкувати зміни у національній свідомості французів.

Мета дослідження полягає в аналізі представлення енологічного дискурсу в трьох основних різновидах.

Предмет дослідження – енологічний дискурс сучасної французької мови. **Об'єктом** дослідження є дієтетичний, науковий та поетичний різновиди енологічного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугують розробки зарубіжних науковців зі сфери енології, тематичні періодичні видання та преса.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ній вперше проводиться аналіз енологічного дискурсу сучасної Франції.

У даній статті під енологічним дискурсом ми розуміємо праці, семантичним центром яких є вино та виноробство. Досліджуючи гастрономічну літературу, Паскаль Орі виділяє три основні різновиди, характерні також і для енології: дієтетичний, поетичний та науковий [цит. за 1:102].

У дієтетичному різновиді об’єктом дослідження є медичні праці, що стосуються терапевтичних функцій вина, його впливу на здоров’я людини, помірність у вживанні алкоголю, а також, дослідження достоїнств, позитивних якостей вина. Цікавим для нас є представлення вина в рекламних цілях у дієтетичному дискурсі. Дослідниця Марьям Цікунас *(Mariam Tsikounas)* говорить, що до 1920-х років більшість текстів рекламного змісту щодо алкогольної продукції були представлені як ліки, вироблені аптекарями та реалізовані у їхніх же аптечних лавках: *Pesqui, le vin d’A. Pesqui, pharmacien à Bordeaux* [2:99]. “Вино, що зміцнює, відновлює чи тонізує, покращує стан хворих, жінок, які народжують, людей похилого віку та тих, що знесилені, а також людей, що страждають від розладів системи травлення, надмірної роздратованості, діабету та подагри” [2:99–100]. Таке представлення вина зображує його як вишуканий продукт, що “покращує стан хворих та, навпаки, не шкодить здоровим” [2:100]. М. Цікунас також наголошує на різних підходах щодо просування алкогольної продукції з огляду на територію їх походження. Зокрема, наприкінці 1950-х років, рекламодавці зображували французьке вино як “національний продукт”, у той час як у представленні напоїв іноземного виробництва місце їх походження не зазначалося: *La grande marque mondiale (Martini, 1935)*, *La première marque du monde (whiskey Guckenheimer,*

1895) [2:100].

У 1970-х роках терапевтичні якості вина привернули увагу епідеміологів, що спровокувало більш науковий підхід до вивчення таких “ліків”. Дослідження американського вченого Ангеля Кейса “Коронарні серцеві хвороби у семи країнах” показували, що жителі середземноморських регіонів складали групу з найменшим рівнем захворювань та з найдовшою тривалістю життя. Надалі це явище отримало назву “французький парадокс”: французи, зокрема ті, що мешкають на півдні країни, при однакових факторах ризику (куріння, надмірний рівень холестерину, недостатній рівень фізичного навантаження), менше страждають на серцево-судинні захворювання, ніж інші жителі північної Європи чи Сполучених Штатів Америки. Серед можливих факторів, що спричиняють таку різницю, виділяють помірне споживання алкоголю, особливо у вигляді вина.

Відповідно до закону від 10 січня 1991 року про боротьбу проти зловживання курінням та алкоголізму *(loi Évin)* було суттєво лімітовано права на рекламну діяльність для алкогольних напоїв [3]. З огляду на таку політику споживання вина на території Франції у період від 1990 до 2008 року знизилося більш як на 20 % [4]. Численні зміни у законодавчій базі спровокували також зміни у сприйнятті алкогольних напоїв у соціальних та моральних аспектах. У рекламній сфері з’явилися нові форми, дискурси, слогани, рекламні зображення, що мали зламати уяву про “шкоду для здоров'я” від споживання вина та, водночас, “обійти” легітимні заборони щодо представлення алкогольних напоїв у мас-медіа. Крім того, увага до впливу вина на організм людини пов’язано зі зростанням сучасного занепокоєння здоров'ям та веденням здорового образу життя. Це підтверджується дослідженнями, проведеними Національним міжпрофесійним бюро вин *(Office National Interprofessionnel des Vins)* та Національним інститутом агрономічних досліджень Монпельє *(Institut National de Recherche Agronomique de Montpellier)*. За даними опитування 4 тисячі респондентів, 44 % французів вважають, що помірне споживання вина має сприятливий ефект, у той час як 34 % мають протилежну думку та 22 % утрималися від відповіді [5:159].

Така зміна ставлення французів до вина вимагала змін в енологічному дискурсі рекламного спрямування. Виробники вина продовжують апелювати до колишніх уявлень про цілющі здібності

вина, роблячи ставку на “превентивних” якостях напою. Образ основних хвороб, проти яких вино виступає “захисником” створює символічне наповнення енологічного дискурсу. Проти конкретних хвороб, від яких найчастіше помирають жителі Західної Європи (серцево-судинні хвороби, рак та хвороба Альцгеймера), вино стає універсальним продуктом для попередження даних захворювань. Як зазначає В. Фурньє: “Значення даного дискурсу стає більш важливим, оскільки дослідження проводяться виключно стосовно смертельних хвороб, однак здається, що вино не має особливого впливу на більш “невинні” хвороби, такі як грип. Таким чином, вино виходить за межі превентивного засобу проти хвороби та переходить до категорії засобу проти смерті” [5:157].

Сучасний дієтетичний різновид енологічного дискурсу вже не спирається на народні вірування, а має найвагоміший аргумент нашої епохи – наукові дані. Надалі, ідею єдності здоров'я та вина було підтримано численними виданнями: “*La Cure de raisin”*, *“Le Vin aliment de santé”* та ін. У регіоні Бордо виникає поняття *Vinothérapie*, метою якого є підтримка ідеї цілющих властивостей даного продукту. У французькій мовній свідомості вино, особливо червоне, сприймається як частина здорового способу життя, допомагає розщеплювати достатньо високий вміст жиру у традиційних французьких стравах. Таким чином, мовна картина світу, зазнаючи суттєвого впливу з боку наукової картини світу, створює нове, символічне наповнення дієтетичного різновиду енологічного дискурсу.

Поетичний різновид енологічного дискурсу є характерним як для гастрономічної, так і для професійної літератури з енології, у яких використовуються народні фольклорні символи, метафорична мова тощо. “Висвітлення різних аспектів регіональної культури та її проявів у літературних жанрах дозволяє прославити як регіональне, так і національне, використовуючи гумор та обговорення актуальних подій” [1:105]. Поетично забарвлену лексику в енологічному дискурсі можна простежити у численних друкованих виданнях. З 1970-х років рекламісти звертаються до класичних зображень вина у французькій культурі. У рекламних текстах апелюють до мовної картини світу Франції як джерела знань про національний характер та менталітет, оскільки мовна картина світу вважається базою даних, “на підставі

якої лише і можна робити висновки про особливості національного світобачення" [6:79].

Часто виробники вин звертаються до історії та асоціюють свої володіння з відомими особистостями, письменниками, поетами тощо. У тематичному журналі *La revue de vin de France* подається опис одного з виноградних домів регіону Бордо – *Château Lafite Rothschild,* у якому значна увага прикута саме до давньої історії угіддя. Семантичний наголос робиться на тому, до володарі прагнуть зберегти прадавні традиції всупереч комерційній користі: *"Depuis qu'il repris en main le château Lafite, Éric de Rothschild a toujours considéré que la culture du sacrifice devait l'emporter sur la logique financière"* [12:44].

Винятковість та першість у виробництві вина підкреслюються не лише датою заснування угіддя:*"Depuis 136 ans aux mains de Rothschild, Lafite demeure le plus racé des vins du Médoc"*, певного поетичного настрою досягнуто завдяки апелюванню до відомого латинського поета, який народився на території Бордо та прославив його своїми літературними працями. Згадка про поета та його причетність до підрегіону *Pauillac* підкреслює винятковість цих земель: *"Château Lafite s'est toujours voulu "le premier des premiers". Il se veut même le premier chronologiquement, puisqu'il sollicite Ausone, poète latin qui, en 325, évoquait les croupes de Pauillac. Or, le vignoble de Lafite s'étend sur une superbe croupe de Pauillac ..."* [12:44]. Нині на території регіону Бордо існує виноградне угіддя, назване на честь поета – *Château Ausone*, а також Археологічний інститут античних та середньовічних наук *Bordeaux III – Institut Ausonius*, що робить це ім'я ще більш відомим та значущим для французів.

При аналізі поетичного різновиду постає проблема когнітивного аспекту побудови мови, її ролі у формуванні свідомості та спілкуванні. Когнітивна наука має міждисциплінарний характер, оскільки задіює ті дисципліни, що так чи інакше пов'язані з вивченням людського мозку та його роботою. Когнітивна лінгвістика порушує важливе питання, пов'язане з дослідженням опису світу та засобів для його опису, оскільки займається репрезентацією власне мовних знань в людській свідомості. Саме мислення є маніпулюванням такими внутрішніми (ментальними) репрезентаціями, як концепти, фрейми, гештальти тощо [7:21–22; 24].

© Іванченко В. О.

Виробники вина звертаються до звичних образів, фреймів, традиційно характерних для французької мовної свідомості. Чудовим прикладом використання у рекламній діяльності національних концептуальних образів та ситуацій, а саме "аристократичності" у споживанні шампанського, є французька компанія Перно Рікар *(Pernod Ricard)*, виробник та дистрибутор алкогольної продукції. Починаючи з 1984-го року Перно Рікар випускає серію рекламних повідомлень, де в центрі уваги опиняються елегантні персонажі за столиками вишуканих ресторанів, які зневажливо відштовхують келих шампанського та гордовито заявляють "*Un Ricard sinon rien!" (Келих Рікара або ж нічого)*, що і стало слоганом компанії.

Як зазначає М. Демосьє у роботі "Культура споживання вина у Франції. Національний міф чи сучасна пристрасть?" основна ідея повідомлень у сучасному енологічному дискурсі є "боротьба" з процесом глобалізації та "інтернаціоналізації ринку вина" [1:101]. Такі поняття як *tradition*, *communauté*, *authenticité* та *qualité* створюють консервативне бачення французьких вин як у працях місцевого призначення, так і на рівні міжнародних та професійних видань. Конкуренція на ринку виноробства змушує вдаватися до національно забарвленого представлення вина, що призводить до залучення культурних кодів та поетичного забарвлення енологічного дискурсу.

Технічний або науковий різновид представлено численними працями, присвяченими виноргадарству як науки у сільськогосподарській області. Особливого розвитку цей жанр набув з часів визнанння енології як наукової дисципліни, окремої галузі хімії. Складність у виокремленні наукового жанру енологічного дискурсу полягає в тому, що лексичний корпус даної науки є досить різноаспектним. Енологія визначається як "наука, яка вивчає технологію виробництво вин" [8:XXVII], "як наука, об'єктом вивчення якої є виробництво та зберігання вина, а також дослідження актів фальсифікації даного продукту" [9] тощо. Таким чином, енологія є частиною таких наук, як хімія, агрономія та ін. Проте, саме в рамках енології вивчаються органолептичні властивості вина, а саме такі характеристики даного продукту, як візуальні, смакові та ольфактичні якості напою, передача яких відбувається за допомогою відповідних термінів. Серед деяких представників французької нації існує думка,

© Іванченко В. О.

що насолода від куштування вина здебільшого інтелектуальна, аніж сенсорна, оскільки "дегустація вина – це у той же час дегустація слів" [10:38]. Проблема у підборі лексики для опису вина полягає в тому, що "для енолога, який має наукову базу знань з його набором дескриптивних елементів, вино є технічним, безособовим та науковим продуктом, у той час як для сомельє вино є символічним, поетичним та чуттєвим продуктом" [1:111]. Хімічні, рослинні та мінеральні компоненти наукового опису набувають іншої форми за допомогою метафоричної лексики.

Спеціалісти даної області зайнялися розробкою більш наукового підходу до процесу дегустації та запровадженням більш об'єктивного підходу до аналізу органолептичних якостей даного продукту. Важливу роль у визнанні енології в наукових колах стали праці професора П. Ріберо-Гайона *(Pascal Ribereau-Gayon)* та доктора Е. Пейно *(Emile Peynaud)*, який зумів привернути увагу дослідників до аналізу смакових якостей вина. Його найвідоміша праця *"Le Goût du vin"* стала путівником не лише для професійних дегустаторів, але й для простих поціновувачів даного продукту. Дослідник зосередив увагу на відсутності стандартів щодо дегустації вина, зокрема щодо опису його характеристик. Еміль Пейно виділив п'ять основних методів дегустації для аналізу вина: комерційний, технічний, компаративний, гедоністичний та аналітичний [цит. за 1:107]. Такі різнопланові підходи до дегустації вимагали створення єдиного параметру оцінки чуттєвого аналізу вина. Дослідник Макс Легліз *(Max Léglise)* у роботі *"Initiation à la dégustation des grands vins"*, також відмітивши важливість усунення лакуни у дегустаційній лексиці, зазначає: "Були часи, коли нічого не було написано про дегустацію вина, окрім суперлативів, окличних знаків, гіпербол та барвистих зображень" [цит. за 1:107]. Проте, чіткого розмежування наукового та поетичного жанру в енологічному дискурсі досягти досить складно. Навіть у науковому посібнику *"Œnologie"* Колет Навар поряд з виключно науковими термінами, як *acidité, colloïde* та *degré alcoolique volumétrique*, зустрічаються такі антропоморфічні метафори як *nez* (аромат вина), *jambes* та *larmes* (краплі, що стікають з стінок келиха) тощо.

Отже, енологічний дискурс представлено численними різновидами, серед яких основними є дієтетичний, поетичний та

науковий. Вино зображується як “витвір мистецтва”, оцінка якого залежить від мовних засобів передачі якостей вина, як предмет хімічної промисловості та сільськогосподарської діяльності, та як елемент гастрономічного дискурсу. Увага до енологічного спровокувала появу численних праць та видань в літературній сфері. Головними темами обговорення стали звернення до національних витоків культури споживання вина, технічний розвиток засобів виробництва вина, занепокоєння щодо впливу вживання даної алкогольної продукції на здоров’я тощо. Усі зміни, що відбувалися в суспільстві по відношенню до традицій виноградарства та споживання вина відображалися у повідомленнях рекламного змісту, які використовували символічну наповненість даного продукту для заохочення його подальшої купівлі. Рекламісти представляють вина як превентивний засіб проти смертельних хвороб, як невід'ємний елемент самоідентифікації французів, як предмет поетичного оспівування тощо. Подальший аналіз зображення вина у рекламних цілях у французьких виданнях дає змогу прослідкувати за змінами у національній свідомості французів та за еволюцією культури споживання вина у даній країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Demossier M.* Wine Drinking Culture in France. A National Myth or a Modern Passion? / Marion Demossier // French and Francophone Studies. – Cardiff : University of Wales Press, 2010. – 236 p. 2. *Tsikounas M.* Quand l'alcool fait sa pub / Mariam Tsikounas // Nouveau Monde Edition. – 2004/1. – № 2. – P. 99–114. 3. *Loi* [Ressource électronique]. – № 91–32 du 10 janvier 1991. – Régime d’accès : http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000344577&dateTexte.
4. *Institut* national de la statistique et des études économiques [Ressource électronique]. – Régime d’accès : http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF06219.
5. *Fournier V.* Médicalisation et médiatisation du vin (Note de recherche) / Vincent Fournier // Anthropologie et Sociétés. – 2003 – Vol. 27, № 2. – P. 155–165. 6. *Корнилов О. А.* Языковые картины мира как производные национальных менталитетов : [монография] / Олег Александрович Корнилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с. 7. *Маслова В. А.* Когнитивная лингвистика : [учеб. пособие] / Валентина Авраамовна Маслова. – [3-е изд., перераб.и доп.]. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с. 8.*Navarre C.* Oenologie / Colette Navarre, Françoise Langlade // Agriculture d’Aujourd’hui : Sciences, Techniques, Applications. – [5-e éd.]. – 2002. – 366 p. 9. *Centre* National de Ressourses Textuelles et Lexicles économiques [Ressource électronique] // Œnologie. – Régime d’accès : http://www.cnrtl.fr/definition/oenologie. 10. *Coutier M.* Dictionnaire de la langue du vin / Martine Coutier. – P., 2007. – 476 p. 11. *Pivot B.* Dictionnaire amoureux du Vin / Bernard Pivot. – Plon, 2006. – 476 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *La Revue* du Vin de France / réd. en chef Denis Saverot. – déc. 2004 – janv. 2005. – Media Publications SA. – Mensuel. – 170 p.

© Іванченко В. О.

КУРЧЕНКО О. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЖІНОЧИЙ РІД ПРОФЕСІЙ: ДИСКУСІЇ У СУЧАСНОМУ ІСПАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджуються пов'язані з антисексистськими тенденціями проблеми назв професій у жіночому роді у сучасній іспанській мові, звертається увага на дискусії в іспанському суспільстві з приводу прийняття або неприйняття нових норм, які запроваджуються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Ключові слова: антисексистські тенденції, узгодження за граматичною категорією роду, граматичний рід, чоловічий рід, узагальнюючий чоловічий рід, жіночий рід, назви професій.

В статье исследуются связанные с антисексистскими тенденциями проблемы названий профессий в женском роде в современном испанском языке, обращается внимание на дискуссии в испанском обществе по поводу принятия или непринятия новых норм, которые внедряются с целью продемонстрировать и подчеркнуть участие женщины в общественной жизни.

Ключевые слова: антисексистские тенденции, согласование по грамматической категории рода, грамматический род, мужской род, обобщающий мужской род, женский род, названия профессий.

The article deals with related to the existing antisexist tendencies problems of names for professions practiced by women in the modern Spanish language, paying attention at discussions existing in Spanish society regarding acceptance or non-acceptance of new norms introduced with the purpose of showing and underlining the participation of women in the life of the society.

Key words: antisexist tendencies, concordance by the grammatical category of gender, grammatical gender, masculine gender, generalizing masculine gender, feminine gender, names of professions.

Метою цієї статті є аналіз існуючих тенденцій у проблемі назв професій у жіночому роді у сучасній іспанській мові та реакції іспанського суспільства з приводу прийняття або неприйняття нових норм, які запроваджуються, аби підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Актуальність обраної теми зумовлена постійними змінами, що відбуваються у цьому полі іспанської лексики, багато з цих змін (наприклад, *jueza*) ще не є і навіть невідомо, чи будуть усталеними. Думки іспанських лінгвістів, журналістів і філологів з цього приводу є важливими для розуміння реакції іспанського суспільства на такі зміни та прогнозування розвитку зазначених тенденцій у майбутньому.

© Курченко О. О.

Об'єктом дослідження в даній статті є назви професій, форма жіночого роду яких не знаходить широкого прийняття в іспанському суспільстві.

Поява жіночих закінчень у назвах традиційно чоловічих професій і посад є однією з антисексистських тенденцій у сучасній іспанській мові. Причиною такого явища є значні зміни в іспанському суспільстві, що полягають у дедалі більш активній соціальній та професійній позиції жінки у житті суспільства.

Поширення рекомендацій та пропозицій з приводу того, як уникати сексизму у мовленні (про сексизм див. [1]), виданих іспанськими офіційними установами, мало на меті надати гендерно коректні альтернативи традиційним формам вжитку узагальнюючого чоловічого роду. Так у 1988 році з'явився виданий Міністерством Освіти та Науки «Plan para la Igualdad de Oportunidades para las Mujeres: *Recomendaciones para el uso no sexista de la lengua*» [8]. Зазначений «План» викликав масу дискусій серед носіїв іспанської мови.

Так, у газеті EL PAÍS від 20 березня 1995 року з'явилося дві статті: перша належала перу романіста Хав'єра Маріаса і мала промовисту назву «*Cursilerías lingüísticas*», друга ж була написана критиком і викладачем Мігелем Гарсіа-Посадою і називалася «*El femenino políticamente correcto*».

Стаття Х.Маріаса є відповіддю на лист, отриманий від читачки, яка розгнівано дорікає йому за те, що він говорив у дужках у попередній статті: «...el hombre contemporáneo... (y utilizo la palabra *hombre* en su acepción genérica, que no hay por qué abolir en favor de la cursilería feminista o más bien *hembrista*)» [13].

У відповідь автор статті пояснює, що те, що він називає *hembrismo*, термін так само обурливий як і *machismo*, є досить відмінним від гідного поваги феміністичного руху. І дійсно, автор має рацію в тому, що слово *feminismo* не корелюється зі словом *machismo*; правильніше було б протиставляти *feminismo* та *masculinismo*, або ж *hembrismo* і *machismo*. Цікаво відмітити, однак, що ні *hembrismo*, ні *hembrista* не фігурують в останньому виданні (2010) словника RAE, в якому, натомість є *hembruno, -na*, позначений як «adjetivo anticuado», зі значенням «perteneciente a la hembra». З іншого боку, Маріас зазначає, що вживання таких розщеплень, як «las niñas y los niños» є однією з "cursilerías lingüísticas" і що таким

чином можна дійти до того, що замість «el perro es el mejor amigo del hombre» казати: «el perro y la perra son los mejores amigo y amiga del hombre y de la mujer» [13].

«Si se siguiera hasta el fin esta tendencia, habría que hablar siempre de "la tortuga y el tortugo", "el araño y la araña", "la foca y el foco", una ridiculez. También llegaría el día en que los varones exigieran que se los llamara "personos" y "víctimos". Y ese día, en efecto, todos y todas habríamos sido víctimas y víctimos de la cursilería mencionada en mi criticado paréntesis» [13].

У цьому сенсі у Маріаса немало однодумців. Так, Хосе Мартінес де Соуса [7: 229-231] вважає, що гендерно коректні формули типу: «los españoles y las españolas», «los compañeros y compañeras», «los trabajadores y las trabajadoras», «los alumnos y alumnas» є не більше ніж *ridiculez* або *torpeza*.

Так само Мігель Гарсіа-Посада абсолютно не погоджується з уникання загального чоловічого роду, оскільки на те він і є «загальний», щоб *niños* охоплювало обидві статі; крім того, цей автор також не погоджується з такими новоутвореннями, як *la senadora* о *la diputada*, аргументуючи свою позицію наступним чином: «...esta alternativa no existe. Cuando es posible, el idioma por sí solo busca la diferenciación genérica formal: *la* abogada, *el* abogado; cuando no, acude al artículo: *la* modelo, *el* modelo» [13].

Декілька днів по тому, 9 квітня 1995 року, у тій же газеті EL PAÍS, з'являється стаття Р. Монтеро під назвою *El lenguaje sexista*, де авторка зазначає, що вона не погоджується з Маріасом і з усіма іншими, хто виступає за вживання терміну *hombre* у значенні *ser humano*. Вона вважає, що таке вживання цього слова пояснюється історією суспільства, в якому чоловік був "la medida de todas las cosas". І доказів цьому є дуже багато: узгодження за категорією роду, навіть порядок слів, оскільки, коли вживається «розщеплення» на жіночий і чоловічий рід, то чоловічий рід зазвичай вживається першим, тобто говорять і пишуть «niños y niñas», а не навпаки. [13]

Альваро Гарсіа Месегер [5: 45-50] радить вживати слово *hombre* у сенсі «людина» з обережністю, використовуючи натомість *varón* у сенсі «чоловік» і *persona* у сенсі «людина».

У своєму відкритому листі до редактора під назвою "***El lenguaje sexista***" Х. Маріас повертається до теми 11 квітня того ж року у тій самій газеті, стверджуючи наступне: «Si bien estoy de acuerdo en que el mundo ha tendido a ser patriarcal y machista, creo que justamente el lenguaje es una de las pocas cosas que han sido construidas a la vez por las mujeres y los hombres. Todos han hablado siempre, y seguramente han sido las madres quienes más han enseñado a sus hijos (e hijas) a hacerlo y a *traducir* ese mundo. Curiosamente, se dice "la lengua materna", no "la lengua paterna"». Потім Х.Маріас звертається до етимології слова *homo*, що походить від *humus* «земля»: "supongo que Rosa Montero estará de acuerdo en que – quizá con alguna excepción que poco tiene que ver con los sexos – de la tierra venimos y a la tierra volvemos todos" [13]. Це є основним аргументом на захист використання *hombre* у загальному значенні «людина».

Доступ жінки до професій та посад, що протягом довгого часу призначалися тільки чоловікам, викликає дедалі більш поширене прийняття назв цих професій і посад у жіночому роді; однак, цей процес є повільним і складним. Дуже часто виникають аргументи на користь форми чоловічого роду: так, на загальну думку носіїв іспанської мови *jueza* звучить неідіоматично, а *la arquitecto* і *la médico* мають більше соціального та професійного престижу, ніж *la arquitecta* та *la médica*. Цієї теми ми вже торкалися у статтях [1, 2].

Цей процес, вочевидь незворотний і у стані перманентного розвитку, наштовхується на певні складнощі через те, що значення назв певних професій у жіночому роді (*médica, concejala, jueza*...) може позначати ще й досі не тільки людину, що виконує цю професію, але і жінку, яка підтримує зв'язок особистого характеру з чоловіком-представником цієї професії або посади (не завжди як його дружина): окрім традиційних прикладів *regenta, médica, jueza*, С. Фернандес Рамірес [4: 60] відмічає *jurisconsulta* у Бретона де лос Еррерос та навіть *canóniga* у Піо Барохи (*Los recursos de la astucia*) у значенні «mujer a la que visita el canónigo con frecuencia».

Відзначимо, що ще у 1995 році (не так давно для розвитку мови) згаданий нами Гарсіа-Посада наполягав, що є смішним відмовляти іспанців говорити "el senador Teresa" або "el diputado Elena", пропонуючи натомість "la senadora" чи "la diputada" як альтернативу, тому що «такої альтернативи не існує» [13]. Тепер, 16 років по тому, вже очевидно, що

така альтернатива є і вживається щоденно. Сьогодні постійно можна побачити у пресі та почути в ЗМІ безліч прикладів: *ministra, viceministra*, *directora general, magistrada, embajadora, candidata, alcaldesa, diputada, presidenta, primera ministra, secretaria de estado, gobernadora civil* тощо.

Особливий випадок слова *abogada*

Особливої уваги заслуговує іменник жіночого роду *abogada*, незалежний від іменника чоловічого роду *abogado*, оскільки ще у 1960 році у *Diccionario Histórico de la Real Academia*, [8: 108b-c], де зазначено, що це слово у жіночому роді зафіксовано як прикметник у Сервантеса в *Rinconete*, 74 vº у 1613 році: "Daremos luego noticia a esta felicíssima y *abogada* confraternidad".

Іменник *abogada* як «заступниця» або «посередниця» виступає у Diccionario Histórico у цих двох значеннях як зафіксований в іспанській мові з XIII століття, у *Loores* Берсео: «Reygna coronada de tan noble corona, / A ti facemos *abogada*, lo nuestro tú lo razona»; та у *Setenario* Альфонсо X: «Ssanta María, ..., seyendo *auogada* entre Dios e ellos» (цитується за [3]). Йдеться очевидно про те саме лексичне значення, яке ми зустрічаємо у традиційному *Salve*:

Señora *Abogada* Nuestra,
vuelve a nosotros tus ojos misericordiosos... [9]

"Abogada nuestra" є перекладом латинського "advocata nostra":

Eia, ergo, *advocata* nostra, illos tuos
misericordes oculos ad nos converte [12]

У цьому ж словнику фіксуються ще чотири поняття, що походять від значення «адвокат»: «a) mujer que ejerce la abogacía; b) mujer del abogado; c) amiga de saber vidas y secretos ajenos; y d) mujer sabihonda y pedante» [8]. Тільки перше з цих чотирьох значень відповідає власне професійній діяльності, здійснюваній жінкою; і воно відображено у *Partidas* Альфонсо X, хоча і у досить негативному контексті: Ninguna muger, quanto quier que sea sabidor, non puede seer *abogada* por otri (цитується за [3]).

Деякі «проблемні» терміни

Є окремі проблемні терміни, наприклад, *perita*. Це особливий випадок, оскільки йдеться також і про зменшувальне від «pera» (груша). Тобто *perita* – «грушка» і «експерт», причому «грушка» явно набагато давніше і звичніше значення цього слова. Словник DRAE у своєму останньому виданні [11] містить обидва терміни *–perito* і *perita* як прикметник з двома закінченнями, з поміткою "Ú. t. c. s." (тобто «вживається також як іменник»). Як іменник чоловічого і жіночого роду має таке значення: "persona que en alguna materia tiene título de tal, conferido por el Estado". Треба звернути увагу на те, що сьогодні словник пише "persona que", а не так як 20 років тому "el que...".

Проблемним словом є й іменник *jueza*. Ті, хто виступає проти його вживання, аргументують це тим, що в іспанській мові є ряд іменників жіночого роду, що мають закінчення *-z*, як, наприклад, *nuez*. Варто зауважити, однак, що хоча більшість носіїв мови про це і не знають, існує ще і менш поширена форма жіночого роду *nueza*, нез'ясованої етимології, зі значенням «planta herbácea vivaz, de la familia de las cucurbitáceas», згідно з DRAE. Так, Валентин Гарсіа Йебра у своїй статті «Sobre títulos femeninos» від 20.08.1993 р. у газеті ABC на ст. 46 стверджував наступне:

«No hay, pues, ningún motivo para añadir a "juez" la "-a" feminizante. Sin ella, puede ser vocablo femenino. Y tal adición innecesaria rebaja y vulgariza una palabra tan noble» [13].

Треба визнати, що у нинішній пресі перевага віддається все-таки *la juez*. С. де Адрес Кастельяно зазначає: «pero parece posible *la jueza*, reforzado por el plural *las juezas*, mejor que *las jueces*, ahora que son muchas las mujeres que ejercen esta profesión» [3].

Іспанський філолог і лінгвіст Ласаро Карретер в своєму інтерв'ю газеті EL PAÍS 9.02.1996 р. підкреслив, що *jueza* є граматично неправильним словом (додаючи до цього такі епітети як «horrenda e innecesaria») і додає: «La verdad es que se introdujo [en el diccionario académico] antes de que yo fuera director y no tengo la menor idea de quién la trajo. ¿Arquitecto-arquitecta, abogado-abogada? Bien. Pero jueza es realmente espantoso y estamos intentando llegar a un acuerdo para eliminarla del diccionario» [13].

Мартінес де Соуса [7: 292b-293a] з цього приводу зазначає: “Servirá de poco que incluso políticamente se pida de la Academia mayor atención al género femenino si, después de que implante las formas correspondientes, estas quedan sin uso”.

Усе наведене вище говорить про те, що мова суспільства, де століттями головував чоловік, увібрала в себе усі ознаки такого суспільства, зокрема і його андроцентристські стереотипи.

Зміни, штучно нав’язувані державними установами, не завжди позитивно сприймаються носіями мови, оскільки всі вони керуються узусом, а відтак у більшості своїй схильні до лінгвістичного консерватизму.

Зміни в узусі, які запроваджуються адміністративно, часто мають зворотну дію: проблема жінок в іспанському суспільстві «тривіалізується» і зводиться до того, наприклад, чи вживається чоловічий рід у загальному значенні чи ні. Для вирішення суспільної проблеми зовсім недостатньо вживати «розщеплення» замість узагальнюючого чоловічого роду або міняти місцями слова чоловічого та жіночого роду у порядку викладення: *la mujer y el hombre, la madre y el padre, la tía y el tío, el rey y la reina, los alumnos y las alumnas*. Якщо іти цією дорогою, зазначає С. де Адрес Кастельяно [3], то треба буде скасувати назву *la policía* і називати цей орган *los hombres y mujeres que ejercen las labores policiales*.

Треба чітко розуміти, що рівність статей у мові, зовсім не гарантує соціальної рівності. Так, Анхель Лопес Гарсіа та Рікардо Морант [6: 56-57] наводять випадок мови кечуа (мови приблизно 10 мільйонів тубільців Перу й Еквадору), яка у морфологічній структурі роду є взірцем рівності статей; або мова гоахіро у Венесуелі, де жіночий рід використовується в узагальнюючому значенні. Суспільства-носії цих мов, на противагу їхнім мовним реаліям, є абсолютно патріархальними.

На завершення наведу цікавий фрагмент діалогу, який я мала цими днями з одним другом, іспанцем з високим рівнем освіти і культури. Цей фрагмент говорить сам за себе:

- Voy a ir a una señora osteópata. Uno de los del club me dio su dirección, dice que ella es muy buena.

© Курченко О. О.

- Es curioso: no dices a una osteópata, sino a una señora osteópata. Porque si fuera un hombre, ¿dirías un osteópata, sin "señor"?

- Claro, hubiera dicho un osteópata. Pero lo de "señora osteópata" no es estándar para nada, eh.

- ¿Y qué te ha motivado a decirlo así?

- Ni idea. Lo que ocurre es que al hablar de profesiones cuando es fácil ver el sexo, por ejemplo, abogado-abogada, no se da la tentación, diría, de añadir algo que aclare la situación pero en el caso de osteópata parece que algo instintivo me ha llevado a aclarar que era una osteópata.

- Bueno, el artículo ya lo aclaraba suficientemente, ¿no?

- Sí, pero el artículo puede pasar más desapercibido en el lenguaje coloquial. Esa es mi explicación.

Іспанське суспільство змінюється, і тенденція до рівності статей у професійному та соціальному плані є очевидною. Мова не може існувати окремо від реальності: вона також змінюватиметься, і, можливо, пришвидшеними темпами у найближчому майбутньому, оскільки сьогодні ці зміни відбуваються швидше, ніж 10-15 років тому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курченко О.О*. Антисексистські тенденції мови адміністративних паперів у сучасній Іспанії// Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ«Київський університет», 2010. – Вип. 32., с. 366-372. 2. *Курченко О.О.* Проблеми узгодження за граматичною категорією роду у світлі ґендерних інновацій у сучасній іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: ВПЦ«Київський університет», 2010. – Вип. 27. – С. 226-235. 3. *De Andrés Castellano S*. Sexismo y lenguaje. El estado de la cuestión: reflejos en la prensa.// La Lengua y los medios de comunicación. Actas del Congreso Internacional celebrado en la Universidad Complutense de Madrid en 1996, Madrid, 1999, UCM, tomo I, pp. 258-266. 4. *Fernández Ramírez S.* Problemas y ejercicios de gramática. Madrid: Arco /Libros S. A. – 1987. 5. *García Meseguer A*. ¿Es sexista la lengua española? Una investigación sobre el género gramatical.// Colección Papeles de Comunicación, núm. 4. Barcelona: Paidós. 1ª ed., 2ª impresión - 1996. 6. *López García Á., Morant R.* Gramática femenina. Madrid: Cátedra Lingüística – 199l. 7. *Martínez de Sousa J.* Diccionario de redacción y estilo. – Madrid: Pirámide, 1993. 8. *Ministerio de Educación y Ciencia*. Plan para la Igualdad de Oportunidades para las Mujeres: Recomendaciones para el uso no sexista de la lengua, Madrid, 1988. 9. *Oraciones a la Virgen María*. http://www.reinadelcielo.org/estructura.asp?intSec=4&intId=69. 10. *Real Academia* Española. Diccionario histórico de la lengua española. Madrid: Espasa Calpe – 1960. 11. *Real Academia Española*. Diccionario de la lengua española. – Madrid: Espasa Calpe, 2010. 12. *Salve Regina*. http://en.wikipedia.org/wiki/Salve_Regina. 13. *Artículos publicados en distintos medios de información sobre el lenguaje sexista.* http://www.scribd.com/doc/633389/Lenguaje-Sexista

© Курченко О. О.

КУЧМА О. І., КУЧМА А. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ, МОРФОЛОГІЧНІ, СИНТАКСИЧНІ ТА НАДФРАЗОВІ ЗАСОБИ ІРОНІЇ В РОМАНІ С. РЕҐЕНЕРА “HERR LEHMANN”

У статті досліджуються засоби вираження іронії в тексті роману на різних рівнях його організації. Особлива увага звертається на лексичні, морфологічні та синтаксичні засоби творення іронічного ефекту.
Ключові слова: мовленнєвий акт-іронія, іронія-слово, іронія-думка, лексико-семантичні, морфологічні, синтаксичні та надфразові маркери іронії.

В статье исследуются средства выражения иронии в тексте романа на разных уровнях его организации. Особое внимание обращается на лексические, морфологические и синтаксические средства для создания иронического эффекта.
Ключевые слова: речевой акт-ирония, ирония-слово, ирония-мысль, лексико-семантические, морфологические, синтаксические и сверхфразовые маркеры иронии.

The article investigates the ways to express irony on the different text levels. Special attention is paid to the lexical, morphological and syntactic means of irony.
Key words: speech act of irony, word irony, thought irony, lexical, morphological, syntactic and metaphrase irony signals.

Актуальність теми пояснюється зростанням інтересу сучасної лінгвістики до вивчення різних мовленнєвих явищ у комунікативно-функціональному аспекті. Іронія, яка поєднує в собі властивості тропа, непрямого мовленнєвого акту, засобу емоційного осмислення та оцінки світу і власного місця в ньому, попри існування великої кількості робіт, потребує подальшого систематичного вивчення.

Мета полягає у виявленні ієрархії засобів іронії в романі, а також у встановленні лексико-семантичних, морфологічних і синтаксичних особливостей іронічних висловлювань.

Об’єктом є іронія як домінантна ознака авторського стилю в романі на мега-, макро- та мікротекстовому рівні роману.

Предметом дослідження є лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні засоби вираження іронії.

Матеріалом послужив іронічний роман німецького письменника і музиканта Свена Реґенера “Herr Lehmann“.

Наукова новизна полягає уже в самому виборі матеріалу дослідження та в отриманні нових результатів щодо використання різних мовних засобів для створення іронічного ефекту.

© Кучма О. І., Кучма А. С.

Дослідження іронії як естетичної чи філософської категорії мають давню традицію, в той час як її філологічний аспект почав інтенсивно досліджуватися лише з 60-рр. XX століття. Є.Третьякова знаходить цьому пояснення: «Серед явищ, які побутують в культурній практиці, є такі, що попри свою велику поширеність продовжують залишатися загадковими. Одним з таких прикладів є іронія. Ми охоче користуємося нею в мовленні, легко помічаємо в літературних текстах, та при спробі розкрити її внутрішній механізм наштовхуємося на певні труднощі. Вона панує в найхимерніших і найяскравіших художніх стилях. Антична комедія, гротескний світ Рабле, філософська повість Вольтера, багатий на відтінки комізм Гоголя та Чехова свідчать про присутність іронічного на всіх етапах історії європейської літератури, а XX століття, як відомо, взагалі стало "царством іронії"...» [1]

Сучасна лінгвістика під **іронією** (з грецької *eironeia* „удавання / лицемірство в мовленні“) розуміє таку риторичну фігуру, коли те, що мається на увазі, замінюється на висловлення з протилежним змістом, або ж такий непрямий мовленнєвий акт, який «досягає перлокутивного ефекту за рахунок ілокутивного провалу», пор. [2:198]. Визначення у «Риторичному словнику» З. Куньч [3:117]: «Іронія – це насмішка, якій навмисне надана форма позитивної оцінки або похвали» характеризує аналізоване нами явище з іншої перспективи, ніж наведена вище дефініція, а саме: замість механізму утворення іронії (протиставлення, суперечність) автора цікавить ефект від вживання засобів іронії.

Відомо, що – на відміну від більшості “сміхових” форм комунікації – іронія має інтелектуальну природу. Сміх, радість, наприклад, виникають як емоційна реакція; в пародії комічний ефект виникає як наслідок впізнавання об’єкта пародії, основним прийомом тут виступає вдала імітація. Вона може містити й іронічний аспект, однак іманентне завдання пародії все ж викликати сміх. Натомість іронізування не передбачає безпосереднього комічного ефекту: це радше оцінка, різновид інтелектуального аналізу [4:438]. Іронічний мовець, зокрема іронічний автор, задає певну інтелектуальну планку реципієнту / реципієнтам свого висловлювання / тексту, які мають належні знання для розрізнення

© Кучма О. І., Кучма А. С.

буквального та імпліцитного планів іронічного висловлювання, що забезпечує, у свою чергу, успіх комунікації.

Як лінгвістичну та прагмалінгвістичну категорію іронію досліджували П. Ґрайс, М. Гартунґ, Г. Штарке, С.І. Походня, Ж.Є. Фомичова, А.А. Щербина, М.А. Багдасарян, О.А. Лаптєва, Н.К. Салихова, А.В. Сергієнко, А.І. Усманова, С. Кербрат-Оррекьоні, Д. Мюкке та ін. Доцільність прагмалінгвістичного аналізу іронії пояснюється її прямою залежністю від намірів і характеристик комунікантів. У цьому сенсі іронію можна визначити як явище, що за своєю природою підлягає прагматичному аналізу, оскільки провідним у ній є суб'єктивний аспект.

Здебільшого в лінгвістиці іронію розглядають як стилістичний прийом, троп. Вона пов’язана з певним словом (словосполученням) як антифраза. Можливі, однак, і випадки, коли іронія базується на групі слів, реченні, навіть на цілому тексті [5]. Особливістю цього стилістичного прийому вважається його здатність реалізуватися на різних рівнях тексту: у мікроконтексті (на рівні слова чи словосполучення), макроконтексті (на рівні фрагмента тексту) та мегаконтексті (на рівні цілого твору). В аналізованому романі С. Реґенера представлені всі три рівні реалізації іронії.

Хоч у мовленнєвому плані для іронії більш характерним є імпліцитний спосіб реалізації, проте зазвичай виділяють низку експліцитних лінгвостилістичних засобів, які найбільш придатні для створення іронічного ефекту: метафора, повторення-відлуння слів із попереднього висловлення чи з позатекстового простору (інтертекстуальність), перифраз, порівняння тощо. Серед них представлені також граматичні, словотворчі та фонетичні засоби (порядок слів, деривація, композити та універбації, звуконаслідування, ритм чи рима тощо).

Іронічний роман “Herr Lehmann“ (2001р.) – перший роман засновника берлінської рок-групи “Element of Crime” С. Реґенера, який відразу став бестселером, був перекладений півтора десятками мов, а вже через рік екранізований. Дія роману відбувається в Західному Берліні напередодні падіння Берлінського муру. В романі описується певний тип людей, певний прошарок суспільства (студенти, митці, панки тощо), його спосіб життя, яке проходить буденно, плинно, день за днем, без особливих змін. І,

© Кучма О. І., Кучма А. С.

здавалося б, ці люди не мають ніякого прагнення до нового, до змін, однак герой роману Франк Леман, якого всі по досягенню ним солідного 30-літнього віку називають виключно «пан Леман» – людина, яка бореться. “Бореться” з собакою на темній вулиці, з матір’ю, з кухаркою за любов, а також і в буквальному розумінні цього слова – бореться з гостем та з власником дешевої кнайпи, де працює. Вже протягом дев’яти років «західний фланер-симпліцисимус» [6:110] живе в Берліні в одній і тій самій буденності: завжди працює в нічну зміну в “Обвалі”, кнайпі в богемному Кройцберґу, після зміни йде або до іншої кнайпи або ж додому, чим радіус його руху і обмежується.

На відміну від більшості знайомих, які, окрім кнайпи, займаються музикою, образотворчим мистецтвом чи навчаються, пан Леман не шукає собі кращого застосування. Його життя в кінці 90-их років минулого століття надзвичайно нудне та монотонне. Але, очевидно, автор і намагався зобразити його таким, на противагу численним романам про об’єднання Німеччини, які описували бурхливе розгортання подій з обох боків німецько-німецького кордону. С. Реґенер ніби навмисне позбавив читача такої ейфорії, хоча і помістив події в 1989 рік. Його роман прозвучав дисонансом на фоні т. зв. «романів Повороту» та відобразив іронічну оцінку письменником життя загалом та тогочасної ситуації в Німеччині зокрема. Той факт, що політичні зміни жодного разу не згадувалися на сторінках роману, також ніби іронічно наголошує на тому, що багато людей переймаються не тим, чим мали би.

Іронічною є сама постать головного героя, оскільки «героєм» він може називатися дуже й дуже умовно. Герой – це втілення сили, розуму, відваги, нових прагнень. Життєва позиція Франка, якщо не суперечить таким характеристикам, то принаймні дуже відхиляється від них: ні особливих розумових здібностей, ні широти інтересів, ні фізичної сили. Його праця бармена в кнайпі для більшості з його оточення ніяк не в’яжеться з солідним, “дорослим” способом життя.

Апогеєм авторської іронії можна вважати назву роману “Herr Lehmann”. Звертання “пане Леман” до Франка проходить лейтмотивом через весь твір і несе в собі ту іронічну ідею, що

© Кучма О. І., Кучма А. С.

Франк далеко не “пан”, не дорослий солідний чоловік, а просто велика дитина, яка не може знайти себе. Більше того, поєднання звертань “пане Леман” і “ти”, що не відповідає нормі сучасної німецької мови, ще раз підкреслює несерйозність такого звертання: *“Aber die Kombination aus Herr Lehmann und duzen ist das Übelste, was es gibt…”* час від часу нагадував їм сам Франк [11:42].

Особливості сюжету, зображення головного героя та його друзів дозволяють говорити про іронічність роману на мегатекстовому рівні або ж про “глобальну іронію”. Іронічним забарвленням виділяються окремі фрагменти роману, коли герой, наприклад, стикається з чужим для себе світом бюрократії як на Заході, так і на Сході (макротекстова іронія). Але найцікавіше іронія простежується на мікротекстовому рівні, де вона реалізується мовними засобами.

Слід нагадати, що в літературі, присвяченій дослідженню мовних засобів у іронічних висловлюваннях, спостерігається два підходи. Перший із них виходить із того, що будь-яке висловлення може бути іронічним, якщо помістити його у відповідний контекст (напр., І. Розенґрен). Представники іншого, зокрема У. Оомен [7], вважають, що прагматичні умови, в яких реалізується мовленнєвий акт «іронія», визначають його структурні властивості і не кожне речення може вживатися іронічно.

Зіставлення ситуацій, до яких застосовують поняття “іронія”, свідчить, що під цим поняттям об’єднані явища, дуже різні з точки зору як форми, так і змісту, починаючи з окремих слів і виразів і закінчуючи цілими діалогами. Форми висловлень також гетерогенні: іронію можуть виражати коментарі, цитати, сигнали мовця слухачеві, повтори, доповнення і завершення висловлень, а також різні засоби вираження емоцій. В романі були інвентаризовані такі мовні засоби з семантикою протиставлення, як метафори, повторення, перифрази, порівняння, прикметники з оцінним значенням, вигуки, частки, пейоративна лексика, зевґма тощо. Частою ознакою експресивності є вульгаризми, в т. ч. як словотворчі елементи (пор. «кемп» С. Зонтаґ [8:336]): *„…ich bin auch müde, aber du, kleiner Scheißer, bist noch viel müder...“* [11:11]*;“Und es ist schwieriger, im Süßwasser schwimmen zu lernen als im Salzwasser, da hat man nicht so viel Auftrieb. – Logisch. Sehr gut*

© Кучма О. І., Кучма А. С.

beobachtet. – Und arschkalt war's auch. – Das macht die Sache dann noch schwieriger." [11: 52].

Результати підтверджують спостереження М. Гартунґа про те, що найбільш релевантними частинами мови для вираження іронії є, насамперед, *іменники* та *прикметники*, рідше дієслова і частки [9:257]. Висловлювання типу: *"Schon allein die Hüften zu schwenken war ihm nicht gegeben, und dazu noch mit den Füßen oder den Beinen oder was auch immer etwas anzustellen, und zwar gleichzeitig und vor allen Leuten, war jenseits alles Denkbaren."*[11:198], в яких головним чином службові слова виконують роль маркерів іронії, трапляються не часто.

В мовленнєвому акті іронії використовуються *етикетні* фрази як мовленнєві одиниці з відносно сталим прагматичним значенням, зокрема ті з них, яким притаманна позитивно-оцінна семантика та вираження позитивно-оцінного ставлення до співрозмовника (наприклад, подяка, поздоровлення, комплімент). Вони набувають прагматичного значення негативних емоцій (глузування, роздратування), що супроводжують вираження іронії, напр.: фраза при знайомстві *"Ich heiße Frank, du Ostbrot"* [11:84], перебільшено-офіційне звертання до Франка *Herr Lehmann* тощо.

Іронічний контраст створюють і такі маркери як перебільшення (гіпербола) та вишуканість формулювання: „*Er wünschte sich schon, jetzt in der Lage zu sein, so einen Quatsch zu bringen, aber er hatte nicht den Hauch einer Ahnung, wie das gehen sollte"* [11:198].

Найяскравіше дотепність автора проявляється на рівні т.зв. "іронії-слова": в іронічних епітетах (які часто є авторськими неологізмами), у виборі дієслів:*„...., die Hauptstadt der DDR, die auf seinen* (=Lehmanns*) Besuch verzichtete..." (S.225); „Und sag mir endlich, was du eigentlich willst, bitte", erniedrigte er sich hinzuzufügen."* [11:26], або на рівні «іронії-думки» – в порівняннях типу:*"Das ist spannend wie Spandau am Sonntag"* [11:188] (Шпандау, переважно промисловий район Берліна, в неділю безлюдний). Іронія-думка є більш типовою для діалогічного мовлення, адже вона охоплює не просто слово (чи кілька слів), а цілий контекст, і часто містить зв'язки з різними темами, що обговорювалися.

Намір мовця, мета та семантика його висловлювання

© Кучма О. І., Кучма А. С.

зумовлюють певні *синтаксичні конструкції* мовленнєвого акту «іронія». Підтверджується спостереження Г.Гаверкейта, що іронічними бувають не лише *констативні* мовленнєві акти, а й *директивні*, *комісивні* та *експресивні* [10:77-109]. Відбувається одночасна реалізація ілокуції іронії та напр., директиву, іронії та комісиву. Висловлювання з формальними показниками ввічливого прохання набуває ілокутивної сили вимоги, формальне вираження погрози є обіцянкою і навпаки, одночасно виражаючи іронію з приводу якого-небудь явища. Напр.: *"Der heißt Detlev?'" fiel Karl ihm dröhnend ins Wort. ‚Die Uschi heißt Detlev? Das ist ja phantastisch!'"*[11:132] (реакція мовця на повідомлення про те, що власника гей-бару звати Детлеф, бо з середини 60-их рр. це і'мя стало загальною назвою чоловіків гомосексуальної орієнтації. Експресивний вигук з удавано позитивною оцінкою несе насправді негативно-оцінне значення.

Синтаксичні конструкції іронічних висловлювань у романі поділяються на три групи: розповідні речення з оцінним предикатом та маркерами емоційності (79%), питальні та спонукальні структури, вигуки (12%), розповідні речення без оцінного предиката і маркерів емоційності (9%). Переважна більшість речень – розповідні з оцінним предикатом та маркерами емоційності. Маркерами виступає, наприклад, лексика високого стилю при описі цілком буденних ситуацій: *„Berühmte Beispiele schossen ihm durch den Kopf, Mütter von Serienmördern, die beteuerten, dass sie ihr Kind dennoch über alles liebten und sich selbst die Schuld für alles gaben, die jeden Morgen ganz früh aufstanden und zum Gefängnis gingen, um ihrer verdorbenen Brut selbstgekochtes Essen und/oder Heroin zu bringen, worüber ihm dann auch wieder einfiel, worum es eigentlich ging"* [11:21]. Однією з особливостей роману є прийом невласне-прямого мовлення, коли мовець іронізує сам із собою.

Підсумовуючи спостереження за умовами виникнення іронічного в романі, бачимо, що це значення утворюється на основі *семантичної* несполучуваності окремих лексем у структурі простого речення, *семантико-синтаксичної* несполучуваності окремих компонентів речення або ж на основі *алогічності* змістів поєднуваних предикативних одиниць складних речень. Закладена в

© Кучма О. І., Кучма А. С.

іронічному висловлюванні невідповідність розпізнається адресатом завдяки його знанню актуальної ситуації висловлювання або ж історичної ситуації, на фоні якої відбуваються події в романі. Серед *морфологічних* засобів створення іронії переважають повнозначні частини мови (іменник, прикметник, дієслово). Найбільш придатними для реалізації мовленнєвого акту іронія виступають такі *синтаксичні* конструкції як розповідне речення з оцінним предикатом та маркерами емоційності, а також питальні та спонукальні структури і вигук.

Перспективи вивчення іронії можуть полягати у дослідженні мотивів вживання іронії, мовних засобів у різних типах тексту. Найпридатнішим матеріалом дослідження може бути лише повсякденне мовлення. Тому майбутні дослідження іронічних висловлювань будуть проводитися на його аудіо- чи відеозаписах. Цікаво дослідити записи мовців-представників різних культур, оскільки механізм розуміння іронії в міжкультурному спілкуванні ще мало досліджений.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Третьякова Е.* Ирония в структуре художественного текста. – Режим доступу: http://www.relga.rsu.ru/n73/rus73_2.htm 2. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова – Полтава, «Довкілля-К», 2006. – 716 с. 3. Риторичний словник [авт.-укл. Куньч З.] – Київ: Рідна мова, 1997. – 314 с. 4. *Behler E.* Ironie / E. Behler // G. Ueding (Hg.) Historisches Wörterbuch der Rhetorik. Band 4. Tübingen: Niemeyer, 1998, Spalten 599-624. 5. *Калита О.М.* Мовні засоби вираження іронії в сучасній українській малій прозі**.** Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01/ Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. / О.М. Калита — К., 2006. — 20 с. 6. *Ваховська Н.* Кищенькова митрополія, або втрачений рай / Вертиголов та інші політичні тварини. Антологія німецької літератури 90-их років XX ст./ Упор. Неля Ваховська та Денні Клаппер. – К.: Грані-Т, 2011. – 294 с. 7. *Oomen U.* Ironische Äußerungen: Syntax – Semantik – Pragmatik. Zeitschrift für Germanistische Linguistik. Volume 11, Issue 1, Pages 22–38, ISSN (Online) 1613-0626, ISSN (Print) 0301-3294, DOI: 10.1515/zfgl.1983.11.1.22, //1983 published online: 28/10/2009) 8. *Sontag S.* Anmerkungen zu “Camp” [amerik. 1964] / dies. Kunst und Antikunst. 24 literarische Analysen. Deutsch von Mark W. Rien. – Fr./ Main: Fischer Taschenbuch, 1982. – S.336. 9. *Hartung, M.* Ironie in der Alltagssprache. Eine gesprächsanalytische Untersuchung. – Verlag für Gesprächsforschung, Freiburg, 2002. 10. *Haverkate H.* A Speech Act Analyses of Irony / H.Haverkate // Journal of Pragmatic 14. 1990. – pp. 77-109.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *Regener, Sven.* Herr Lehmann. Roman. – München: W.Goldmann Verlag. 25.Auflage, 2003. – 284 S.

© Кучма О. І., Кучма А. С.

ЛАБЕНКО О. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНЕЗА МІЖМОВНОЇ ОМОНІМІЇ У НЕСПОРІДНЕНИХ МОВАХ
(на матеріалі французької та української мов)

Стаття присвячена аналізу причин виникнення міжмовної омонімії у французькій та українській мовах. Проаналізовано та описано джерела виникнення абсолютних та відносних міжмовних французько-українських омонімів.
Ключові слова: міжмовні омоніми, абсолютні міжмовні омоніми, відносні міжмовні омоніми, семантична структура слів.

Статья посвящена анализу причин возникновения межъязыковой омонимии во французском и украинском языках. Проанализированы и описаны источники возникновения абсолютных и относительных межъязыковых французско-украинских омонимов.
Ключевые слова: межъязыковые омонимы, абсолютные межъязыковые омонимы, относительные межъязыковые омонимы, семантическая структура слов.

The article is devoted to the analysis of the reasons of apparition of French-Ukrainian interlingual homonymy. The sources of apparition of absolute and relative interlingual homonyms are described and analysed.
Key words: interlingual homonyms, absolute interlingual homonyms, relative interlingual homonyms, semantic structure of the words.

У сучасній лінгвістиці явище міжмовної омонімії досліджується переважно у споріднених мовах та зовсім мало уваги дослідників приділяється міжмовній омонімії у неспоріднених мовах. Дослідження явища міжмовної омонімії у мовах, що не мають спільного походження, можуть дати цікаві результати щодо контактів двох мов та результатів цих контактів.

Мета дослідження – проаналізувати та описати шляхи розвитку міжмовної омонімії у неспоріднених мовах на матеріалі французької та української мов.

Міжмовні омоніми визначаються як семантично нееквівалентні повнозначні та неповнозначні слова, які мають у двох чи більше споріднених або неспоріднених мовах інтерферентно схожі фонетичні та/або графічні форми за умови варіативності в межах аналогічних фонем та національного графічного представлення. Щодо плану вираження, то варіативність фонетичних та/або графічних форм лексичних одиниць, що зіставляються, повинна зводитись до регулярних фонемних, графічних, звукових та структурно-морфологічних відповідностей у контактуючих мовах. Розбіжності в

© Лабенко О. А.

семантиці міжмовних омонімів можуть варіюватися від незначних стилістичних відтінків до навіть антонімічних семантичних розбіжностей.

Порівняльний аналіз лексичного складу французької та української мов [1; 2; 3] дозволив виявити 110 пар міжмовних омонімів. Всі сформовані нами пари міжмовних омонімів розмежовуються на *абсолютні міжмовні омоніми та відносні міжмовні омоніми.*

До *абсолютних міжмовних омонімів* відносимо одиниці мовних систем порівнюваних мов, що збігаються за формою вираження при можливих розбіжностях в межах регулярних міжмовних фонетико-графічних відповідностей, але цілковито відрізняються у плані змісту. *Відносні міжмовні омоніми* визначаємо як одиниці мовних систем порівнюваних мов, що збігаються у плані вираження при можливих розбіжностях в межах регулярних міжмовних фонетико-графічних відповідностей, у семантичній структурі яких можуть бути виявлені збіги деяких значень.

Аналіз шляхів виникнення французько-українських міжмовних омонімів показав, що абсолютна міжмовна омонімія досить часто виникає у результаті запозичень з французької мови, у такому випадку слова, що запозичуються зберігають тотожну з французьким етимоном фонетичну форму, але в українській мові семантичний розвиток слова призводить до виникнення іншого значення. Так, наприклад: українське слово *гастроном* утворилось від французького *gastronome*, ці слова характеризуються тотожністю у плані вираження та повною семантичною нееквівалентністю у плані змісту, оскільки в українській мові *гастроном* це “загальна назва крамниці”, а у французькій – *gastronome* “гурман, той, хто любить смачно поїсти”. Інший цікавий приклад, слово *фужер* теж запозичене з французької мови (*fougère*) та позначає “великий келих на високій ніжці”, а у французькій мові *fougère* – “папороть”. Розглянемо інші приклади міжмовних омонімів, що утворились у результаті запозичення з французької мови. В українській мові слово *конферансьє* походить від французького слова *conférencier* – “естрадний артист, який оголошує номери концертної програми, веде цю програму”, а у французькій мові *conférencier* це “доповідач, лектор”. Українське слово *бокал,* що походить від французького слова *bocal,* має таку ж саму фонетичну форму, але в українській мові розвинулось інше значення – “келих; скляна або

© *Лабенко О. А.*

кришталева посудина для вина", тоді як у французькій мові *bocal* це "скляна банка".

Слова, що запозичуються з французької мови, досить часто спричиняють виникнення міжмовної омонімії, оскільки вони зберігають тотожну фонетичну форму зі словом від якого походять, але у процесі розвитку семантичної структури набувають зовсім іншого значення. На синхронному зрізі такі слова мають різні семантичні структури.

Міжмовна французька-українська абсолютна омонімія може виникати також у результаті випадкового збігу фонетичних форм слів, наприклад французьке слово *arcane* – "таємниця, секрет" та українське *аркан* 1. "гуцульський чоловічий танець"; 2. "довгий мотузок із зашморгом на кінці". Такі слова походять з різних етимонів, але їх форми співпали у результаті фонетичного розвитку слів. Так, наприклад французьке слово *serf* 1) "кріпосний" 2) "рабський", що походить з латинського *servus* чи *serre* 1) "кіготь" 2) "оранжерея", від дієслова *serrer*, та в українській мові *сер* "шанобливе звертання до чоловіка в англомовних країнах" 2) "титул баронета у Великобританії". Чи інший приклад: слово *piton* у французькій мові походить від романської основи *pitt* – 1) "гак, крючок" 2) смичок, а в українській – *пітон* "неотруйна змія родини удавових" походить з грецького слова *Python*.

Виникнення деяких міжмовних омонімів спричиняється різним семантичним розвитком у двох мовах значень слів, що походять з одного етимона, наприклад французьке слово *automate* "робот, машина" та українське *автомат* – "ручна автоматична зброя" мають спільне походження з третього джерела, а саме з грецького слова *automatos*, але у процесі семантичного розвитку слів розвинулись різні значення. Розглянемо інший приклад пари міжмовних омонімів, що мають спільне походження: *caméra* у французькій мові це "пристрій для фото- чи відеозйомки", а в українській мові *камера* – "приміщення спеціального призначення". Ці слова походять від латинського слова *camera* "склепіння", але в різних мовах під впливом різних семантичних процесів ці слова набули зовсім різних значень.

Таким чином, серед основних чинників, що спричиняють виникнення міжмовної абсолютної омонімії між французькою та українською мовами, нами були виділені наступні:

- випадковий збіг фонетичних форм слів;
- запозичення з французької мови;

© *Лабенко О. А.*

- різний семантичний розвиток значень слів, що походять з одного етимона.

На відміну від абсолютних міжмовних омонімів, що характеризуються різними семантичними структурами та мають досить різні сфери функціонування, у семантичній структурі відносних омонімів виявляються збіги деяких значень. Проведене дослідження засвідчило, що відносна омонімія між французькою та українською мовами виникає лише у результаті запозичення. У цій групі нами було виділено декілька джерел виникнення міжмовної омонімії:

- запозичення з французької мови;
- запозичення зі спільного джерела.

При запозиченні з французької мови, пари відносних міжмовних омонімів формуються у випадках, коли зберігається не лише форма, а і одне чи декілька значень слова. Наприклад, в українській мові слово *плафон* походить від французького слова *plafond* та позначає: 1) "стеля, або частина її, прикрашена живописом або рельєфом" 2) "частина світильника", а у французькій мові слово *plafond* функціонує в таких значеннях: 1) "стеля" 2) "межа, найвища точка" 3) *жив.* "плафон". Таким чином, у результаті запозичення слова з французької мови була збережена не тільки фонетична форма, а і одне зі значень слова, а саме "стеля, або частина її, прикрашена живописом", але в інших значеннях слова є міжмовними омонімами, у такому випадку можна стверджувати, що міжмовна омонімія є відносною.

Аналіз семантичних структур відносних французько-українських омонімів, що утворилися у результаті запозичення з французької показав, що у переважній більшості пар таких міжмовних омонімів можна виявити лише одне семантично еквівалентне значення. Наприклад, омонімічна пара *réserve* I. 1) "запас, резерв" 2) "склад, запасник музею" 3) "заповідник" II. "стриманість" та *резерв*, що походить від цього французького слова, 1) "запас чого-небудь" 2) "ресурси" 3) "військові формування" мають лише одне семантично еквівалентне значення, а саме значення "резерв". В інших значеннях ці слова формують пару міжмовних омонімів.

Існує лише одна пара відносних міжмовних омонімів у семантичній структурі якої було виділено декілька спільних значень: *balance – баланс*. Слово *balance* у французькій мові означає: 1) "прилад для зважування, вага" 2) "рівновага" 3) *бух.* "баланс". В українській

© *Лабенко О. А.*

мові слово *баланс*, запозичене з цього французького слова, використовується у значеннях: 1) "*цирк*. мистецтво утримувати рівновагу тіла, або предметів під час яких-небудь вправ, трюків" 2) "рівновага" 3) "*бух*. порівняльний підсумок прибутків і видатків". Таким чином, у семантичній структурі слів виявляються два спільні значення: "рівновага" та "*бух*. порівняльний підсумок прибутків і видатків", але в основних значеннях ці слова є міжмовними омонімами.

Відносні міжмовні омоніми, що виникли у результаті запозичення зі спільного джерела, характеризуються спільною етимологією та мають тотожні фонетичні форми, але у процесі семантичного розвитку слів розвинулися різні, хоча і семантично еквівалентні значення. Наприклад слова, що формують пару міжмовних омонімів *articulation* (лат. *articulatio*) у французькій мові 1) "суглоб, зчленування"; 2) "*тех*. шарнір, коліно"; 3) "з'єднання"; 4) "артикуляція" та в українській мові *артикуляція* (лат. *articulatio*) "робота мовних органів". У даному випадку збігається лише одне зі значень, а саме "робота мовних органів" в інших значеннях ці слова є міжмовними омонімами.

Отже, проведений аналіз засвідчив, що французько-українські міжмовні омоніми виникають у результаті випадкового збігу фонетичних форм слів, семантичного розвитку значень слів, що походять з одного етимона, або у результаті запозичень з французької мови. Більшість пар міжмовних омонімів виникають у результаті запозичення українською мовою слів з французької мови. Причому це є продуктивний спосіб виникнення як абсолютної так і відносної міжмовної омонімії.

Таким чином, виникнення міжмовної омонімії спричиняється тими самими чинниками, що і виникнення внутрішньомовної омонімії. Серед основних причин виникнення цього явища можна виділити наступні: конвергенцію плану вираження у результаті випадкових збігів фонетичної форми слів у двох мовах та дивергенцію плану змісту у результаті семантичного розвитку значень слів, що настільки віддалились, що не мають нічого спільного на синхронному зрізі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Куньч З.* Універсальний словник української мови / Зоряна Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. – 847 с. 2. *Французско-русский* словарь / [Гак В. Г., Триомф Ж., Соколова Г. Г. и др.]. – М., 1991. – 1055 с. 3. *Le nouveau* petit Robert / J. Rey-Debove, A. Rey. – P. : Le Robert, 2010. – 2837 с.

© Лабенко О. А.

ЛІСОВА Ю. О.
Київський національний лінгвістичний університет

НЕГАТИВНИЙ РАКУРС РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАНУ САМОТНОСТІ ПЕРСОНАЖА

У статті амбівалентний для людського досвіду стан самотності досліджується через інтерпретацію онтологічних концептуальних метафор. На онтологічній інформації ґрунтується аксіологічне навантаження стану самотності із негативним вектором оцінки. Негативного навантаження досліджуваний стан отримує у межах концептуальних метафор САМОТНІСТЬ Є ВІДСУТНЯ ЛАНКА ЛАНЦЮГА, САМОТНІСТЬ Є РОСЛИНА, САМОТНІСТЬ Є ХВОРОБА, САМОТНІСТЬ Є ТЯГАР, САМОТНІСТЬ Є СТРАЖДАННЯ, САМОТНІСТЬ Є ВБИВЧА СИЛА.

Ключові слова: онтологічна концептуальна метафора, аксіологічний аспект, концептуальна лінія.

В статье амбивалентное для человеческого опыта состояние одиночества исследуется через интерпретацию онтологических концептуальных метафор. На онтологической информации основывается аксиологический аспект состояния одиночества с негативным вектором оценки. Негативную нагрузку исследуемое состояние получает внутри концептуальных метафор ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ ОТСУТСТВУЮЩЕЕ ЗВЕНО ЦЕПИ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ РАСТЕНИЕ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ БОЛЕЗНЬ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ БРЕМЯ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ СТРАДАНИЕ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ УБИЙСТВЕННАЯ СИЛА.

Ключевые слова: онтологическая концептуальная метафора, аксиологический аспект, концептуальная линия.

The article deals with the state of solitude as one of the universal of the human experience. Axiological aspect of the negatively evaluated state of solitude is based on the ontological information. The state of solitude is negatively evaluated within the conceptual metaphors SOLITUDE IS A MISSING LINK OF CHAIN, SOLITUDE IS A PLANT, SOLITUDE IS AN ILLNESS, SOLITUDE IS A LOAD, SOLITUDE IS SUFFERING, SOLITUDE IS A KILLING FORCE.

Key words: ontological conceptual metaphor, axiological aspect, conceptual line.

Актуальність статті визначається загальним спрямуванням сучасних мовознавчих розвідок на дослідження когнітивних процесів при сприйнятті світу людиною та їх лінгвального втілення.

Мета полягає у виявленні специфіки відображення стану самотності персонажа через онтологічні концептуальні метафори з урахуванням аксіологічного аспекту.

Предмет статті є мовні засоби репрезентації стану самотності персонажа у прозових творах представниць французького постмодернізму А. Гавальди й А. Нотомб.

Об'єктом дослідження виступають метафоричні моделі онтологічного порядку на позначення стану самотності персонажа.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше на матеріалі французької

© Лісова Ю. О.

художньої прози встановлено особливості текстового втілення стану самотності персонажа з урахуванням лінгвокогнітивної перспективи.

Дані людського досвіду, пов'язані з фізичними об'єктами, складають основу для великого різноманіття онтологічних метафор – усвідомлення дій, подій, емоцій як предметів та рідин [1:49].

Вивчення стану самотності як автономної сутності уможливлює посилання на неї, визначення її кількості, виділення її певних сторін, пошук у ній причини чогось, дії з її урахуванням. Такі онтологічні метафори важливі для спроб раціонального осмислення нашого досвіду [там само:50].

При виникненні метафори завжди має місце аксіологічний момент, завдяки якому стає можливим безкінечне багатоманіття емоційного забарвлення предметів і явищ [1:62]. У метафорі "момент оцінки мовною особистістю навколишнього світу відображений з виключною енергією" [2:205].

Аксіологічне навантаження стану самотності із негативним вектором оцінки ґрунтується на онтологічній інформації.

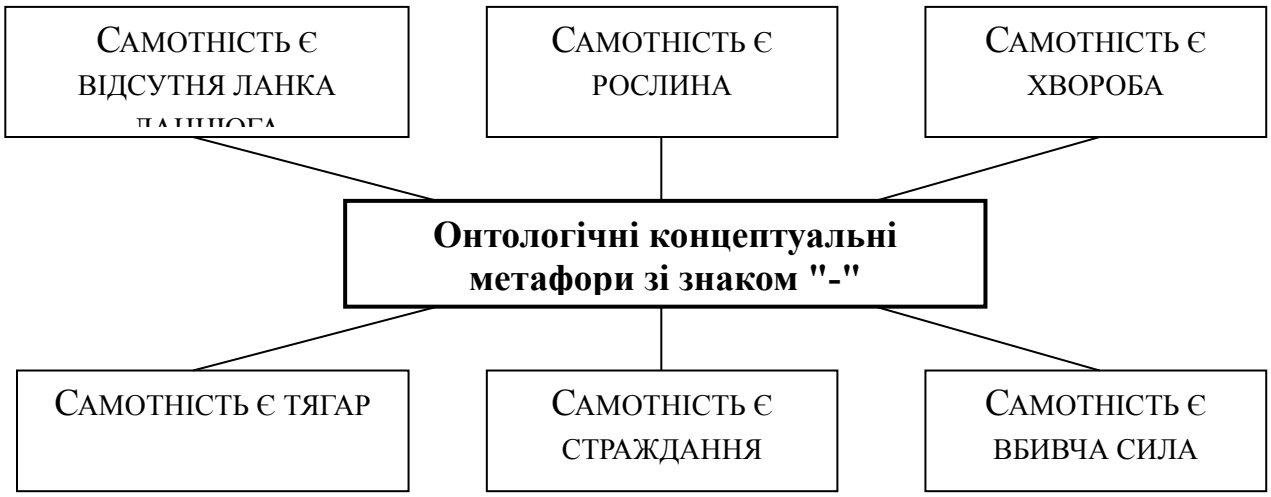

Рис. 1. **Модель онтологічних концептуальних метафор репрезентації стану самотності із негативним вектором оцінки**

Стан самотності як негативний концептуалізується з такими феноменами дійсності: САМОТНІСТЬ Є ВІДСУТНЯ ЛАНКА ЛАНЦЮГА, САМОТНІСТЬ Є РОСЛИНА, САМОТНІСТЬ Є ХВОРОБА, САМОТНІСТЬ Є ТЯГАР, САМОТНІСТЬ Є ФІЗИЧНЕ СТРАЖДАННЯ, САМОТНІСТЬ Є ВБИВЧА СИЛА.

Негативно конотовані лексичні одиниці, що формують концептуальні схеми у наведених далі текстових фрагментах, дозволяють дійти висновку про негативний вектор оцінки стану

© Лісова Ю. О.

самотності персонажа (див. Табл. 1). Лінгвальне втілення негативної оцінки стану самотності базується на фізичних відчуттях персонажа. Така лексика створює емоційну напругу в тексті й надає нових відтінків досліджуваному стану.

Таблиця 1.

Лінгвальне втілення негативної оцінки стану самотності

САМОТНІСТЬ Є ВІДСУТНЯ ЛАНКА ЛАНЦЮГА	САМОТНІСТЬ Є РОСЛИНА	САМОТНІСТЬ Є ХВОРОБА	САМОТНІСТЬ Є ТЯГАР	САМОТНІСТЬ Є СТРАЖДАННЯ	САМОТНІСТЬ Є ВБИВЧА СИЛА
seule, jamais, désintégrer, une étrangère, elle ne faisait plus partie de leur groupe, ils ne se sentaient rien de commun, cette exclusion	*fermai définitivement les volets, l'obscurité et le silence, une endive*	*les gens me faisaient peur, technicien-ne de surface de nuit, l'indiffé-rence, personne ne me remarqua, elle me tourna le dos, seule parmi sa bande, mon malaise, d'une sueur froide*	*sa vie était vaine, de nuits de ménage, de corvées de chiottes, un combat intime*	*pétulante, impérieuse, pleurer, maigrir, souffrir, prendre des médica-ments, c'est de solitude que je souffrais, je m'ennuie*	*en frisson-nant, je crève de solitude*

Розгляньмо приклад текстового втілення концептуальної метафори САМОТНІСТЬ Є ПРЕДМЕТ.

Elle pleurait.

Ouvrait les vannes, se mouchait dans sa chemise, pleurait encore, évacuait vingt-sept années de ***solitude****, de chagrin, de méchants coups sur la tête, pleurait les câlins qu'elle n'avait jamais reçus, la folie de sa mère, les pompiers à genoux sur la moquette, la distraction de son papa, les galères, les*

© Лісова Ю. О.

années sans répit, jamais, le froid, le plaisir de la faim, les mauvais écarts, les trahisons qu'elle s'était imposées et ce vertige toujours, ce vertige au bord du gouffre et des goulots. Et les doutes, et son corps qui se dérobait toujours [6:566]. Через сльози та неспинні слова (*ouvrait les vannes*) викидаються назовні двадцять сім років самотності, які, немов контейнер, за довгі роки вмістили тугу, підлі удари по голові, недоотримані ласки, божевілля матері, розсіяність батька, тяжку роботу, роки без відпочинку, голод, холод, зради та запаморочення. На семантичному рівні провідними лексичними одиницями є *solitude, chagrin, méchants coups, la folie, les galères, froid, le plaisir de la faim, les mauvais écarts, les trahisons, vertige, doutes*, через які вводиться концептуальна лінія ДУШЕВНЕ ТА ФІЗИЧНЕ СТРАЖДАННЯ. При такому численному перелікові емотивно забарвлених лексичних одиниць спостерігаємо практично повну відсутність епітетів, що свідчить про відсутність необхідності надати емоційного або смислового нюансу і без того зрозумілим сутностям життя. Камілла викидає (*évacuer* v. t. "rejecter, expulser de l'organisme ⇒ éliminer" [4]) увесь негатив, мов непотрібну річ, позбавляється довгих років самотності і страждань, адже відтепер у її житті є людина, на яку можна покластися.

У наступному фрагменті концептуальну метафору САМОТНІСТЬ Є ВІДСУТНЯ ЛАНКА ЛАНЦЮГА формують такі лексичні одиниці, як *une étrangère*, *elle ne faisait plus partie de leur groupe*, *ils ne se sentaient rien de commun*, *cette exclusion*, що випливає із основних та допоміжних словникових значень їх складових: *étranger, ère* n. – "qui est d'une autre nation; qui est autre; qui n'appartient pas à un groupe" [4], *faire partie de* – "être du nombre de, compter parmi ⇒ appartenir; élément constitutif (d'un être vivant)" [ibid.], *commun, une* adj. – "qui appartient, qui s'applique à plusieurs personnes ou choses ⇒ comparable, identique, semblable ≠ différent, distinct, particulier" [ibid.], *exclusion* n.f. – "action d'exclure qqn ⇒ élimination, expulsion, radiation ≠ inclusion" [ibid.]: *Ses sœurs et même Roselyne la regardaient comme une étrangère. Elle ne faisait plus partie de leur groupe : ils ne se sentaient rien de commun avec cet assemblage d'ossements. […] Depuis qu'elle était descendue plus bas que trente-cinq kilos, la danseuse éprouvait encore moins de sentiments. Elle ne souffrit donc pas de cette exclusion* [9:147]. Юна танцівниця Плектруда через свою надмірну втрату ваги стає чужою для сестер (*ses sœurs la regardaient comme une étrangère*), вони відмовляються розуміти її позицію щодо своєї статури (*assemblage d'ossements*). Чим більше дівчинка втрачає вагу, тим менше

родинних почуттів лишається у її душі (*Depuis qu'elle était descendue plus bas que trente-cinq kilos, la danseuse éprouvait encore moins de sentiments*), і як результат – відчуження близьких аніскільки її не засмучує (*elle ne souffrit donc pas de cette exclusion*).

САМОТНІСТЬ Є РОСЛИНА. Стан самотньої людини може поставати як РОСЛИНА, у нашому разі *endive* n. f. ("цикорій") "bourgeon hypertrophié et compact de la chicorée de Bruxelles, obtenu par forçage à l'obscurité" [5]: *Ce fut un été étrange. La chaleur bruxelloise était d'une laideur comique, je fermai définitivement les volets : je m'installai dans l'obscurité et le silence. Je devins une endive* [8:148]. Через уживання Passé Simple відтворено представлення подій із минулого із позиції теперішнього: *je fermai définitivement les volets, je m'installai dans l'obscurité et le silence*. Рослина, а саме, цикорій, для свого біологічного розвитку потребує закритого простору, високої температури та темряви. Із такою рослиною асоціює себе героїня роману А. Нотомб Бланш. Лексичні одиниці *fermer* v.t. ("appliquer d'une manière à boucher un passage, une ouverture" [4]), *les volets* n.m. ("panneau ou battant qui protège une baie à l'extérieur ou à l'intérieur ⇒ contrevent, jalousie, persienne" [ibid.]), *l'obscurité* n.f. ("absence de lumière ; état de ce qui est obscur ⇒ noir, nuit, ténèbres" [ibid.]), *le silence* n.m. ("fait de ne pas parler ; absence de bruit, d'agitation" [ibid.]), виходячи із прямих та допоміжних словникових значень, вводять концептуальні лінії ЗАМКНЕНІСТЬ, ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СВІТУ, ТЕМРЯВА. Темрява, за словами героїні відомого кінофільму "Блаженна", оголює самотність.

САМОТНІСТЬ Є ПРИРОДНА ФІЗИЧНА РІЧ АБО ЯВИЩЕ. При зовнішньому впливі на персонажа стан самотності концептуалізується як ЗОВНІШНЯ СИЛА [3:84]. Зовнішні сили можуть діяти на персонажа як фізично (*mon malaise était palpable*), так і психологічно (*les gens me faisaient peur*). У такому разі спостерігаємо концептуальну метафору САМОТНІСТЬ Є ХВОРОБА: *Tout ce que je savais, c'est que je ne voulais plus jamais dessiner de ma vie. Je n'étais pas non plus prête à retourner dans le monde. Les gens me faisaient peur ... Alors je suis devenue technicienne de surface de nuit ... J'ai vécu comme ça, un peu plus d'un an. Entre-temps, j'ai retrouvé ma mère. Elle ne m'a pas posé de questions ... Je n'ai jamais su si c'était de l'indifférence ou simplement de la discrétion ... Je n'ai pas creusé, je ne pouvais pas me le permettre : je n'avais plus qu'elle ...* [6:468]. Улюблене заняття Камілли, живопис, не приносить більше задоволення, оскільки людське суспільство лякає її (*les gens me faisaient peur*). Займатися художньою діяльністю,

не контактуючи з людьми, неможливо. Тож героїня вирішує назавжди покинути найсильніше захоплення свого життя (*je ne voulais plus jamais dessiner de ma vie*) і влаштовується нічною прибиральницею (*technicienne de surface de nuit*). Така робота зводить до мінімуму або повністю виключає спілкування з людьми.

Ритм фраз іконічно підкреслює песимістичну й безпристрасну тональність висловлювання Камілли, а відтак, і її життєву позицію, що підтверджується вживанням однотипних незакінчених речень із такими складовими *je ne voulais plus jamais* (“мені ніколи більше не хотілося”), *je n’étais pas non plus prête* (“я не була готова”), *je n’ai jamais su* (“я так і не дізналася”), *je n’ai pas creusé* (“я не з’ясувала”), *je ne pouvais pas* (“я не могла”). Заперечення *ne pas*, *ne plus* та заперечні прислівники *jamais*, *non plus* із домінантними компонентами *vouloir* v.t. “avoir la volonté, le désir de ⇒ désirer, souhaiter” [4], *savoir* v.t. “pouvoir affirmer l’existence de ⇒ connaître” [ibid.], *pouvoir* v.t. “avoir la possibilité de faire qqch” [ibid.] асоціативно зводять нанівець одвічне прагнення людини до знання та активних дій, заперечуючи широковідоме твердження “vouloir c’est pouvoir” (“хотіти – це могти”). Такий хворобливо самотній стан героїні тривав більше року (*j’ai vécu comme ça, un peu plus d’un an*).

Фізичний вияв хворобливого стану самотності відстежуємо у такому уривку: *Personne ne me remarqua, pour mon soulagement. Ça y est : j’étais présentée.[…] Christa avait accompli son devoir. Elle me tourna le dos et se mit à parler avec d’autres. J’étais debout,* ***seule*** *parmi sa bande ; mon malaise était palpable. […] Je m’éloignai, couverte d’une sueur froide* [8:38]. Бланш відчуває полегшення (*pour mon soulagement*) від того, що лишається непоміченою групою молоді, якій вона щойно була представлена (*personne ne me remarqua*). Таке ставлення молодої дівчини до самої себе видається дивним, адже вона ніби цього і чекала – відсутності уваги та прояву інтересу до своєї персони. Елементарні для знайомства людей правила поведінки дотримані, але коректності та ввічливості бракує. Процес знайомства сприймається героїнею як механістичний, беземоційний, про що свідчать такі фрази: *ça y est : j’étais présentée* (“справу зроблено: мене представили”), *Christa avait accompli son devoir* (“Христа виконала свій обов’зок”). Пасивна конструкція *j’étais présentée* передає позиції Бланш та Христи у студентському середовищі: Христа керує ситуацією, Бланш їй підпорядковується. Гіперболічно вжито вираз *accomplir son devoir*, оскільки словникове визначення лексеми *devoir* n. m.

© Лісова Ю. О.

“ce que l’on doit faire, défini par le système moral que l’on accepte, par la loi, les convenances, les circonstances ⇒ charge, obligation, responsabilité, tâche” [4]. У нашому разі обов’язок виконано Христою не виходячи із моральних норм, а швидше задля “годиться”, адже одразу після цього вона повертається спиною до Бланш (*elle me tourna le dos*) і розпочинає розмову з іншими (*se mit à parler avec d’autres*). Така ситуація аж ніяк не вписується у норми етикету. Стилістичний прийом антитези *seule parmi sa bande* імплікує психоемоційний стан героїні, який проявляється фізично (*mon malaise était palpable*) у вигляді холодного поту (*couverte d’une sueur froide*). Очевидно, Бланш була із надією налаштована на ситуацію знайомства з ровесниками, проте її багаторічна самотність зіграла злий жарт, перетворившись у хворобливий стан. Щоб не виказати своє незручне становище (*malaise*), дівчина відходить на безпечну відстань (*je m’éloignai*), більш звичну для неї.

САМОТНІСТЬ Є НЕЖИВИЙ ОБ’ЄКТ. При акценті на негативному впливові досліджуваного психоемоційного стану на персонажа самотність концептуалізується як фізичний або психологічний тягар, що перешкоджає повноцінному функціонуванню організму.

САМОТНІСТЬ Є ТЯГАР:

Entrer dans n’importe lequel de ces endroits qui tenait sa légitimité de la sensibilité de quelques-uns, c’était se souvenir que sa vie était vaine…

Elle préférait les rayons du Franprix.

Qui pouvait comprendre cela ? Personne.

C’était un combat intime. Le plus invisible de tous. Le plus lancinant aussi. Et combien de nuits de ménage, de ***solitude*** *et de corvées de chiottes devrait-elle encore s’infliger pour en venir à bout ?* [6:192–193] Беззмістовність власного життя (*sa vie était vaine*) відчуває Камілла, героїня роману “Ensemble, c’est tout”. Із таким відчуттям вона живе відтоді, відколи не в змозі займатися улюбленим заняттям – живописом. Причиною тому є неприємна історія із відтвореними копіями картин, через яку дівчина ледь не підпала під кримінал. Розчарування змусило її заробляти на життя іншим видом діяльності, абсолютно протилежним попередньому: *de nuits de ménage*, *de corvées de chiottes* (“нічні прибирання, миття туалетів”). Для Камілли це внутрішня боротьба (*un combat intime*), що мучить її (*le plus lancinant*). Задаючись питанням, скільки ще ночей вона повинна накладати на себе цю кару, щоб вийти переможницею (*et combien de nuits devrait-elle encore s’infliger pour en*

venir à bout ?) у цій невидимій для інших боротьбі (*le plus invisible de tous*), не знаходить відповіді. Щоб якнайменше відчувати відсутність смислу власного життя, дівчина навіть оминає місця, створені роботою почуттів інших людей (*ces endroits qui tenait sa légitimité de la sensibilité de quelques-uns*), тому надає перевагу відвідуванню "Franprix". Ніхто не може цього зрозуміти (*Qui pouvait comprendre cela ? Personne*). Отже, нічні приречення на самотність, принизлива робота, душевні страждання, які ні з ким розділити, підводять до висновку, що такий психоемоційний стан у героїні асоціюється із тягарем. Відтак, маємо концептуальну метафору САМОТНІСТЬ Є ТЯГАР.

Стан самотності у досліджуваному нами матеріалі концептуалізується також як ФІЗИЧНЕ СТРАЖДАННЯ: *Son mari venait de la quitter ... Je ne la reconnaissais plus. Elle, si pétulante, si impérieuse, cette petite femme maîtresse d'elle-même comme de l'univers, je la voyais dépérir de jour en jour. Pleurer, maigrir, se cogner dans tout et souffrir. Souffrir tellement. Prendre des médicaments, maigrir encore, m'apporter le premier arrêt de travail de sa vie. Pleurer. Pleurer devant moi, même. ... Quel salaud, approuvais-je, quel salaud. Comment peut-on faire ça à sa femme ? Comment peut-on être si égoïste ? Fermer la porte et se frotter les mains. Sortir de sa vie comme on sort faire un tour. Mais, mais, mais, c'est trop facile!* [7:121] Життєрадісна, владна жінка (*si pétulante, si impérieuse, femme maîtresse d'elle-même comme de l'univers*) через розлучення з чоловіком невпізнаваності змінилася: змарніла, заплакана, змучена стражданнями. Зважаючи на словникові значення груп лексичних одиниць *pétulante* adj. ("qui manifeste une ardeur exubérante ⇒ fougueux, impétueux, turbulent, vif" [4]), *impérieuse* adj. ("qui commande d'une façon qui n'admet ni résistence ni réplique ⇒ autoritaire, tyrannique" [ibid.]), *maîtresse* adj. (від *maître* "personne qui exerce une domination ; qui a pouvoir et autorité" [ibid.]) *d'elle-même;* та *dépérir* v.i. ("s'affaiblir progressivement ⇒ s'étioler" [ibid.]), *pleurer* v. i. ("répandre des larmes, sous l'effet d'une émotion"), *maigrir* v.intr. ("devenir maigre ⇒ décoller, dessécher, fondre" [ibid.]), *se cogner* v.pron. ("se heurter" [ibid.]), *souffrir* v. i. ("éprouver une souffrance, des douleurs physiques ou morales" [ibid.]), *prendre des médicaments,* виділяємо такі тематичні лінії СИЛЬНА ЖІНКА → СТРАЖДАННЯ = ДУШЕВНИЙ ТА ФІЗИЧНИЙ ЗЛАМ. Виділені лексичні одиниці імплікують онтологічну концептуальну метафору ПСИХІКА Є КРИХКИЙ ПРЕДМЕТ (за Лакоффом) [1]. Порівняння *sortir de sa vie comme on sort faire un tour* та словосполучення *fermer la*

porte дозволяють виділити концептуальну метафору ЖИТТЯ Є БУДИНОК, де жінка залишилася закритою у своїй самотності, як у будинку.

САМОТНІСТЬ Є ВБИВЧА СИЛА:

Elle lut encore cinq millimètres d'Edgar Mint et retraversa la Seine en frissonnant. Elle crevait de ***solitude****.*

Je crève de ***solitude****, se répétait-elle tout bas, je crève de* ***solitude*** *...* [6:213]. Виходячи зі словникового значення дієслова *crever* v.i. "mourir; être épuisé, accablé de, par" [5], домінантним стає усвідомлення автором і персонажем САМОТНОСТІ як ВБИВЧОЇ СИЛИ. Трикратний повтор фрази *crever de solitude* у тексті інтенсифікує це відчуття. На безцільне блукання містом вказує префікс *re-* у дієслові *retraversa* як маркер повторюваності дії. Такий стан фізично позначається на Камілі – її тіло тремтить (*en frissonnant*). Промовляння героїнею приречених слів зовсім тихо (*tout bas*) не залишає сумнівів щодо песимістичності й безвиході ("Я гину від самотності").

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене нами дослідження дало змогу визначити онтологічні метафоричні мовні засоби репрезентації стану самотності персонажа у текстах представниць французького постмодернізму А. Гавальди й А. Нотомб з урахуванням аксіологічного аспекту, а саме, негативного ракурсу. Подальший аналіз дозволить виявити орієнтаційні концептуальні метафори репрезентації досліджуваного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Lakoff G*. Metafors We Live By / George Lakoff, Michael Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p. 2. *Мейлах Б. С*. Вопросы литературы и естетики : сб. ст. / Б. С. Мейлах. – Л. : Советский писатель, 1958. – 530 с. 3. *Харкевич Г. І.* Відображення стану тривоги персонажа в англомовній прозі: семантико-когнітивний та наративний аспекти : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Харкевич Галина Іліодорівна. – К., 2007. – 204 с.

ДОВІДНИКИ

4. *Le Robert Micro Poche 1*. Dictionnaire de la langue française / [sous la direction de A. Rey]. – P. : Dictionnaires Le Robert, 1992. – 1448 p. 5. *Petit Larousse illustré*. – P. : Larousse, 1997. – 1872 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Gavalda A.* Ensemble, c'est tout / A. Gavalda. – P. : J'ai lu, 2004. – 576 p. 7. *Gavalda A*. Je l'aimais / A. Gavalda. – P. : J'ai lu, 2002. – 160 p. 8. *Nothomb A*. Antéchrista / A. Nothomb. – P. : Albin Michel S. A., 2003. – 152 p. 9. *Nothomb A*. Robert des noms propres / A. Nothomb. – P., Editions Albin Michel S. A., 2002. – 192 p.

© Лісова Ю. О.

ЛЯПУНОВА Н. В.
Київський національний авіаційний університет

МЕРЕЖНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК НОВА ФОРМА МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються явища мережного мовлення та мережного тексту. Робиться спроба аналізу мережної комунікації як нової форми мовлення, на додачу до усної та писемної форм, а також класифікації мережних текстів за ступенем їхньої інтеграції до мережного контексту. Крім того, розглядається проблема жанрової та стильової класифікації мережних текстів в сучасній лінгвістичній науці.

Ключові слова: мережне спілкування, мережний текст, форми мовлення, жанр, теорія жанрів.

В статье рассматриваются явления сетевой речи и сетевого текста. Осуществляется попытка анализа сетевой коммуникации как новой формы речи, в дополнение к устной и письменной формам, а также классификации сетевых текстов по степени их интеграции в сетевой контекст. Кроме того, рассматривается проблема жанровой и стилевой классификации сетевых текстов в современной лингвистике.

Ключевые слова: сетевая речь, сетевой текст, формы речи, жанр, теория жанров.

This article dwells upon the phenomenon of the Netspeak and the Net text. The attempt of the analysis of the Net communication as a new form of speech, in addition to the oral speech and written speech, is made, as well as one of the classification of the Net texts according to their grade of integration to the Net context. Besides, the author considers the problem of the genre and stylistic classification of the Net texts in the modern linguistics.

Key words: Netspeak, Net text, forms of speech, genre, genre theory.

Актуальність дослідження зумовлюється недостатньою розробленістю питання класифікації мережних текстів та дослідження їх формальних, жанрових та стильових особливостей у вітчизняній лінгвістиці. Аналіз досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, в яких проводиться розгляд даної проблеми, дозволяє зробити огляд основних підходів та критеріїв, що застосовуються в сучасній лінгвістиці при аналізі мережного спілкування. Проте, проміжне становище мережного мовлення, як нової форми існування мови, є недостатньо чітко визначеним, і відтак його характеристики вимагають подальшого уточнення.

Наукова новизна полягає у підході до мережного спілкування як до нової форми мовлення, що існує поряд із усною та писемною і має як спільні з ними, так і відмінні ознаки.

Мета цієї статті полягає в спробі класифікації мережних текстів та аналізі їх характеристик і в дослідженні процесу розвитку мережних жанрів у порівнянні з традиційними.

© Ляпунова Н. В.

Об'єктом дослідження є мережне мовлення та мережні тексти, розглянуті з точки зору можливої їх типологізації та жанрової належності.

Предметом дослідження є характерні особливості мережного мовлення, що дозволяють характеризувати його як нову форму мовлення, а також жанрові особливості мережних текстів.

Теоретичне значення роботи визначається тим, визначається тим, що розв'язання поставленої мети може сприяти глибшому розумінню протікання мовленнєвих процесів в мережному мовному середовищі та сприяти формуванню мережної мовної компетенції, а також впливу мережної комунікації на розвиток мови в цілому.

Поява Інтернету і набуття ним широкої популярності вплинули на мову сильніше, ніж всі інші технічні інновації до нього. Головним чином завдяки тому, що Інтернет є не просто засобом комунікації, а безаналоговим медійним, інформаційним, комунікативним простором, одним із чинників прогресуючої глобалізації. Мережна лінгвістика дедалі більше виявляє тенденцію від вивчення мови мережного спілкування в цілому до вивчення мов окремих мережних жанрів та комунікативних ситуацій.

Говорячи про мережне спілкування, варто відрізняти художні, публіцистичні, рекламні тощо тексти, розміщені в мережі Інтернет (тобто тексти, що були створені професіоналами і пройшли редакторську правку та коректуру), від власне мережних текстів, тобто текстів, що створюються користувачами в режимі реального часу і метою яких є комунікація саме в мережі Інтернет. В якості засобу комунікації Інтернет має два аспекти: як засіб індивідуальної комунікації і як один із засобів масової інформації, що поєднує в собі ознаки телебачення, радіо, друкованих ЗМІ і додає до них нові, властиві тільки йому [4:26]. Відповідно, під терміном "мережний текст" може розумітися одне з трьох мовних явищ:

1) Художній, публіцистичний, академічний тощо текст, створений поза мережею, із застосуванням традиційних мовних засобів. Публікація такого тексту в мережі в комунікативному плані ніяк не відрізняється від публікації на традиційному носії. Прикладами таких текстів є цифрові копії книжок (від художньої літератури до підручників) та аудіозаписів, електронні архіви ЗМІ, опубліковані в мережних виданнях наукові статті тощо. Ці тексти

© *Ляпунова Н. В.*

дотримуються тих самих мовних норм, які діють для текстів такого типу поза мережею, кількість мовних аномалій в них невелика, і метою їх введення зазвичай є привертання уваги цільової аудиторії (реклама, публіцистика), художній ефект та творчий самовираз автора тексту (публіцистика, художня література) і, нарешті, сама мовна аномалія як об'єкт дослідження (публіцистика, наукова література). Такі тексти, будучі винесеними за межі Інтернету, не втрачають своєї комунікативної здатності, типові для мережного спілкування елементи виступають в них саме в ролі мовних аномалій, не перетворюючись на норму.

2) Художній, публіцистичний, академічний тощо текст, створений в мережі, із застосуванням специфічних мережних мовних засобів (гіперпосилання, графічне оформлення тощо). Може мати традиційний аналог, проте суттєво від нього відрізняється. Прикладами таких текстів можуть слугувати мережні енциклопедії, мережна публіцистика, існує також (хоча і не набула широкої популярності) мережна література – художні тексти, в яких сюжетні лінії пов'язані між собою системою гіперпосилань. Такі тексти призначені для мережної аудиторії і не можуть бути винесені за межі Інтернету без часткової або повної втрати комунікативної здатності. Відрізняються вільною і свідомою зміною мовного регістру залежно від потреб конкретної комунікативної ситуації.

3) Власне мережний текст, що створюється і функціонує як текст виключно в мережі Інтернет. Прикладами таких текстів можуть слугувати форумні та блогові записи, повідомлення в чатах та месенджерах, коментарі, електронні листи і т.п. Ці тексти відрізняються тим, що будучі винесеними за межі мережі повністю втрачають свою комунікативну здатність. Вони пишуться в режимі реального часу (часто за допомогою спеціальних форм, які накладають додаткові обмеження на кількість знаків та форматування тексту) і проходять мінімальну правку або не проходять жодної. Мають всі характерні особливості мережного тексту. Надалі, якщо не вказано інше, мова буде йти про власне мережні тексти.

Специфіка умов, в яких відбувається мережна комунікація, призводить до надання писемному спілкуванню лексичних, синтаксичних, стилістичних особливостей, раніше характерних винятково для усного мовлення. На думку деяких науковців

© Ляпунова Н. В.

(Г. Трофимова, А. Травин, М. Колесникова), це дозволяє говорити про нову форму мовної взаємодії – письмову форму розмовного стилю [1:33-35; 2; 3] (до недавнього часу цей термін деколи вживався для опису стилю особистого листа). Інші дослідники (С. Постегільо) говорять про виникнення цифрової форми існування мови, на додачу до усної та письмової [10:21-38].

Форма мовлення визначається системно-функціональною стилістикою як канал комунікації із дихотомією "усний дискурс – писемний дискурс" [8:76]. Цифрова форма є більш складним феноменом відносно традиційних форм, оскільки, не зважаючи на те, що мовцю в мережі доводиться мати справу головним чином із писемним текстом, деякі нові специфічні риси наближають цифрові жанри до усної форми (за теорією мовленнєвих жанрів М. Бахтіна цифрові жанри можна розглядати як суміш первинних та вторинних жанрів, тобто поєднання усного та писемного мовлення). С. Постегільо підкреслює подвійну природу дискурсу електронного листування таким чином: "електронне листування поєднує риси усного дискурсу (за своєю природою) та писемного дискурсу (за своїм представленням)" [11:66]. Така опозиція природи та представлення цифрових жанрів у поєднанні з протиставленням усної та письмової форми ілюструє складність питання категоризації форми мережного існування.

Характеристики, що відрізняють мережне спілкування від усного мовлення, це: відсутність безпосереднього зворотного зв'язку; відсутність паралінгвістичної складової спілкування: акцентування частини висловлювання, емоційної окраски, тембру голосу, його сили, дикції, жестів та міміки; багатоканальність, як можливість здійснювати одночасно більш ніж один акт спілкування (в чатах та месенджерах).

Характеристики, що відрізняють мережне спілкування від традиційних форм писемного мовлення, це: більш активний та швидкий зворотній зв'язок: рівень взаємодії приблизно дорівнює ситуації, коли двоє мовців обмінюються записками, сидячі поруч, і недосяжний при груповому позамережному спілкуванні; динамічність, що включає в себе: а) анімаційні ефекти (рухомі рядки, зміна кольору та/або розміру тексту); б) можливість редагування тексту в режимі реального часу; можливість створення

© *Ляпунова Н. В.*

багаторівневих рамочних конструкцій (наприклад, при цитуванні); гіпертекстуальність через систему посилань; умовна фіксованість тексту (на відміну від писемного тексту, текст опублікований в мережі, на матеріальному носії існує не як текст, а як фрагмент машинного коду, і може в будь-який час бути змінений або знищений, при чому матеріальний носій лишається неушкодженим).

В цілому писемне мережне спілкування наближають до усної форми два основні фактори. По-перше, зменшення часу, потрібного на отримання зворотного зв'язку на писемну репліку. (Це зменшення очевидне у випадку електронної пошти, чату тощо, і менш очевидне у таких жанрах, як, наприклад, особиста сторінка, новинний ресурс, чи корпоративний сайт. Проте щоб переконатися в цьому, достатньо оцінити середній час, що проходить між написанням статті та отриманням відгуку від читача в традиційній газеті та на сайті новин). По-друге, прогресуюча тенденція до більш неформального стилю мовлення, яка є типовою ознакою усного мовлення [10:31]. Інша важлива характеристика, що наближає мережну комунікацію до усного мовлення – це лінійність та незворотність в часі. Це справедливо навіть для тих форм мережної комунікації, які передбачають можливість відкладеного редагування: редагування, яке здійснилося через проміжок часу, достатній для того, щоб текст був прочитаний, варто вважати за повторний акт комунікації. І навіть у тих формах мережної комунікації, які більше наближені до традиційної письмової форми (наприклад, в електронних листах) мовці часто здійснюють так звані хибні кроки, типові для усного мовлення: здійснивши помилку або відхилившись від теми, вони не користуються функцією редагування, а коментують цей факт в тексті повідомлення [2].

Отже, мовленнєві акти мережної комунікації є письмовими за формою, але усно-письмовими за своїми стилістичними особливостями. Таким чином комп'ютерно-опосередковане спілкування можна вважати новою цифровою формою реалізації мови, що не є усною або письмовою, але відмінна від обох. Варто зазначити, проте, що все вищевикладене стосується тих мережних текстів, які мають графічне представлення (хоч і не писемних в традиційному сенсі цього терміну). Останнім часом можна відмітити появу в мережному комунікативному просторі текстів, що мають

© Ляпунова Н. В.

звукове представлення, тобто усних за своєю формою: деякі мережні сервіси віднедавна дозволяють звуковий або відеозвуковий зв'язок. Проте ці технології перебувають у стадії становлення і говорити про їх роль у формуванні мережного дискурсу зарано.

Окрім цифрової форми існування мови деякі дослідники (Н. Файеркло, С. Постегільо) виділяють також цифровий стиль мовлення: взаємодія мовців в процесі мережної комунікації відбувається за правилами нового стилю, відмінного від тих, що існують поза мережею. Однією з характерних ознак цього стилю є тенденція до інформалізації дискурсу [6:177]. Іншими словами, спостерігається тенденція до зменшення формальності в процесі взаємодії мовців за посередництвом мережі Інтернет в таких комунікативних ситуаціях, які поза мережею передбачають формальний стиль спілкування [11:69-70]. Особливо яскраво це проявляється у випадку електронної пошти, проте спостерігається і в інших мережних жанрах, таких як особисті сторінки, реклама, корпоративні сайти, блоги чи новинні групи тощо.

Розглядаючи комп'ютерно-опосередковане спілкування з точки зору теорії жанрів, зазвичай звертаються до класифікації жанрів на первинні та вторинні за М. Бахтіним задля кращого розуміння комплексної природи мережних жанрів. При цьому жанр розглядається не як стале, а як динамічне утворення [5:99], що є суттєвим для спроби класифікації мережних жанрів. Одним з аналітичних підходів є застосування класифікації мовленнєвих актів до вивчення міжособистісних відносин, які встановлюються між самими користувачами Інтернету (за допомогою електронної пошти, чатів, месенджерів та інших інтерактивних жанрів мережного спілкування), а також між користувачами Інтернету та мережею (серверами, браузерами, сайтами, базами даних тощо).

Іншим підходом до дослідження мережного дискурсу є поєднання жанрової теорії М. Бахтіна із критичним підходом до дискурсивного аналізу, запропонованим Н. Файеркло, та спробами первинної типологізації, запропонованої для мережних жанрів зокрема М. Шепхердом та К. Ваттерсом [12:97-109]. Файеркло виокремлює три рівні мови: текстуальна практика (термінологічний рівень), дискурсна практика (дискурсний та контекстуальний рівні) та соціальна практика (ідеологічний рівень). На його думку утворення,

© Ляпунова Н. В.

поширення та сприйняття жанрів відбувається в межах дискурсної практики, іншими словами – на дискурсному та частково на контекстуальному рівні. В той же час дослідники, що працюють в межах теорії жанрів (А. Дж. Девітт), прийшли до висновку про зміни жанрів в діахронії, іншими словами – до уявлення про жанр як про динамічне утворення, що змінюється разом із змінами в мові і в суспільстві [5:104]. Динамічна природа жанру стає ще більш явною, коли йдеться про комп'ютерно-опосередковане спілкування.

Аналізуючи вплив технологічного прогресу на мову Феррара, Брюннер та Вайттмор зокрема звернули увагу на те, як технологія зв'язку впливає на жанровий поділ, створюючи те, що вони охарактеризували як *розмиті жанри* (blurred genres) [7:27]. Саме цей процес розмивання жанрових меж спостерігається в мережному спілкуванні: жанри накладаються один на інший, співіснують в найрізноманітніших комбінаціях, традиційні жанри поєднуються з щойно створеними і в свою чергу еволюціонують. З урахуванням динамічної природи мережних жанрів та їх тісного зв'язку із дискурсним рівнем мережного спілкування, можна говорити про типологізацію жанрів, з якими мовець стикається в мережі.

Шепхерд та Ваттерс першими зробили спробу запровадити класифікацію мережних жанрів, базуючись на динамічності, як основній їх характеристиці. Автори дійшли висновку, що ключовим фактором цифрової комунікації є постійна зміна, і, відповідно, що класифікація мережних жанрів має засновуватися на ступеневій еволюції жанрових ознак. Вони запропонували такі чотири основні категорії: 1) реплікація існуючого жанру (наприклад, електронна газета або онлайновий словник); 2) варіація існуючого жанру (наприклад, новинний ресурс або блог); 3) новостворений жанр (наприклад, персональна новинна розсилка); 4) спонтанно виникаючий жанр (наприклад, домашня сторінка чи список закладок) [12:97-109]. Визначальна ознака цієї класифікації полягає в тому, що жанр може переміщатися з однієї категорії до іншої.

Яскравим прикладом такої еволюції є розвиток мережних газет. На початку своєї історії більшість інтернет-видань були лише електронною копією свого паперового зразка (тобто могли бути віднесені до реплікації існуючого жанру). Але із розвитком мережних технологій і усвідомленням їх можливостей інтернет-видання

© *Ляпунова Н. В.*

отримали в своє розпорядження нові інструменти подачі матеріалу і перебрали на себе багато нових функцій (рухливі графіки та діаграми, відео- та аудіозаписи, полеміка в режимі реального часу тощо – явища, неможливі у паперовому виданні, відносять мережні газети до варіації існуючого жанру). Надалі веб-ресурси прийшли до створення такої послуги, як персоналізація новин, тобто надання читачу можливості обирати за рядом критеріїв новини з одного чи декількох ресурсів, які він бажає отримувати на свою пошту, а також ті, які він воліє ігнорувати, звільняючи тим самим його від необхідності особисто проглядати новинні сайти (на основі існуючого жанру створюється новий). Відповідно, нинішня публікація на сайті суттєво відрізняється від традиційної публікації в пресі чи телепередачі, а публікація в Інтернеті точної електронної копії відповідного видання рівнозначна її розміщенню в бібліотеці чи архіві.

Остання категорія – спонтанно виникаючі жанри – включає в себе всі ті форми комунікації, які виникли безпосередньо в мережі і не мають чіткого жанрового передування. Своєю появою вони завдячують специфічним рисам мережі Інтернет як нового інформаційного середовища, що не має аналогів. Проте кількість таких жанрів відносно невелика, і більша частина мережних жанрів може бути співвіднесена в більшій чи меншій мірі з позамережними, що структурно та ідеологічно їм передують.

Висновки. В якості засобу комунікації Інтернет має два аспекти: як засіб індивідуальної комунікації і як один із засобів масової інформації, що поєднує в собі ознаки інших ЗМІ і додає до них нові, властиві тільки йому. Під терміном “мережний текст” можуть розумітися різні мовні явища, що відрізняються одне від одного різним ступенем інтегрованості до мережного контексту. На думку деяких науковців, специфіка умов, в яких відбувається мережна комунікація, призводить до надання писемному спілкуванню особливостей, раніше характерних винятково для усного мовлення, що дозволяє говорити про виникнення нової цифрової форми існування мови, на додачу до усної та письмової. Цифрова форма є більш складним феноменом відносно традиційних форм, оскільки акти мережної комунікації є письмовими за формою, але усно-письмовими за своїми стилістичними особливостями. Аналізуючи

© Ляпунова Н. В.

вплив технологічного прогресу на мову можна запровадити класифікацію мережних жанрів, базуючись на динамічності, як основній їх характеристиці, оскільки технологія зв'язку впливає на жанровий поділ, створюючи т.з. *розмиті жанри*.

Подальші перспективи дослідження. Питаннями мовної взаємодії між користувачами Інтернету в мовознавстві опікується така відносно молода галузь, як мережна лінгвістика. Зважаючи на досі незначну кількість досліджень в цій сфері, деякі з мережних жанрів є більш розробленими, ніж інші. Так, значна кількість науковців присвятила дослідження мові електронного листування, в той час як мова блогосфери є відносно слабко дослідженою. Дослідження особливостей кожного мережного жанру, поряд із дослідженням особливостей мови мережного спілкування в цілому, становить, таким чином, одне з актуальних завдань мережної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Колесникова М. М.* Периодические издания электронных сетей как вид СМИ : Типологический аспект / Мария Михайловна Колесникова // Дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.10. – Ростов-на-Дону, 2003. – 183 с. 2. *Травин А.* Электронная письменно-устная переписка / Александр Травин. – [Электронный ресурс] Режим доступа : http://old.russ.ru/netcult/20011001_travin.html. 3. *Трофимова Г. Н.* К вопросу о специфике функционирования русского языка в Интернете / Галина Николаевна Трофимова // Труды Междунар. семинара “Диалог 2001” по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Т. 1. – М., 2001. – [Электронный ресурс] Режим доступа : www.dialog-21.ru/archive.asp?y=2001&vol=6077&parent_menu_i= 233. 4. *Трофимова Г. Н.* Языковой вкус интернет-эпохи в России : Функционирование русского языка в Интернете : концептуально-сущностные доминанты / Галина Николаевна Трофимова. – М. : Изд-во РУДН, 2004. – 380 с. 5. *Devitt A. J.* Writing Genres / Amy J. Devitt. – Carbondale IL : Southern Illinois University Press, 2004. – 264 p. 6. *Fairclough N.* Discourse and Social Change / Norman Fairclough. – Cambridge : Polity Press, 1992. – 347 p. 7. *Ferrara K.*, Brunner H., Whittemore G. Interactive written discourse as an emergent register / Kathleen Ferrara, Hans Brunner, Greg Whittemore // Written Communication. – 1991. – № 8 :1. – P. 75-78. 8. *Haynes J.* Introducing Stylistics / John Haynes. – London : Routledge, 1989. – 561 p. 9. *Posteguillo S.* Netlinguistics and English for Internet Purposes / Santiago Posteguillo // Ibérica 4. – 2002. – P. 21-38. 10. *Posteguillo S.*, Esteve M. J. Mixed Mode in Computer Mediated Communication in Internet English / Santiago Posteguillo, José Manuel Esteve // Studies in Oral Discourse. – Castellón : Universitat Jaume I, 2002. – P. 33-45. 11. *Shepherd M.*, Watters C. The Evolution of Cybergenres / Michael Shepherd, Carolyn Watters // Proceedings of the 30th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. – Los Alamitos, CA : IEEE-Computer Society, 1998. – P. 97-109.

© Ляпунова Н. В.

МІНІАХМЕТОВА Е. Х.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ” У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено виокремленню та обґрунтуванню теоретичних засад вивчення фразеосемантичного поля “мовленнєва діяльність” у сучасній турецькій мові. Зокрема, аналізується підхід турецьких лінгвістів до поняття *фразеологізм* (тур. *deyim*), подається структурна класифікація турецьких фразеологічних одиниць на позначення мовленнєвої діяльності. Окреслюються перспективи подальших досліджень зазначеної тематичної групи фразеологізмів.

Ключові слова: фразеосемантичне поле, мовленнєва діяльність, фразеологізм, класифікація.

Статья посвящена выделению и обоснованию теоретических засад изучения фразеосемантического поля “языковая деятельность” в современном турецком языке. В частности, анализируется поход турецких лингвистов к понятию фразеологизм (тур. *deyim*), подается структурная классификация турецких фразеологических единиц, обозначающих языковую деятельность. Обосновываются перспективы последующих исследований указанной тематической группы фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеосемантическое поле, языковая деятельность, фразеологизм, классификация.

This article deals with the separation and the substantiation of the theoretical principles study phraseological and semantic field “speech activity” in modern Turkish language. In particular, there is examined the approach of Turkish linguists to the term idiom (Turkish language *deyim*), there is given a structural classification of Turkish idioms, describing speech activity. Also there are outlined prospects for further research of the specified group of phraseological units.

Keywords: phraseological and semantic field, speech activity, idiom, classification.

Актуальність даного дослідження, виконаного на матеріалі турецької мови, з огляду на інтенсифікацію українсько-турецьких зв’язків у різних сферах суспільного життя полягає у нагальній необхідності підготовки спеціалістів з високим рівнем володіння турецькою мовою, у структурі якої фразеологізми, у тому числі і на позначення мовленнєвої діяльності, займаються провідне місце та можуть класифікуватися, як складні для сприйняття мовні одиниці. Крім того, вивчення фразеосемантичного поля “мовленнєва діяльність” дозволить пізнати мовну картину світу турецького народу у призмі фразеологічної системи.

Метою даної наукової розвідки є визначення теоретичних засад, у

© Мініахметова Е. Х.

рамках яких буде здійснюватися аналіз фразеосемантичного поля "мовленнєва діяльність" у сучасній турецькій мові.

Зокрема, передбачається виконання таких *завдань:*

- визначення поняття *фразеологія* в українському та російському мовознавстві;
- відображення поглядів турецьких мовознавців на термін *фразеологізм*;
- здійснення структурно-семантичної класифікації одиниць фразеосемантичного поля "мовленнєва діяльність" у сучасній турецькій мові;
- відображення напрямків дослідження етнолінгвістичних рис турецьких фразеологізмів зазначеного поля на основі фразеологічних варіантів та діалектних фразеологізмів.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній лінгвістичній тюркології здійснюється системний аналіз теоретичних підходів до вивчення фразеосемантичного поля "мовленнєва діяльність".

Об'єктом даного дослідження є фразеосемантичне поле "мовленнєва діяльність" у сучасній турецькій мові. *Матеріалом* дослідження послугували теоретичні розробки у галузі фразеології видатних українських, російських (в т.ч. казанських) та турецьких лінгвістів.

Методи дослідження: структурно-зіставний метод, який використовується для аналізу поглядів на теорію фразеологізму в вітчизняному та турецькому мовознавстві, метод структурно-семантичного моделювання, який застосовується для виокремлення різних за структурою та семантикою фразеологічних груп.

Сталі вирази турецької мови в українській тюркології залишаються малодослідженою сторінкою, зокрема, можна виділити лише наукові розвідки Г. І. Халимоненка [1;2] та І. Л. Покровської [3].

Небагато досліджень у сфері фразеології було здійснено і радянськими вченими. Проте у якості найбільш ґрунтовної праці, у якій закладені основи теорії тюркської фразеології, можна виділити монографію З. Г. Ураксіна "Фразеологія башкірської мови" [4].

У наші дні ґрунтовно підійшли до вивчення фразеологізмів турецької мови дослідники казанської тюркологічної школи. Зокрема, детально розглянуті такі фразеосемантичні поля: "родина"

(З. Х. Нуризянова) [5], “зовнішність людини” (Г. Х. Алеєва) [6], “почуття та емоції” (А. М. Гаріфулліна) [7]. Компонентному аналізу фразеологічних одиниць у зіставному аспекті з іншими мовами (російською, англійською) присвячені дослідження Н. Д. Піменової (компонент-орнітонім) [8], Д. М. Марданової (компонент-зоонім) [9], Г. М. Сафіни (компонент-космонім) [10]. На фразеологічних одиницях з соматичним компонентом у тюркських мовах зосереджене дослідження вченої з Москви М. Г. Букулової [11].

Фразеологізми останнім часом надзвичайно актуально розглядати у ідеографічному та етнонаціональному аспектах у світлі теорії специфіки концептуальних картин світу різних етносів. Фразеологія більшості розвинутих мов являє собою досить складну та багатогранну структуру, що і спричинило розподіл фразеологічних одиниць на фразеосемантичні поля та мікрополя з метою вивчення їх семантичних, структурних, стилістичних та етнокультурних рис. Одне з таких фразеосемантичних полів репрезентують фразеологізми зі значенням мовленнєвої діяльності, які сучасні лінгвісти інтерпретують по-різному: ідіоми семантичного поля “мовленнєва діяльність” (І. С. Паріна) [12], фразеологізми зі значенням процесу мовлення (М. Я. Кримська) [13], фразеосемантичне поле “мовленнєва діяльність” (М. Є. Дубова) [14], ідеографічна група “мовленнєвий акт” (Артина М. К.) [15].

Найбільш прийнятним з лінгвістичної точки зору нам видається термін фразеосемантичне поле “мовленнєва діяльність”. Під фразеосемантичним полем ми маємо на увазі групу фразеологічних одиниць, які поєднані певною тематичною рисою.

Перший підхід до вивчення фразеології, відповідно до якого до складу фразеології належать лише фразеологічні словосполучення, називається вузьким і його відстоюють такі вчені, як В. М. Білоноженко, Ю. О. Гвоздарьов, О. І. Молотков, С. І. Ожегов, В. М. Телія.

Другий підхід до дослідження фразеології, який передбачає вивчення прислів’їв, приказок, складених термінів, складених сполучників, описових порівнянь, літературних цитат, крилатих висловів як об’єктів фразеології, називається широким підходом до вивчення фразеології. Прихильниками даного підходу є Б.М. Ажнюк, В. Л. Архангельський, Л. Г. Скрипник, І. І. Чернишова, М. М. Шанський.

Газель мовознавства, яка вивчає фразеологізми, а англійській мові має назву *phraseologie*, в українській – *фразеологія*. У турецькому

© Мініахметова Е. Х.

мовознавстві власне термін *фразеологія* не виокремлюється. При цьому існує лексема *deyim* – фразеологізм (у османській мові вживалися терміни *ıstılah, mesel, sav, tabir*). У 1935 році Мовне Товариство Туреччини запропонувало використовувати замість поширеного на той момент терміну *tabir – deyim*. Проте інколи слово *tabir* на позначення терміну *фразеологізм* продовжує застосовуватися. Зокрема, словник Мустафи Ніхата Озьона, який побачив світ у 1943 році, мав назву "Türkçe Tabirler Sözlüğü" ("Словник фразеологізмів турецької мови") [16:14].

Крім лексеми *deyim* у турецькій мові використовується лінгвістичний термін *atasözü* (букв. слово батьків), який перекладається на українську мову терміном *прислів'я*. Турецькі вчені чітко ідентифікують фразеологізми (тур. deyim) та прислів'я (тур. atasözü). Зокрема, турецький фразеолог Омер Асим Аксой зазначає, що фразеологізми можуть мати, як структуру словосполучення, так і структуру речення [17:38-39]. Омер Асим Аксой до фразеологізмів у формі речення відносить фразеологічні звороти з інфінітивом, які трансформуються у речення у процесі мовлення (*göz yummak* (букв. заплющувати очі) – *göz yumdum* (букв. я заплющив очі) – "не звертати уваги" [17:40]) та речення *incir çekirdeğini doldurmaz* [17:39] (букв. не заповнить кісточку від інжиру) – "нічого не вартий"). Мехмет Хенгірмен фразеологізми з інфінітивом виділяє в окрему групу від фразеологізмів-речень, прирівнює їх згідно з класичною теорією до словосполучень та зазначає, що вони можуть перетворюватися у речення у процесі відмінювання [18:418]: *Başlangıçta çok kavga ettik ama tatlıya bağladık* – "Спочатку ми багато сварилися, але потім *домовилися"*. Серед прикладів власне речень Мехмет Хенгірмен наводить фразеологізми у формі розповідних, спонукальних, питальних та окличних речень (наприклад, *Al gülüm ver gülüm* (букв. візьми, трояндо моя, дай, трояндо моя) – "За послугу відплати послугою").

У якості висновку, порівнюючи семантичні та структурні особливості фразеологізмів та прислів'їв, М. Хенгірмен виділяє такі пункти:

- фразеологізми зазвичай мають форму словосполучень і лише незначна кількість фразеологізмів використовується у формі речення. Прислів'я мають виключно форму речення.

- фразеологізми не містять поради, вони лише емоційно забарвлюють мовлення. Прислів'я дають поради і виражають

судження [18:445].

З даного визначення стає зрозумілим, що Мехмет Хенгірмен, як і такі турецькі дослідники-лінгвісти, як Нуреттін Коч [19:463-472], Мухіттін Більгін [20:57-66], фразеологізмами називає ті одиниці, які не мають узагальнюючого та дидактичного змісту. При цьому зазначимо, що фразеологічні одиниці, які використовуються у формі речення слід ототожнювати з українськими приказками.

Зокрема, в українській фразеології прийнятою є така класифікація фразеологічних одиниць: словосполучення, які співвідносяться з окремим словом і функціонують в ролі члена речення та фрази, що мають організацію простих або складних речень [21:343]. Остання група представлена прислів'ями та приказками – різновидами народно-розмовної фразеології. І в той час, коли під прислів'ями однозначно маються речення з повчальним змістом, то приказки – це "жанр фольклорної прози, короткий сталий вислів констатуючого характеру, що має одночленну будову, нерідко становить частину прислів'я, але без висновку, і вживається в переносному значенні" [22].

У даному дослідженні ми розглядаємо фразеосемантичне поле "мовленнєва діяльність" у тлумаченні турецьких мовознавців, виокремлюючи ті фразеологізми, які марковані у турецьких фразеологічних словниках позначкою *deyim* (укр. фразеологізм). Зокрема, серед фразеологічних одиниць зазначеного фразеосемантичного поля можна виділити такі одиниці: 1) фразеологізми у формі словосполучення, які в свою чергу поділяються на:

а) фразеологічні одиниці з іменною частиною, представленою:

- у формі визначених та невизначених ізафетних конструкцій: *anasının gözü* [23:84] (букв. око його матусі) – "хитрун", "обманщик", *mahalle karısı* [23:592] (букв. дружина кварталу) – "груба та криклива жінка".

- у формі складних означальних конструкцій: *ağzı kara* [23:35] (букв. його рот чорний) – "зловтішний (про людину)".

б) фразеологічні одиниці з дієслівною частиною: *arı kovanı gibi işlemek* [23:96] (букв. густи, як вулик) – "шумно, як у вулику (про установу, у якій завжди багато клієнтів".

2) фразеологізми у формі таких типів речень:

- розповідних: *Çoğu gitti, azı kaldı.* [23:248] (букв. більшість пішла, меншість лишилась) – "ще трошки залишилось (про справу,

яка набридла)”;

- наказових: *Ağzı kurusun* [24:31] (букв. нехай у нього висохне рот) – “нехай у нього відсохне язик”;

- окличних: *Akıl bu ya!* [23:350] (букв. оце розум!) – “ось у чому суть справи!”;

- питальних: *Fasulye mi dedin?* [23:350] (букв. ти сказав «квасоля»?) – “що це за дурниця?”, “боби розводити”.

Досить часто компонентами фразеологічних одиниць на позначення мовленнєвої діяльності застосовуються редуплiковані (парні) слова (тур. ikilemeler): *abuk sabuk konuşmak* [24:20] (букв. говорити незв’язно (редуплікований вираз *abuk sabuk* – “беззмістовно, незв’язно”). Використання слів-повторів має також діалектну природу і визначає приналежність фразеологічної одиниці до тієї чи іншої географічної території. Зокрема, літературний варіант *bağır bağır konuşmak* – “кричати щосили” має такі діалектні варіанти: *bangır bangır konuşmak* (діалект району Фетхіє), *dankır dankır konuşmak* (діалект району Кютахья), *ağdık ağdık konuşmak* (діалект району Баликесіру), *ban ban konuşmak* (діалект району Болу) [25].

Таким чином, фразеологізми на позначення мовленнєвої діяльності виокремлюються відповідно до структурно-семантичних принципів, характерних для сучасного турецького мовознавства. Під терміном фразеологізм маємо на увазі фразеологічні одиниці у формі словосполучення та речення (порівн.: укр. приказки). Прислів’я, які позначають процес мовлення у турецькій мові та поради щодо його раціоналізації, залишаються поза межами даного дослідження. Фразеологія має тісний зв’язок з мовною картиною світу турецького народу, є відображенням уявлень турецького народу про дійсність у метафоричній формі. Фразеологічні одиниці передають і культурний досвід народу, і ставлення етносу до певних явищ, які ґрунтуються на культурних та національних традиціях. **Перспективи** подальших досліджень одиниць фразеосемантичного поля “мовленнєва діяльність” полягають у виокремленні мікрополів (темп мовлення, кількісні показники мовлення, манера мовлення, релевантність/нерелевантність, правдивість/неправдивість висловлювання) та детальному аналізі рівня синонімічних зв’язків між досліджуваними фразеологічними одиницями сучасної турецької мови.

© Мініахметова Е. Х.

ЛІТЕРАТУРА

1. Халимоненко Г. І. Приказки та прислів'я / Григорій Іванович Халимоненко // Історія турецької літератури. – К. : Редакція журналу "Дім, сад, город", 2009. – С. 464-466. 2. Халимоненко Г. І. Мудрість народна. Турецькі прислів'я та приказки/ Григорій Іванович Халимоненко [Збірник]. – К. : Вид-во художньої літератури "Дніпро", 1985. – 197 с. 3. Покровська І. Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом. Дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.13 / Покровська Ірина Леонідівна. – Київ, 2006. – 290 с. 4. Ураксин З. Г. Фразеология башкирского языка / Зиннур Газизович Ураксин. – М. : Наука, 1975. – 192 с. 5. Нуризянова З. Х. Сопоставительный анализ фразеологических единиц фразеотематического поля "семья" в английском и турецком языках: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Нуризянова Зульфия Ханифовна. – Казань, 1999. – 173 с. 6. Алеева Г. Х. Сопоставительный анализ фразеологических единиц, характеризующих внешность человека в английском и турецком языках. Автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Алеева Гульнара Халирахмановна. – Казань, 1999. – 22 с. 7. Гарифуллина А. М. Фразеологические единицы, выражающие эмоции и чувства человека, в турецком и английском языках. Автореф. дис ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Гарифуллина Альбина Маратовна. – Казань, 2005. – 265 с. 8. Пименова Н. Д. Сопоставительный анализ фразеологических единиц с компонентом-орнитонимом в английском и турецком языках. Дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20. / Пименова Надежда Дмитриевна. – Казань, 2002. – 189 с. 9. Марданова Д. М. Сопоставительный анализ фразеологических зоонимов в английском и турецком языках. Дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Марданова Дина Марсовна. – Казань, 1997. – 283 с. 10. Сафина Г. М. Фразеологизмы с компонентами-космонимами в русском, татарском, английском и турецком языках. Автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Сафина Гульнара Мидхатовна. – Казань, 1998. – 18 с. 11. Букулова М. Г. Соматическая фразеология тюркских языков: На материале турецкого языка. Дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Букулова Марина Георгиевна. – М. , 2006. – 335 с. 12. Парина И. С. Представление семантики фразеологизмов в идеографическом словаре (на материале немецких идиом семантического поля «речевая деятельность»). Автореф. дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Парина Ирина Сергеевна. – М. , 2009. – 26 с. 13. Крымская М. Я. Семантический и лингвокультурологический анализ фразеологизмов со значением процесса речи в русском и французском языках. Дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Крымская Мария Яковлевна. – Москва, 2005. – 334 с. 14. Дубова М. Е. Структурно-семантический анализ фразеосемантического поля "речевая деятельность" в русском языке: в сопоставлении с английским. Дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Дубова Марина Евгеньевна. – Кострома, 2001. – 196 с. 15. Артына М. К. Идеографическая группа "Речевой акт" как референт фразеологической номинации. Дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / Артына Мира Канооловна. – Санкт-Петербург, 2010. – 223 с. 16. Aslı Tarhan. Anton Pavloviç Çehov'un öykü dilinde anlam ve konu açısından deyimlerin gruplandırılması. Yüksek Lisans Tezi. – Ankara, 2008. – 104 s. 17. Atasözleri ve deyimler sözlüğü, 2 cilt. Hazırlayan: Aksoy Ömer Asım. – Istanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1988. – 1205 s. 18. Hengirmen M. Deyimler // Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. – Ankara: Engin Yayınevi, 1995. – S. 415-427. 19. Koç N. Dilbilgisi. – İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996. – 599 s. 20. Doğan Aksan. Anlambilim. Ankara, 2005. – 232 s. 21. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За заг.ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 439 с. 22. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика [Електронний ресурс]. – К.: Редакція часопису "Народознавство", 2001. – Режим доступу до видання: [http://ukrlife.org/main/evshan/folklorystyka3.htm].

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

23. Püsküllüoğlu A. Türkçe deyimler sözlüğü. – Ankara: Arkadaş yayınevi, 1998. – 848 s. 24. Большой турецко-русский словарь / Ред. Баскаков А.Н. и др. – М.: Русский язык, 1998. – 966 с. 24. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü [Elektronik ortamda] / – Kitaba giriş şekli: http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel

© *Мініахметова Е. Х.*

МОЛОКОВА О. Ф.
Київський національний лінгвістичний університет

МЕТОДИКА ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТОВОГО КОНЦЕПТУ *ПАМ'ЯТЬ* У ПСЕВДОАВТОБІОГРАФІЧНІЙ ПРОЗІ П. МОДІАНО

У статті здійснена спроба проаналізувати методику дослідження текстового концепту ПАМ'ЯТЬ у псевдоавтобіографічній П. Модіано. Представлено поетапний аналіз індивідуально-авторської картини світу крізь призму вивчення мовних і позамовних засобів актуалізації текстового концепту ПАМ'ЯТЬ.

Ключові слова: текстовий концепт, розгортання, ідентифікація, структурний складник.

В статье осуществлена попытка проанализировать методику исследования текстового концепта ПАМЯТЬ в псевдоавтобиографической прозе П. Модиано. Представлен поэтапный анализ индивидуально-авторской картины мира через призму изучения языковых и внеязыковых средств актуализации текстового концепта ПАМЯТЬ.

Ключевые слова: текстовый концепт, развёртывание, идентификация, структурная составляющая.

The article presents an attempt to analyze the methods of research of textual concept MEMORY in P. Modiano's autofiction. The phased analysis of author's personal culture picture through studying linguistic and extralinguistic ways of textual concept MEMORY's verbalization is produced.

Key words: textual concept, unfolding, identification, structural constituent.

Сучасний етап розвитку мовознавства демонструє інтерес лінгвістів до питання дослідження художнього тексту. Наукові праці, спрямовані на аналіз художнього тексту взагалі й постмодерністської літератури зокрема, надають пріоритет семантико-когнітивному розгляду текстової тканини й уможливлюють вихід до різноманітних аспектів індивідуально-авторської картини світу (Л. І. Бєлєхова, О. П. Воробйова, О. М. Кагановська, В. Г. Ніконова та ін.).

Багатоплановість підходів до аналізу художнього тексту другої половини XX століття пов'язана зі складним, багатогранним, неординарним характером художньої літератури цього періоду. Ці роки характеризуються динамічними змінами і трансформаціями, які стають причиною появи нової культурної парадигми, що отримала назву постмодернізму. Для сучасної французької прози цього періоду характерною є домінуюча наративна форма – вкладання власного "Я" в історію. Постмодерністська романна розповідь представлена

© Молокова О. Ф.

поліваріативними автобіографіями головних героїв, які виступають у ролі суб'єкта, що пізнає і суб'єкта реконструкції минулого.

Одним із яскравих представників французького постмодернізму є П. Модіано, творам якого характерна фрагментарність, ренаративізація, гіпертекстуальність – категорії, що створюють комплекс французького постмодерністського твору. Робота присвячується вивченню структури, семантики й прагматики розгортання текстового концепту (далі ТК) ПАМ'ЯТЬ у художній прозі П. Модіано.

Актуальність наукової проблеми визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвопоетики на вивчення семантики художнього тексту, а також на комплексне вивчення ТК ПАМ'ЯТЬ, інтегруючи лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний плани, які нададуть змогу проаналізувати динаміку розгортання ТК і продемонструвати його структурну розгалуженість. Актуальність роботи зумовлюється також складністю, багатоплановістю і суперечливістю постмодерністської парадигми, в межах якої працює П. Модіано. В цей період стираються чіткі межі між художніми течіями і синтезуються усі ізольовані тенденції. Творчість письменника починається у 1968 році і проявляється у жанрі псевдоавтобіографії ("autofiction"), яка є вдалим поєднанням реальних біографічних фактів із елементами вигадки.

Мету цієї статті вбачаємо в тому, щоб з'ясувати методику дослідження розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ – розкриття його структури, семантики, прагматики в романах П. Модіано. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних **завдань**: розробити теоретичний апарат дослідження, який поєднає основні положення семантики художнього тексту з доробками в галузі когнітивної лінгвістики, лінгвопоетики, когнітивної поетики; виявити значущі концептуальні компоненти художньої прози П. Модіано; виявити мовні і мовленнєві засоби розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ у творах П. Модіано.

Об'єктом дослідження виступає ТК ПАМ'ЯТЬ у псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано.

Предметом дослідження є структура, семантика і прагматика ТК ПАМ'ЯТЬ в аналізованих романах П. Модіано.

Новизна роботи полягає в тому, що дослідження творчого

© Молокова О. Ф.

надбання П. Модіано здійснюється вперше в галузі когнітивної поетики. Буде проводитися багатоаспектне дослідження ТК ПАМ'ЯТЬ, його ідентифікація, основні ракурси, мовні й мовленнєві показники. Робота передбачає вперше розглянути концептуальні компоненти псевдоавтобіографічної художньої прози П. Модіано.

Вагомі досягнення сучасної лінгвокогнітивної науки демонструють той факт, що дослідження індивідуально-авторської картини світу крізь призму певного концепту є доволі вдалими і перспективними, оскільки саме концепт надає нам можливість розглядати концептосферу особистості [1:3]. Він є ключем до свідомості, доступом до пізнання світу [2:41; 1:3] і дозволяє зберігати знання про світ.

У світлі сучасних вітчизняних когнітивних досліджень художнього тексту пріоритетну роль займає загальна семантико-когнітивна методика дослідження динаміки розгортання ТК художніх творів, розроблена О. П. Воробйовою [3–5] і О. М. Кагановською [6,7]. Остання інтегрує у свою площину велику кількість методів як суто лінгвокогнітивних, так і таких, що є результатом роботи великої кількості вчених, які працювали у рамках традиційної лінгвопоетики і лінгвістики. У дослідженні ТК ПАМ'ЯТЬ у сучасній псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано ця методика стає вихідною і зумовлює звернення до низки творів письменника, в межах яких унаочнюється аналітична процедура.

Керуючись алгоритмом семантико-когнітивного аналізу дослідження тексту, розробленим О. М. Кагановською [7:44–46], ми досліджуємо ТК ПАМ'ЯТЬ як "вершинний" текстовий мегаконцепт художньої прози письменника, якому підпорядковується мережа ТК за зниженим ступенем узагальненості з відповідними складниками ТК [там само]. З огляду на той факт, що ТК структуруються різними групами ознак, які експлікуються мовними й позамовними засобами дослідження ТК ПАМ'ЯТЬ у художній прозі П. Модіано має поетапний характер.

На першому етапі дослідження нами були визначені передтекстові пресупозиції (дискурсивна ситуація) письма П. Модіано – біографічні дані особистості автора і його творчості, існуюча ситуація на світовій культурній, літературній аренах у період його діяльності, які є важливими елементами формування як

© *Молокова О. Ф.*

особистості самого письменника, так і концептуального простору його текстів. Такий вибір ініціального етапу наукової розвідки пояснюється позицією Б. А. Успенського, відповідно до якої факти розвитку мови і літератури не можуть отримати вичерпного пояснення поза розглядом широкої історико-культурної перспективи [8:333].

Другий етап розвідки був спрямований на оглядове прочитання творів, аналіз лексико-семантичного наповнення текстів і пошук ключових лексичних одиниць, які повторюються і є зв'язаними парадигматично й синтагматично з ключовими словами, а також визначення їх семантичної спільності й групування у певні тематичні блоки. Нами було з'ясовано, що будь-який текст П. Модіано є глобальним контекстом розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ. У зв'язку з цим, була запропонована гіпотеза, відповідно до якої ТК ПАМ'ЯТЬ виступає комплексною всеохопною текстовою сутністю, що посідає вершинну позицію в прозі П. Модіано і підпорядковує всі інші ТК, віддзеркалені в індивідуально-авторській картині світу письменника.

Третій етап нашого дослідження був спрямований на дослідження якісних і кількісних характеристик прямих і непрямих репрезентацій ТК ПАМ'ЯТЬ, тобто його номінативного поля. Відомо, що чим повніше і різноаспектніше представлене номінативне поле концепту, тим точніше він структурується [9:67]. Побудова номінативного поля представляє собою опис сукупності мовних засобів, які номінують концепт і його окремі ознаки. У нашій розвідці ми визначаємо номінативне поле ТК ПАМ'ЯТЬ як впорядковану, неоднорідну і комплексну сукупність мовних засобів, які його вербалізують. У побудові номінативного поля ми йдемо шляхом розширеного опису його прямих і непрямих номінацій.

До номінативного поля ТК ПАМ'ЯТЬ у рамках нашого дослідження відносимо:

– прямі лексичні репрезентації (ПЛР) ТК ПАМ'ЯТЬ = ім'я концепту – іменник *mémoire* (n.f.) + дієслова *se souvenir* (v.pron.), *se rappeler* (v.pron.), а також словосполучення зі семою *mémoire*: *garder en mémoire, graver dans la mémoire, fouiller dans la mémoire, courir dans la mémoire, sauter à la mémoire, revenir en mémoire*;

– непрямі лексичні репрезентації (НЛР) ТК ПАМ'ЯТЬ = синонімічний ряд імені концепту та його дериватів + інші лексичні

© Молокова О. Ф.

одиниці, які містять у собі сему “пам’ять”. НЛР розділяємо на непрямі іменникові і дієслівні репрезентації.

Цей етап розвідки включає як дослідження текстового надбання П. Модіано, так і роботу з сучасними лексикографічними джерелами французької мови [16–18]. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволяє охарактеризувати номінативне поле номінативно-щільним і доводить точність представлення ТК ПАМ’ЯТЬ у вигляді своїх ПЛР, що підтверджує його ключову позицію.

На четвертому етапі нашої роботи ми звертаємося до метаобразної функції сильних позицій в ідентифікації ТК ПАМ’ЯТЬ. До таких позицій відносяться заголовок, епіграф, передмова, зав’язка, розв’язка, епілог – виразники певного смислу, що слугують для підтримання основного змісту тексту [7:107]. З огляду на те, що передмова й епілог не є властивими художній прозі П. Модіано, а зав’язка корелює з ТК ПАМ’ЯТЬ, ми звертаємося до таких сигналів концептуальної інформації художнього твору, як заголовок, епіграф і розв’язка. Виходячи із положення про те, що розуміння тексту починається із заголовку, який є першим сигналом концептуальної інформації, ми вважаємо за доцільне звернутися до ролі заголовка роману “La place de l’Etoile” (“Площа Зірки”) у дослідженні ідентифікації ТК ПАМ’ЯТЬ.

За формою цей заголовок визначаємо як назву-символ [10:134], оскільки символічною є не лише згадана площа, а й лексема *étoile* (n.f.). Згідно зі словниковим тлумаченням *place* n.f. – “place fermée de tous côtés, sans perspectives lointaines. Elle est généralement limitée par des bâtiments, dotée d’un traitement du sol minéral, équipée de mobilier urbain ou d’édicules (statue, fontaine, obélisque, etc.)” [16]. Відомо, що *la place de l’Etoile* – це стара назва однієї із площ Парижу (від 1970 року – площа Шарля де Голля) круглої форми, звідки розходяться раніше п’ять, а згодом дванадцять доріг. Із точки зору архітектури, це радше місце роздоріжжя, аніж площа [19]. У свою чергу, роздоріжжя, розпуття символізують невпевненість, труднощі вибору, а також образ людських страхів і надій у момент вибору. Водночас сама людина є перехрестям, де поєднуються і борються її різні боки [17:174].

Наступним елементом тлумачення заголовку виступає одне із символічних значень лексеми *étoile* n.f. – “le symbole de l’esprit et, en

© Молокова О. Ф.

particulier du conflit entre les forces spirituelles, ou de lumière, et des forces matérielles ou des ténèbres" [18:418]. Створений художній словесний образ площі як організовано-закритої території міського простору, що є водночас розпуттям доріг, символом внутрішнього конфлікту, імплікує ТК ЗАМКНЕНІСТЬ, ЦИКЛІЧНІСТЬ, ВАГАННЯ, ПРОБЛЕМА ВИБОРУ. З огляду на той факт, що головною ознакою середовища існування оповідача є його замкненість, нами виокремлено ТК ОБМЕЖЕННЯ ПРОСТОРУ. Життя у замкненому, обмеженому просторі наодинці зі своїми спогадами і переживаннями не є справжнім життям і призводить до ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ оповідача.

Отже, відповідно до концептуального аналізу заголовку "La place de l'Etoile" ідентифікується не лише текстовий мегаконцепт ПАМ'ЯТЬ, але і такі його ієрархічні складники: мезоконцепт ВНУТРІШНІЙ КОНФЛІКТ і макроконцепти ОБМЕЖЕННЯ ПРОСТОРУ, ЗАМКНЕНІСТЬ, ЦИКЛІЧНІСТЬ, ВАГАННЯ, ПРОБЛЕМА ВИБОРУ

Підтвердженням результатів аналізу виступають отримані висновки при дослідженні епіграфа до проаналізованого роману. Слід зазначити, що в його основу покладено висловлювання не відомих особистостей, а коротка історія із життя звичайних людей, що свідчить про узагальнюючий, загальновідомий характер: *Au mois de juin 1942, un officier allemand s'avance vers un jeune homme et lui dit : " Pardon, monsieur, où se trouve la place de l'Etoile " ? Le jeune homme désigne le côté gauche de sa poitrine. (Histoire juive).* Зауважимо, що за цим епіграфом закріплена концептуально-пояснююча інформація заголовку "La place de l'Etoile", яка підсилює смислову значущість назви роману й основного тексту.

Ідентифікацію ТК ПАМ'ЯТЬ розпочнемо з уточнення історичного періоду. Початок сорокових років минулого століття – період окупації Франції, тривожні, важкі часи історії країни. Це минуле, яке багато хто волів би забути, але воно надовго залишиться у пам'яті народу. Ці роки відлунням звучать у художньому просторі П. Модіано, оскільки цей період письменник називає своєю передісторією: "моя передісторія – це неспокійний, ганебний період окупації" [11]. Проте автора не цікавить історична окупація, він прагне змалювати "тьмяне світло" свого походження, передати дух того часу, в якому все "коливається, мерехтить і зникає" [там само]. Пам'ять П. Модіано не

© Молокова О. Ф.

стирає слідів минулого, а постійно фокусується на них. Аналіз цієї імпліцитної інформації дозволяє ідентифікувати в епіграфі мезоконцепт МИНУЛЕ .

Не менш цікавим і вагомим є словосполучення *la place de l'Etoile*. З одного боку, площа Зірки в межах текстового простору роману окреслюється топографічно як один із кварталів Парижу, один із центрів французького антисемізму 1942 року й імплікує макроконцепти ОБМЕЖЕНІСТЬ ПРОСТОРУ, ЗАМКНЕНІСТЬ. З іншого, в епіграфі йдеться про своєрідний простір тіла та душі людини – місце серця, місце на грудях, куди нацисти чіпляли жовту зірку євреям того історичного періоду для їх реєстрації. З огляду на це, ми виокремлюємо макроконцепти ПЕРЕСЛІДУВАННЯ, ПРИНИЖЕННЯ, ВІДЧАЙ. Схематично їх подамо у вигляді циклічної форми, оскільки ПРИНИЖЕННЯ, ВІДЧАЙ є результатом ПЕРЕСЛІДУВАННЯ, яке мало місце в ОБМЕЖЕНОМУ, ЗАМКНЕНОМУ ПРОСТОРІ на конкретному проміжку МИНУЛОГО (див. рис. 1):

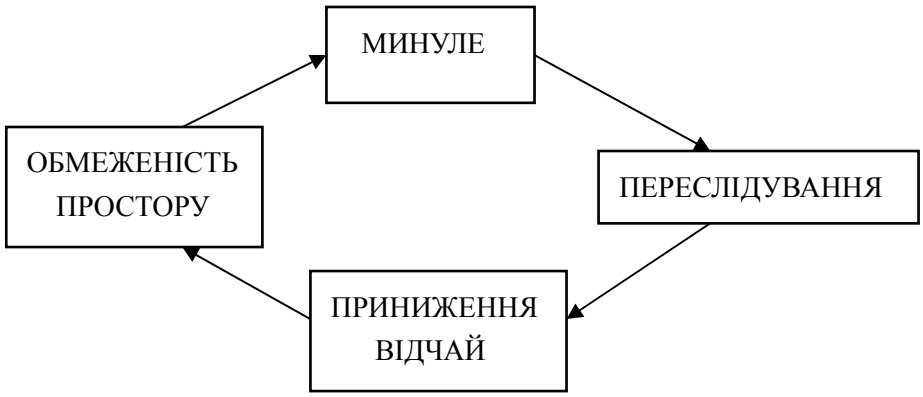

Рис. 1. **Концептуальне коло МИНУЛЕ (епіграф роману П. Модіано "La place de l'Etoile")**

Отже, шляхом поетапного аналізу епіграфа у його структурі нами виділено ТК ОБМЕЖЕНІСТЬ ПРОСТОРУ, ЗАМКНЕНІСТЬ, ПЕРЕСЛІДУВАННЯ, ПРИНИЖЕННЯ, ВІДЧАЙ, які у структурі текстового мегаконцепту ПАМ'ЯТЬ є макроконцептами, а у своїй сукупності відкривають концептуальний простір мезоконцепту МИНУЛЕ.

Ідентифікація ТК ПАМ'ЯТЬ у згаданих сильних позиціях підтверджується і фіксується у розв'язці твору, яка закриває художню систему. Слід зауважити, що розв'язка у псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано, зокрема у представленому романі має відкритий характер:

© Молокова О. Ф.

Le beau Potzleindorfer Park, là, tout près, la verdure et les allées ensoleillées…

Je me glisse furtivement derrière le psychanalyste et lui tapote le crâne.

– Je suis bien fatigué, lui dis-je, bien fatigué … [20:211].

У представленому фрагменті відкритість розв'язки маркується графічно – пунктуаційними знаками. Така відкрита кінцівка [10:130] активізує сприйняття, спонукає до обмірковування, ретроспективного аналізу і виступає концептуально значущим елементом у розкритті концептуального наповнення художньої простору. Вона є своєрідним підсилюванням ефекту замкненості, який є головною ознакою середовища існування оповідача і головних героїв. ПАМ'ЯТЬ породжує відчуття ЗАМКНЕНОГО ПРОСТОРУ, ВІДЧУЖЕННЯ, САМОТНОСТІ, СМУТКУ, МЕЛАНХОЛІЇ, які створюються за рахунок змістового наповнення художнього тексту і підсилюються компонентами емотивності – вплетеними у текстову тканину емотивно навантаженими словами, фразами [12:38]. Все це сприяє емотивному напруженню, а відтак, емоційному резонансу [5:72], спричиненому художнім текстом. Фінальна частина роману "La place de l'Etoile"– це місце послаблення емоційного напруження, "затухання" текстової енергетики порівняно з початком і основною частиною твору. Відкрита кінцівка в романах П. Модіано є, з одного боку, завершенням емотивно-пригнічених фабульних подій і, з другого боку, сподіванням на початок нового етапу життя, в якому оповідач звільниться від тягаря пам'яті й продовжуватиме жити, думаючи про майбутнє.

Таким чином, сильні позиції псевдоавтобіографічної прози П. Модіано є площиною розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ, який реалізується на рівні "вершинного" текстового мегаконцепту із підпорядкованими йому ТК. У кожній окремій позиції текстовий мегаконцепт ПАМ'ЯТЬ набуває статусу константної концептуальної сутності, що дозволяє дефініювати його текстовим концептом-константою (термін Г. М. Каратєєвої [13]).

На наступному етапі нашої розвідки, беручи до уваги здобутки лінгвокогнітивної концептології, у якій концепт розглядається саме як одиниця, яка моделюється лінгвістичними засобами [14:78] у рамках концептуального аналізу і результатів уже проведених етапів дослідження, нами була побудована когнітивна модель розгортання

© Молокова О. Ф.

текстового мегаконцепту ПАМ'ЯТЬ як ієрархічної структури, яка подає цілу мережу текстових мезо-, макро-, катаконцептів із відповідними складниками ТК.

Подальшим кроком нашої розвідки стало дослідження розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ крізь призму теорії "можливих світів". На цьому етапі ми звертаємося до комплексної когнітивної методики, яка була запропонована А. П. Бабушкіним і включає такі методи: когнітивний аналіз, контекстуальний аналіз, логіка здорового глузду [15:18–19]. У межах цієї методики "відбір мовних засобів, які здатні фіксувати існування можливих світів, здійснюється на основі фактів гіпотетичності, яку ті чи інші одиниці надають змісту висловленням, до яких вони інтегруються" [там само]. Дослідження взаємодії можливих світів у межах текстового простору П. Модіано і визначення їх контекстуального оточення здійснювалося за допомогою контекстуально-ситуативного й інтерпретаційного аналізів.

Цей вектор нашої роботи був спрямований на аналіз ретроспективного можливого світу, який представляє собою масштабний простір художньої прози П. Модіано і є вербалізованим текстовим елементом розгортання ТК ПАМ'ЯТЬ і його ієрархічних складників.

На всіх етапах дослідження застосовувалися елементи кількісного аналізу для підтвердження вірогідності отриманих результатів і стилістичного аналізу для інтерпретації стилістичних прийомів, що є притаманними індивідуально-авторській картині світу П. Модіано.

Таким чином, загальна схема дослідження ТК ПАМ'ЯТЬ у сучасній псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано дозволяє виявити статус цього концепту і шляхи його розгортання в індивідуально-авторській картині світу, встановити засадничі принципи аналізу ТК ПАМ'ЯТЬ у межах його моделювання, визначити і охарактеризувати особливості вербальної реалізації, фреймової моделі і виокремити значущі концептуальні компоненти індивідуально-авторської картини світу.

Перспективи дослідження. У плані подальших наукових студій перспективною видається увага до знакового характеру художнього тексту, яка полягає у розумінні художньої комунікації як складного знаку найвищого порядку з множинністю значень.

© Молокова О. Ф.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ніконова В. Г.* Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра [монографія] / Віра Григорівна Ніконова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с. 2. *Бабушкин А. П.* Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : ВГУ, 1996. – 103 с. 3. *Воробьева О. П.* Художественная семантика : когнитивный сценарий // С любовью к языку. Посвящается Е. С. Кубряковой : сб. науч. тр. / Ольга Петровна Воробьева. – М. ; Воронеж, 2002. – С. 379–384. 4. *Воробйова О. П.* Когнітивна поетика : здобутки і перспективи / Ольга Петрівна Воробйова // Вісник ХНУ ім. В. Н Каразіна. – Харків, 2004. – № 635. – С. 18–22. 5. *Воробйова О. П.* Ідея *резонансу* в лінгвістичних дослідженнях / Ольга Петрівна Воробйова // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана : зб. наук. статей / Відп. ред. О. О. Тараненко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 72–86. 6. *Кагановська О. М.* Проблема просторо-часової локалізації у семантиці "можливих світів" // Наука і сучасність : зб. наук. пр. / Олена Марківна Кагановська. – К. Вид. центр КНЛУ, 2000. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 195–205. 7. *Кагановська О. М.* Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид.центр КНЛУ, 2002. – 292 с. 8. *Успенский Б. А.* Избранные труды : в 2-х томах / Борис Андреевич Успенский. – Т. 2 : Язык и культура. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 780 с. 9. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с. 10. *Кухаренко В. А.* Інтерпретація тексту / Валерія Андріївна Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с. 11. *Obadia B.* Au temps, Dictionnaire Patrick Modiano [Електронний ресурс] / Bernard Obadia. – Назва з екрану. – Режим доступу : http://www.litt-and-co.org/au_temps/sommaire_autemps.htm. 12. *Гладьо С. В.* Эмотивность художественного текста : семантико-когнитивный аспект : дис. … кандидата филол. наук : 10.02.04 / Гладьо Светлана Викторовна. – К. , 2000. – 223 с. 13. *Каратєєва Г.М.* Текстовий концепт ПОДОРОЖ у французькій постмодерністській прозі (на матеріалі творів Ле Клезіо) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.05 / Каратєєва Ганна Михайлівна. – К. , 2008. – 298 с. 14. *Степанов Ю. С.* Концепты. Тонкая плёнка цивилизации / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с. 15. *Бабушкин А. П.* "Возможные миры в семантическом пространстве языка" / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. – 86 с.

ДОВІДНИКИ

16. *Dictionnaire* Alexandria [Електронний ресурс] – Назва з екрану. – Режим доступу : http://www.sensagent.com/dictionnaires/fr-fr**.** 17. *Dictionnaire* des synonymes de laboratoire Crispo [Електронний ресурс] – Назва з екрану. – Режим доступу : http://www.elsap1.unicaen.fr/dicosyn.html. 18. *Chevalier J., Gheerbrant A.* Dictionnaire des Symboles. – P. : Editions Robert Laffont / Jupiter, 2002. – 1060 p. 19. *Encyclopédie* libre Wilkipédia [Електронний ресурс] – Назва з екрану. – Режим доступу : http:// www.fr.wikipedia.org.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. *Modiano P.* La place de l'Etoile. – P. : Gallimard, 1968. – 210 p.

© Молокова О. Ф.

НАСТЕНКО С. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКОЇ МІМЕТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ “ЗОЛОТОГО ВІКУ”

Статтю присвячено особливостям іспанської поезії “Золотого віку”, яка є уособленням іспанських культурологічних реалій кінця XVI – першої половини XVII століття, в якій відбувається трансформація культурно-релігійного життя і перехід до міметичного осмислення шляхом стилістичного навантаження.
Ключові слова: мімезис, художній образ, образ автора, міметична поезія “Золотого віку”, едейтичність, дієгезис.

Статья посвящена особенностям испанской поэзии “Золотого века”, которая является воплощением культурологических реалий конца XVI – первой половины XVII века, в которой осуществляется трансформация культурно-религиозной жизни и переход к миметическому осмыслению путем стилистической нагрузки.
Ключевые слова: мимезис, художественный образ, образ автора, миметическая поэзия “Золотого века”, эдейтичность, диегезис.

The article focuses on the features of the Spanish poetry of the "Golden age", that is embodiment of culturological realities of end of XVI – first half of the XVII century, in that transformation of in a civilized manner-religious life and passing come true to the mimetic comprehension by the stylistic loading.
Key words: mimesis, image, character of author, mimetic poetry of the “Golden age”, idea, diegesis.

Поетичний текст як форма реалізації авторського задуму на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки набув поширення у сучасних лінгвістичних працях, серед яких вирізняються дослідження Бурбело В.Б., Рязанцевої Т.М., Смущинської І.В., Татаркевича В., Яковини О.П. та інших. Іспанська поезія “Золотого віку” становить особливий інтерес для лінгвопоетики як за особливостями свого розвитку на загальний літературно-мовний процес, так і за особливостями своєї власної поетики, що зумовило **актуальність** обраної теми.

Метою статті є визначення змісту іспанської міметичної поезії шляхом стилістичного та семантичного навантаження.

Об’єктом дослідження є іспанська поезія “Золотого віку”.

Предметом дослідження є лінгвостилістичний аспект художнього образу в іспанській поезії “Золотого віку”.

Матеріалом дослідження послугували тексти іспанської поезії “Золотого віку”, семантика яких визначається здатністю набувати

© Настенко С. В.

стилістичного навантаження в поетичному творі.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній розглядаються особливості іспанської міметичної поезії крізь призму культурологічної та стилістичної парадигм.

Поетичність Аристотель вбачає у цілісності твору, від якого не можна було б відняти жодної частини; поезія є єдиною й цільною живою істотою, що має свої внутрішні межі [1:21-28].

Аристотель, як і Платон, вводить у "Поетиці" надзвичайно важливий принцип, що виділяє так звані витончені мистецтва. Цей принцип **мімезис** – наслідування, відтворення. Витончені мистецтва представляють "творчість, послідовна істинному розуму"; творець ладен створювати свій твір, що відрізняється від інших за законом наслідуваного мистецтва, яким воно пізнає істину [1:14]. Отже, в основі іспанської поезії лежить мімезис, тобто вона є міметичною.

Період класичної європейської традиції характеризується новою філософською думкою, яка ознаменувала народження рефлексії, стану свідомості, повернутої до переосмислення поетичної творчості в пошуках нових парадигм свого розвитку [2:163]. Пластичний, чуттєвий принцип організації художнього мислення змінюється більш абстрактним, духовним, раціоналістичним. Художній образ стає художньою думкою відсторонено – логічною. Під **художнім образом** розуміємо специфічну форму й спосіб відображення життя різними видами мистецтва: пластичними й динамічними (зокрема поезія) [3]. У літературознавстві поняття "художній образ" вживається для позначення особливостей мовного втілення образів-персонажів, образів-мотивів, образів-тем, образу автора [2]. У контексті нашої роботи словесний поетичний образ є засобом особливої організації словесної тканини поетичного тексту, в якій втілені різні типи опредметнених знань про світ. Художній образ – це специфічна форма відображення дійсності крізь конкретно-чуттєву даність (явленість) предмета відображення [4].

Ми вважаємо ейдетичність (ідея) поетичного образу своєрідною аурою, що надихає малюнок, первісне або архетип не уявлення про предмет чи явище, яке існує у "когнітивному позасвідомому" автора [5:56] та зумовлене генетичною пам'яттю людства, "колективним позасвідомим" [6:537].

Отже, художній образ має когнітивне значення, що відіграє значну роль у пізнанні позамовної дійсності у відображенні існуючих

© *Настенко С. В.*

етнокультурних зв'язків. Він постає базовою категорією всього поетичного тексту і тісно пов'язаний з **образом автора** та темою твору. Його втіленням є поетичне (художнє, образне) слово, система образних засобів мови, форма специфічно організованого мовного твору. З цього приводу Ю.М. Лотман вважав, що поетичний текст є індивідуальним як з точки зору його творення, так і з точки зору його сприйняття, тобто він є глибоко антропоцентричним, незважаючи на те, що вся система відношень, що знаходиться всередині тексту, вся система його мовних засобів співвідноситься адекватно з позатекстовою реальністю, літературною нормою та історією [3:82]. Художній образ пробуджує емоційне переживання світу та створює експресію [7].

Цей період включає і поезію іспанської літератури XVII століття. Так XVI-XVII століття входять в історію іспанської літератури як *"siglo de oro"* – "золоте століття", де відбувається становлення словесного поетичного образу, що характеризується переходом від раціонально-логічної свідомості Античності та ірраціонального Середньовіччя до індивідуально-творчої. У цей період поети понад усе цінують картини буття людини. Характером особливої поетичної творчості епохи є прагнення до піднесеного – до суті руху життя. Поети прагнуть за допомогою фантазії сконструювати життя (божественну або людську комедію). Фантазія пов'язується тут з категорією не прекрасного, а піднесеного [8:46]. Відбувається становлення та розвиток контрастивного поетичного мислення, тобто перехід до дієгетичного способу відображення життя, яке характеризується поєднанням правди й вимислу, фізичного, реального, й логічно можливого світів [9:19]., Активність свідомості, сила фантазії зовсім не характерні для доби Античності. Аристотель хвалить поетів та трагіків за вірність імітації природи, за гармонію та єдність цілого, а не за фантазію [1:106].

Так м**імезис** vs **дієгезис** – способи художнього відображення життя в мистецтві. **Міметичне** зображення навколишньої дійсності, спрямоване на копіювання реального світу, натомість дієгетичний спосіб відображення буття в словесних поетичних образах уможливлюється через зміни у їхній семантиці та синтаксичній структурі, що спричинені якісними змінами у побудові тропів.

Шляхом мімезису, удавання, словесні художні образи, "прикрашене мовлення", відштовхуючись від емпіричної дійсності, продукують (звернемо увагу на те, що Аристотель вживає слово "продукують", а не

© *Настенко С. В.*

відображають) її не такою, як вона є насправді, а такою, якою вона повинна бути за принципами Краси, Гармонії та Міри. Поезія – це змальовування життя словом прикрашеним, а істинне значення мімезису – образне наслідування (*рос.* "*подражание*") [1].

Художні образи, представлені в текстах іспанської поезії "Золотого віку" є носіями концептуальної інформації. Концепти, що базуються на аналогіях, у поетичних текстах "Золотого віку" можуть бути передані за допомогою:

1. *Оксиморона*, що змальовує парадоксальність людського існування, що відображає систему доби "Золотого віку":

***No hay** vida **como** la muerte*
*Para el que **vive muriendo**.* [14:288]

2. Етикетні фрази набувають прагматичного значення, негативних емоцій (роздратування, глузування), що супроводжують вираження *іронії*. У наведеному прикладі звертання до Гонгори як до брата та порівняння його з Богом означає комплімент або ж вітання:

Tantos años, y tantos todo el día,
*Menos **hombre**, más **Dios**, **Góngora hermano**.* [14:384]

3. Засобами передачі емоційно-описових ознак стають *метафори* та *образні порівняння*:

*Tan presto tiene **amor**, como **maltrata**,*
Es la mujer**,al fin, como** sangría ***[14:298]***

¡Oh claro honor del líquido elemento,
dulce arroyuelo de corriente plata
cuya agua entre la yerba se dilata
*con regalado son, con **paso lento**!* [14:342]

*Estas, que fueron **pompa y alegría,***
***Despertando al albor de la mañana**,*
A la tarde serán lástima vana,
***Durmiendo en brazos de la noche fría**.* [14:400]

Емоційний потенціал поданих стилістичних засобів формується завдяки тому, що образами для порівняння та метафор є такі поняття як любов та смерть і виступають ключовими словами (лексемами), які є стрижневим елементом наскрізного образу, направленим на визначення властивостей лінгвістичних засобів поетів XVI – XVII ст.

© Настенко С. В.

4. Поетичні твори іспанських авторів XVII ст. на тему кохання представляють собою вершину європейської поезії того часу. Сенс віршів полягає в тому, що в людині поєднуються плотські й духовні бажання; відбувається тлумачення любові як найвищого людського почуття. Саме в коханні вбачається життя вічне й прекрасне, чому свідчить широке використання *епітетів* з позитивним відтінком на позначення художніх образів:

"enigma obscura"
"florida primavera" [14:408]

"dulce y clara fuente" [14:396]

"el sol ardiente"
"grande hermosura"
"la inmortal vida" [14:368]

В ономасіологічному плані логічне (мовне) означення та метафоричний епітет представляють як відмінні позначувані одного позначуваного. Слід підкреслити, що протиставлення логічного означення та метафоричного епітета є правомірним лише в лінгвістичному контексті.

Слід зазначити також, що безпосередній вплив на вивчення поетичних текстів відіграє риторика. "Золотий вік" як період у житті іспанського суспільства, його мислення, способу існування та світосприйняття знаходить своє втілення та вдосконалення найвиразніше у мистецтві. Варто згадати, що в архітектурі, скажімо, співіснували два суперечливих напрями: бароко та класицизм, у свою чергу, у малярстві перетинались три напрями: бароко, класицизм, натуралізм [10:16]. Проте в Іспанії, як і в більшості європейських країн, домінантною була саме доба бароко, тобто так званий "Золотий вік".

Саме в цей час відбувається становлення та розвиток багатьох наук. Разом з неспокоєм, який починає панувати в Іспанії, а саме: політико-економічне становище Іспанії зводиться до перетворення великої колоніальної імперії на другорядну європейську державу – руйнівне економічне становище як наслідок використання американського золота, загострення соціально-національних протиріч, контрреформація та релігійні війни й втрата колоній – все це стало запорукою для переоцінки поглядів на місце людини в світі. Отже, було необхідним прийняти нову

© Настенко С. В.

систему цінностей. На думку іспанського дослідника М. дель Пілар Паломо, іспанська література характеризувалася новою ідеєю – *omnia vanitas*, що включала новий культурний код, який передбачав песимістичні символи доби – *soledad y desengaño* (самотність та розчарування після нерозділеного кохання) [11:213].

У свою чергу, як і будь-яке мистецтво, "Золотий вік" мав свою концепцію, що базувалася на переконанні. На думку Блеза Паскаля, з'являються прибічники ідеї втечі від сучасності (теологи-містики), послідовники ригористичного життя (янсеністи та песимісти) [12:16]. Саме у XVII столітті, як засвідчив філософ В. Татаркевич, боротьба християнського оптимізму із християнським песимізмом набула найбільшої напруги [13:163].

Висновок. Іспанська поезія "Золотого віку" являє собою уособлення іспанських культурологічних реалій кінця XVI – першої половини XVII століття, в якій відбулась трансформація культурно-релігійного життя і перехід до міметичного осмислення шляхом стилістичного навантаження.

Перспективами подальшого вивчення слугуватиме дослідження семантики іспанської поезії даного періоду із залученням методичного апарату когнітивної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1.Аристотель. Об искусстве поэзии; [пер. с древнегреч. В.Г. Аппельрота]. – М.: Худож. лит., 1957. – 183 с. 2.*Тынянов Ю.Н.* Поэтика. История литературы. Кино / Юрий Николаевич Тынянов; [подг. изд. и комментарии Е.А. Тоддеса, А.П. Чудакова]. – М.; Наука, 1977. – 574 с. 3.*Лотман Ю.М.* Анализ поэтического текста. Структура стиха: [учебник] / Юрий Михайлович Лотман. – Л.: Просвещение, 1972. – 271 с. 4.*Menéndez Pidal R.* Estudios de lingüística / Ramón Menéndez Pidal. – Madrid: Gredos, S. A., 1970. – 297 p. 5.*Lakoff G., Johnson M.* Metaphors We Live by / George Lakoff, Mark Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1980. – 242 p. 6.*Юнг К.Г.* Психологические типы / Карл Гюстав Юнг; [пер. с нем. и общ. ред. В. Зеленского]. – СПб.: Ювента, М.: Прогресс – Универс, 1995. – 716 с. 7.*Смущинська І.В.* Суб'єктивна модальність французької прози: [монографія] / Ірина Вікторівна Смущинська. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 255 с. 8.*Лосев А.Ф.* Проблема художественного стиля: [учебник] / Алексей Федорович Лосев. – К.: Collegium, Киевская академия евробизнеса, 1994. – 285 с. 9.*Тураева З.Я.* Лингвистика текста (текст: структура и семантика): [учебник] / Зинаида Яковлевна Тураева. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с. 10.*Яковина О.П.* Метафізична українська поезія другої половини XVII ст. семантично-художня парадигма: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 "Теорія літератури" / Оксана Петрівна Яковина; Київськ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 195 с. 11.*Рязанцева Т.М.* Змалювати думку (Консептизм як напрям метафізичної поезії в літературі Європи доби Барокко): [посібник] / Тетяна Миколаївна Рязанцева. – К.: Українська книга, 1999. – 143 с. 12.*Sajkowski A.* Barok / Alojzy Sajkowski – Warszawa, 1987. – 420 s. 13.*Татаркевич В.* Історія філософії: у 2 т. / Владислав Татаркевич; [пер. з польськ. Я. Санацького, О. Гірного]. – Львів: Свічадо, 1999. – Т. 2. – 350 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14.*L.M. Anson* Antología de las mejores poesías de amor en lengua española / Luis María Anson. – [4-a ed.] – Barcelona: Debolsillo, 2007. – 640 p.

© Настенко С. В.

ПЕРЕВЕРЗЄВ Д. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНА МОДЕЛЬ УЗАЄМОДІЇ ПОЗАМОВНИХ І МОВНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Дослідження присвячене створенню моделі взаємодії позамовних і мовних чинників формування фонетики корейської мови.
Ключові слова: позамовні і мовні чинники, корейська фонетика, типологія, лінгвістична модель.

Исследование посвящено созданию модели взаимодействия внеязыковых и языковых факторов формирования фонетики корейского языка.
Ключевые слова: внеязыковые и языковые факторы, корейская фонетика, лингвистическая модель.

The major concern of the research is the model of interaction of extralinguistic and linguistic factors of the formation of phonetics in Korean.
Key words: extralinguistic and linguistic factors, Korean phonetics, linguistic model.

Актуальність дослідження чинників формування фонетичної специфіки корейської мови визначається належністю цієї групи проблем до ширшого кола питань, пов’язаних із корейським етногенезом і глотогенезом узагалі, а відтак і з проблематикою етноглотогенетичних процесів на території Східної Азії і Євразії в цілому.

Метою дослідження є визначення чинників формування фонетичної системи КМ на мовному й позамовному матеріалі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше на основі узагальнення позамовних і мовних відомостей із залученням свідчень інших сусідніх і типологічно близьких мов запропоновано комплексну модель формування фонетичної системи корейської мови.

Об’єкт дослідження – фонетичний рівень корейської мови.

Предмет дослідження – специфіка корейської фонетики в її розвитку порівняно з фонетичною специфікою інших (споріднених, контактних, типологічно близьких) мов.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики є можливість побудувати несуперечливу модель формування звукової будови

© Переверзєв Д. І.

корейської мови на основі врахування міждисциплінарних відомостей.

Основним компонентом корейської мови, що визначає її генеалогічну належність, виступає алтайський. Віднесення корейської мови до алтайської мовної родини означає, що корейська мова разом із тюркськими, монгольськими, тунгусо-маньчжурськими та японською походить від реконструйованої праалтайської мови (найповніша і найдетальніша на сьогодні реконструкція прамови та окремиї фонетичних процесів у перебігу її диференціації належить С. А. Старостіну).

Не виключена наявність на давньому Корейському півострові не одного, а декількох протокорейських діалектів, що могли бути відмінними між собою і перебувати на різних генеалогічних відстанях від інших алтайських мов. “Можливо, що на початку періоду Яйоі в корейсько-японському регіоні існувало дві основні мови. На Корейському півострові панувало декілька діалектів мови-предка сучасної корейської мови, а на Японських островах поширена була мова полінезійського типу, якою розмовляли носії культури дзьомон” [1:125-126].

Серед континентальних алтайських мов найближчими до корейської і генеалогічно, і територіально виступають тунгусо-маньчжурські мови, відтак алтайський компонент корейської мови традиційно розглядають як результат переселення тунгусо-маньчжурських племен на Корейський півострів.

Корейсько-японські паралелі як у лексиці, так і у фонетиці можуть мати одне з таких пояснень, що доповнюють одне одного:

1) спільна праалтайська спадщина;
2) паралельні для корейської і японської мов інновації;
3) спадщина гіпотетичної протокорейськояпонської мови, що могла спершу відділитися від інших алтайських, а вже потім розгалузитися на корейську мову і японську мовну групу (японська і рюкюська мови);
4) спільний субстрат або адстрат корейської і японської мов.

Факти когурьоської мови засвідчують її проміжну природу між корейською і японською, причому з більшою близькістю до японської.

© Переверзєв Д. І.

Зазначену ситуацію можна розглядати як свідчення

а) первісного діалектного континууму, де протокорейські діалекти плавно переходили в когурьоські, а ті в протояпонські (серед мов трьох корейських держав І тисячоліття н.е. – Сілла, Пекче і Когурьо – мова Сілла виступила предком середньокорейської і є найближчою серед трьох мов до сучасної корейської, але найвіддаленішою від японської, мова Пекче дещо ближча до японської, а мова Когурьо ще ближча);

б) міждіалектного змішування протокорейських і протояпонських говірок унаслідок інтенсивних морських контактів і переселень;

в) розгалуження гіпотетичної протокорейськояпонської мови не на дві гілки (корейську і японську), а на три (включаючи й когурьоську гілку).

На сьогоднішньому етапі лінгвістичних знань визначення генеалогічного статусу когурьоської мови, інтерпретація можливих шляхів її походження і вибір однієї з вищеперелічених гіпотез значною мірою залишаються в межах суб'єктивного вибору дослідника з допущенням можливості альтернативної аргументації й інтерпретації. Сказане стосується й визначення моделі генези японської мови, що може виступати результатом а) виокремлення з праалтайської мови і б) розвитку одного з протокорейських діалектів (пор. версії щодо виникнення слов'янських мов унаслідок виокремлення з ширшої групи індоєвропейських діалектів або внаслідок змін одного з балтійських діалектів).

Немає жодних підстав уважати Корейський півострів, як і Японський архіпелаг, незаселеними до появи там носіїв алтайських діалектів. Є всі підстави припускати, що відмінності корейської і японської мов від континентальних алтайських як у лексиці, так і у фонетиці визначаються передусім тими мовними змінами, які відбулися внаслідок узаємодії алтайських діалектів у Кореї та Японії з мовами попередніх мешканців цих територій.

Корейськка мова виявляє низку паралелей із мовами таких родин, як індоєвропейська, уральська, картвельська, дравідійська. Зазначені мовні родини разом із алтайською належать до

© Переверзєв Д. І.

ностратичної надродини. Деякі з відзначених паралелей можуть сягати праностратичного періоду (друге десятитисячоліття до н.е.) і зберегтися серед алтайських мов тільки в корейській.

Паралелі корейської мови з австроазійськими й австронезійськими мовами (дві останні родини об'єднують до аустричної надродини) можуть пояснюватися субстратними чинниками: носії зазначених південноазійських мов могли мешкати на Корейському півострові до появи там носіїв алтайських діалектів.

Отже, носії алтайських діалектів, котрі можуть бути умовно визначені як протокорейська мова, могли зустріти на корейському півострові таких мовних мовних попередників, як носії:

1) австроазійських мов (вірогідно, результат первісного розселення по північному узбережжю Індійського океану і далі по східному узбережжю Тихого океану);

2) чукотсько-камчатських мов (очевидно, унаслідок палеолітичного просування на південь під дією льодовика);

3) айнської (айну) мови (мабуть, результат мезолітично-неолітичного розселення нбосіїв культури Дзьомон);

4) австронезійських (малайсько-полінезійських) мов (слід гадати, унаслідок неолітичного розселення мореплавських популяцій по узбережжям і островам Тихого океану).

Питання про можливість давньої присутності в Кореї (як і в Японії) носіїв ескімосько-алеутських мов залишається відкритим.

Протокорейський алтайський діалект під вливом чукотсько-камчатських мов міг набути такої фонетичної риси, як наявність напружених або подвійних приголосних, а під впливом австронезійських (а саме, скоріше за все, їх полінезійської групи) – тенденції до відкритоскладовості, фонологічного нерозрізнення дзвінких і глухих приголосних *r* і *l*. Явища, що їх можна кваліфікувати як гіпотетичний австронезійський (полінезійський) вплив на корейську мову, наявні ще більшою мірою в японській мові, на котру слід припускати ще більший австронезійський вплив.

Коли гіпотетичний чукотсько-камчатський вплив на корейську мову є всі підстави однозначно кваліфікувати як вірогідний субстрат (носії чукотсько-камчатських мов невідомі як сусіди корейців, а

© Переверзєв Д. І.

розселення чукчів і споріднених із ними етносів явно передувало розселенню алтайців), то припущуваний полінезійський вплив можна розглядати водночас як субстратно-адстратний (можливий наслідок водночас і асиміляції носіїв австронезійських мов, і сусідського співіснування з ними як із південними сусідами, що населяли південь і Корейського півострова, і Японських островів).

Висновки. Спільними фонетичними рисами чукотської та корейської мов є відсутність протиставлення приголосних за диференційною ознакою дзвінкості-глухості, наявність подвоєних приголосних, неможливість збігу приголосних на початку й у кінці слова та наявність гармонії голосних. Відсутність протиставлення дзвінких і глухих приголосних і наявність подвоєних приголосних поєднують чукотсько-камчатські мови з КМ й протиставляються тунгусо-маньчжурським мовам. Свідчення фонетичної типології узгоджуються з лексичними паралелями корейської й чукотсько-камчатських мов. Є підстави інтерпретувати принаймні деякі лексичні одиниці й фонетико-типологічні риси, спільні для корейської й чукотсько-камчатських мов і відсутні в тунгусо-маньчжурських, як сліди чукотсько-камчатського субстрату в КМ. Археологія підтверджує тісні етнічні контакти між давнім населенням Кореї та Північно-Східної Азії.

Перспективи дослідження. Поряд із впливами на фонетичний рівень, варто дослідити питання про можливі лексичні і граматичні втілення давніх субстратно-адстратних впливів на корейську мову. Слід детально розглянути питання про абсолютну і відносну хронологію впливів китайської мови на корейську з доісторичних періодів до нашого часу на всіх мовних рівнях. Так само необхідно комплексно дослідити корейсько-японську міжмовну взаємодію на різних рівнях мови починаючи з дописемних протодіалектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойко Ю. О.* Корейсько-японські мовні зв'язки V–X ст. (історико-лінгвістичне дослідження): Дис. … канд. філол. наук: 10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 220 с.

© Переверзєв Д. І.

ПОПОВА Н. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються лексико-граматичні засоби й механізми відображення категорії каузативності в сучасній іспанській мові як способу вираження індивідуального прояву учасників комунікації завдяки використанню маркерів причинно-наслідкових зв'язків.
Ключові слова: каузація, причинно-наслідкові зв'язки, перлокутивний ефект, семантичне поле.

В статье исследуются лексико-грамматические средства и механизмы отображения категории каузативности в современном испанском языке как способа выражения индивидуального проявления участников коммуникации благодаря использованию маркеров причинно-следственных связей.
Ключевые слова: каузация, причинно-следственные связи, перлокутивный эффект, семантическое поле.

The article deals with lexical and grammatical means and methods of representation of the causing category in the modern Spanish language. They are investigated as means of individual manifestations of communication participants due to marks of cause-effect relationship.
Key words: causative means, cause-effect relationship, perlocutive effect, semantic field.

Сучасна антропологічно спрямована парадигма лінгвістичних досліджень особливу увагу приділяє ролі людської особистості в різних формах комунікації, що викликає необхідність поглибленого вивчення мовних засобів, за допомогою яких реалізується взаємодія комунікантів.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю розуміння й пошуку можливостей включення або виключення людського фактору в різних сферах спілкування, які реалізуються за допомогою семантичного значення як лексичних, так і граматичних мовних одиниць, зокрема шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків у різних типах дискурсу.

Мета дослідження полягає у вивченні засобів та відображенні механізмів функціонування категорії каузативності в сучасній іспанській мові як способу вираження індивідуального прояву учасників комунікації.

Об'єктом дослідження є каузація як прояв комунікативної стратегії учасників спілкування.

© Попова Н. М.

Предметом дослідження є засоби реалізації причинно-наслідкових відношень у сучасній іспанській мові.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні аналізу мовних маркерів причинно-наслідкових зв'язків у сучасній іспанській мові.

Причинно-наслідкові зв'язки традиційно розглядаються в мовознавстві як лінгвістична, граматична, понятійна, функціонально-семантична та універсальномовна категорія мисленнєвої та мовленнєвої природи.

Дослідження мовних засобів каузації проводилося в різних напрямках: історичному (А. В. Десницька, В. Н. Ярцева та ін.), порівняльно-типологічному (С. К. Бевова, П. К. Курбаназаров, В. В. Рябенко), лексико-семантичному (О. М. Журавльова, Р. С. Керкис); аналізувалися лексико-граматичні властивості каузаційних дієслів, характер синтаксичних зв'язків між членами каузативних конструкцій (Н. Д. Арутюнова, В. В. Богданов та ін.); здійснювалися спроби виокремлення функціонально-семантичної категорії каузативності й побудови функціонально-семантичного поля відповідної функціонально-семантичної категорії (В. Б. Касевич, Ю. А. Левицький, Н. І. Пушина).

Разом з тим, незважаючи на активну зацікавленість науковців, поняття "каузативність" залишається неоднозначним і містить у собі серію мовних явищ: починаючи з конструкцій з суб'єктом істотою, що впливає на істоту/предмет і викликає реакцію з боку останнього (у вузькому значенні "каузативності" [1:82], і до конструкцій, що виражають причинно-наслідкові відношення (у широкому трактуванні даної категорії [1:83]. Дослідженню цієї категорії відповідно до її репрезентації концептуального плану комунікативної ситуації присвячено роботи А. М. Аматова, А. Д. Бєлової, А. Вежбицької, Г. В. Колшанського та інших.

Як результат мовленнєво-мисленнєвої взаємодії, що пов'язана з осмисленням і репрезентацією концептуальної картини світу комунікантів, каузація має розглядатися в світлі когнітивно-дискурсної парадигми, яку можна віднести до складу антропоцентричної парадигми, що висуває на перший план людський фактор [2:30]. Когнітивна модель націлена на вивчення людського інтелекту, на визначення мови як головної ментальної складової всієї інфраструктури мозку, інструменту мисленнєво-

© Попова Н. М.

мовленнєвих процесів, засобу пізнання довкілля і позагенетичної передачі людського досвіду. На особливу увагу в межах когнітивної моделі заслуговує питання когнітивного простору, під яким розуміємо простір поведінки й розумової діяльності комунікантів [3:74].

Оскільки когнітивним простір безпосередньо пов'язує поведінку учасників комунікації з реакцією на маркери каузативності, які є одиницями лексичного та синтаксичного мовних рівнів [4:5], то виникає необхідність детального вивчення вербальних засобів створення причинно-наслідкових зв'язків у дискурсі.

Каузативність – це універсальна категорія, яка відображає об'єктивні зв'язки явищ дійсності, що сприймаються та класифікуються свідомістю як причинні [5:7]. Мовна категорія каузативності, що відображає зв'язки між об'єктами зовнішнього світу, які розуміються нашою свідомістю як причинні, має витоки в філософській категорії причинності, що пройшла в своєму розвитку кілька етапів: причина як "першопочаток" у давніх греків, теологічна причинність періоду еллінізму і Середньовіччя, діюча "силова" причинність у механіці та філософії нового часу, внутрішня, якісна причина в німецькій класичній філософії, трактування причинності в агностицизмі й позитивізмі, сучасній теорії ймовірності й теорії маніпулювання. У ході свого розвитку категорія причинності пов'язувалася з мисленнєвими категоріями буття, цілі, умови, часу та наслідку.

У сучасній когнітивно-дискурсній парадигмі лінгвістичних досліджень доцільним є поєднання категорії причинності з категорією наслідковості зважаючи на вивчення функціонування мовлення в комунікативній ситуації, учасниками якої є адресат та адресант, що пов'язані певним спільним концептуальним полем, яке й провокує вплив мовних маркерів каузативності на подальшу поведінку та мовленнєву реакцію адресата.

Мовна категорія каузативності в її широкому значенні може реалізуватися в дискурсі мовними та немовними маркерами причинно-наслідкових зв'язків. Взаємодія мовних та немовних маркерів каузації сприяє утворенню динамічного розгортання процесу каузації і підвищує ефективність перлокутивного ефекту каузації [4:5].

До мовних маркерів каузації належать одиниці лексичного та граматичного рівнів (лексеми, морфологічні та синтаксичні одиниці).

© Попова Н. М.

У іспанській мові причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися лексичними опозиціями каузатив / некаузатив, що виражаються протиставленням різнокорінних лексем: *matar / morir, infligir / padecer (inflige un castigo / padece un castigo), quemar/arder, persuadir/creer, tocar/sonar, poner/estar.*

Створенню перлокутивного ефекту сприяє семантика дієслів. Проте взявши до уваги більш широкі й більш загальні лексичні структури – "поля" та "класу", які Е. Косеріу визначає як "первинні", оскільки вони можуть бути випробувані в лексиці як такій, без відношення до їх можливої "граматикалізації" [6:229] – можна стверджувати, що лексичні опозиції каузатив / некаузатив є частиною одного семантичного поля, а отже, значення кожної з лексем тісно пов'язуються між собою в свідомості комунікантів, що часто впливає на їхнє розуміння дискурсу. Таким чином, лексичні опозиції складають частину парадигматичної структури й водночас знаходяться в безпосередній опозиції стосовно інших лексем, що утворюють пари [7:100]: *"¿Murió?": "No, lo mataron", "¿Irás?": "Sí, me llevan", "!No entra!": "!Mételo como sea!", "Sé que has aprendido mucho": "Todo lo que me han enseñado"*.

Реакція адресанта у вищенаведених прикладах доводить той факт, що лексичні опозиції є складовими одного семантичного поля, хоча й односторонньо. Тобто лексема *matar* завжди включає в себе значення *morir*, але не навпаки.

Окрім лексичних опозицій, які виражають причинно- наслідкові зв'язки, в іспанській мові вирізняють також комбінаторні розрізнення, які представляють собою лексичні одиниці зі значенням причинно-наслідкових зв'язків, але без протилежних лексичних сторін [8:123]. В іспанській мові нараховується значна кількість таких дієслівних лексем: *aumentar, bajar, cambiar, colgar, despertar, disminuir, dormir, empezar, pasar, pasear, resucitar, subir, terminar* тощо.

Зазначені дієслова представляють дві різні семантико-синтаксичні схеми, які вміщують одне каузативне, інше не каузативне значення: *Dormir al niño / dormir la siesta*. Ці дієслова легко змінюють категорію перехідності / неперехідності. Такий спосіб передачі причинно-наслідкових зв'язків називають також синтагматичним (контекстуально-синтаксичним) способом: *Los precios aumentarán* (vi) – *El productor aumentará* (vt) *los precios.*

© Попова Н. М.

Також причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися завдяки словотвору: утворення каузативної лексеми, що називає ту ж саму ситуацію, від лексеми, яка називає цю ситуацію, внаслідок додавання до неї афікса: *castigo / castigar, verbo / verbalizar, rico / enriquecer.*

Причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися лексико-синтаксичними конструкціями з фактитивними (*hacer, esforzar, obligar, mandar, ordenar*) і пермісивними (*permitir, dejar*) каузативними дієслова, що інтерпретуються через семи "змушувати" і "дозволяти" відповідно: *Don Hernández puede cultivar la tierra, así como arrendarla a terceros* [10]. Семантичне значення каузативних дієслів глибоко закріплене в когнітивних структурах людської свідомості, тому перлокутивний ефект мовленнєвого акту з каузативними дієсловами справляє прямий неприхований вплив на комунікантів.

Ще одним поширеним способом реалізації причинно-наслідкових зв'язків у дискурсі є синтаксичний / аналітичний спосіб [9:42]: конструкції з формальними операторами каузативності, що мають статус самостійних лексем, і будуються за допомогою інфінітива, де оператор каузації, представлений каузативними дієсловами, до яких, як правило, належать фактитивні та пермісивні дієслова. Об'єкт каузації є додатком у реченні, а структурно варіативний компонент конструкції, що виражає кінцевий стан об'єкта каузації, передається інфінітивом: *Me permitieron hacerlo. Él le hace estudiar el español.*

Проте чи не найпоширенішими засобами реалізації причинно-наслідкових зв'язків в іспаномовному дискурсі є зв'язні та абсолютні конструкції з герундієм та дієприслівником, що пояснюється здатністю цих конструкцій виражати відповідні значення, економлячи мовленнєві зусилля і, таким чином, робити формулювання лаконічними, а також граматизовані конструкції з облігаторним значенням (*tener que + inf., deber + inf., haber que + inf.,* тощо): *Señor García acepta la finca obligándose a conservarla con la diligencia de un buen padre de familia* [10]. *El representante ejercerá su actividad en el territorio de Madrid, quedándole absolutamente prohibido toda actividad fuera de este territorio* [10].

Безперечно незамінним засобом каузативності в офіційних угодах, договорах, законодавчих актах є модальне значення простого майбутнього часу: *El Mandante pondrá a disposición del Agente una manifestación en la que indique los precios mínimos a los cuales los*

productos tendrán que ser individualmente puestos en venta, y el Agente no podrá ponerlos en venta a precios inferiores a los especificados en la manifestación del Mandante [10].

Подекуди причинно-наслідкові зв'язки виражаються контекстуально: *Me dijo que podía salir* (~Me permitió salir). *Le mandaré el paquete* (~Daré instrucciones que le manden el paquete). Таке контекстуальне вираження каузації є більш властивим неофіційному, літературному та розмовному дискурсам.

Висновки та подальші перспективи дослідження. Таким чином, у рамках функціонально-семантичної категорії каузативності можна виділити головний категоріальний інваріант "причинності" – особливий стислий спосіб передачі складових причинно-наслідкового зв'язку в системі дієслова, – та семантичний варіант каузації дії, стану, буття, якості завдяки лексико-синтаксичними мовним одиницям, що підсилюють перлокутивний ефект мовленнєвого акту, використовуючи зв'язки семантичних полів. Подальші перспективи дослідження полягають у детальному вивченні актуалізації зв'язків між засобами створення причинно-наслідкових зв'язків та категоріями перехідності, модальності, темпоральності, імперативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баклагова Ю. В.* К вопросу о каузальности и каузативности в системе языка / Юлия Викторовна Баклагова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2. – С. 82–93. 2. *Маслова В. А.* Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с. 3. *Гудков Д Б.* Теория и практика межкультурной коммуникации / Дмитрий Борисович Гудков. – М. : Гнозис, 2003. – 288 с. 4. *Коннонова Д. В.* Вираження каузації в комунікативних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Дар'я Володимирівна Коннонова. – К., 2010. – 19 с. 5. *Терешина Ю. В.* Межкатегориальные связи каузативных конструкций : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Юлия Витальевна Терешина. – Ижевск, 2008. – 22 с. 6. *Coseriu E.* Gramática. Semántica. Universales / Eugenio Coseriu. – Madrid : Gredos, 1978. – 310 p. 7. *Ortiz Aranda A.* La expresión de la causatividad en español actual / Amalia Ortiz Aranda. – Zaragoza : Libros Pórtico, 1990. – 208 p. 8. *Глущук-Олея Г.* Лексичні способи вираження каузативності в іспанській мові (лексичні та комбінаторні розрізнення) / Ганна Глущук-Олея // Наукові записки. – Серія : "Філологічні науки". – 2008. – Вип. 89 (3). – С. 123–127. 9. *Gozalo Gómez P.* La expresión de la causa en castelleno / Pablo Gozalo Gómez. – Madrid : Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 2004. – 136 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Documentos administrativos* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.administratcion.com/contrtatorepresentacion-esp.html.

© Попова Н. М.

ПРИГОДІЙ С. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КРИТИЧНИЙ РОЗВІЙ АМЕРИКАНСЬКОЇ БІРСІАНИ 1920-х РОКІВ

У статті висвітлюється різновекторна критична бірсіана у США 1920-х років, що коригує усталені критичні оцінки.
Ключові слова: апологія, психобіографія, міфотворення, епістолярій.

В статье исследуется разновекторная бирсиана в США 1920-х годов с целью коррекции устоявшихся критических оценок.
Ключевые слова: апология, психобиография, мифотворчество, эпистолярий.

The article treats multifacet critical Bierciana in the U.S. of 1920-ies, correcting the established opinions.
Key words: apology, psychobiography, myth-making, epistolarium.

Вважається, що американська критика 1920-х років поціновувала А.Бірса як письменника-іконокласта(1,5). Запропонована стаття має на меті скоригувати таке судження, розкривши полемічний плюралізм бірсіани того часу. Передусім з'являються чотири розлогі біографії письменника – Волтера Ніла, Адольфа де Кастро (псевдонім Гюстава Адольфа Данзігера), С.Хартлі Граттана та Кері Маквілльямса. По суті вони закладають довгу й закрутисту тенденцію біографічної бірсіани, що часто-густо домінує над власне літературознавчо-аналітичною. Хоча сьогодні фахівці здебільшого покладаються на матеріал Маквілльямса, відсторонюючись кожен по-своєму від зайве суб'єктивістського підходу трьох інших біографів, в ті далекі часи рясне різнобарв'я бірсіани імпульсувало подальші біографічні студії. З іншого боку, аналітичні розвідки маніфестують глибшу фаховість, але й різкішу полярність оцінок.

Приміром, в один рік – 1924 – виходять три апології творчості Амброза Бірса. В.М.Клеменс, зокрема, вважає, що Бірс поєднував у собі шал Свіфта та витонченість Попа; за інтелектом же і літературним талантом він був рівний обом великим англійцям. Так, його бояться читати, бо від бірсових оповідань іде мороз по шкірі. Але хіба це недолік? Навпаки, твердить критик, потужній ефект

© Пригодій С. М.

творів письмовця промовляє лише за його унікальний художницький дар. І той факт, що Бірса «бояться» – є великим обвинувачувальним вироком сучасній генерації читачів, котрі не в змозі розпізнати великий талант. Клеменс певен, що через сто років Сан Франциско пишатиметься тим, що колись там мешкав Амброз Бірс – незборимий й непідкупний художник, який силою свого слова впродовж 20 років пом'якшував дикунство нуворишів, примушував безчестя й пиху не лише сором'язливо ретируватися, але й відчути, що обабіч них живе повнокровно справжня Людина. Бірса не можна було «приручити», «замовчати», «заперечити» – він був єдиний у своєму роді, голосом у пустелі. Не мав товпищ фанатів, зарозумілих теорій, пози й почестей – він був природним чоловіком, і вже тому його побоювалися. «Якось, – пригадує критик, – я сказав Бірсу: «Ви заходите до трояндового саду, але бачите лише гній довкола кущів роз. Авжеж, там повно гною, проте й багато прегарних речей для замилування – приміром, троянди». «Так, безперечно, – відповів А.Бірс. – Але троянди бачать усі!» Письмовець завжди тяжів до пізнання основ речей, якими б недосяжними і неприємними вони не були. Іншим разом Бірс запитав Клеменса: «Як Ви гадаєте – чи піде моя нова книга?» Той відповів: «Мене не подивує, якщо вона стане всесвітнім бестселером або впаде замертво як вбитий лосось. В усьому, що Ви пишете, немає того, що люди звуть симпатією. Прегарна дівчина так і не з'являється». «До біса гарну дівчину» – гримнув Бірс. «Ось в цьому й вся справа!» – мовив критик. Утім популярність мало цікавила Бірса – він геніально робив свою справу, і нинішній генерації, ізнов повторює Клеменс, мусить бути соромно, що вона не віддала належне за життя такій світлій та унікальній людині, як Амброз Бірс(3,676-677).

Х.Г.Сміт зосереджує свою увагу виключно на «Словнику Сатани», рясно цитуючи крилаті (сьогодні) вислови А.Бірса та захоплено коментуючи їх(4,678-680). В.Б.Харт вбачає у Бірсі філософа, гострослова та геніального майстра страшного оповідання. Бірсів стиль суціль індивідуальний, його відразу відрізняєш від письма інших художників слова. До того ж Бірс, на думку рецензента, дуже сучасний письмовець. Так, його найчастіше порівнюють з Е.По, що має певні підстави: прискіплива увага до

© Пригодій С. М.

слова, віртуозна техніка створення атмосфери страшного, курйозне поєднання логічного та алогічного, серйозно-іронічне потрактування окультного, що вигідно відрізняється від зазвичай банальних оповідок про надзвичайне… Бірсовий «Середній палець правої ноги», вважає критик, якнайкраще демонструє високу майстерність художника, котрий дивовижно синтезує реалістичну та романтичну поетики. У «Чикамозі» передача баталістики, а потім і шокуючого враження від жахіть війни через сприйняття глухонімої дитини – дерзновенна й перфектна знахідка художника, на яку, певен Харт, не зважився б ортодоксальний реаліст»(5,681). Кожне слово Бірса засвідчує його досконалу майстерність: «Заколочене вікно» довго утримує читача у стані завороженої експектації, та у фіналі – стислому й евокативному – вмить електризується шок несподіваного жаху. Жоден з відомих американських письменників не спроможний до такого словопису. Порівнюючи А. Бірса із Б.Гартом і Ч.Диккенсом, рецензент доходить висновку, що автор «Вершника у небі» не лише «доглибний філософ і знавець людського характеру, але й неперевершений маляр, який може кількома влучними мазками змалювати пейзаж і ландшафт»(5,681).

Такій масній, але й предметній, апології явно протистоїть розвідка Х.Л.Менкена «Амброз Бірс»(6), котра, як на мене, може слугувати прегарним прикладом, того, як створюється певний міф про письменника. Менкен знав Бірса особисто, проте використав своє знайомство із письменником для нагнітання чорнотного образу Бірса-циніка, мізантропа, нездари, зловтішника, а часом і людини з психічними відхиленнями. Втім, починає Менкен зі «штучного, аптечного присмаку» бірсіани: незважаючи на гімни Бірсу, що їх божевільно горлає куценька купка його фанатиків, зазначає критик, насправді Бірса ніхто з американських фахівців не сприймав серйозно, зарівно як його ніколи не читали інтелігентні люди та широка читацька аудиторія. Книжки письмовця давно вже не друкуються, а 12-томне зібрання творів Бірса десь кануло в лету. І це не дивно, бо, на переконання Менкена, письменник сам собі заподіяв зле, видавши свої твориння: стара людина піддалася чуттю ностальгії по молодості й некритично подала до друку зашкарублі, брудні матеріали, зовсім нечитабельні. Навряд чи хтось здолав

© Пригодій С. М.

бодай малу частку того видання – сумнівається критик, проте, схаменувшись, все-таки додає, що посеред «тієї мутної балаканини» є кілька перлин – «Словник Сатани» і декілька воєнних оповідок, які не поступаються творам Золя, Кіплінга, Тома. Далі ж Менкен поринає в суцільне чорнописання Бірса. Останній, виявляється, обожнював війну, бо знаходив у ній цинічне задоволення: всі вважали, що війна – це геройство, а Бірс навмисно нагнітав у воєнних оповідках дикість, кровопролиття, жах, смерть, зраду, тупість тощо. У нього, наголошує Менкен, не було й дещиці людяності, розумово він ставив людину десь посеред вівць і великого рогатого скота, а чоловіка-героя – зводив до рівня щура(2,62). У воєнних творах – навіть коли йшлося про героїчне – Бірс не змальовував солдатів як героїв, а писав їх як збитих з пантелику дурнів, які чинять вчинки без розуму, суціль підкоряються тортурам і звіриним інстинктам та гинуть зрештою як свині на бойні в Чикаго(2,62). Така зневіра в людину, зазначає Менкен, не притаманна жодному американському письменнику, навіть старому Марку Твену.

Другою особливістю Бірса, що випливала з його цинізму, була пристрасть до макабричного. Всі його оповідання засвідчують це: автор кохається в повішанні людей, вскритті трупів, анатомічних практиках. Смерть для нього не страшна, але низько комедійна – останній акт брудної та сміхотворної буфонади. Х.Л.Менкен пригадує, як одного разу поїхав був із Бірсом на похорони знайомого, і як Бірс невгамовно «веселив» публіку по дорозі до крематорію своїми чорними оповідками, від яких мороз ішов по шкірі: він розповідав про пожежу в крематорії, яка попалила як померлого, так і живих родичів; про те, як останки одного чолов'яги буквально вибухнули в крематорії; про дружин, що сиділи в крематорії біля вогню всю ніч, аби переконатися, що їхні померлі чоловіки згоріли, а не подалися манівцями… Одного разу, звіряється критик, Бірс розповів йому, що тримає у себе попіл власного сина (що загинув). Менкен парирував: «Напевне, та урна є найстрашнішою прикрасою». Але Бірс відрубав: «Яка, до біса, урна? Я тримаю попіл у коробці для сигар». Не дивно, що про Бірса ніхто ще не написав адекватну біографію, і, на думку Менкена,

© Пригодій С. М.

цього ніколи й не станеться. Донька письменника категорично забороняє публікувати листи батька та жене геть волонтерів-біографів; один з учнів, нещодавно померлий Дж.Стерлинг, писав про Бірса проникливо й шанобливо; інший – Х.Дж.Шефауер уславлював Бірса в Німеччині. Однак Стерлинг помер, а Шефауер зовсім не налаштований писати більше про Вчителя, відтак, уже немає кому це професійно зробити. Бірс полюбляв містифікацію, і в його житті повно містичного – аж до його раптового зникнення у Мексиці, про що немає жодних достовірних документів. Тож вся біографічна бірсіана зависає у повітрі.

Аби принизити Бірса-художника, Менкен однозначно стверджує, що той наслідував Е.По, і банальним є твердження про те, що нібито Бірс писав значно краще за По. Ні, наполягає критик, бірсова мова була менш щільною та витонченою; його характеротворення – міцнішим, але й простішим; він був менш літературним і більш спостережливим. На жаль, висновує Менкен, «бірсовим оповідкам судилася така сама доля, як і творам Е.По – їхній вплив на сучасну американську літературу, принаймні літературу найвищого ґатунку, дорівнює нулю. Коли їх хтось і імітує, то це найнижчого сорту писаки, що валом продукують трілери для найдешевших крамниць»(2,63).

Здається, більшого чорнописання видатних майстрів слова годі шукати; та чим більше біснується Х.Л.Менкен, тим менше довіряє йому читач, бо самоочевидною стає фальш, злісне прагнення обруднити письменника. Не витримує критики навіть той факт, що донька Бірса категорично забороняла друкувати батькові листи, адже саме в 1920 роки вони були видані, і про них цікаво й фахово написав Ван Вік Брукс (7).

У статті Брукса ввесь час відчуваєш відверту й скриту полеміку проти попередніх критичних зауваг. Розпочинає він з того, що вітає всіх любителів майстерного письма з публікацією бірсових листів, які засвідчують, власне як і оповідання, що мало хто в Америці демонстрував таке володіння словом, як Амброз Бірс. Репутація письмовця, підкреслює Брукс, мало залежить від кількості його читачів – вона «надійніша в руках кількох греків, аніж посеред товпища персів»(7,65). Водночас, Брукс іронізує над

© Пригодій С. М.

беннеттовою тезою про «андеграундову репутацію» Бірса, зазначаючи, що «смак, майстерність та пильність, з якими були відредаговані ці листи, переконують, що бірсова репутація приречена на довге й здорове життя». Втім, Брукс зазначає, що опубліковані листи були всі написані, коли Бірсу вже виповнилося 50 років. Тож по цьому епістолярію ми не можемо прослідкувати еволюцію письменника чи навіть виявити своєрідність його життя й духу в час найвищого творчого злету – адже після 1893 року він перестав писати оповідання (що не відповідає дійсності – С.П.). З іншого боку, всі опубліковані листи адресовані учням Бірса – молодим чоловікам і жінкам, які хотіли навчитися писати й вбачали у Бірсі певний художницький еталон, а письмовець щедро й критично ділився з ними секретами художнього письма. Одначе з листів зовсім не видно, з ким Бірс спілкувався помимо своїх учнів; авжеж, згадується похапцем Марк Твен та ще двоє-троє літераторів Каліфорнії, що не дає нам очікуваної картини повнокровного життя Бірса у Сан-Франциско. Щоправда, саме місто, де письменник прожив понад чверть століття, характеризується ним у найсаркастичніших тонах: «парадайз невігластва, анархії та тотального боягузтва..,що потребує ще одного землетрусу, пожежі – та понад усе – регулярного й найпотужнішого шрапнелевого удару.., бо це місто – найгірше з усіх Содом і Гомор нашого сучасного світу»(7,66). Брукс висновує, що для Бірса Сан-Франциско був тим самим, що для Попа – Лондон, а далі продовжує порівняння, віднаходячи у Бірса просвітницький темперамент і «манеру письма Попа: прозорість, точність, «правильність» тексту, увага до індивідууму тощо».

Критика дивує, як син фермера з Огайо, без формальної освіти, спромігся сягнути такої ясності й переконливості розуму. «Бірс був природженим аристократом, – вважає Брукс, – який розвивав рудиментарну філософію аристократизму, що за більш сприятливих умов могла б зробити його видатною фігурою в світі американської думки. Проте Америка його днів була надто недосконалою»(7,66). Далі Брукс, покладаючись на листи Бірса, окреслює певні моменти його філософії. Письменник плекав відверту антипатію до духу свого «позолоченого віку»; він

© Пригодій С. М.

ненавидів гуманітаріанізм(філантропію) настільки, наскільки любив гуманізм, або полюбив би його, якби йому випала інша доля. «Світ, – пророкував Бірс, – не бажає допомоги. Бідняки хочуть лише стати багатими, що неможливо, а не стати кращими. Власне кажучи, вони бажають розбагатіти, аби стати гіршими». Презирство письменника до соціалізму було безмежним; про літераторів, що поділяли погляди Л.Толстого, він зазначав, що вони не художники, а місіонери, котрі фанатично віддані справі і не вагаючись вхопляться за будь-яку зброю – вони схоплять розп'яття, аби побити собаку. Собаку поб'ють безсумнівно (від чого пес стане гіршим, аніж був до того), але що станеться з розп'яттям? Про Б.Шоу та Г.Ібсена він писав, що вони «дрібні чолов'яги, пестунчики віталень і божки одночасся»; кепкував над сентиментальністю та тріскотно-оптимістичним пафосом поезії В.Вітмана; не сприймав реформаторської романістики Ептона Синклера… Сам же обстоював таку теорію: «Письменник, – твердив А.Бірс, – мусить забути, що він є американцем, але завжди пам'ятати, що він людина. Він має зректися християнства, іудейства, буддизму, ісламу.., змішанування. До локальних стандартів добра й зла він має ставитися з виваженою байдужістю. У так званій доброчинності йому слід розрізняти лише грубі ноти всезагальної доцільності; у сталих моральних принципах – лише лаконічні первини, що не поставали ще перед судом совісті. Щастя має розкритися всезростаючому інтелекту письмовця як прикінцева ціль його життя, а мистецтво й кохання – як єдиний засіб сягнути щастя. Художник має вивільнити себе від усіх доктрин, теорій, етикетів, політик, спрощуючи своє життя й розум та сягаючи максимальної прозорості й найвищої цілісності»(7,68). Критик нагадує також, що Бірс закликав фахівців з літератури поціновувати будь-якого митця не за його пересічним набутком, а за найкращим художнім здобутком. У цьому сенсі А.Бірс, безперечно, є великим американським письмовцем, який «попри невдачі й поразки спромігся зберегти у своєму житті позицію Олімпійця»(7,69).

Тепер зупинюся коротко на біографічній бірсіані – оригінальній розвідці К.Маквілльямса «Амброз Бірс»(8). Автора бентежить різноманітні домисли довкола письменника, які

© Пригодій С. М.

продукують численні критики й літератори, 55 з яких Маквілльямс старано перераховує, додаючи, однак, що декотрі з них, наприклад, Данзігер (Адольф Де Кастро), скромно замовчує той факт, що Майстер зломав на його голові свою палицю, викидаючи його геть зі своєї оселі. Відтак, зазначає біограф, зовсім не дивно, що оцінки творчості А.Бірса такі суперечливі й нерідко малокваліфіковані. Так, найбільше уславлюють Бірса-новеліста, хоча, звіряється Маквілльямс, його оповідання доволі тривіальні; а от сатира – неперевершена й дивовижна, про що мало сказано фахівцями. Напевно, припускає біограф-критик, всі гадають, що геть усі твори письмовця увійшли до його 12-томного зібрання. Однак це не так, бо найбільше блискучих епіграм містять «Базіка» та «Оса», які редагував Бірс. Ще більша плутанина виникла довкола самого життя художника, яку автор береться бодай мінімально розплутати.

Передовсім, невірним є фактаж М.Фрінка, за яким Бірси – пращури письменника – були людьми пересічними й приземленими. Покладаючись на достовірні джерела, Маквілльямс доводить, що Бірси походили з англійського роду, мали за близького родича відомого анатома сера Ч.Белла, були глибоко віруючими пуританами – новоанглійцями до мізка кісток. Їхня новоанглійська закваска не змінилася від переїзду до Огайо й Індіани. Чимало членів сімейства з честю служили в армії у часи Громадянської війни в США, хоча й раніше Бірси відзначилися у суспільному житті. Зокрема, дядько майбутнього письменника Луцій Верус Бірс видав книгу есеїв, був президентом місцевого коледжу, але 1838 року він зібрав загін ополченців і долучився до так званого канадського бунту, вчинивши наліт та розгром англійських казарм у Віндзорі, допомагаючи в такий спосіб канадцям в їхній боротьбі за незалежність. Потому Луцій Бірс проявив себе у політичному житті штату, хоча відома також і його зацікавленість скульптурою, серйозні наміри поїхати вивчати її до Італії. Для юного племінника Луцій являв собою взірець інтелігентного й хороброго джентльмена. А от до батька і матері Амброз ставився прохолодно, навіть назвав їх одного разу «немитими дикунами», а також заявив, що від матері він успадкував лише одне – астму. За Маквілльямсом, молодого Бірса відштовхувала надмірна релігійність його сімейства, тому він і не

© Пригодій С. М.

повернувся додому після Громадянської війни.

Авжеж, пізніші дослідження значно поглиблять «бекграунд» письменника – відомості про його пращурів, освіту, стосунки з батьками тощо. Ми ж зупинимося на тому, як Маквілльямс подає воєнну епопею Бірса. Детально описується де і як служив 19-річний волонтер, за що отримував схвальні відгуки від командувачів, і де був тяжко поранений. Та головне висновок: Бірс «любив» війну, зчаста розмірковував про неї, героїзував воєнний подвиг, але й разюче писав про страхіття війни та її бурлескний аспект. З роками письмовець став скептично дивитися на «справу», за яку воював, генерал Р.Е.Лі був для нього найкращим полководцем в обох ворогуючих арміях, а коли біля Вашингтону знайшли тіло вбитого вояка-південця, Бірс повідомив Стерлинга: «Я поїду вибачитися перед ним». Письменник відмовився прийняти урядову пільгу(50000$) за участь у війні: «Коли я наймався убивцею урядом моєї країни, – відповів Бірс, – ця пільга не входила до мого контракту»(8,218). Свою ж доньку він суворо попередив не приймати від влади США жодного центу. Коли ж розпочалася агресія США проти Куби, Філіппін та Пуерто-Ріко (Іспано-американська війна), Бірс різко виступив проти неї, попри те, що його роботодавець В.Р.Херст всіляко героїзував її. Поряд із апологією Херста у тій самій газеті він написав: «Ми можемо підкорити ці народи без особливих зусиль, бо ми належимо до раси ненажер і п’яниць, котрим надане право верховодити над непитущими. Ми можемо лупцювати їх щодня й щотижня, але ми неспроможні зрозуміти їх; а хіба невідоме оте золоте правило, за яким незрозуміле завжди оголошується поганим?»

Втім, К.Маквілльямс найбільшої уваги приділяє «лондонському періоду» в житті А.Бірса. Біограф наголошує: «Бірс вирушив до Англії 1872 року грубим і незугарним західноамериканським гумористом, а повернувся у 1877 році блискучим гострословом, який писав із «родзинкою», майстерно, елегантно»(8,219). Аби переконатися в цьому, досить порівняти бірсові публікації до 1872 року (зібрані в книзі «Самородки і пісок») та твори письмовця, надруковані у «Базіці» після 1877 року. Саму ж подорож до Лондона біограф пов’язує з одруженням Бірса

© Пригодій С. М.

на Мері Елеанор Дей, донці вельми багатого володаря невадських копален, який і подарував молодятам на весілля 10 тисяч доларів для медового місяця в Англії. Щоправда Бірс до цього мав листування з Томом Худом, головним редакторм журналу «Фан», що й посприяло зрештою вояжу Бірсів за океан. Молодому журналістові здавалося, що в Лондоні він зустрів найвидатніших літераторів, хоча, як зазначає біограф, він долучився лише до «франтувато-гультяйського гурту Фліт Стріт», до якого входили небезталанні журналісти й письменники, у котрих американець багато чому навчився. В Лондоні Бірс видав три книги, одна з яких стала більш-менш популярною, тому, що сподобалася Гледстону. Сам же Бірс полюбляв згадувати кумедні ситуації у великому місті: одного разу влаштували бенкет на честь Марка Твена і Хуакіна Міллера. Останній з'явився вдягнений у високі ковбойські чоботи та шкіряну ковбойську куртку, з якої виглядали пістолі й ніж. Марк і Бірс вдали, що не помічають цей залихвацький маскарад, начебто в Америці так ходять щодня. Вони лишалися абсолютно незворушливими навіть тоді, коли Х.Міллер підхопив зі столу добрячу рибину за хвіст і проковтнув її за один раз…Бірси провели у Лондоні п'ять років, упродовж яких у них народилися двоє синів – Дей і Лей, і коли Мері завагітніла втретє, вона повернулася до Америки, куди ж невдовзі приїхав і її чоловік та почав видавати «Базіку», а потім «Осу» аж до 1896 року. Напевно найдискутивнішим лишається наступне твердження К.Маквілльямса: «Так уславлені воєнні оповідання були написані Бірсом просто задля того, щоби зайняти простір «Базіки», коли авторові не було охоти писати щось путнє або в якусь мить не було належного об'єкту для лупцювання»(8,219).

Водночас, Маквілльямс виступає проти тих численних опіній, за якими бірсова «гіркота», цинізм пояснюються через його травми. Першою травмою було розлучення письменника з Мері Дей, яке сталося, на думку біографа, через несумісність характерів – Мері була чарівною жінкою, котра, одначе, була типовою американкою, не позбавленою надмірних соціальних амбіцій. Бірс якось зізнався товаришу, що Дей була й залишиться для нього найдорожчою людиною, а Мері зберігала своє почуття до Амброза до кінця днів.

© Пригодій С. М.

Через «непорозуміння» вона подала до суду і в 1904 році отримала офіційне розлучення, а через кілька тижнів померла. Втім, наголошує біограф, якою б трагічною не була ця історія кохання, вона навряд чи вплинула на Бірса так сильно, щоби змінити його стилістику й настроєвість. Він продовжував писати у тому ж ключі, як і до розлучення. Другою травмою в житті письменника була загибель його старшого сина Дея на дуелі 1889 року. Це було справжнім шоком для Бірса, але, зазначає Маквілльямс, до того часу художник вже написав левову частку своїх творів, тож і ця трагедія не вибила мужнього Бірса з колії. Третя драма стосується молодшого сина письменника Лея – талановитого молодика, що писав есеї і спромігся на невеличку публікацію «Бджоли». Але він посварився із батьком через свій негідний шлюб, а далі залежність від алкоголю спричинила рецидив сухот – батьківський спадок, – від чого Лей помер 1901 року. І все-таки біограф схильний пояснювати похмурість та жовчність Бірса як наслідок його відрази до Америки «позолоченого віку», як психічну реакцію на незмогу людського існування в цьому світі.

Як бачимо, бірсіана 1920-х років поглиблює наше розуміння поетики творів Бірса, демонструє відверті спроби негативного міфотворення, але й оригінальне поціновування епістолярію Бірса та вдумливе й відкривавче біографічне дослідження спадщини письменника. Що запропонують наступні декади?

ЛІТЕРАТУРА

1.Cathy N. Davidson. Foreword // The Complete Short Stories of Ambrose Bierce. – Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1984 – P.1-6; 2. Critical Essays on Ambrose Bierce. Ed., by Cathy N. Davidson. – Boston, Massachusetts, G.K.Hall&Co., 1982; 3.William M. Clemens. The Art of Ambrose Bierce // The Biblio, 4 (July, 1924) – pp.676-677; 4. H.Greenbough Smith. Bierce's Devil Dictionary // The Biblio, 4 (July, 1924) – pp.678-680; 5.Walter Blackburn Harte. A Tribute to Ambrose Bierce // The Biblio, 4 (1924) – 680-681; 6. H.L.Mencken. Ambrose Bierce // H.L.Mencken. Prejudices. 6-th Ser. – N.Y.,Alfred A. Knopf, Inc., 1927; 7.Van Wyck Brooks. The Letters of Ambrose Bierce // Van Wyck Brooks. From Emerson and Others. – N.Y.,E.P.Dutton and Co., 1927; 8.Carey McWilliams. Ambrose Bierce // The American Mercury, 16 (February, 1929) – 215-222;

© Пригодій С. М.

РОМАНЧЕНКО В. І.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВАРІАНТНІСТЬ НІМЕЦЬКОЇ ТА ШВЕДСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ЄС

У статті розглянуто проблему синонімії (варіантності) в німецькій та шведській термінолексиці ЄС. Висвітлено чинники утворення термінів-синонімів, виокремлено найбільш поширені види синонімічних пар, проаналізовано особливості їх функціонування.
Ключові слова: термінологічна синонімія, варіантність, дублетність, термін ЄС, абревіатура, німецька та шведська мови.

В статье рассмотрена проблема синонимии (вариантности) в немецкой и шведской терминолексике ЕС. Освещены причины образования терминов-синонимов, выделены наиболее распространенные виды синонимических пар, проанализированы особенности их функционирования.
Ключевые слова: терминологическая синонимия, вариантность, дублетность, термин ЕС, аббревиатура, немецкий и шведский языки.

The article deals with the problem of synonymy (variation) in German and Swedish EU terminology. The reasons for synonyms creation in terminology were highlighted, the most common types of synonymous pairs were identified, and the features of their functioning were analyzed.
Key words: terminological synonymy, variation, EU-term, abbreviation, German and Swedish languages.

Про роль термінології в житті суспільства свідчить той факт, що у розвинених мовах кількість термінів у декілька разів перевищує кількість загальновживаних слів і продовжує стрімко зростати [1:9]. Звідси випливає, що неоднозначна, незрозуміла термінологія може легко викликати хаос в мові та призвести до непорозумінь не лише на національному, а й на міжнародному рівнях. Усвідомлення цього факту перетворило якісну розбудову термінології на один з пріоритетних напрямів роботи сучасних українських та зарубіжних науковців. Особливо це стосуєтья термінологій тих галузей, в яких спостерігається термінологічний вибух.

Водночас можемо із впевненістю сказати, що термін завжди перебував під посиленою увагою мовознавців. Про це свідчить, зокрема, встановлення особливих вимог (ознак), яким він має відповідати, у порівнянні з іншими мовними одиницями, незалежно від від галузі, до якої він належить.

Відсутність синонімів (або прагнення до їх відсутності) є однією з головних характеристик терміна, що відрізняє його від загальновживаної лексики. Цей факт є загальновизнаним та заперечення не викликає, проте

© Романченко В. І.

потребує обов'язкового уточнення.

Терміни не можуть мати стилістичних синонімів, на які багата загальна лексика [2:20], оскільки це суперечить їх експресивно нейтральній природі. Проте термінологіям може бути властива абсолютна (дублетна) синонімія. Саме такої думки дотримується більшість українських та зарубіжних вчених, зокрема, Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрін, Д. С. Лотте, О. І. Нечитайло, А. П. Коваль тощо.

Термінологічні синоніми мають іншу природу та функцію. На відміну від загальної лексики, терміни-синоніми співвідносяться з одним й тим самим поняттям, предметом та явищем дійсності [2:20; 3:53]. Вони, як правило, не характеризують різні ознаки об'єкта, а є тотожними за значенням варіантами, що ніби дублюють один одного, тому це явище нерідко називають також дублетністю та термінологічною варіантністю.

Звичайним синонімам належить важлива роль стилістичного урізноманітнення викладу думки. Термінологічні синоніми цю функцію втрачають і навпаки розглядаються як явище небажане. Хоча слід зауважити, що думки мовознавців стосовно останнього твердження не є однозначними. З одного боку, наявність синонімів трактується як загроза для однозначності терміна. З іншого боку, вважається, що синоніми в термінолексиці виникають як пошук більш раціонального позначення [4:50], а отже, є ознакою її постійного розвитку та тяжіння до досконалості [5:20].

Абсолютна синонімія зустрічається в термінологіях багатьох галузей. Термінологія Європейського Союзу не є виключенням. На різних етапах свого розвитку вона активно поповнювалась новими синонімічними парами. На існування синонімії в термінолексиці ЄС як одну з її особливостей у своїх працях вже звертали увагу К. М. Галкіна та Т. В. Чернуха. Характер виникнення та види таких синонімів досі вивчались мало, чим і зумовлюється **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей прояву синонімії в німецькій та шведській термінології ЄС.

Об'єктом дослідження є термінологія Європейського Союзу, а **предметом** дослідження – синонімічні термінологічні одиниці ЄС в німецькій та шведській мовах.

Матеріалом дослідження слугують джерела первинного та вторинного права ЄС, а також багатомовні словники термінів ЄС.

Аналіз шведських та німецьких термінологій ЄС з погляду семантики дав змогу визначити, що їм в однаковій мірі притаманне явище абсолютної

синонімії. Наявність декількох термінів на позначення одного поняття зумовлена сукупністю лінгвальних та екстралінгвальних чинників, серед яких найважливішими ми вважаємо наступні: 1) активізація євроінтеграційних процесів, що втілюється в безперервному розвитку термінології, яка їх обслуговує; 2) підтримка політики багатомовності та як наслідок посилення процесів мовної та культурної взаємодії; 3) вплив робочих мов на офіційні мови ЄС; 4) наявність особливих вимог в межах ЄС щодо перекладу правових текстів; 5) обмеженість у часі перекладачів та термінологів; 6) потреба в мовній економії; 7) розвиток процесів термінологічного планування в мовах ЄС тощо.

Під час дослідження термінології ЄС було виділено такі види термінологічної синонімії:

1) синоніми, що з'явились внаслідок паралельного вживання: **а)** запозичених термінів та власних відповідників:

– ***фр.*** *acquis communautaire* – ***нім.*** *Gemeinsamer Besitzstand* та ***фр.*** *acquis communautaire* – ***шв.*** *gemenskapens regelverk* (приклад ілюструє, що в німецькій та шведській мовах поряд з французьким запозиченням вживаються власні терміни);

– ***англ.*** *cross-compliance* – ***нім.*** *Auflagenbindung* (в німецькій мові зустрічаються як англійський, так і німецький варіанти, натомість в шведськомовних версіях документів ЄС ***англ.*** *cross-compliance,* як правило, лише наводиться в дужках після ***шв.*** *tvärvillkor);*

б) запозичених акронімів (інших видів скорочень) та власних повних форм термінів:

– ***нім.*** *EN* - ***шв.*** *europeisk standard* (акронім *EN*, утворений від ***нім.*** *Europäische Norm,* вживається в шведській мові поряд зі ***шв.*** *europeisk standard*);

2) паралельне використання однослівного терміна і словосполучення:

– ***нім.*** *Kandidatenland* – ***нім.*** *beitrittswilliges Land;*

– ***нім.*** *Unionsbürger* – ***нім.*** *Bürger der Europäischen Union* та ***шв.*** *unionsmedborgare* – ***шв.*** *medborgare i Europeiska unionen;*

– ***шв.*** *arealuttag* – ***шв.*** *uttag av åkermark;*

– ***шв.*** *anslutningspartnerskap* – ***шв.*** *partnerskap för anslutning;*

3) функціонування термінів повної форми та короткої, наприклад, скорочення засобами абревіації (акронімізації):

– ***нім.*** *Gemeinsame Agrarpolitik* – ***нім.*** *GAP* та ***шв.*** *gemensam jordbrukspolitik* – ***шв.*** *GJP;*

– ***нім.*** *Europäischer Wirtschaftsraum* – ***нім.*** *EWR* та ***шв.*** *Europeiska ekonomiska samarbetsområdet* – ***шв.*** *EES.*

Остання група представлена як власними – німецькими та шведськими скороченнями, так і запозиченнями з робочих мов.

Поява коротких форм термінів Європейського Союзу зумовлена дією закону мовної економії. Тенденція до запозичення іншомовних скорочень є результатом тяжіння до уніфікації та стандартизації термінології.

Окрім того, в термінології ЄС зустрічаються також синонімічні пари, що не належать до жодної з виділених груп, – автохтонні німецькі та шведські терміни-синоніми: ***нім***. *Euro-Währungsgebiet* – ***нім.*** *Euro-Währungsraum.*

Таке різноманіття синонімічних пар шведської та німецької термінолексики пояснюється унікальним характером термінології ЄС.

Як зазначає В. М. Лейчик, "синонімія (семантична варіантність) постійно виникає в сфері термінології у зв'язку з одночасним використанням національних, запозичених, в тому числі інтернаціональних термінів ..." [6:165]. Для термінології ЄС такий спосіб утворення синонімів є характерним через постійну взаємодію його офіційних мов. У безперервному потоці фіксації нових понять, ініціатив, явищ до німецької та шведської мов надходять запозичення, що пізніше дублюються національно-мовними варіантами.

Частина вчених стверджує, що наявність синонімів свідчить про нерозвиненість тієї чи іншої термінології, початковий етап її формування. Наші спостереження доводять, що терміни-синоніми ЄС в першу чергу є відлунням його багатомовності. Саме через багатомовний характер ЄС явища синонімії в термінології не можливо уникнути.

Термінологи постійно працюють над пошуком найбільш вдалих термінів у своїх мовах, тому нерідко народжується одночасно декілька термінологічних одиниць на позначення одного поняття.

Нові терміни, як і вже давно існуючі, потребують систематизації і впорядкування. Перші кроки у цьому напрямі в межах ЄС вже було зроблено. Так, наприклад, термін ***шв.*** *EU:s integrationsförmåga* – ***нім.*** *Integrationsfähigkeit der EU* був запропонований для вжитку Європейським Парламентом в 2006 році замість ***шв.*** *absorptionsförmåga* –

нім. *Aufnahmefähigkeit* – ***англ***. *absorption (absorptive) capacity*. Певний час ці терміни вживались паралельно в офіційних документах ЄС, проте зараз спостерігаємо тенденцію до витіснення більш раннього варіанта.

Серед заходів боротьби з небажаною синонімічною лексикою спостерігаємо зазначення "небажаний" та/або "застарілий" поряд з синонімами, наведеними в багатомовних словниках термінів Європейського Союзу, що обмежує поле застосування того чи іншого терміна.

Через притаманні термінологічній системі ЄС особливості термінотворення синонімія є важко викорінюваним явищем. Переважна більшість вчених, що займались дослідженням термінології Європейського Союзу, зокрема Ж.-Р. де Гроот, М. Фішер, С. Шарчевіч, М. Байчич, К. М. Галкіна, в цьому контексті наголошують на тому, що слід обов'язково брати до уваги фактор багатомовності правової системи Європейського Союзу.

Джерела виникнення термінів ЄС є багатонаціональними [7:14], чим і зумовлена їх специфіка.

Проведене дослідження доводить, що наявність синонімічних термінологічних одиниць є хоч і небажаним, проте неминучим наслідком розвитку терміносистеми ЄС на цьому етапі.

Підсумовуючи можемо зазначити, що існування синонімів в термінологічній системі Європейського Союзу є далеко неоднозначним явищем.

Саме в їх подальшій систематизації та аналізі тенденцій функціонування і полягає завдання наших майбутніх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти / [А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько]. – К. : Видав. дім "КМ Academia", 2000. – 218 с. *2. Косов А. В.* Некоторые различия системной организации терминологии по сравнению с организацией общей лексики / А. В. Косов // Термин и слово : [Межвуз. сборник научных трудов]. – Горький : ГГУ, 1980. – С. 13–22. *3. Головин Б.Н.* Лингвистические основы учения о терминах : [учеб. пособ. для филол. спец. вузов] / Борис Николаевич Головин, Рафаил Юрьевич Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с. *4. Суперанская А.В.* Общая терминология: Вопросы теории / [А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева]. – М. : Наука, 1989. – 246 с. *5. Рибак Н.* Існування дублетних термінів як показник безперервного процесу творення термінології / Н. Рибак, Т. Рибак, Н. Хомик // Тези 4-ї Міжнародної наукової конференції ["Проблеми української науково-технічної термінології"], (грудень 1996). – Львів: Львівська політехніка, 1996. – С. 20–21. *6. Лейчик В.М.* Культура термина [Электронный ресурс] / Владимир Моисеевич Лейчик // Речевое общение (Теоретические и прикладные аспекты речевого общения): Специализированный вестник КрасГУ. – Красноярск : КрасГУ, 2006. – Вып. 8–9 (16-17). – С. 163–167. – Режим доступа : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0113944.pdf. *7. Groot G.-R. de.* Das Übersetzen juristischer Terminologie / Gerard-Rene de Groot, Reiner Schulze // Recht und Übersetzen. – Baden-Baden : Nomos Verlag, 1999. – S. 11–46.

© Романченко В. І.

РУДКОВСЬКА А. Ю.
Київський національній університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИКО-МОРФОЛОГІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГОТИЧНОЇ НОВЕЛИ СУБ'ЄКТИВОВАНОГО ТИПУ

У статті досліджуються граматико-морфологічні особливості організації французьких готичних новел із суб'єктивованою формою оповіді. Дано визначення та проаналізовано специфіку функціонування у творах автодієгетичного та гомодієгетичного нараторів.
Ключові слова: граматико-морфологічна організація, автодієгетичний наратор, гомодієгетичний наратор, суб'єктивована форма оповіді, займенник, граматичний час.

В настоящей статье исследуются грамматико-морфологические особенности организации французских готических новелл, написанных в форме субъективированного повествования. Дано определение и проанализирована специфика функционирования в произведених автодиегетического и гомодиегетического нарраторов.
Ключевые слова: грамматико-морфологическая организация, автодиегетический нарратор, гомодиегетический нарратор, субъективированная форма повествования, местоимение, грамматическое время.

The following article focuses on revealing grammatical and morphological peculiarities og Gothic novels written in the form of subjective narration. The specifics of functioning of autodiegetic and homodiegetic narrators has been précised and elucidated.
Key words: grammatical and morphological organization, autodiegetic narrator, homodiegetic narrator, subjective form of narration, grammar tense.

Вибір проблематики даної наукової розвідки зумовлений підвищеним інтересом лінгвопоетики до особливостей образної системи художнього твору та її мовного вираження. Актуальність дослідження визначається загальним зростанням інтересу до феномену готики, про що свідчить поява великої кількості сучасних зарубіжних робіт [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Наукова новизна полягає у тому, що в ньому вперше проводиться детальний аналіз граматико-морфологічних особливостей французької готичної новели як окремого жанру. Метою роботи є з'ясувати граматико-морфологічні особливості французької готичної новели із суб'єктивованою формою оповіді. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань: 1) уточнити тип суб'єктивованої оповіді з огляду на те, хто є основним носієм мови в художньому тексті та оповідає про події та ситуації, які відбуваються в творі; 2) визначити специфіку організації готичної новели суб'єктивованого типу; 3) розкрити роль особових займенників та основних наративних часів в організації оповіді суб'єктивованого

© Рудковська А. Ю.

типу та у відображенні основних жанрових рис французької готичної новели. Об'єктом дослідження виступають французькі готичні новели 19 століття, написані у формі суб'єктивованої оповіді від першої особи однини. Предметом дослідження виступають граматико-морфологічні засоби представлення категорії антропоцентричності у її внутрішньо-комунікативному модусі "оповідач – персонаж.

За визначеннями багатьох дослідників основу лінгвостилістичної організації художнього тексту складає категорія антропоцентричності, яка в своєму внутрішньо-комунікативному модусі представляє собою тричленну ієрархічну структуру, між елементами якої ("я" автора, "я" оповідача і "я" персонажа) створюються суб'єктно-об'єктні відношення. У координатах інтенсивної архітектури готичного топосу автор розгортає одну з найважливіших форм простору, а саме своєрідний наративний простір вбудованих оповідей, суб'єктами мовлення у яких виступають особи, які мають різне відношення до центральної – готичної - події твору.

У структурі французької готичної новели стосовно тієї ролі, яку відіграє у представленому дієгезисі (лат. diegesis, фр. diégèse – вигаданий світ, в якому трапляються наратовані ситуації та події [8:278-279; 13:581], чітко виокремлюються наступні основні види нараторів: автодієгетичний наратор, гомодієгетичний наратор та гетеродієгетичний наратор. В рамках даної розвідки, ми обмежуємося лише тими творами, які написані у формі авто- та гомодієгетичного наративу.

Автодієгетичний наратор (морфологічний показник – використання займенника першої особи однини) є головним героєм у готичному наративі й розповідає про події, безпосереднім учасником яких він був. Прикладами новел з автодієгетичним оповідачем є "Omphale", "La cafetière" Т.Готьє; "Smarra" Ш.Нодьє; "Lui?", "Lettre d'un fou", "Le Horla", "La morte" Г. де Мопассана, в яких центральний персонаж розповідає про свій власний досвід. Оповідь побудована на основі персонажного мовлення й представляє описані події як достовірні, що мали місце в реальному житті головного персонажа. Використання займенника "je" створює атмосферу довірливості та інтимності, що особливо підкреслюється в тих творах, які представляють собою лист ("Lettre d'un fou", "Lui?" Г. де Мопассана) або щоденник ("Le Horla", версія 1887 року Г. де Мопассана).

© Рудковська А. Ю.

Специфікою творів з автодієгетичним наратором є також збагачення її формами й термінами психоаналізу, описами емоційного стану головного персонажа, міркуваннями, тощо, що підкреслюють суб'єктивність семантики готичної новели.

Гомодієгетичний наратор (займенник першої особи однини) у французькій готичній новелі функціонує як персонаж-оповідач у ситуаціях та подіях, про які він оповідає, або ж він оповідає про події, почуті від когось. Використання *оповідача-свідка, очевидця-протагоніста,* за термінологією С.Лансер [9], дає можливість представити історію не як вигадану, а як ту, що справді мала місце. За таким принципом побудовань, наприклад, новели Ш.Нодьє "Inès de Las Sierras", Ш.Рабу "Tobias Guarnerius".

В обох оповідних формах зображення розвивається з опорою на особистісний, суб'єктивний план або названого в тексті оповідача, котрий має певне відношення до художньої дії, або однієї з головних дійових осіб, яка виступає одночасно і персонажем, і оповідачем. Специфіка оповіді у готичних новелах пов'язана з порушенням однорідності оповідного "я", яке задає усю суб'єктну структуру тексту. В ідеалі, "я" в оповіді від першої особи є одночасно засобом номінації трьох суб'єктів: суб'єкта дії (головного персонажа), суб'єкта інформації (психологічного суб'єкту, що передає свою точку зору) і граматичного суб'єкта мовлення (співвіднесеного з мовленнєвим рівнем тексту) [10:5].

Проте, в деяких творах, написаних від першої особи, "я", що оповідає, багато разів розщеплюється, і в результаті нескінченної гри трьох її елементів суб'єктна структура отримує більшу рухомість. Джерелом такої динаміки у французькій готичній новелі виявляються розбіжність морфологічної номінації суб'єкта мовлення й інформації, з одного боку, та суб'єкта дії, з іншого, та присутність двох суб'єктів: суб'єкта мовлення й інформації та суб'єкта, що виступає одночасно у всіх трьох вищеназваних функціях, що дозволяє говорити про *два структурно-семантичні типи* оповіді від першої особи – *простий* (обумовлений одиничністю оповідача, який має різне відношення до наратованих подій) та *ускладнений*, чия організація пов'язана з присутністю двох оповідачів однієї семантики. В центрі простого структурно-семантичного типу маємо двох різних нараторів – гомодієгетичного та автодієгетичного. В ускладненому типі маємо подібне суміщення двох планів – гомо- та автодієгетичного

© Рудковська А. Ю.

нараторів, де план гомодієгетичного наратора переходить в імпліцитну площину і відбувається його десемантазиція. Така особливість наративу готичної новели незалежно від її типу суміщувати два способи подання інформації, суб'єктивований та об'єктивований, яскраво проявляється на граматико-морфологічному рівні художнього тексту, а саме у функціонуванні в них особових займенників першої і третьої особи та використанні граматичних дієслівних часів, які є одними із основних засобів створення специфічного суб'єктивовано-об'єктивованого характеру творів і, разом із цим вираженням основних жанрових рис готичної новели, таких як динамічність, розмовність та апелятивність

Функція особового займенника першої особи як абсолютної текстотвірної категорії у авто- чи гомодієгетичному наративі зазвичай підкреслюється характерним винесенням займенника першої особи в речення, яким розпочинається твір. Наприклад:

"*J'étais à vingt-cinq ans capitaine aux gardes du roi de Naples: nous vivions beaucoup entre camarades, et comme de jeunes gens, c'est-à-dire, des femmes, du jeu, tant que la bourese pouvait y suffire; et nous philosophions dans nos quartiers quand nous n'avions plus d'autres ressources"* [14:9].

Досліджуючи функціонування особового займенника, Т.І.Сільман [11] говорить про *абсолютне,* або незалежне, та *відносне,* або залежне, використання особового займенника першої особи, відзначаючи, що перше найбільш характерне для лірики, в той час як друге є більш притаманним епічному жанру, причому в епіці Т.І.Сільман в першу чергу розглядає займенник третьої особи однини.

Під абсолютним, або незалежним, використанням займенника, розуміється відсутність у тексті імені або іншого позначення особи, з якими би даний займенник корелював. Семантика займенника у такому разі характеризується узагальненістю і відсутністю співвіднесення його з конкретною особою. За рахунок цього досягається повне зближення оповідача з читачем, інтимність оповіді. Так, у новелі Г. де Мопассана "Lettre d'un fou" оповідач не отримує лінгвостилістичної конкретизації. У тексті відсутня будь-яка інформація особистого характеру, яка б давала уявлення про вік, соціальний статус, рід занять головного героя, з яким співвідноситься даний займенник. За рахунок цього досягається максимальне зближення оповідача з читачем, своєрідна *імпліцитна апелятивність*, підкреслена відповідними порівняннями з усіма, та

© Рудковська А. Ю.

інтимність оповіді, яка підкреслюється формою твору – листом, адресованим лікарю. Наприклад:

"Mon cher docteur, je me mets entre vos mains. Faites de moi ce qu'il vous plaira.[...] *Je vivais comme tout le monde, regardant la vie avec les yeux ouverts et aveugles de l'homme, sans m'étonner et sans comprendre. Je vivais comme vivent les bêtes, comme nous vivons tous, accomplissant toutes les fonctions de l'existence"* [15:75].

Зближення оповідача з читачем також досягається за допомогою ведення оповіді переважно у *презенсному плані* або введення окремих речень у формі теперішнього часу, якому в наративній функції властивий "суб'єктивний" характер у більшій мірі, ніж складному перфекту, який використовується для позначення вже завершеної дії. У творі "Lettre d'un fou" Г.де Мопассана, а також в інших творах з використанням дієслівних форм теперішнього часу ("La morte amoureuse", "Arria Marcella", "Le diable amoureux"), презенс виступає своєрідною ланкою між оповідачем і читачем, і відбувається накладання теперішнього часу як моменту мовлення оповідача, та теперішнього часу як реального моменту читання тексту, створюючи уявлення причетності читача до розмови, підкреслене на додачу формою звернення та використанням простого майбутнього часу:

"Vous me demandez, frère, si j'ai aimé; oui. C'est une histoire singulière et terrible, et, quoique j'aie soixante-six ans, j'ose à peine remuer la cendre de ce souvenir. Je ne veux rien vous refuser, mais je ne ferais pas à une âme moins éprouvée un pareil récit. Ce sont des événements si étranges, que je ne puis croire qu'il me soient arrivés" [16:81].

Використання форм теперішнього часу, більш розмовного, ніж простий майбутній час найближчого майбутнього, поряд із зверненнями до невизначеного в тексті адресата (одинична номінація адресата як "frère", "docteur" не відіграють визначної ролі, оскільки не отримують додаткових конотацій) надають оповіді більш живого діалогічного характеру. Основний розвиток подій зображується за допомогою перфектних та імперфектних форм, які перетворюють розмову у власне розповідь, не позбавляючи її усного характеру, та які передбачають безпосередню участь оповідача в подіях, про котрі йдеться. Таким чином, виявляється пряма залежність використання часових дієслівних форм і сюжету, а також взаємозв'язок між часовим планом та тим, яку роль у творі виконує оповідач. В оповіді від першої особи, в якій власне оповідач і є головним

героєм, він розповідає про себе, він ніби розмовляє із читачем та міркує разом з ним. Форма складного перфекту зберігає зв'язок з моментом мовлення, участь оповідача в подіях є очевидною. Текст отримує певний "суб'єктивний" характер, а отже, оповідь у формі складного перфекту має більш інтимний, живий характер. Наприклад:

"C'est une phrase de Montesquieu qui a éclaré brusquement ma pensée ... J'ai refléchi à cela pendant les mois, des mois et des mois, et, peu à peu, une étrange clarté est entrée en moi, et cette clarté y a fait la nuit... Alors j'ai compris l'épouvante. Il m'a semblé que je touchais sans cesse à la découverte d'un secret de l'univers" [15:75–79].

Чергування перфекту і презенсу ще сильніше зв'язує події, про які розповідається, та оповідача, водночас занурюючи читача глибше в міркування головного героя. Для опису ж ситуації або характеристик другого плану використовується імперфект у своєму звичайному системному значенні. Наприклад: *"Je me sentais seul. Mon logis parraissait vide comme il n'avait jamais été. Une solitude infinite et navrante m'entourait"* [15:57].

Форма імперфекту не встановлює часових меж дії, частина якої відноситься до минулого і є завершеною, а частина ніби проходить перед очима спостерігача і ще ніби відбувається. У такому значенні використання імперфекту передає стан, у якому перебуває головний герой, і картина цього стану змальовує ситуацію, на фоні якої можуть отримувати розвиток події, що утворюють вервечку оповіді.

Використання *форм претеріту* в новелах, написаних від першої особи, віддаляє оповідача від подій, підкреслює достатньо великий проміжок між часом, коли події відбувалися, і часом їх оповіді. Оповідач ніби віддаляється від подій також і у відношенні психологічного або емоційного їх сприйняття, тому в оповіді від першої особи зберігається "об'єктивний" характер та підкреслюється достовірність цих подій. Так, наприклад, відбувається у новелах Т.Готьє "La cafetière", "Le pied de momie". За рахунок використання граматичних форм претеріту відбувається часове та емоційне віддалення оповідача від зображення і, відповідно, віддалення оповідача від читача. Оповідач ніби стає на позицію зовнішнього спостерігача, описуючи події як факти за допомогою форми претеріту:

"Je <u>bus</u> bientôt à plaines gorgées dans la coupe noire du someil; pendant une heure ou deux tout <u>resta</u> opaque, l'oubli et le néant

© Рудковська А. Ю.

m'inondaient de leurs vagues sombres. Cependant mon obscurité intellectuelle s'éclaira, les songes commencèrent à m'effleurer de leur vol silencieux. Les yeux de mon âme s'ouvrirent, et je vis ma chambre telle qu'elle était effectivement" [16:142].

В окремих випадках, ніби "тримаючи руку на пульсі", оповідач користується формою теперішнього часу:

*"Tout à coup je vis remuer le pli d'un de mes rideau, et j'entendis un piétinement comme d'une persone qui sauterait à cloche-pied. Je **dois** avouer que j'eus chaud et froid alternativement; que je sentis un vent inconnu me souffler dans le dos, et que mes cheveux firent sauter, en se redressant, ma coifure de nuit à deux ou trois pas"* [16:143].

У певній кількості випадків використання тієї чи іншої часової форми для просування оповіді обумовлюється відношенням оповідача до готичної події: чи виступає він у сюжеті твору її головним учасником, чи лише спостерігачем. У першому випадку має місце чергування форм теперішнього часу, складного перфекту та претеріту. У другому випадку оповідач-свідок розповідає про інших і про те, що колись з ними сталося, як наприклад, у новелі Ш.Рабу "Le rideau cramoisi", звідси і переважне використання претерітних форм – зобразити події, як ті, що вже сталися, осмислити їх після певного проміжку часу, а звідси – і більша об'єктивність подання інформації. В деяких випадках у творах з ускладненою суб'єктивованою оповіддю відбувається чергування претеріту та інших часових дієслівних форм, що свідчить про зміну характеру тексту. У власне оповідь вклинюється пряма мова персонажа, з яким відбулася дивна пригода, що була покладена в основу сюжету твору; відповідно претеріт, що веде основну лінію "першої" оповіді гомодієгетичного наратора, змінюється на інші форми - презенс, складний перфект та/чи імперфект, що використовуються у автодієгетичному наративі:

"Et il releva la glace qu'il avait baissée, soit qu'il craignît que les sons de sa voix ne s'en allassent par là, et qu'on n'entendît, du dehors, ce qu'il allait raconter, quoiqu'il n'y eût personne autour de cette voiture [...] *et dont il allait me parler: "J'avais donc dix-sept ans, et je sortais de l'Ecole militaire, - reprit-il. Nommé sous-lieutenant dans un simple régiment d'infanterie de ligne, qui attendait, avec l'impatience qu'on avait dans ce temps-la, l'ordre de partir pour l'Allemagne"* [17:31-32];

"Alors le vieux marquis de La Tour-Samuel, âgé de quatre-vingt-deux

ans, se leva et vint s'ppuyer à la cheminée. Il dit de sa voix un peu tremblante: "Moi aussi, je sais une chose étrange, tellement étrange, qu'elle a été l'obsession de ma vie. [...] *Il m'est demeuré de ce jour-là une marque, une empreinte de peur, me comprenez-vous? Oui, j'ai subi l'horrible épouvante, pendant dix minutes, d'une telle façon que depuis cette heure une sorte de terreur constante m'est restée dans l'âme"* [15:45].

Слід відзначити характерну десемантизованість фігури гомодієгетичного наратора при такій формі оповіді: він певною мірою позбавляється власної сфери. В тексті це проявляється на морфологічному та композиційному рівнях. Займенник першої особи, що йому відповідає, не корелює з будь-яким власним ім'ям або іншим позначенням особи, котра веде оповідь. Семантика займенника у такому разі характеризується узагальненістю і відсутністю співвіднесеності з певною особою, тим самим отримуючи характер композиційно-стилістичного прийому, виступаючи лише як стрижневий мовний елемент особливим чином організованої оповіді. Так, новела Ж. де Нерваля "Le monster vert" розпочинається таким чином:

"Je vais vous parler d'un des plus anciens habitants de Paris; on l'appelait autrefois le diable Vauvert" [18:53].

Особовий займенник *"je"* оповідача з'являється у перших абзацах твору й архітектонічно виділений пропуском рядка. Впродовж твору він не отримує належної ідентифікації і навіть змінюється на безособовий займенник *"on"*, а потім на займенник третьої особи, що позначає інших дійових осіб твору. Займенник першої особи присутній лише в першій главі твору, де також дається своєрідна історична довідка про диявола Вівера. Використання поряд із займенником першої особи займенника *"vous"* та простого майбутнього часу є лінгвістичними виразниками звернення до уявної аудиторії, що є проявом апелятивності. Проте десемантизованість оповідача є очевидною. Займенник першої особи з'являється лише один раз, і подальше використання займенників третьої особи сприймається як формальний показник об'єктивованої оповіді. Отже, відбувається формальна підміна *"je"* суб'єктивованого оповідача на *"on"* об'єктивованого та суміщення двох форм оповідей, що і є свідченням об'єктивно-суб'єктивованого характеру твору.

У наступних двох прикладах, взятих із новел Г. де Мопассана "La peur" та "La chevelure", гомодієгетичний наратор лише представляє персонажів новели, а потім передає слово одному з персонажів, який і

© Рудковська А. Ю.

розповідає про готичну подію. Причому в архітектонічно відокремлених пропуском рядку абзацах морфологічним показником суб'єктивованого оповідача в першому прикладі виступає присвійний займенник *"me"*, а у другому особовий займенник *"nous"*, який, за словами М.Перре [12], є поєднанням *"je"* суб'єкта повідомлення та *"il"* інших присутніх. У "La chevelure" особовий займенник *"je"* оповідача з'являється в останніх заключних абзацах, утворюючи, таким чином, своєрідну кільцеву оповідну структуру (або композицію за "принципом матрьошки", у термінології Б.А.Успенського). Це скоріше зовнішня скріпа, що об'єднує дві оповіді, два сюжети в один твір. Наприклад:

"Devant nous, la Méditerranée n'avait pas un frisson sur toute sa surface, qu'une grande lune calme moirait [...] *Nous étions là, six ou huit, silencieux, admirant, l'oeil tourné vers l'Afrique lointaine où nous allions"* [15:35];

"La médecin me dit: "Il a de terrible acces de fureurs, c'est un des déments les plus singuliers que j'aie vus" [...] *Le manuscrit s'arrêtait là. Et soudain, comme je relevais sur le médecin des yeux effarés, un cris épouvantable, un hurlement de fureur inmpuissante et de désir exaspéré s'éleva dans l'asil* [...] *Je frémis en sentant sur mes mains son toucher caresant et léger. Et je restai le coeur battant de dégoût et d'envie, de dégoût comme au contact des objets traînés dans les crimes, d'envie comme devant la tentation d'une chose infâme et mystérieuse"* [15:65, 72].

Десемантизованість оповідача в деяких випадках спостерігається і в простій суб'єктивованій оповіді. Так, у новелі Т.Готьє "Onuphrius" займенник *"je"* вперше з'являється лише в 17-тому абзаці, повторюючись у творі лише два рази, подекуди замінюючись на займенник у функції прямого або непрямого додатка *"me"* або на присвійний прикметник *"mon"*. Наприклад:

"Onuphrius, comme je l'ai déjà dit, était peintre [...] Puis, je n'ose pas l'avouer qu'en tremblant, dans le siècle d'incrédibilité, cela pourrait faire passer mon pauvre ami pour un imbécile [...] Il fit une multitude de rêve incohérents, monstrueux, qui ne contribuèrent pas peu à déranger sa raison déjà ébranlée. En voici un qui l'avait frappé, et qu'il m'a raconter plusieurs fois depuis... " [16:30, 32, 39-40].

Оповідач у даному творі не отримує лінгвостилістичної конкретизації у тексті новели і декодується як узагальнений образ людини, що має якесь відношення до описаних у творі подій.

© Рудковська А. Ю.

Отже, суб'єктивована форма оповіді характеризується, з одного боку, наявністю та актуалізацією у ній механізмів об'єктивної подачі інформації (введення гомодієгетичного наратора, десемантизація займенника першої особи автодієгетичного наратора, використання претеріту як основної дієслівної часової форми у розповіді про центральну подію/події твору), а з іншого боку, підкресленою суб'єктивованістю (лігвостилістичній організації готичної новели, а саме, актуалізація усіх її компонентів в ускладненій суб'єктивованій оповіді відбувається у вставному автодієгетичному нарративі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Bozzetto R.* Territoire des fantastiques. Des romans gothiques aux récits d'horreur moderne / Roger Bozzetto. – Aix en Provence : Publications de l'Université de Provence, 1998. – 278 p. 2. *Du fantastique* à la science-fiction américaine / [pref. de Roger Asselineau]. – P. : Didier, 1973. – 132 p. 3. *Ehrsam V.* Ehrsam J. La littérature fantastique en France / Véronique Ehrsam, Jean Ehrsam. – P. : Hatier. 1985. – 79 p. 4. *Grépilloux-Lespinasse D.* Du fantastique à la "littérature de l'indicible" [Електронний ресурс] / Delphine Grépilloux-Lespinasse. Режим доступу : http://rernould.club.fr/zzinvit/zz.Delp4.html. 5. *Haggerty G.* Gothic Fiction/Gothic Form. / George Haggerty. – University Park: Pennsylvania State University Press, 1989. – 206 p. 6. *Lévy M.* Le roman "gothique" anglais / Maurice Lévy. – P. : Albin Michel, "Bibliothèque de l'Évolution de l'Humanité", 1995. – 775 p. 7. *Nappier E.* The failure of the Gothic / Elizabeth Nappier // Problems of disjunction in an Eighteenth-century literature form. – Oxford : Oxford University Press, 1987. – P. 46–47. 8. *Genette G.* Discours du récit: essai de méthode / Gérard Genette // Genette G. Figures III. – P. : Seuil, 1972. – P. 65–282. 9. *Lanser S.S.* The Narrative Act: Point of View in Prose Fiction. / Susan S. Lancer. – Princeton: Princeton University Press, 1981. –308 p. 10. *Пружанская Л. Г.* Специфика композиционно-смысловой структуры текста в романе от первого лица : автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.05 "Романские языки"/ Людмила Генриховна Пружанская ; Московск. гос. пед. ун-т им. В. И. Ленина. – М., 1990. – 15 с. 11. *Сильман Т.И.* Некоторые проблемы лингвистики художественного текста (на материале немецкой литературы) / Тамара Исааковна Сильман // Материалы науч. конф. ["Лингвистика текста"], (Москва, 1974). – М., 1974. – Ч. 2. – С. 50–52. 12. *Perret M.* L'énonciation en grammaire du texte / Michèle Perret. – P. : Larousse, 1992. – 128 p.

ДОВІДНИКИ

13. Souriau E. Vocabulaire d'esthétique. – P.: P.U.F, 1990. – 1440 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Cazotte J. Le diable amoureux. / Jaques Cazotte. – P. : Librio, 1999. – 95 p. 15. *Maupassant G. de.* Le Horla et autres contes fantastiques. / Guy de Maupassant. – P. : Hachette, 1994. – 225 p. 16. *Gautier Th.* Contes fantastiques. / Théophile Gautier. – P. : Hachette, 1992. – 255 p. 17. *Aurevilly J. B. de* Les diaboliques. [Електронний ресурс] / Jules Barbay d'Aurevilly. – Режим доступу : http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58067058/f43.image.r=aurevilly+les+diaboliques.langEN. 18. *Nerval G.* Le monstre vert // La dimantion fantastique. – P.: Librio, 1996. – P. 53-59.

© Рудковська А. Ю.

СЕРЕБРЯНСЬКА Т. М.
Київський національний лінгвістичний університет

РЕЧЕННЯ ДІЄСЛІВНОГО ТИПУ

У статті йдеться про безособове речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.
Ключові слова: безособові речення, безособове значення, дієслівні речення, дієслово-присудок, непрямий суб'єкт, семантичний, довільний/мимовільний стан.

В статье идёт речь о безличных предложениях глагольного типа с косвенным субъектом.
Ключевые слова: безличные предложения, безличное значение, глагольные предложения, глагол-сказуемое, косвенный субъект, семантический; произвольный/ непроизвольный залог.

The article deals with impersonal sentence of the verbal class with indirect subject.
Key words: impersonal sentence, sense meaning, verbal sentence, verbal predicate, indirect subject, semantic, accidental/no accidental voice.

Актуальність зумовлена постійним зростанням наукового інтересу до функціонування різних типів речень у мовленні. В іспаністиці, а також у сучасному традиційному мовознавстві ще майже зовсім не уточнені, а інколи і зовсім не враховуються деякі важливі моменти в розумінні системності тих чи інших явищ мовної будови. Актуальність дослідження зумовлена також загальною тенденцією лінгвістичних досліджень на всебічне розкриття комунікативної природи мови в цілому, перспективністю розробки питань актуального та прагматичного синтаксису простого речення в сучасній іспанській мові, що є важливим як для поглиблення розробки теорії простого речення, так і в подальшому вивченні проблем функціонального синтаксису, синтаксичної семантики, прагматики та лінгвістики тексту.

Мета роботи полягає у встановленні корінних розбіжностей граматичної форми безособових речень дієслівного типу з непрямим суб'єктом за способом вираження предикативності.

Предметом дослідження слугують речення дієслівного типу в художніх творах іспаномовної літератури, особливості структури, семантики та прагматики односкладного простого речення як формальної мовної одиниці, що займає певне місце в мовній системі.

Об'єктом обрано безособове речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.

Матеріал дослідження охоплює 2529 прикладів з 59 художніх творів іспаномовних авторів (14358 сторінок).

© Серебрянська Т. М.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що уперше на матеріалі іспанської мови системно досліджені безособові речення дієслівного типу з непрямим суб'єктом.

Односкладні безособові речення (*oraciones unipersonales*) - це основний і найбільш вивчений в іспанському синтаксисі тип односкладних речень. Односкладні особові речення ми виділяємо лише за наявністю в їх структурі одного дієслівного головного члена, але за своєю семантикою вони є ситуативними варіантами двоскладних речень.

Зовсім іншу картину являють собою безособові речення. Вони мають особливу семантико-граматичну структуру, в якій немає і бути не може підмета, відсутня також і особа як носій предикатної ознаки. Подібні речення передають процеси або стани, що мають місце незалежно від активного діяча. Дія або стан, про які йдеться у таких реченнях, здійснюються стихійно, незалежно від волі чи бажання людини. Безособовість в них виступає як значення мимовільної дії чи стану, незалежності його від волі суб'єкта, що сигналізується особливою формою дієслова-присудка [1:120].

Як підкреслювалось, безособові речення давно привертають увагу лінгвістів і вивчаються як у зарубіжному, так і у вітчизняному мовознавстві. Про їх природу та походження висловлено чимало міркувань. Особливо багато уваги безособовим реченням приділяли слов'янські вчені, такі як Ф. Міклошич, М. В. Ломоносов, О. Х. Востоков, Ф. І. Буслаєв, О. М. Пєшковський, О. О. Шахматов та багато інших. Одні з цих вчених пояснювали появу безособових речень зникненням суб'єкта, інші – особливістю первісного мислення; треті вважали, що в цих реченнях просто випускався суб'єкт при неясності чи невизначеності причини дії або коли діяч зрозумілий без слів [2:55].

У нашій роботі ми розглядаємо речення з непрямим суб'єктом. Головною ознакою цих безособових речень є наявність непрямого суб'єкта, вираженого формами непрямих відмінків іменника чи субстантивованого слова. Типовими значеннями для цих речень є вираження стану людини.

Одним з інваріантів тут є **речення дієслівного типу**, основне значення якого виражає стан з відтінком стихійності: *A mí no me da rabia* [1:40]. *Ya me está doliendo la barriga* [2:18]. *A papá le gustaría más quedarse en casa* [3:106]. Речень з іменниковими формами головного члена небагато, адже не всі іменники можуть передавати стан і виступати синонімами до предикатів з тим же значенням, оскільки дієслова семантично "покликані"

© Серебрянська Т. М.

передавати стан, а іменники – предметність. Але будь-яка дія чи стан можуть набувати ознак предмету тобто бути «опредмеченими». Тому мовець має вибір: коли і в яких ситуаціях можна вдатися до тих чи інших засобів вираження стану. До цього виду належать тільки дієслівні речення, головний член яких виражений особовим дієсловом у безособовому значенні. За своєю семантикою ці дієслова виявляють значення стихійності, довільності, настрою. Найчастіше вони утворюються за допомогою зворотного займенника *se*: *El empleado se irguió en la silla y protestó indignado: - Aquí no se obliga a nadie* [4:14]. *Sí, eso se dice fácilmente, pero en la práctica no hay tal facilidad* [5:58].

У більшості випадків у таких реченнях випущено непрямий суб'єкт із стилістичних міркувань, бо йдеться про стихійність, довільність процесів. Тут констатується лише стан як факт реальної дійсності: *Es que el dinero es el gran disolvente de todas las virtudes. Se empieza vendiendo chocolate o zapatillas, se sigue vendiendo acciones de sociedad y se acaba vendiendo todo ...* [5: 15]. На нашу думку, до речень з відтінком стихійності, довільності також належать речення, які стоять у зворотному залогу (*voz recíproca*). У цьому типі речень предикативи виражають почуття людини: *El joven y el animal se acarician suavemente...* [6:63]. *Se miraron* [6:68]. Але вони не є безособовими реченнями, оскільки в них може бути присутній суб'єкт, виражений формами прямого відмінка: *Mis relaciones con el diablo se parecen a las suyas* [3:143].

До речень з непрямим суб'єктом входить значна група дієслів із значенням "дійового" стану. Якщо особові речення виражають конкретну дію, то в безособових реченнях із значенням стану з відтінком стихійності передається довільність стану, що охоплює людину з якихось неусвідомлених причин, наприклад: *Es que no quiero verlos. Nada más. No se me antoja* [6:68]. *A usted le dan miedo cinco años de cartuja* [3:139].

У конструкціях типу "*se le (se me)* + дієслово в особовій формі" посилюється значення стану і створюється враження стихійності, неусвідомленості його: *No se le ocurrió hacer nada ni tomar una determinación* [5:133]. *Don Baldomero mantenía los puños cerrados, en el aire. Se le habían petrificado el rostro, se le había fijado en un gesto de dolor* [3:120].

Другий інваріант речень з непрямим суб'єктом – типове значення "стан, зосереджений у пасивному суб'єкті": *Hoy la vida se concibe de otra forma* [7:10]. *A veces se necesita una vida larga para aprender a querer* [8:45]. В іспанській мові до цієї групи речень можна також віднести речення з

модальними предикативами, які часто вживаються з інфінітивом, що є частиною предиката безособового речення. Найчастіше такі речення виражають необхідність, можливість або неможливість дії. Найбільше речень із значенням необхідності, бажаності зустрічається з конструкцією *haber que + infinitivo*, а також безособові форми *es (era)posible + infinitivo* і *se puede + infinitivo*, наприклад: *Hay que tener una especie de pared aisladora ante la brutalidad de los demás* [5:57]. *No era posible hacerse los desconocidos y no tuvieron más remedio que reunirse con ellos* [5:39]. *Pero ¿se puede pasar de la compasión al amor? Yo no lo sé* [9:86]. Додавання заперечної частки *no* і префікса *im-* вносить в речення значення негативної характеристики стану: *Era imposible avanzar* [6:58].

Модальним предикатом безособового речення із значенням стихійності може виступати особове дієслово *faltarle: ...me falta todavía la parte más dolorosa de mi tragedia, la vergüenza pública* [3:121], а також словосполучення *hacer falta*, яке може вживатися в теперішньому, минулому і майбутньому часі: *Torció el rostro y enseñó a Rula los pechos, como para demostrar que el sostén no hacía falta* [3:107]. *No hace falta más, bonita. ¡Déjala ya!* [3:90].

Властивості із значенням стихійності, необхідності притаманні також реченням, до складу яких входять дієслова *necesitar, maravillar, tener* в особовій формі + іменник: *Necesitaba paciencia* [3:226]. До цього типу також відносимо речення, головним членом яких виступають дієслова *haber, resultar, soler*, що мають типове значення буття, існування: *Hay un puesto, de agua, de fruta, en cada esquina de Guanajuato* [6:57]. *Había balaceras y saqueos a todas horas. Era como el fin del mundo* [6:28]. *Resultaba difícil entenderlo* [3:227].

Цікавими на нашу думку є речення з головним дієсловом *parecer* в третій особі. Їм теж властиві значення безособовості: вони передають стан людини, але не той, що відчуває сама особа, а той, що сприймається оточуючими її людьми: *Había jugado mal don Lino, desastrosamente: parecía temeroso de algo. Se distraía* [3:40]. *El rostro de Inés se había contraido. Parecía mirar hacia dentro* [3:150].

До речень з типовим значенням стану людини відносимо такі, головний член яких вимагає непрямого суб'єкта: *A Pepita no le engaña nada; el esnobismo, las afectaciones de originalidad y de elegancia no la cogen* [5:41]. *A Brunita le era difícil estudiar* [8:23].

Інколи в контекстах суб'єкт стану може виражатися іменником у

давальному відмінку: *Bajaron las escaleras. A Larrañaga le latía el corazón* [5:144]. В реченнях цього типу особові дієслова вживаються в безособовому значенні і мають переносне значення, яке сприяє вираженню стану людини: *No le cabe en la cabeza la sospecha de la maldad de la gente* [5:89].

В окрему групу можна виділити так звані **оцінні** предикативи. Вони утворюються за допомогою дієслова *ser* в третій особі однини і прикметника або прислівника: *Era de noche, y las calles de Nueva York rutilaban* [3:22]. *Era temprano. Tardarían en acudir los confesores, tenía por delante algún tiempo para examinar su conciencia* [3:215]. *Era tarde para subir al paso del Penedo* [3:18]. *No puedo faltar un solo día. Sería terrible* [3:115].

Як видно з прикладів, другий вид безособових речень з непрямим суб'єктом реалізується в синтаксичній системі декількома структурно-семантичними групами речень. Найбільш поширеною є група речень з безособовою формою *haber que + infinitivo.* Речення типу *Es posible..., es probable..., es natural... etc.* можуть вживатися з інфінітивом і в підметових підрядних реченнях, де *es posible* виконує функцію присудка: *Es posible verlo; Es posible que a estas horas estés aburrida de tener un marido poco brillante* [5:54]. *Me lo has contado porque necesitas que yo lo sepa, que yo te juzgue al saberlo. – Es natural. Mediaba un desafío* [3:71]. Предикативи цього типу речень можуть мати модально-етичну оцінку або модально-емоційну характеристику дії: *¡No hay que ser tonto!* [10:21]. *Hay que ejercer los derechos fundamentales* [3:203]. *Con algo hay que calentarse* [3:173]. Семантичний зміст наведених речень розкриває значення предикативу.

ЛІТЕРАТУРА

1.*Золотова Г. А.* Очерк функционального синтаксиса русского языка / Галина Александровна Золотова // Изд.2. М.: УРСС, 2005, 352 с. 2.*Пешковский А. М.* Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский // Монография. Лингвистическое наследие XX века. – УРСС Эдиториал. Электронная книга, 2009, 432 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1.*Avalos, Fernando*. El plazo. Испанский язык для совершенствующихся (Perfeccione su español). Родригес-Ириондо М., Пальярес П. – М., Издательство "Международные отношения", 1976. – 272 с. 2.*Puig, José Soler*. El pan dormido. – La Habana, Cuba: Unión de Escritores Y Artistas, 1975. – 493 p. 3.*Ballester, Gonzalo Torrente*. Los gozos y las sombras. II. Donde da la vuelta el aire. – Barcelona: Alianza Editorial, S.A., 1983. – 491 p. 4.*Garcini M.del C., Matus E.* Antología del Cuento Hispanoamericano. / Ed. del Ministerio de Educación: La Habana, 1963. – 240 p. 5.*Baroja, Pío*. Los amores tardíos. – Madrid: Espasa – Calpe, S.A., 1963. – 152 p. 6.*Fuentes, Carlos*. Las buenas condiciencias. – México: Fondo de Cultura Económica, 1959. – 191. 7.*Pavón, Francisco García.* La miss. El partido de fútbol. Comida en Madrid. Рассказы современных испанских писателей (Un golpe de teléfono): Адапт./ Сост., обраб. текста, коммент. и словарь. Г.Г.Джанполадян, М.А.Ивахиной. – М.: Высш. шк., 1989. – 96 с. 8.*Murillo, José.* Brunita. Libro de lectura. – Moscú "Prosveschenie", 1985. – 64 p. 9.*Delibes, Miguel.* Los santos inocentes. – Barcelona: Editorial Planeta S.A., 1998. – 176 p. 10.*Prieto.* El socio. Editorial de Arte y Literatura. La Habana, 1976. – 290 p.

© Серебрянська Т. М.

СИТДИКОВ П. Г.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ОМОНІМІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу особливостей омонімії в китайській економічній терміносистемі. В роботі досліджується явище омонімії в китайській мові і подається власна дефініція омоніма і джерел омонімії в китайській мові.
Ключові слова: омонім, омонімія, омофон, омофонія, термін, терміносистема.

Статья посвящена рассмотрению особенностей омонимии в китайской экономической терминосистеме. В работе исследуется явление омонимии в китайском языке и подается собственная дефиниция омонима и источников омонимии в китайском языке.
Ключевые слова: омоним, омонимия, омофон, омофония, термин, терминосистема.

The article is devoted to the observation and description of the homonyms in Chinese economic terminology. In the process of analysis of scientific researches of the domestic and foreign scientists is studied the phenomenon of the homonymy in Chinese language, are considered controversial definition of the phenomenon and served our own definition of the homonym and the homonym"s sources in Chinese language.
Keywords: homonym, homonymy, homophone, homophones, term, terminology.

Актуальність. Існують різні думки щодо значення, місця й ролі омонімії в мові. Деякі лінгвісти вважають, що утворення омонімів – це збагачення словникового складу мови, інші називають омонімію негативним явищем, особливо у термінології. У синології існують різні погляди на те, які слова в китайській мові можна вважати омонімами. Актуальність даної статті полягає у необхідності чіткого обґрунтування того, які лексичні одиниці слід вважати омонімами в китайській мові. Також актуальним є дослідження явища омонімії в економічній терміносистемі китайської мови враховуючи її широке розповсюдження, тоді як в економічних терміносистемах інших мов це явище вважається негативним і є слаборозвиненим.

Матеріал. Матеріал дослідження становлять терміни економічної терміносистеми китайської мови.

Наукова новизна. Питання формулювання дефініції щодо явища омонімії в китайській мові і досі є остаточно невирішеним. Науковці дотримуються різних наукових підходів при визначенні явища омонімії в китайській мові. Крім того, багато вчених стверджує, що явище омонімії непритаманне термінології і, таким чином, терміносистемам, які в неї входять. Це твердження не можна жодним чином віднести до китайської мови. Тому наукова новизна дослідження полягає у поданні власної

© Ситдиков П. Г.

дефініції явища омонімії в китайській мові та у дослідженні цього явища на матеріалі китайської економічної терміносистеми.

У вітчизняному мовознавстві виділяють чотири основні підходи до оцінки власне явища омонімії і відповідно чотири основних підходи до визначення поняття «омонім». По-перше, омоніми – це слова, які мають однакову фонетичну оболонку, але різні значення, незалежно від їхнього графічного написання. Цю точку зору підтримує велика група вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. До їх числа відносяться: В.В. Виноградов, О.С. Ахманова, Л.А. Булаховський, Є.М. Галкіна-Федорук, С.І. Канонич, Ш. Баллі, Л. Блумфільд та інші. Друга група лінгвістів вважає омонімами слова, у яких при збігові звучання і при відмінності значень обов'язково має бути однакове написання (В.В. Броун, І.В. Арнольд, Н.М. Шанський, М.Х. Ахтямов). Третя група лінгвістів відносить до омонімів однакові за звучанням слова, які мають відмінне значення і написання (Х. Огата, Р. Інглотт).

Цим трьом розумінням терміну «омонім» протиставляється четверте, коли при визначенні омоніма виходять з принципу графічної ідентичності, нехтуючи звучанням.

Ми дотримуємося точки зору першої групи вчених, згідно з якою терміном «омонім» позначаються слова, що однаково звучать. Ми виходимо, таким чином, з наступного визначення: слова з різним значенням, але з однаковим звучанням називаються омонімами.

У синології, як відомо, також існують різні точки зору з приводу того, які слова в китайській мові можна вважати омонімами. Інколи омонімами в китайській мові вважаються слова, які мають однакове звучання і різне значення, при цьому тон не враховується. Згідно з цим наступні слова, які різняться тоном, є омонімами:**回**兑 [hui2dui4] зворотній переказ векселя – 汇兑[hui2dui4] грошовий переказ; **即**时 [ji2shi2] негайний, невідкладний – **集市** [ji2shi4] ярмарка, базар; 权限 [quan2xian4] компетенція, повноваження – **全**险[quan2xian3] повне страхування; **福利** [fu2li4] 1. добробут; 2. робота з покращення добробуту; благодійність – **复**利[fu4li4] складні проценти; **符合** [fu2he2] збіжність, відповідність –**复合**[fu4he2] приходити до компромісного рішення (з кредитором).

Як видно з наведенних прикладів, один омонім із пари может навіть не належати до економічної терміносистеми.

© *Ситдиков П. Г.*

Таке визначення омонімії, на нашу думку, не може вважатися правомірним на тих підставах, що в китайській мові мінімальною фонетичною величиною , яка може мати те чи інше значення, тобто функціонувати в якості слова або частини слова (морфеми), являється не окремий звук мови (фонема), а тонований склад, силабема. Так як тон в китайській мові являється невід'ємною частиною фонетичної оболонки слова або морфеми і виконує в китайській мові змісторозрізнювальну функцію, то омонімами в китайській мові можна вважати ті слова, у яких співпадає не тільки звучання, але й тони, , на що справедливо вказують китайські лінгвісти.

Таким чином, омоніми в китайській мові можна визначити так: омоніми – це слова, які мають однакове звучання (включаючи тон), але різне значення незалежно від ієрогліфічного написання. До таких слів відносяться наступні пари: 负责 [fu4ze2] нести відповідальність – 附则 [fu4ze2] додаткові положення (закону, кодексу);工会 [gong1hui4] профспілка – 公会[gong1hui4] гільдія; 公益 [gong1yi4] 1. суспільне благо, 2. державний, публічний інтерес – 工艺 [gong1yi4] техніка і технології.

На практиці, омоніми вносять плутанину в переклад, ускладнюють ділову комунікацію та роблять досконале володіння китайською мовою долею небагатьох фахівців. Знання і розуміння явища омонімії надає адекватності усному та письмовому перекладу, зокрема перекладу термінів.

У китайському мовознавстві особливий інтерес до проблеми омонімії виник у 50-ті роки, в період обговорення питань, які були пов'язані з реформою китайського ієрогліфічного письма, яка ставила задачу переходу від ієрогліфічного письма до писемності фонетичної. Такий перехід пов'язаний з великими труднощами, серед яких і омонімія. Тому дискусія про омонімію, яка розгорнулася в Китаї в 50-ті роки, не є випадковою. В ній брали участь такі лінгвісти, як Чжоу Югуа, Бо Хань, Чжоу Яовень, То Му, Цао Денфан, Чжан Шилу та інші.

Загалом китайська мова вважається однією з найбагатших на омоніми. Найбільша кількість омонімів представлена в односладових словах (公 gong1 загальний 工 gong1 праця і т.ін.).

У лінгвістичній літературі зазвичай вказуються наступні шляхи виникнення омонімів – джерела омонімії:фонетичні зміни; семантичний розвиток слова (розпад полісемії); словотворення і інші морфологічні процеси; запозичення слів. У китайській мові всі перелічені процеси також

розглядаються як джерела омонімії. Окрім названих у китайській мові можна відмітити також й інші джерела, які можна вважати специфічними власне для китайської мови. До них відносяться: односкладова лексика давньокитайської мови; діалектна лексика, яка вживається в літературній мові.

Таким чином, до джерел омонімії в китайській мові відносяться: фонетичні процеси; семантичний розвиток слів; односкладова лексика давньокитайської мови; словотворчі процеси; запозичення; діалектна лексика, яка вживається в літературній мові.

Слід окремо зупинитися на взаємодії китайської лексики з запозиченнями в процесі утворення омонімічних зв'язків. У китайській мові (щодо економічної лексики) запозичення, які слугують джерелом омонімії, як правило, позначають міри ваги, довжини, грошові одиниці.

Запозичені слова, як правило, коли входять в омогрупу, збільшують кількість омонімів. Наприклад: 镑 [bang4] фунт (від англ. «pound») – 傍 [bang4] близько – 棒[bang4] дубінець; 吨 [dun1] тона (від англ. «ton») – 蹲 [dun1] сидіти на корточках – 墩 [dun1] курган, насип, клумба.

З цих прикладів можно зробити висновок, що поява омонімів внаслідок запозиченя є результатом невеликої кількості фонем у китайській мові та обмеженною кількістю фіналей у складах. Багато іноземних запозичень, які означають міри ваги, довжини, коли проникають у мову у двоскладовій формі, нерідко скорочуються до односкладової форми. Якщо в першій формі вони не мають омонімів в китайській мові, то в односкладовій формі вони збільшують число омонімів. Наприклад, запозичене слово 米达 [mi3da2] метр – не має омоніма, а скорочена форма від цього слова 米 [mi3] метр є омонімом китайського слова "рис в зернах". Однак вони використовуються більше в односкладовій формі, тому що елементарні поняття асоціюються носіями мови з односкладовими словами.

Отже, китайська мова є однією з найбагатших на омоніми мов у світі. Тому важливою проблемою для цієї мови є існування конфлікту омонімів, тобто проблеми розуміння значення, присвоєння конкретних контекстуальних значень слову, яке зустрічається у мовленні. Якщо розглядати питання «конфлікту омонімів» у китайській мові, то слід зауважити, що в більшості омогруп слова відносяться до різних лексичних пластів і дуже часто до різних частин мови. У випадках, коли конфлікт виникає, він вирішується за допомогою контексту.

© Ситдиков П. Г.

СТАСЮК О. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСФЕМІЯ ЯК ЗАСІБ ДИСКРЕДИТАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ОПОНЕНТІВ *(на матеріалі парламентських текстів ФРН та Швеції)*

У статті розглядається використання дисфемістичних позначень учасниками парламентської комунікації ФРН та Швеції з метою дискредитації політичних опонентів. Аналізуються комунікативні прийоми дискредитації, що реалізуються насамперед за допомогою дисфемізмів.
Ключові слова: дискредитація, дисфемія, парламентська комунікація, репліки з місця.

В статье рассматривается использование дисфемистических обозначений участниками парламентской коммуникации ФРГ и Швеции с целью дискредитации политических оппонентов. Анализируются коммуникативные приемы дискредитации, которые реализуются прежде всего при помощи дисфемизмов.
Ключевые слова: дискредитация, дисфемия, парламентская коммуникация, реплики с места.

The article considers the use of dysphemisms by the participants of the parliamentary communication of Germany and Sweden for discreditation of political opponents. Communicative techniques that are implemented by using dysphemisms are analized.
Key words: dysphemie, parliamentary communication, discreditation, interruptions.

Комунікативна боротьба в парламентських установах спонукає мовців до використання оцінних мовних засобів, до яких належать, зокрема, евфемізми та дисфемізми. На відміну від евфемії, явище дисфемії на сьогодні залишається практично не дослідженим. Лише останнім часом з'явилася низка вітчизняних та зарубіжних праць, у яких розглядаються дисфемізми [напр. 1–5]. Саме поняття дисфемізм визначається як інвектива, що ґрунтується на гіперболізації негативної ознаки або заміні позитивного оцінного знака на негативний з метою принизити ворога, сформувати сприйняття об'єкта як підозрілого та небажаного, викликати до нього ворожість, відразу або ненависть [2].

Парламентські дебати є однією з комунікативних сфер, у якій використання дисфемістичних позначень набуває значного поширення. Попри це, досі практично відсутні праці, у яких розглядалося б функціонування дисфемізмів у цій сфері спілкування. Необхідність заповнити цю прогалину зумовлює **актуальність** проведеного дослідження.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей використання дисфемії в парламентській комунікації як засобу дискредитації

© Стасюк О. С.

політичних опонентів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснюється систематичний аналіз функціонально-прагматичних властивостей дисфемії в парламентському спілкуванні.

Об'єктом дослідження є дисфемізми, що репрезентують парламентську комунікацію ФРН та Швеції.

Предметом дослідження є функціонально-прагматичні особливості використання дисфемізмів у комунікації парламентських установ Німеччини та Швеції.

Матеріалом дослідження є дисфемізми, що відібрані методом суцільної вибірки з широкого спектру парламентських текстів, що репрезентують комунікативну діяльність бундестагу Німеччини та риксдагу Швеції, зокрема таких як промови депутатів на пленарних засіданнях, промови урядовців у парламенті, репліки з місця на пленарних засіданнях тощо. Тексти, з яких здійснювалася вибірка, охоплюють період 2008–2009 років.

Дисфемістична дискредитація політичних опонентів може здійснюватися декількома способами.

По-перше, у парламентській комунікації ФРН та Швеції використовується дискредитація політичних опонентів шляхом їхнього безпосереднього дисфемістичного позначення. Такий спосіб дискредитації відзначається значною гостротою, оскільки в цьому разі встановлюються безпосередні асоціативні зв'язки між політичними опонентами та негативними явищами, на основі яких побудовані дисфемістичні позначення. Такі дисфемізми найчастіше вживаються у парламентській комунікації ФРН депутатами опозиційних фракцій, а об'єктами дисфемістичного перейменування найчастіше виступають члени уряду:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Vor ein paar Monaten haben Sie uns ein Liberales Sparbuch auf den Tisch geknallt, und jetzt sind Sie der Schuldenmacher der Nation [6:41].

У цьому прикладі лідер найбільшої опозиційної фракції СПН Франк-Вальтер Штайнмайєр використовує дисфемізм *Schuldenmacher der Nation* на позначення міністра закордонних справ ФРН Ґідо Вестервелле.

Jürgen Trittin (Bündnis 90/Die Grünen): Damit man diese Klientelpolitik für Besserverdienende durchsetzen kann, für all das hat die FDP alle anderen

Inhalte geopfert: Die Abschaffung der Wehrpflicht findet nicht statt. Die Abschaffung der Onlinedurchsuchung findet nicht statt. Die Abschaffung des Entwicklungshilfeministeriums – dies ist eine falsche Forderung – findet nicht statt. Dirk Niebel ist jetzt sein eigener Abwicklungsminister [6:55].

Тут дисфемізм *sein eigener Abwicklungsminister* використовується на позначення міністра Дірка Нібеля.

Цей самий дисфемізм використовується і в наступному прикладі вже представником іншої опозиційної фракції:

Ute Koczy (Bündnis 90/Die Grünen): Herr Niebel, als Abwicklungsminister in aller Munde, steht im Rampenlicht der Öffentlichkeit und hat ein Ministerium vor sich, das er noch gar nicht kennt und das er nicht einschätzen kann [6:96].

Дисфемізми використовуються також на позначення груп політичних опонентів:

Wolfgang Gehrcke (Die Linke): Frau Präsidentin! Verehrte Kolleginnen und Kollegen! Ich gebe zu, dass der Blick auf die Regierungsbank, so wie sie heute aussieht, gewöhnungsbedürftig ist. Ich möchte bezweifeln, dass ich mich gerne daran gewöhne. Ich gebe auch zu, dass der Blick auf die drei Minister, die jetzt zusammen Außenpolitik betreiben wollen, aber auch die Töne, die sie von sich gegeben haben, mehr als gewöhnungsbedürftig sind. Wir werden uns daran nicht gewöhnen.

(Beifall bei der Linken)

Dieses Trio infernale wird die Politik in Deutschland nicht auf diese Art und Weise umgestalten können.

(Hellmut Königshaus (FDP): Sie bleiben deutlich unter Ihrem Niveau!) [6:87].

Використовуються також дисфемістичні позначення окремих партій та їхніх об’єднань:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Herr Präsident! Liebe Kolleginnen und Kollegen! Union und FDP – da sitzt es nun, das selbsternannte Traumpaar der deutschen Politik. Auf alles war dieses Traumpaar vorbereitet, nur nicht auf gemeinsames Regieren. Diese Kleinigkeit haben sie vergessen [6:39].

У цьому прикладі дисфемізм *das selbsternannte Traumpaar der deutschen Politik* використовується на позначення партій, що утворили правлячу коаліцію.

Поряд з дисфемізмами за допомогою яких здійснюється

дискредитація політиків, що перебувають при владі, у парламентській комунікації використовуються також дисфемізми, метою вживання яких є дискредитація опозиційних політиків:

Jürgen Trittin (Bündnis 90/Die Grünen): Sie haben sich hier in wechselnden Formulierungen mal zur Mitte, mal zur bürgerlichen Mitte und mal zur christlichen Mitte bekannt. Ich sage Ihnen: Diese Politik trifft das bürgerliche Lager der Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer. Sie trifft das durchaus bürgerliche Lager der Geringverdiener. Sie trifft das bürgerliche Lager der Mehrheit der Bevölkerung. Sie sind in diesem Sinne nicht bürgerlich. Sie haben schlicht und ergreifend nur die Interessen der – um ein sehr altertümliches Wort zu gebrauchen – Bourgeoisie, aber nicht der Bürger in diesem Lande im Kopf.

(Beifall beim Bündnis 90/Die Grünen und bei der SPD sowie bei Abgeordneten der Linken – Zurufe von der CDU/CSU: Oh! – Volker Kauder (CDU/CSU): Jetzt kommt der maoistische Klassenkämpfer!) [6:54].

У цьому прикладі депутат з правлячої коаліції бундестагу дисфемістично позначає політика з опозиційної фракції за допомогою виразу *der maoistische Klassenkämpfer*.

Поряд з використанням дисфемістичних позначень політичних опонентів, учасники парламентської комунікації вживають дисфемізми на позначення продуктів та результатів діяльності політичних опонентів. Використання таких дисфемізмів також спрямоване на дискредитацію політичних опонентів. Водночас, у цьому разі дискредитація відбувається з використанням проміжної ланки − продукту або результату діяльності, відповідальність за який несе політичний опонент.

Продуктами політичної діяльності, що зазнають дисфемістичного перейменування, можуть бути програмні документи партій або їхніх об’єднань, законопроекти та вже прийняті закони тощо.

Так, у наступному прикладі дисфемістично позначається коаліційний договір ХДС/ХСС та вільних лібералів.

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Was Sie mit dieser Vereinbarung eingeliefert haben, ist ein einziges Dokument der Vertagung, der Verunsicherung, gestreckt auf 124 Seiten [6:40].

До цієї групи можна зарахувати також дисфемізми на позначення урядової декларації.

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Frau Bundeskanzlerin, das eben war

keine Regierungserklärung, sondern ein Regierungsrätsel, und Sie kennen die Lösung selbst nicht [6:40].

Тут дисфемізм використовується на позначення урядової декларації Ангели Меркель, виголошеної нею в парламенті. Дисфемістична дискредитація цього самого виступу здійснюється й у наступному прикладі.

Joachim Poß (SPD): Die Regierungserklärung jedenfalls ist dafür keine Grundlage, sondern sie ist eine Ansammlung banaler Erkenntnisse ohne eine Strategie zur Umsetzung und Finanzierung [6:60].

Дискредитація політичних опонентів здійснюється також шляхом дисфемістичного позначення окремих законопроектів та законів, прийнятих ними:

Caren Lay (Die Linke): Das VIG [Verbraucherinformationsgesetz] ist eine lahme Ente – das ist mehrfach erwähnt worden – und hat den Praxistest nicht bestanden [6:119].

У наступному прикладі здійснюється дискредитація початку правління нового уряду:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Katastrophaler hätte der Fehlstart nicht sein können. Durchgefallen, und das knapp zwei Wochen nach dem Start [6:53].

У парламентській комунікації ФРН та Швеції поширеною є також дисфемістична дискредитація виступів політичних опонентів. При цьому, в німецькому парламенті такі дисфемізми використовуються за допомогою реплік з місця. Так, дисфемізм, що вжитий під час репліки з місця, може бути також реакцією на загальні слова, вжиті опонентом:

Volker Kauder (CDU/CSU): Wir wissen im Übrigen auch, dass sich diese Koalition auf die Werte besinnen muss, die uns alle stark gemacht haben und die in den letzten 60 Jahren nichts an Kraft und Bedeutung eingebüßt haben. Das sind die Werte der sozialen Marktwirtschaft, wenn es darum geht, wirtschaftliche und soziale Interessen auszutarieren, und es sind die Werte der Solidarität, der Menschlichkeit und der Würde des Einzelnen, die uns so weit gebracht haben.

(Florian Pronold (SPD): Etikettenschwindel!) [6:59].

У наступному прикладі промова політика супроводжується використанням одразу декількох реплік з місця:

Hubertus Heil (SPD): Sie haben von den guten, hervorragenden Automobilstandorten in Deutschland gesprochen. Als jemand, der aus der

Nähe von Wolfsburg kommt, kann ich davon ein Lied singen. Die deutschen Automobilstandorte sind sehr erfolgreich. Sie dürfen aber nicht nur die anderen Standorte nennen und so tun, als seien die Opel-Standorte Schrott.

(Dr. Michael Fuchs (CDU/CSU): So ein Quatsch! Das hat er doch überhaupt nicht gesagt! – Arnold Vaatz (CDU/CSU): So ein Unsinn! Bleiben Sie bei der Wahrheit!))

Das, was zum Beispiel in Eisenach, Rüsselsheim, Kaiserslautern und Bochum geleistet wird, haben Sie verschwiegen. Sie haben nur gesagt: Wir haben hervorragende andere Standorte. – Was heißt das denn am Ende des Tages? Ich kann mich des Eindrucks nicht erwehren, dass viele in der FDP, auch einige in CDU und CSU, klammheimliche Freude darüber verspüren, dass die Übernahme durch Magna geplatzt ist.

(Widerspruch bei der CDU/CSU und der FDP – Jörg van Essen (FDP): Unverschämtheit!) [7:132].

Варто відзначити, що дисфемізми на позначення виступів політичних опонентів часто використовуються провладними депутатами щодо коментарів опозиції.

Для дискредитації опонентів використовується також презентація дисфемізму як компліменту політичному опоненту:

Jürgen Trittin (Bündnis 90/Die Grünen): Sie haben es geschafft – dafür haben Sie mein Kompliment, liebe Frau Merkel –, im Schlafwagen an die Macht zu kommen [6:55].

Політик може робити вигляд, що дисфемізм, який він використовує, відображає позицію політичного опонента або є його власним висловлюванням:

Joachim Poß (SPD): Das Motto von Frau Merkel heute Morgen war: Plattitüden ersetzen Steueraufkommen [6:60].

Дисфемістично можуть зображатися наслідки діяльності політичних опонентів:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Viele Kommunen – Sie hören das auch von Bürgermeistern und Oberbürgermeistern aus Ihrer Reihen – stehen schon jetzt mit dem Rücken zur Wand. Durch die Änderungen und durch die Aufträge, die Sie vergeben haben, droht den Kommunen in Wahrheit, dass ihnen noch das letzte Hemd genommen wird [6:43].

У цьому прикладі драматизація здійснюється за допомогою виразу *das letzte Hemd nehmen*.

Використовується також дисфемістичне зображення невдач

політичних опонентів:

Thomas Östros (s): Men till slut hamnar ni väl återigen i ett skattesänkningsprogram, det som breda grupper av ekonomer och experter säger är icke verkningsfullt i detta läge. Gör inte det! Förstå att stimulanser måste sättas in och riktas mot de områden där de ger effekt och där de ger jobb! Er jobblinje har havererat. Nu gäller det att lägga om kursen för Sveriges skull. Sverige kan bättre [8].

(Укр. Томас Естрос (Соціал-демократична партія): Але зрештою ви мабуть знову прийдете до програми зі зниження податків, яку широкі групи економістів та експертів називають недієздатною в цьому становищі. Не робіть цього! Зрозумійте, що стимули повинні використовуватися в тих сферах і спрямовуватися в ті сфери, де вони приносять ефект і де вони приносять робочі місця! Курс на працю зазнав аварії. Тепер треба змінити курс заради Швеції. Швеція може краще.)

Ефективним прийомом дисфемістичної дискредитації політичних опонентів є цитування дисфемізмів. При цьому учасники парламентської комунікації найчастіше вдаються до цитування дисфемізмів з преси:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): "Blanker Dilettantismus", "Klientel statt Klarheit", "finanzpolitischer Blindflug", das sind nicht meine Worte, nicht nur die Worte der Opposition, sondern so urteilt auch die Wirtschaftspresse, Ihre enttäuschte Anhängerschaft [6:39].

Ефективним є цитування дисфемістичних висловлювань прихильників політичних опонентів, що негативно оцінюють певні аспекти діяльності власної політичної сили:

Frank-Walter Steinmeier (SPD): Wenn Sie das mir nicht glauben – dafür hätte ich ja noch Verständnis –, dann sollten Sie es doch der Frankfurter Oberbürgermeisterin glauben, die Ihrer Partei angehört. Sie spricht von der "Demontage der kommunalen Selbstverwaltung" [6:43].

У цьому прикладі опозиційний політик цитує дисфемізм, вжитий одним із представників влади.

Політики найчастіше вдаються до цитування найбільш відомих періодичних видань, незаангажованість яких не викликає сумнівів:

Lukrezia Jochimsen (Die Linke): Herr Präsident! Liebe Kolleginnen und Kollegen! So kann man sich irren: Als die Kanzlerin gleich zu Beginn ihrer Rede heute Morgen sagte, wir müssten die Folgen der Finanz- und Wirtschaftskrise überwinden, dachte ich, jetzt komme eine Passage zur

Situation der Kultur und Kulturschaffenden in unserem Land. Sie kennt doch die Hilferufe der Oberbürgermeister, der Theater, der Museen, der Bibliotheken und der Kunsthäuser überall in unserem Land, und sie kennt auch die Analysen der Zeitungen: Vom großen "Kahlschlag" schrieb die Zeit vor zwei Wochen, vom "Spar-Tsunami" der Spiegel [6:68].

Використання цитування спрямоване на переконання громадськості в тому, що за допомогою дисфемізму висловлюється не суб'єктивна оцінка політика, а об'єктивна оцінка, що репрезентує точку зору більшості суспільства.

Висновки та перспективи дослідження. Здійснене дослідження свідчить про те, що однією з провідних функціонально-прагматичних характеристик дисфемізмів у парламентській комунікації є їхнє використання з метою дискредитації політичних опонентів. Така дискредитація може здійснюватися шляхом безпосереднього дисфемістичного позначення політичних опонентів або опосередковано через дискредитацію результатів їхньої діяльності. Для підвищення комунікативного впливу на адресата поширеним є цитування дисфемістичних висловлювань, вжитих у ЗМІ та інших джерелах. Значущість дисфемізмів для перебігу комунікації свідчить про необхідність подальших досліджень специфіки функціонування дисфемістичних мовних одиниць в парламентських установах різних країн та в інших сферах інституційного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вострецова В. О.* Дисфемізм : status quo ad praesens / В. О. Вострецова, І. В. Решетарова // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2009. – № 47. − С. 184–187. 2. *Серажим К. С.* Евфемізація у політичному дискурсі [Електронний ресурс] / Катерина Сергіївна Серажим // Стиль і текст. − 2004. – Вип. 5. − Режим доступу : http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1486. 3. *Тимченко Є. П.* Дисфемізми в порівняльному аспекті (на мат. нім. та укр. мов) / Євгенія Петрівна Тимченко // Мова і культура. – Вип. 12. – Т. VII (132). – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 40–45. 4. Allan *K.* Euphemism & Dysphemism : Language Used as Shield and Weapon / Keith Allan ; Kate Burridge. − N. Y. : Oxford Univ. Pr., 1991. − XII, 263 p. 5. *Allan K.* Forbidden Words : Taboo and the Censoring of Language / Keith Allan, Kate Burridge. − Cambridge : Cambridge Univ. Pr., 2006. − X, 303 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Plenarprotokoll 17/003.* Deutscher Bundestag. Stenographischer Bericht. 3. Sitzung [Електронний ресурс].– Berlin, Dienstag, den 10. November 2009. – Режим доступу : http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17003. pdf 7. *Plenarprotokoll 17/004.* Deutscher Bundestag. Stenographischer Bericht. 4. Sitzung [Електронний ресурс]. – Berlin, Mittwoch, den 11. November 2009. – Режим доступу : http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17004. pdf 8. *Kammarens protokoll.* Riksdagens protokoll. 2008/09:53 [Електронний ресурс]. – Fredagen den 19 december. Kl. 09:00 – 14:54. – Режим доступу : http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx? nid=101&bet= 2008/09:53

© Стасюк О. С.

СТОЛЯРОВА А. А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИСУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ГРЕЦЬКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ТЕКСТАХ ДИМОТИКОЮ

У статті розглянуто особливості синтаксичного оформлення юридичних термінологічних словосполучень у грецьких законодавчих текстах димотикою, розкрито причини їхньої варіативності, пояснено відмінності в синтаксисі означених словосполучень у текстах базового законодавства (кодексах), перекладених димотикою, та в текстах спеціальних законів, складених димотикою упродовж останніх десяти років, що не мають катаревусного прототипу. Проведене дослідження дозволило авторці сформулювати загальні рекомендації щодо оптимізації новогрецької юридичної термінології задля підвищення ефективності юридичної комунікації.

Ключові слова: термінологічне словосполучення, законодавчий текст, кодекс, спеціальний закон, димотика, катаревуса.

В статье рассматриваются особенности синтаксического оформления юридических терминологических словосочетаний в греческих законодательных текстах на димотике, раскрываются причины их вариативности, даётся объяснение различиям в синтаксисе терминологических словосочетаний в текстах базового законодательства (кодексах), переведённых на димотику, и в текстах специальных законов, составленных на димотике в течение последних десяти лет и не имеющих кафаревусного прототипа. Проведённое исследование позволило автору сформулировать рекомендации по упорядочению новогреческой юридической терминологии с целью повышения эффективности юридической коммуникации.

Ключевые слова: терминологическое словосочетание, законодательный текст, кодекс, специальный закон, димотика, кафаревуса.

The article focuses on the syntactic peculiarities of demotic legal multi-word terms in Modern Greek legislative texts. The author uncovers the reasons of their variability and explains the differences in the syntactic features of the mentioned terms in the texts of basic legislation (codes), once translated into demotic from katharevousa, and in the texts of special laws issued in demotic over the last ten years. The conducted analysis enabled the author to produce recommendations concerning the optimization of the Modern Greek legal terminology, which will increase the efficiency of Greek legal communication.

Key words: multi-word term, legislative text, code, special law, demotic, katharevousa.

Інтерес дослідників до проблем функціонування димотики в науковій та офіційно-діловій сферах життя Греції почав проявлятися ще до їхнього переходу на неї. Учених цікавило, наскільки успішно зможе народна мова обслуговувати потреби сучасного грецького суспільства у фаховій комунікації. Проте справжній бум лінгвістичних досліджень в означеній галузі припав на середину 80-х – початок 90-х рр. XX ст., коли дослідники отримали багатий практичний матеріал та стали очевидними практичні проблеми, що вимагали негайного вирішення. Вивченню різних аспектів функціонування димотики у сфері права присвячені

© Столярова А. А.

праці Х. Христидиса [1], В. Кутсивітиса [2], А. Манесиса [3], К. Стаматиса [4] та ряда інших грецьких дослідників. З іншого боку, питаннями вироблення термінологій різних наукових галузей на базі димотики займалися А. Анастасіаді-Симеоніді [5] та К. Валеондис [6]. Слід, проте, зазначити, що безпосередньо проблемам оформлення в димотиці юридичних багатослівних термінів та їхнього функціонування в різних жанрах юридичних текстів належної уваги приділено не було.

У цій статті ми ставимо перед собою **мету** визначити специфічні риси синтаксису юридичних термінологічних словосполучень у новогрецьких законодавчих текстах димотикою, пояснити різницю в синтаксисі означених словосполучень у текстах базового законодавства, перекладених димотикою, та в текстах спеціальних законів, складених димотикою упродовж останніх десяти років, що не мають катаревусного прототипу. Крім того, спираючися на результати проведеного дослідження, спробуємо сформулювати найзагальніші рекомендації щодо оптимізації новогрецької юридичної термінології, які дозволять позбутися варіантів тих самих термінів, паралельне вживання яких перешкоджає адекватному розумінню законодавчих текстів та збільшує ризик різночитань, зменшуючи у такий спосіб ефективність комунікації "законодавець – пересічний громадянин".

Актуальність обраної теми зумовлено необхідністю детальнішої розробки проблеми внутрішньомовного перекладу у вітчизняній еллініcтиці та, зокрема, нагальною потребою дослідження причин втрати новогрецькою юридичною терміносистемою своєї колишньої струнκості та появи варіантів тих самих термінів і термінологічних словосполучень в результаті переходу сфери юриспруденції на димотику у 80-х рр. минулого століття. Це, у свою чергу, дозволить подолати такі небажані явища шляхом формулювання рекомендацій юристам щодо найоптимальнішого вживання юридичної термінології.

Предметом дослідження виступають особливості синтаксису багатослівних юридичних термінів у законодавчих текстах, перекладених димотикою, та текстах, з самого початку складених димотикою. **Об'єктом** же править уся сукупність юридичних термінологічних словосполучень, що містяться в аналізованих текстах.

Матеріалом для аналізу слугують тексти чинних кримінального, кримінально-процесуального кодексів Греції, перекладені димотикою у середині 80-х рр. ХХ ст. (у подальшому – КК та КПК відповідно), а

© Столярова А. А.

також тексти спеціальних кримінальних законів димотикою (у подальшому – СКЗ), видані упродовж останніх десяти років. Для проведення порівняльного дослідження ми послуговувалися й оригінальними текстами зазначених кодексів катаревусою. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу складає близько 1000 сторінок.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній уперше в українській елліністиці детально розглянуто та пояснено специфіку синтаксису термінологічного словосполучення у законодавчих текстах димотикою, розкрито причини існування термінологічних дублетів в димотичній юридичній термінології, пояснено відмінності у синтаксисі термінологічних словосполучень у текстах базового законодавства, з одного боку, та в спеціальних законах – з іншого боку. Сформульовано поради щодо уніфікації сучасної грецької юридичної термінології.

Як уже зазначалося, вивчаючи сучасні грецькі юридичні тексти, дослідник обов'язково має враховувати те, що сфера права в Греції тривалий час обслуговувалася так званою катаревусою – книжним функціонально-стилістичним різновидом новогрецької мови, який відрізняється від загальновживаної мови – димотики – на морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях. Офіційно-діловий стиль та, зокрема, його законодавчий підстиль на базі димотики почав формуватися порівняно нещодавно – у 80-х рр. XX ст. Усе це є причиною того, що катаревуса, її синтаксис, який суттєво відрізняється від синтаксису димотики, продовжує чинити вплив на мову сучасних юридичних та, зокрема, законодавчих документів.

В одному з наших попередніх досліджень [7] ми розглядали специфіку синтаксису сучасних новогрецьких законодавчих документів на рівні речення, лише побіжно торкнувшися питань синтаксису юридичних термінологічних словосполучень. У цій розвідці нашим завданням є детальний аналіз специфіки синтаксису словосполучення в обраних для аналізу текстах.

Чи не найсуттєвіші розбіжності між димотикою та катаревусою спостерігаються саме на рівні синтаксису, тому проблема чіткого і водночас лаконічного відтворення димотикою юридичних термінологічних словосполучень виявилася доволі складною. І це в першу чергу тому, що термінологічні словосполучення є не словосполученнями мовлення, а словосполученнями мови, які відтворюються. Через це вони мають бути бездоганно оформлені в

© *Столярова А. А.*

синтаксичному плані, тобто точно і лаконічно називати поняття, відповідаючи водночас за своєю формою вимогам сучасної мови. Отже, адекватний переклад юридичних термінологічних словосполучень, значну частину яких було утворено за правилами, характерними лише для синтаксису катаревуси, становив для перекладачів грецького законодавства одне з найвідповідальніших і найскладніших завдань.

Аналіз термінологічних словосполучень, що трапляються в оригінальних текстах КК та КПК, дозволив поділити їх за синтаксичним критерієм на такі групи:

1) словосполучення з узгодженням, де модифікатор виражено дієприкметником або прикметником (*απρόσφορος απόπειρα, ελαφρυντικές περιστάσεις, κατηγορούσα αρχή, ποινική δίωξις, συντρέχουσα ποινή, τελεσίδικη απόφασις*);

2) словосполучення з керуванням:

а) словосполучення з безприйменниковим керуванням (*αίτησις εφέσεως / αναιρέσεως / εξαιρέσεως; αναστέλλω την ποινή, προσβάλλω την απόφασιν*);

б) словосполучення з різними видами прийменникового керування (*αίτησις περί εξαιρέσεως, συγγενείς εξ αγχιστείας / εξ αίματος / εκ πλαγίου, πράττω εξ αμελείας, παρ'εφέταις εισαγγελεύς, καθ'ύλην / κατά τόπον αρμοδιότης, δικάζω κατ'αντιμωλίαν, καθ'υποτροπήν εγκληματίας*);

3) словосполучення з приляганням, де модифікатором виступає прислівник (*αστικώς υπεύθυνος, πολιτικώς ενάγων, ερήμην απόφασις, καταδικάζω ερήμην*);

4) змішаний тип, до якого належать словосполучення, що складаються з трьох та більше повнозначних одиниць та поєднують декілька (принаймні два) описаних типів синтаксичної організації їхніх елементів (*ανήκεστη βλάβη υγείας, ιδιαιτέρως επικίνδυνος δράστης, διατάραξις οικιακής ειρήνης, στερητική της ελευθερίας ποινή, ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμόν*).

Дослідження текстів КК та КПК димотикою дає нам змогу виявити деякі закономірності у відтворенні названих типів термінологічних словосполучень сучасною мовою. **Словосполучення з узгодженням** зберігають загальну форму "прикметник / дієприкметник + іменник", проте перший елемент у них відтворюється щоразу по-різному. Так, деякі прикметники залишаються без змін, оскільки є загальновживаними в димотиці (*ποινική δίωξη, νομικό πρόσωπο, περιοριστικοί όροι*); те саме

стосується й багатьох словосполучень з прикметниками, що не становлять елемент народної мови – *έμπρακτη μετάνοια, ένδικα μέσα*. Подібним чином було вирішено питання перекладу більшості словосполучень з дієприкметниками, навіть не властивими сучасній мові (*ανασταλείσα ποινή, ισχύουσα νομοθεσία, κατηγορούσα αρχή*). Деякі прикметники, проте, зазнали перекладу (так, словосполучення *κρείσσονες αποδείξεις* перетворилося на *ισχυρότερες αποδείξεις*). **Словосполучення з приляганням** також у переважній більшості випадків зберігають форму, яку вони мали в катаревусі, причому часто це стосується навіть їхніх морфологічних особливостей, таких як збереження прислівникового суфікса -*ως* (*πολιτικώς ενάγων, αστικώς υπεύθυνος*) або давньої форми прислівника (*δικάζω ερήμην*).

Словосполучення з безприйменниковим керуванням так само практично не зазнали ніяких змін, оскільки і в димотиці однією з найголовніших функцій родового відмінка, який становить основне знаряддя забезпечення керування, є вираження означення одного іменника іншим [8:47], а знахідного відмінка – вираження прямого додатка. Тому маємо в текстах кодексів димотикою словосполучення *αίτηση έφεσης / αναίρεσης / εξαίρεσης*, *ένσταση αναρμοδιότητας, αναστέλλω την ποινή, προσβάλλω την απόφαση* тощо.

Найскладнішими для перекладу з катаревуси були, безперечно, **словосполучення з прийменниковим керуванням**. Це зумовлено тим, що катаревуса багата на прийменники, що в сучасній мові не вживаються. Одні з них вимагають після себе знахідного відмінка; інші ж, навпаки, – родового або давального відмінків, функції якого в димотиці перебрали на себе інші відмінки. Тому переклад таких словосполучень здійснюється щоразу по-різному: *αίτηση περί εξαιρέσεως* стало *αίτηση για εξαίρεση*, *παρ'εφέταις εισαγγελεύς – εισαγγελέας εφετών*. З іншого боку, навіть з таких словосполучень деякі все ж перейшли в сучасні тексти КК та КПК, не зазнавши ніяких змін: *συγγενείς εξ αίματος / εξ αγχιστείας* тощо.

Аналіз синтаксичних особливостей димотичних текстів на рівні словосполучення показує, що, як і у випадку з відтворенням морфологічних особливостей димотики, основною проблемою на рівні синтаксису словосполучення виявляється *непослідовність* у дотриманні відповідних принципів димотики. Так, якщо словосполучення *πράττω εκ δόλου / εξ αμελείας* було вирішено модернізувати – *πράττω από δόλο / από*

αμέλεια (саме в такому вигляді воно трапляється скрізь у текстах КК та КПК), то у ст. 578 КПК з невідомих причин було залишено катаревусний варіант *αδίκημα εκ δόλου / εξ αμελείας*. Так само кидається у вічі непослідовність у відтворенні однакових за синтаксичною структурою термінологічних словосполучень, яка ламає стрункість сучасної юридичної терміносистеми. Зокрема, однакові за структурою та гіпонімічні за своїм значенням до терміна *αρμοδιότης* (в димотиці: *αρμοδιότητα*) термінологічні словосполучення *καθ'ύλην αρμοδιότης* та *κατά τόπον αρμοδιότης* у димотичних кодексах мають відповідно такий вигляд: *καθ'ύλην αρμοδιότητα* та *τοπική αρμοδιότητα*. Тобто перше словосполучення було з якихось причин вирішено зберегти у формі, яку воно мало в катаревусі, тоді як друге було перекладено, у результаті чого змінилася його синтаксична структура: зі словосполучення з прийменниковим керуванням воно перетворилося на словосполучення з узгодженням "прикметник + іменник". Отже, у наведених випадках перекладачі порушили принцип системності відповідності між планом змісту та планом вираження, який передбачає, що однотипним семантичним моделям термінів мають відповідати однотипні структурні моделі [9:15], [6:50], [5:78].

Ще незрозумілішою та водночас шкідливішою для молодої димотичної юридичної термінології нам видається непослідовність у відтворенні тих самих термінологічних словосполучень в одному тексті. Так, упродовж досліджуваних текстів трапляються такі варіанти тих самих словосполучень: *ελαττωμένη ικανότητα για καταλογισμό* та *ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό, διώκομαι με έγκληση* та *διώκομαι ύστερα από έγκληση, καθ'υποτροπήν εγκληματίας* та *υπότροπος εγκληματίας, καθ'έξη δράστης* та *κατά συνήθεια δράστης*.

Ще однією проблемою виявилася *контамінація* – помилкове перенесення синтаксичних явищ катаревуси в димотику, що мало негативний вплив на якість юридичної димотики в текстах КК та КПК. У досліджуваних текстах було виявлено достатню кількість прикладів цього явища, на прояви якого звертають увагу редактори юридичних видань, пропонуючи правильні варіанти відтворення кожного з таких уривків димотикою:

Ως τόπος συνεδριάσεων ... ορίζεται κάποια έδρα ειρηνοδικείου ... μετά γνωμοδότηση_I της ολομέλειας του αρμόδιου δικαστηρίου (ст. 6 КПК).

© Столярова А. А.

У цьому випадку з катаревуси було дослівно перекладено вираз "*μετά γνωμοδότησιν*", тоді як норми сучасного синтаксису вимагають у таких випадках уживання після прийменника *μετά* прийменника *από* [10:191], що й зазначено у відповідній виносці: [1]*Ορθότερα:* "*μετά* ***από*** *γνωμοδότηση*". Така помилка в аналізованих текстах є систематичною. Зокрема, схоже зауваження міститься у виносці до ст. 4 КПК, у якій замість "*μετά πρόταση*" (в тексті оригіналу "*μετά πρότασιν*") запропоновано "*μετά από πρόταση*". Натомість у ст. 24 КПК замість "*ανεξάρτητα αν*" ("*το δικαστικό συμβούλιο αποφασίζει πρώτα για την αποχή, ανεξάρτητα αν η τελευταία στηρίζεται στους ίδιους λόγους*") редактор радить "*ανεξάρτητα από το αν ...*".

Інші помилки синтаксичного характеру, що трапляються у димотичних текстах кодексів, прямо не пов'язані із впливом катаревуси:

Οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι ... έχουν την ίδια υποχρέωση για τις αξιόποινες πράξεις της παρ. 1, αν πληροφορήθηκαν [γι'αυτές][2] ... (ст. 37 КПК)

У виносці до статті зазначено:

[2]*Ορθότερα:* "*αυτές*" *(έτσι και στο αρ.42 παρ.1.ΚΠΔ) πρβλ. κείμενο καθαρεύουσας:* "*ων έλαβον γνώσιν*".

У даному разі через неуважність перекладачів після дієслова *πληροφορούμαι* було вжито прийменник *για*, тоді як він вимагає прямого, безприйменникового додатка.

Отже, до основних синтаксичних особливостей димотичних текстів аналізованих кодексів на рівні словосполучення належать: збереження деяких словосполучень у формі, яку вони мали в катаревусі, незважаючи на те, що правила, за якими вони утворені, не відповідають синтаксису сучасної мови (*συγγενείς εξ αγχιστείας* тощо); непослідовне відтворення однакових за синтаксичною структурою термінологічних словосполучень (*καθ'ύλην αρμοδιότητα – τοπική αρμοδιότητα*); непослідовне відтворення тих самих словосполучень в межах одного тексту (напр., *καθ'υποτροπήν εγκληματίας – υπότροπος εγκληματίας*); помилкове перенесення деяких синтаксичних властивостей катаревуси на димотику ("*μετά πρόταση*"). Такі явища чинять негативний вплив на зв'язність димотичних текстів КК та КПК, зменшують їхню чіткість, руйнують стрункість та, як наслідок, ускладнюють розуміння викладених у них правових норм.

Натомість для текстів СКЗ характерне досить послідовне відтворення термінологічних словосполучень: з одного боку, вживаються

© Столярова А. А.

саме димотичні форми, запропоновані перекладачами в кодексах; з іншого боку, на відміну від непослідовності, що спостерігається в кодексах, які часто містять різні варіанти тих самих словосполучень, СКЗ вирізняються зразковою послідовністю у вживанні обраних варіантів.

Що ж стосується особливостей синтаксису у текстах СКЗ на рівні нетермінологічних словосполучень, то в деяких з них, особливо датованих останніми роками, спостерігаються випадки вживання давніх прийменників і прислівників, деякі з яких керують родовим відмінком:

Η λαθρεμπορία είναι ... η εντός του τελωνειακού εδάφους εισαγωγή ή εξ αυτού εξαγωγή εμπορευμάτων ... χωρίς τη γραπτή άδεια της Αρμόδιας τελωνειακής αρχής ή σε άλλο από τον ορισμένο παρ'αυτής τόπο ή χρόνο (ст. 155 закону №2960/2001).

Серед інших прикладів словосполучень, організованих за законами катаревуси, що трапляються в текстах СКЗ останніх років, можна назвати такі клішовані вирази: *παρατείνω ένεκα εμποδίων, βιαιοπραγώ εκ προθέσεως*, *μερίμνη του Συμβουλίου, συλλαμβάνω πλησίον του τόπου της τέλεσης*. Присутність у законах останніх років таких форм свідчить про тенденцію до реабілітації штучно викреслених з мови димотикістами-пуристами форм, що поступово повертаються, посідаючи належне місце в писемних стилях, утворених на базі димотики.

Результати дослідження. Проведене дослідження свідчить про те, що в текстах базового законодавства, перекладеного на димотику з катаревуси (зокрема, в КК та КПК), відбилися уявлення прибічників димотики про мовну норму, характерні для зламного періоду 80-х рр. XX ст., що пройшов під гаслом звільнення мови від щонайменших ознак, притаманних катаревусі. Здійснюючи переклад означених кодексів димотикою, члени спеціально створеної при Міністерстві юстиції Греції перекладацької комісії намагалися якомога послідовніше дотримуватися принципів офіційної граматики димотики, яка не визнає багатьох часто вживаних форм, закидаючи їм надмірну архаїзованість. Водночас повністю дотриматися штучно звужених норм офіційної граматики димотики перекладачам не вдалося, що дещо порушило стрункість законодавчого тексту, породивши, зокрема, змішування димотичного та катаревусного синтаксису.

У проаналізованих нами текстах КК та КПК димотикою спостерігається непослідовність у відтворенні синтаксичних

властивостей димотики. З одного боку, було збережено деякі словосполучення з яскраво вираженими рисами синтаксису катаревуси. З іншого боку, в межах одного тексту можуть траплятися катаревусні та димотичні варіанти тих самих термінологічних словосполучень, тобто переклад породив таке небажане явище, як варіативність юридичних термінологічних словосполучень. Крім цього, було помічено, що в окремих випадках при перекладі було неоднаково відтворено подібні за синтаксичною структурою термінологічні словосполучення.

На відміну від текстів кодексів димотикою тексти СКЗ вирізняються більшою послідовністю у дотриманні синтаксичних особливостей димотики. Водночас, на відміну від перших, у СКЗ останніх років почастішали випадки вживання словосполучень-штампів, організованих за катаревусним синтаксисом. Це свідчить про те, що у носіїв грецької мови, у тому числі й у представників законодавчої влади, поступово зникає страх порушити окреслені офіційною граматикою та штучно завужені нею межі димотики.

Висновки. Отже, на сучасному етапі відбувається процес формування повноцінних юридичних підстилів на базі літературної димотики, на які, однак, ще продовжує на всіх мовних рівнях впливати катаревуса. Зрозуміло, що хаос, який панує в сучасному законодавчому підстилі офіційно-ділового стилю новогрецької мови, не лише свідчить про його незрілість, а й негативно позначається на сприймальній спроможності адресатів процесуальних документів, особливо якщо йдеться про представників молодшого покоління. Хоча остаточне становлення юридичних підстилів на базі димотики є об’єктивним процесом, що вимагає часу, важливим і актуальним є всебічне їхнє дослідження з метою формулювання порад юристам щодо найоптимальнішого використання мови в різних жанрах юридичних документів задля підвищення ефективності юридичної комунікації.

У межах формулювання найзагальніших рекомендацій щодо оптимального вживання мови в грецьких юридичних текстах зазначимо, що абсолютно непродуктивним є штучне протиставлення димотики і катаревуси. Цілком природно, що в офіційно-діловому стилі, сформованому на базі димотики, можуть та навіть мусять зберегтися певні синтаксичні елементи книжної мови, що забезпечують юридичним текстам бажану лаконічність та стрункість. По-друге, неприйнятним є вживання варіантів тих самих термінів, що виникли через паралельне

© Столярова А. А.

вживання у димотичних юридичних текстах термінологічних словосполучень, організованих за нормами димотичного та катаревусного синтаксису. У деяких випадках доцільніше остаточно віддати перевагу катаревусному термінологічному словосполученню, аніж уживати невдалий димотичний варіант.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому доцільним видається вивчення специфіки оформлення димотикою юридичних термінологічних словосполучень у текстах різних жанрів процесуальних документів, що, у свою чергу, дозволить провести порівняльний аналіз синтаксичного оформлення юридичних термінологічних словосполучень у законодавчих та процесуальних документах, пояснити причини можливих відмінностей та сформулювати поради, що сприятимуть уніфікації грецької димотичної юридичної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Χριστίδης Χρ.* Δημοτική και νομικά / Χριστόφορος Χριστίδης. – Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1984. – 446 σ. 2. *Κουτσιβίτης Β.* Γλωσσικές παρατηρήσεις σχετικά με τη μεταγραφή του Αστικού Κώδικα στη δημοτική / Βασίλης Κουτσιβίτης // Γλώσσα. Περιοδική έκδοση γλωσσικής παιδείας. – Τ. 13. – Αθήνα, χειμώνας, 1987. – Σ. 30–39. 3. *Μανέσης Α. Ι.* Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική επιστήμη / Αριστόβουλος Ι. Μανέσης. – Αθήνα : Προσκήνιο, 1999. – 87 σ. 4. *Σταμάτης Κ. Μ.* Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων / Κώστας Ι. Σταμάτης. – Αθήνα-Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005. – Σ. 154–190. 5. *Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α.* Διαδικασίες για τη δημιουργία των όρων / ΄Αννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 1ου Συνεδρίου. – Αθήνα, 1997. – Σ. 77–87. 6. *Βαλεοντής Κ.* Ο αναλογικός κανόνας στην υπηρεσία της σύγχρονης ελληνικής ορολογίας / Κώστας Βαλεοντής // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 1ου Συνεδρίου. – Αθήνα, 1997. – Σ. 33–51. 7. *Столярова А. А.* Синтаксичні особливості новогрецьких законодавчих текстів (на прикладі чинного кримінально-процесуального кодексу Греції) / Анна Анатоліївна Столярова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олена Степанівна Снитко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 18, кн. 2. – С. 197–202. 8. *Κλαίρης Χ.* Γραμματική της νέας ελληνικής δομολειτουργική – επικοινωνιακή – Ι. Το όνομα: αναφορά στον κόσμο της πραγματικότητας / Χρήστος Κλαίρης, Γεώργιος Μπαμπινιώτης – Αθήνα : Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1998. – 121 σ. 9. *Скороходько Е. Ф.* Сучасна англійська термінологія : [навч. посіб.] / Едуард Федорович Скороходько. – К. : Вид-во УІЛМ, 2002. – 76 с. 10. *Τζάρτζανος Α.* Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής) / Ανδρέας Τζάρτζανος . – Α'τόμος. – Εν Αθήναις : Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, 1946. – Σ. 191–210.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *Κώδιξ* ποινικής Δικονομίας / Επιμέλεια : Γ. Α. Βαβαρετός. – Αθήναι, 1964. – 991 σ. 12. *Ποινικός* Κώδιξ / Επιμέλεια : Ελευθέριος Λ. Ζηκόπουλος. – Θεσσαλονίκη : Εκδοτικός Οίκος Σακκουλα, 1977. – 381 σ. 13. *Ποινική* νομοθεσία ΙΙ – Δίβιβλος : Ποινικός Κώδικας, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας / Επιμέλεια : Η. Γ. Αναγνωστόπουλος. – Αθήνα : Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία, 2004. – 792 σ. 14. *Ποινικός* Κώδικας και ειδικοί ποινικοί νόμοι / Επιμέλεια : Λ. Μαργαρίτης, Ν. Παρασκευόπουλος. – Αθήνα-Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005. – Σ. 378–1063.

© Столярова А. А.

СУДОРЖЕНКО Г. П., ДЕМЧУК Я. О.
Київський національний лінгвістичний університет

ДЖЕРЕЛА І ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ІМПЛІЦИТНИХ ЗНАЧЕНЬ УМОВНО-НАСЛІДКОВИХ ВІДНОШЕНЬ У ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено виявлення імпліцитних значень умовно-наслідкових відношень, представлених синтаксичними структурами із розгорнутою пропозицією та предикативністю. Джерелом імпліцитного значення виступає компресія мовних структур. Засобом їхнього розкриття є імплікація.

Ключові слова: імпліцитне значення, умовно-наслідкові відношення, компресія мовних структур, імплікація.

Статья посвящена выявлению имплицитных значений условно-следственных отношений, представленных синтаксическими структурами с развёрнутой пропозицией и предикативностью. Источником имплицитного значения выступает компрессия языковых структур. Способом их раскрытия является импликация.

Ключевые слова: имплицитное значение, условно-следственные отношения, компрессия языковых структур, импликация.

The article focuses on eliciting implicit meaning of condition and consequence relations, presented by syntactic structures with extended proposition and predication. The source of implicit meaning is referred to compression of language structures and implication is regarded as the means of its exposure.

Key words: implicit meaning, condition and consequence relations, compression of language structures, implication.

Метою статті є виявлення синтаксичних структур із імпліцитним значенням на основі умовно-наслідкових відношень.

Актуальність обраної теми пов'язана з вивченням проблем найбільш економних одиниць для визначення комунікативної ситуації.

Предметом є структурно-семантичні особливості і комунікативно-функціональна специфіка умовно-наслідкових відношень із імпліцитним значенням у іспанській мові.

Об'єктом дослідження виступають структурно-семантичні моделі із імпліцитним значенням на основі умовно-наслідкових відношень.

Матеріалом слугували вибірки із художніх творів іспанських та іспаномовних авторів.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше представлено одиниці з умовно-наслідковими відношеннями, поверхнева структура яких не відповідає їхній глибинній структурі.

Умова, умовність (condicionalidad) є досить широким поняттям, вираженим різноформленими синтаксичними структурами,

© Судорженко Г. П., Демчук Я. О.

якими мовець демонструє свою компетенцію виразити ситуацію, протилежну дійсності, й створити можливий світ для реалізації такої ситуації. Традиційна логіка схильна визначати умовні відношення, які підкріплюється формулою ***si p, entonces q*****,** як гіпотетичний сілогізм (*silogismo hipotético*) або умовний сілогізм (*silogismo condicional*) [10:3647].

Якщо складнопідрядне речення є первинною і основною формою відтворення умовно-наслідкових відношень, то всі інші способи слід віднести до вторинних, неосновних форм передачі цих відношень. Формуючи інформативний зміст та слідуючи одному із принципів прагматики – принципу економії, мовець опускає якийсь компонент і таким чином не всі компоненти смислової структури висловлення отримують мовне оформлення. Експліцитні та імпліцитні компоненти значення різняться способами їхнього відтворення, шляхами передачі в плані вираження. Експліцитними виступають формально виражені компоненти значення, в той час, як імпліцитні, тобто приховані, не мають самостійного явного вираження у формальній лексико-граматичній структурі мови. Вони отримують вираження через лексико-семантичні опозиції і контекст. Конкретизація прихованих семантичних компонентів реалізується шляхом різноманітних перетворень, лексико-семантичного розгортання й перифразування семем [1:98–99].

Сутність поняття імпліцитності висловлення тлумачить О. М. Старикова, пов’язуючи це поняття з теорією глибинних і поверхневих структур та вказуючи на те, що імпліцитний характер висловлення є відображенням асиметрії між формою і змістом, між категоріями мови і мислення [5:14].

Найбільш загальне визначення імпліцитного значення зводиться, на нашу думку, до того, що в цьому разі йдеться про прямо не виражені, однак усвідомлені значення комунікативних актів. На відміну від експліцитних, імпліцитні значення не мають безпосереднього матеріального вираження, однак це не означає, що вони ніяк не виявляються матеріально, і що їх можна вважати змістом без форми. Імпліцитні значення мають свою складну форму не прямого, а опосередкованого представлення ситуації. Імпліцитне значення є вихідним від експліцитного і виникає внаслідок взаємодії експліцитного значення з сукупними умовами його реалізації [3:225]. Суттєвими моментами в теорії імпліцитності є передусім джерела

© Судорженко Г. П., Демчук Я. О.

і засоби виявлення імпліцитних значень, характер їхньої взаємодії з експліцитними значеннями і функції імпліцитного в змістовній структурі мовлення. Небезпідставно джерелом імпліцитного значення вважається імплікація з експліцитно знаковим значенням висловлень. Імплікацією називається логічна операція, яка пов'язує два висловлення сполучником "якщо – то", тобто реалізує у реченні умовне судження і зв'язок у цьому разі виражений повністю: елемент А – умовним реченням, а елемент Б – головним. Різні тлумачення імплікації у лінгвістиці зумовлені логічним джерелом виникнення терміна і різними способами згортки інформації в тексті, повідомленні з опертям на різноманітні вербальні засоби інтеграції з імпліцитним змістом [4:521].

До важливого джерела імпліцитних значень можна віднести явища ***компресії*** мовних структур у мовленні, які здійснюються згідно правил мовленнєвої редукції форми мовних структур. Це передусім скорочення, спрощення, контамінація, заміщення повних розгорнутих мовних структур компресивними мовленнєвими одиницями, які легко співвідносяться з базовими структурами. Компресію від інших джерел імпліцитних значень вирізняє редукція саме форми вираження думки відповідно до певних правил, які уможливлюють відновлення редуційованих елементів повної форми. Зміст і форма відновлюються достатньо однозначно завдяки претексту, постексту, мовленнєвій ситуації і правилам редукції.

В іспанській мові існують одиниці, семантичні характеристики яких можуть не відповідати їхнім формальним показникам. Йдеться про такі одиниці, глибинна структура яких не співвідноситься з їхнім поверхневим вираженням [9:362]. Прикладом можуть слугувати складні речення, які мають диференційовані ознаки моделі складнопідрядного чи складносурядного речення, а саме: сполучники і сполучні слова, експліцитний тип зв'язку, наявність у головній підрядній частинах слів-коррелятів, узгодження граматичних форм. Це можуть бути складнопідрядні означальні із семантикою умовних [11:181]. Так, речення, які формально співвідносяться із складносурядними або безсполучниковими реченнями, для яких нехарактерні відношення залежності, що є невід'ємною ознакою для умовних речень [8:17], насправді передають умовні відношення: *Cría cuervos, y te sacarán los ojos.* → *Si crías cuervos, te sacarán los ojos* (13:54), *Prohíbele algo*

© Судорженко Г. П., Демчук Я. О.

al necio, y hará precisamente eso (ibid., 138) → *Si le prohíbes algo al necio, hará precisamente es.* Тобто, конструкція *Imperativo + y + Futuro* своєю глибинною структурую здатна виразити відношення залежності, а отже й умовні відношення.

Слід зазначити, що здатність форм наказового способу виступати в значенні умовного пояснюється близькістю їхніх модальних планів: обидва виражають не дійсну подію, а ідеальну, тобто уявну, домислювану, ту, яка існує у думці мовця. Наказовий спосіб виконує функцію предиката зумовлюючої частини і функцію граматикалізованого показника підрядного зв'язку. Граматично релевантним контекстом, що актуалізує умовне значення форми наказового способу, виступає зумовлений компонент безсполучникового чи сурядного зв'язку. Лише у взаємодії з ними форма наказового способу набуває некатегоріального значення – значення волевиявлення, наказу, прохання. Вживання форми майбутнього часу пояснюється тим, що вона гіпотетична за своєю суттю, адже майбутня дія – це дія передбачувана, нереальна.

Виходячи з того, що у безсполучниковому реченні відсутні категорії підрядності і сурядності, смислові відношення в ньому виявляються на основі конкретного змісту предикативних конструкцій: *Ayúdate; Dios te ayudará (si te ayudas)* (13:53). Вживання наказового способу надає можливість визначити як умовну одну з предикативних конструкцій по відношенню до іншої. Слід зазначити, що безсполучникові речення характеризуються більш динамічним відтворенням дії порівняно із сполучниковими реченнями. Важливим фактором у безсполучниковому реченні виступає інтонація. Вона є вказівником на те, що між предикативними конструкціями існують певні смислові відношення, які закладені у зміст протасису і аподосису. При цьому ці смислові відношення повинні усвідомлюватися мовцем з огляду на його аперцептивну базу. Наведена синтаксична функція інтонації безсполучникового складного речення називається функцією активізації імпліцитних смислових відношень [2:180].

Семантика дієслів розумового сприйняття (*de percepción mental*) *imaginar, suponer, admitir* добре слугує для побудови гіпотези, припущення: *Supongamos que haya alguien quien se ocupe de ti*, *alguien tendrá* (12:208) → *En caso de que haya alguien quien se ocupe de ti*, *alguien tendrá* – дія відноситься до майбутнього і мислиться можливою для реалізації. *Imaginemos que fuera lógica la decisión de dedicarme a la*

© Судорженко Г. П., Демчук Я. О.

literatura, pero ni me pasó por mientes → En caso de que fuera lógica la decisión de dedicarme a la literatura, pero ni me pasó por mientes (15:217) – реалізація дії не тільки є проблематичною, але й такою, що вже не здійснилася чи не може бути реалізованою у теперішньому і майбутньому. Наведений тип речень функціонує у тексті паралельно зі складними реченнями з підрядною частиною умови.

Іншим прикладом виступає складне за поверхневою структурою речення з підрядною частиною причини: *Me casaré con él* ***porque lo quiera****, no porque me obliguen* (12:215), яке передає умовні відношення: "Я вийду заміж за нього, якщо я цього захочу, а не тому, що мене змусять".

Відомо, що конструкція *V1 – que – V2*, де V1 не виражено експліцитно, інколи передає відношення умови. У цьому разі мовець, звертаючись до третьої особи, докоряє її в тому, що вона може зробити щось "заборонене", і якщо наважиться зробити це, то мовець бере на себе відповідальність сказати, що трапиться щось неприємне, природа якого часто незрозуміла, тому що в основному вживаються неконкретні дієслова. Одним із найбільш уживаних є *ver*: *Que no me obedezcan y verán!* (15:64). Тобто в основу має бути закладений виклик, загроза (*el reto*): *Que se atreva y tendrá su merecido → Atrévete y tendrás tu merecido; Que vuelva. Se divertirá → Vuelve y te divertirás.* Слід зауважити, що значення конструкції *V1 – que – V2* залежить від значення V1, яке не виражене експліцитно, наприклад: V1 виражає наказ – *Que me ayude → Quiero,ordeno, mando, suplico que me ayude;* бажання – *Que duermas bien → Deseo que duermas bien.* Речення типу *que + Imperfecto o Pluscuamperfecto de Subjuntivo + frase principal* поряд із значенням бажання передають умовні відношення: *Que te preguntara (si te preguntara) cómo se escribe el nombre de Antonino, ¿no es verdad que tú pronunciarías con tranquilidad las letras una a una?* (15:185). *Que + Indicativo + frase principal* також своєю глибинною структурою репрезентує умовні відношення: *Que te gusta, bien que no te gusta, me da lo mismo* [14:69].

В іспанській граматиці дотепер не отримали однакового трактування десидеративні речення типу: *¡Quién pudiera olvidar! ¡Quién tuviera poder!* Ці речення здатні передавати нереальні умовні відношення неповної форми (incompleta), що є прикладом мовної економії. Замість *quién* може вживатися *si*: *¡Quién se atreviera!→ ¡Si yo me atreviera!* [6:312]. Іншу думку висловлює щодо цього типу речень Х. Боррего. Вважається, що *quién* і

дієслово у субхунтиві (може вживатися тільки *el Imperfecto de Subjuntivo* і *Pluscuamperfecto de Subjuntivo*) виражають в іспанській мові палке бажання. Агентом дії є перша особа однини, і бажання мислиться як неможливе чи надзвичайно важке для здійснення, або вже нереалізоване: *¡Quién estuviera en tu lugar! (≈!Ojalá yo estuviera en tu lugar)* – дія відноситься до моменту мовлення. *¡Quién hubiera podido comerse aquella chuleta! (≈Ojalá yo hubiera podido comerse aquella chuleta!)* – дія відноситься до минулого [7:75].

Отже, імпліцитно виражені відношення умови в іспанській мові, які базуються на лексико-семантичному змісті даних речень, осмислюються слухачем, і тільки таким чином відбувається комунікативний акт. Імпліцитні значення складають важливу частину сукупного значення одиниць мовлення. Інформація, яка міститься у висловленні, нерідко буває багатша за ту, що виражається безпосередньо. Імпліцитні значення суттєво доповнюють виражені значення і взаємодіють з ними. Мистецтво мовця полягає не тільки в тому, щоб виражати необхідні значення експліцитно, але і в тому, щоб уміло породжувати імпліцитні значення й керувати взаємодією експліцитних та імпліцитних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1.Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика : [учебн. пособие для вузов] / Л. М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.; 2.Грамматические исследования : Функционально-стилистический аспект. Морфология. Словообразования. Синтаксис : [монография] / [С. Н. Борунова, В. Л. Воронцова, Н. Е. Ильина] ; отв. ред. Д. Н. Шмелев ; АН СССР, Ин-т рус.яз. – М. : Наука, 1991. – 247 с.; 3.Панфилов В. З. Грамматика и логика. Грамматическое и логико-грамматическое членение простого предложения / В. З. Панфилов. – М.–Л. : АН СССР, 1963. – 357 с; 4.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2008. – 712 с; 5.Старикова Е. Н. Проблемы семантического синтаксиса / Елена Николаевна Старикова. – К. : Вища школа, 1985. – 123 с.; 6.Beinhauer W. El español coloquial / W. Beinhauer. – Madrid : Credos, S. A., 1968. – 459 p.; 7.Borrego J. El Subjuntivo.Valores y usos / [J. Borrego, J. G. Asencio, E. Prieto]. – Madrid : Akal, 1995. – 268 p.; 8.Galán Rodríguez C. Las oraciones subordinados adverbiales: condicionales / Carmen Galán Rodríguez. – Madrid : Liceus, servicios de gestión y comunicación S. L., 2007. – 230 p.; 9.Gómez Torrego L. Gramática didáctica del español / Leonardo Gómez Torrego. – Madrid : S. M., 2002. – 543 p.; 10.Montolío E. Las construcciones condicionales / Estrella Montolío //Gramática descriptiva de la lengua española. Entre la oración y el discurso. Morfología / dirigida por Ignacio Bosque Muñoz y Violeta Demonte Barreto. – Madrid : Espasa Calpe, 2000. – P. 3644–3735; 11.Rodríguez Ramalle T. M. Manual de sintaxis del español / Teresa María Ramalle Rodríguez. – Madrid : Ed. Castalia, 2005. – 610 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Grandes A. Los aires difíciles / Almudena Grandes. – Barcelona : Ed. Tusquets Editores, S. A., 2010. – 793 p.; 13 Feijóo S. Signos en la expresión de los pueblos / Samuel Feijóo. – Cuba, Santa Clara : Instituto cubano del libro, 1974. – 212 p.; 14. Pérez-Reverte A. El maestro de esgrima / Pérez-Reverte. – Madrid : Santillana, Ed. General S. L., 2003. – 399 p.; 15. Torrente Ballester G. Filomeno, a mi pesar / Gonzalo Torrente Ballester. – Barcelona : Editorial Planeta, S. A., 1986.-- 442 p.

© Судорженко Г. П., Демчук Я. О.

ХАЧАТУРЯН Г. Х.
Київський міжнародний університет

ВПЛИВ СОФІСТИКИ ТА ДІАЛЕКТИКИ НА СУЧАСНИЙ ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ ДИСКУРС ФРАНЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПІВ НІКОЛЯ САРКОЗІ

У статті мова йде про становлення та основні засади софістичної та сократичної шкіл красномовства, їхній вплив на формування образу сучасного оратора та, зокрема, актуальність вживання софізмів в політичних промовах на прикладі одного з президентів Франції П'ятої республіки Ніколя Саркозі.

Ключові слова: софістика, діалектика, риторика, античні школи красномовства, софізми, Франція П'ятої республіки, президент, Ніколя Саркозі.

В статье речь идет о становлении и основных принципах софистической и сократической школ красноречия, их влияние на формирование образа современного оратора и, в частности, актуальность употребления софизмов в политических выступлениях на примере одного из президентов Франции Пятой республики Николя Саркози.

Ключевые слова: софистика, диалектика, риторика, античные школы красноречия, софизмы, Франция Пятой республики, президент, Николя Саркози.

This article is about the formation and basic principles of sophistic and Socratic schools of rhetoric, their influence on the image of a modern speaker and, particularly, the currency of the usage of sophisms in political speeches on example of one of the presidents of French Fifth Republic Nicolas Sarkozy.

Key words: sophistry, dialectics, rhetoric, antique schools of rhetoric, sophisms, French Fifth Republic, president, Nicolas Sarkozy.

Актуальність дослідження полягає у необхідності більш ретельного дослідження впливу вчення софістів та діалектиків на побудову дискурсу сучасного політика, його іміджу та загального образу оратора.

Метою дослідження є наукове осмислення вживання софізмів як політичних стратегій у дискурсі Ніколя Саркозі.

Об'єктом дослідження виступають неофіційні виступи шостого президента Франції П'ятої республіки Ніколя Саркозі.

Предметом дослідження є особливості вживання софізмів у політичних промовах Ніколя Саркозі.

Матеріалом дослідження виступають наукові праці з історії риторики; офіційні інтернет-сайти французького уряду та відео-архіви публічних виступів Ніколя Саркозі.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та виявленні

© Хачатурян Г. Х.

впливу вчення софістиків та діалектиків на політичний дискурс Ніколя Саркозі.

Сучасні уявлення про майстерність публічного виступу зберігають ті ж риси, що визначали його з давнини. Тому дослідження образів лідерів П'ятої республіки доцільно було б розпочати з аналізу розвитку класичного ораторського мистецтва, що б дозволило провести паралелі з сучасним президентським дискурсом Франції. У зв'язку з цим видається цілком закономірним звернутися до періоду виникнення та розквіту класичної античної риторики і, як наслідок, до принципів становлення софістичної та сократичної (діалектичної) шкіл красномовства, що вибудували два різні образи оратора.

Перші систематичні роботи з теорії ораторського мистецтва та перші закони риторики з'явилися в Стародавній Греції в епоху Афінської демократії. Засновником же риторики вважається давньогрецький філософ та поет діяч Емпедокл, який володів ораторською майстерністю, уміло використовуючи метафори та інші засоби поетичної мови. Однак перший відомий риторичний трактат належить письменнику і політичному діячу Кораксу із Сицилії (нар. бл. 467 до н.е.). Саме Коракс першим робить спробу встановити чітке розділення ораторської промови на частини (вступ, пропозиція, викладення, доказ чи боротьба, спад та завершення); він же і висловив думку, що головна мета оратора – не розкриття істини, але **чіткість** та **переконливість** за допомогою вірогідного, для чого якнайкраще підходить використання софізмів.

Спочатку софістом в Стародавній Греції називали мудру, вмілу в будь-яких справах людину, але надалі, у період розвитку афінської демократії, софістами стали називати платних учителів філософії, риторики та еристики (мистецтва суперечки), а також витончених у побудові суджень і умовиводів мислителів і практиків, які використовували свою ораторську майстерність в корисливих цілях. Часто диспути софістів перетворювалися на безрезультатні суперечки, звідки й одіозне значення **софіст**: людина (оратор), яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не враховуючи об'єктивну істинність чи хибність цих тез.

Софісти були **суб'єктивістами, скептиками, раціоналістами**, сенсуалістами, індивідуалістами. Основою їхнього світогляду став

© Хачатурян Г. Х.

вислів Протагора *«Людина є міра всіх речей»*. Їхній суб'єктивізм проявлявся в тому, що істина не мислилася ними як щось єдине для всіх, а отже, факт відносності всього є головною засадою світогляду софістів [1:215].

Учень Коракса, Лісій, розвивав ту ж систему софістичних доказів і головним засобом викладання риторики вважав заучування зразків промов судових ораторів. Такого ж методу дотримувався його учень Горгій Леонтійский, який у своїх промовах розвивав вже згаданий нами скептицизм, основні положення якого зводив до наступних трьох тез: **немає ніякого буття; якщо воно і є, то його неможливо пізнати; якщо його хтось і пізнає, то передати це знання неможливо**.

Софісти заклали міцні основи риторики, як науки про ораторське мистецтво, навчаючи тому, що:

- промови повинні бути ні довгими, ні короткими, але такими, що дотримуються міри;
- необхідно використовувати антитезу, співзвуччя закінчень та інші прийоми;
- треба звертати увагу на стисліcть і «заокругленість» думки, ритм мови;
- треба вивчали ораторську лексику, а також вплив промови на почуття людей;

Але хоча вплив софістики в момент зародження риторики був істотним, надалі їх шляхи розійшлися через переважання в софістиці негативних тенденцій, бо софісти, навчаючи за плату мистецтву вести полеміку, в прагненні навести необхідні докази не гребували явним порушенням логічних законів і правил вживання слів. На думку софістів, мета оратора – не розкриття істини, а **переконливість**. Переконувати може тільки майстерно складена промова. При цьому неважливо, чи відповідає вона істині чи ні. Використовуючи різноманітні словесні трюки, побудовані або на грі значень багатозначного слова, або на збігу форм, софісти демонстрували блискучі, тонко розроблені способи переконати кого завгодно [2:26].

Першим проти софістів виступив Сократ (нар. бл. 470 до н.е.). На відміну від софістів він на чільне місце поставив **логічний доказ** та **мистецтво оперування істинними міркуваннями**.

© Хачатурян Г. Х.

Відповідно до його концепції, вірна думка народжує вірне діяння. Діяльність Сократа, що мала на меті моральне відродження суспільства, неминуче привела його до опозиції софістам. Так навколо Сократа поступово склалося коло учнів, які потім заснували «сократичні школи». У цих школах отримав розвиток жанр **сократичного діалогу**. Своїм питально-відповідним методом, нещадною логікою і діалектикою він посприяв народженню правильної думки, пошуку істини та формуванню високої риторики.

Учень Сократа Платон (нар. бл. 430-427 до н.е.) протиставив практичній риториці софістів вчення про **справжнє красномовство**, що ґрунтувалось на **справжньому знанні** й тому «доступне тільки філософу». Таким чином, за Платоном, головне, чим повинен володіти ритор, – це знання, а основне завдання оратора полягає не тільки в переконанні, тобто однобічному впливу на аудиторію, але й у **пошуку істини** [3:97]. З іншого боку, видатний давньогрецький філософ відкинув досить продуктивне для практики ораторського мистецтва положення софістів про те, що кожна людина може мати свої переконання. Така риторика може розглядатися, як моральна діяльність оратора.

Таким чином, спробуємо звести класичний образ оратора у трактовці діалектиків (Сократ та його учні) та софістів (Горгій, Протагор та їх наступники) до наступної таблиці:

Образ оратора у трактовці діалектиків та софістів

Діалектики	Софісти
1. Той, хто говорить правий	1. Підлесливий угодник
2. Справжній знавець	2.Той, хто сильний в красномовстві
3. Той, хто знає суть справи	3. Той, хто не тямить у предметі, не знает суті справи
4. Той, хто сильний правдою	4. Той, хто не тямлячи, здається тямущим; справжнім знавцям здається невігласом, але неосвіченому натовпу здається знавцем

© Хачатурян Г. Х.

5. Людина розумна, користується довірою знавців	5. Не знаходить довіри у знавців, але ладен виступити з будь-якими переконаннями
6. Прагнучи до правди, заперечує хибну позицію на ділі	6. Прагнучи до перемоги, перемагає в спорі, домагаючись, щоб перемогла його думка
7. Охоче спростовує думку іншого, охоче вислуховує заперечення в свою адресу	7. Охоче спростовує думку іншого; ніяковіє, коли його думку спростовують на ділі; сердиться, коли чує промови, що йому не до вподоби; здається добрим, не будучи таким
8. Людина справедлива, розуміється на справедливості, не бажає чинити несправедливість	8. Здається справедливим, не будучи таким; заради власної користі чинить несправедливість
9. Переймається, як посіяти в душах громадян справедливість стриманість, гідність; піклується про те, щоб зробити громадян, що слухають його промову, кращими.	9. Звертається до народу, як до дитини, тільки щоб йому вгодити, не переймаючись чи стане він кращим
10. Прагне до спільного блага, переймається тим, що оселилося в душах співгромадян, піклується про народ	10. Має на меті особисте благо; заради власної вигоди нехтує спільною
11. Коротко відповідає на питання	11. Розтягує свою промову

Звертаючись до сучасного політичного дискурсу, слід зазначити, що наразі чіткого образу оратора серед сучасних політиків окреслити майже неможливо: кожен прибігає до риторики як діалектиків, так і софістів. Інша річ, що образ оратора-діалектика вважається більш величним та шанованим, в той час, як сучасне поняття «софістики» несе в собі негативні конотації,

© Хачатурян Г. Х.

ототожнюючись за «Тлумачним словником живої великоросійської мови» В.І.Даля з поняттям «полеміки» чи навіть «брехні». Але, як це не дивно, саме до софізмів частіше за все вдаються сучасні політичні діячі у своїх промовах, бо софізми в «умілих руках» можна легко замаскувати під «правду».

Оскільки наше дослідження стосується саме президентського дискурсу Франції П‘ятої республіки, наведемо деякі класичні софістичні вирази, що були притаманні всім президентам:

«Je suis le président de tous les Français»;

«Je ferai tout pour trouver du travail aux Français»;

«Je veux que la vie des Français s’ameliore» тощо.

Зауважимо, що подібні софізми притаманні майже всім керівникам держав чи політикам, що перебувають в опозиції.

Для яскравішого прикладу, розглянемо окрему визначну постать сучасного французького політичного життя та проаналізуємо її образ на прикладі нинішнього президента Франції Ніколя Саркозі.

Ніколя Поль Стефаан Саркозі де Надь-Боча став на чолі держави у травні 2007 року і, беззаперечно, увійде в історію, як один з найхаризматичніших та найімпульсивніших лідерів Франції П’ятої республіки. Не зважаючи на всі скандали, які точилися навколо його персони (починаючи з впровадженими ним реформами і закінчуючи особистим життям) він зарекомендував себе як сильний оратор, майстер риторичних та стилістичних прийомів, його дискурс вирізняється від інших своєю надемоційністю та часом надмірною прямолінійністю, що іноді призводить до казусів та навіть скандалів (згадати, хоча б, його відому фразу *«Casse-toi pauvre con» («Закрий пельку, дурень»)*, адресовану підприємцю, що прилюдно відмовився потиснути йому руку). Разом з тим, його промови є вміло скомпонованими та насиченими засобами аргументації. Тим не менш, дотримуючись у всіх своїх виступах основних правил риторики, Саркозі вибудував дещо спірний образ оратора. Аналізуючи дискурс пана Саркозі, можна прослідкувати велику кількість софізмів, якими насичені його виступи. Особливо якщо мова йде про менш офіційні промови, для яких він не має заздалегідь заготовленого тексту, такі як виступи на теледебатах, прес-конференціях, ток-шоу різного формату тощо.

© Хачатурян Г. Х.

Як приклад, наведемо яскравий уривок з його телевізійного виступу, що датується 24 квітнем 2008 р. Тоді Францію захлеснули страйки освітян: ліцеїсти та викладачі протестували проти політики скорочення робочих місць, введеної президентом. Відстоюючи свою позицію, Саркозі зауважив:

«…D'abord il faut toujours écouter les inquiètudes de la jeunesse. Et si on n'est pas inquiet quand on est jeune, alors c'est qu'on est pas jeune…» («…Треба завжди прислухатися до проблем молоді. І якщо ми не маємо проблем, коли ми молоді, то тоді ми не молоді…») [4].

І цю думку він завершив наступною фразою:

«On maintient les réformes qui permettront les réductions de postes» («Ми підтримуватимемо реформи, що забезпечать скорочення робочих місць») [4].

Перед нами виступає класичний приклад софізму, що нагадує за своєю будовою відомий античний софізм «Рогатий»: *«Що ти не губив, то ти маєш. Роги ти не губив. Значить, в тебе є роги»*, – який є логічно неправильним міркуванням, виданим за правильне.

Візьмемо ще один приклад. Під час виступу в Національній Ассамблеї 28 лютого 2008 р. стосовно дитячої злочинності та притягнення неповнолітніх до відповідальності, президент заявив:

«…Comme tous les scientifiques et tous les médecins le disent, plus tôt on intervient, plus on a de chances d'éviter le drame d'un enfant qui évolue vers la délinquance… » («…Як стверджують всі науковці та лікарі, чим раніше ми втрутимось, тим більше шансів зупинити дитину від здійснення злочинних дій») [5].

Софізм криється у тому, що президент, так само як і будь-хто, не може знати думки «всіх» науковців та лікарів. Таким чином, свою позицію він намагається замаскувати під поради з боку фахівців.

Чи ось ще одна цитата, щодо проблеми скорочення стипендій для студентів вищих шкіл:

« *Les grandes écoles, c'est pour tout le monde, pourvu que l'on travaille, pourvu que l'on ait du talent ». («Вищі школи відкриті для всіх: а саме для тих, хто бажає працювати і тих, хто має талант»)* [5].

Як бачимо, в цьому реченні є логічне заперечення «всі» - «а саме», що свідчить про наявність в ньому софізму.

Таких прикладів можна наводити безліч, особливо в промовах,

© Хачатурян Г. Х.

що зачіпають внутрішні проблеми Франції та неприйняття народом політичних та економічних реформ влади. Таким чином, проаналізувавши характеристики образів діалектиків та софістів, можна зробити висновок, що президент Ніколя Сарокзі більше підпадає під другу категорію ораторів. І, можливо, така тяга до софістики в своїх промовах і стала однією з причин такої недовіри французів до президента Саркозі, рейтинг якого при владі був визнаний найнижчим серед усіх президентів Франції П'ятої республіки.

Нарешті, ще одним свідченням схильності президента Саркозі до софістики можна вважати опубліковану в 2010 р. книгу Слаха Веслаті під назвою «Sarkozy, le sophiste et les chiens errants de la république», що мала значний успіх у колі політологів та дослідників в галузі мас-медіа. Автор книги викриває дискурсивні стратегії президента, що, за його дослідженням, базуються на принципах софістичної школи та аналізує реакцію ЗМІ на його виступи.

Перспективи подальших досліджень стратегій побудови дискурсу президента Ніколя Саркозі, так само як і всіх інших президентів Франції, полягають в можливості всебічного вивчення формування іміджу та образу політика-оратора; в перспективі з'ясування можливої реакції аудиторії на мовленнєві стратегії до яких вдається політик-оратор; в необхідності дослідження стилістичних особливостей ораторського мистецтва, його сильних і слабких сторін, зважаючи на сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Соколов В. В.* Антология мировой философии: в 4 т. / Соколов Василий Васильевич. – М. : Мысль, 1969-1972. – Т. 1. Ч. 1. – 316 с. 2. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики: Софисты. Сократ. Платон / Лосев Алексей Федорович. – М. : Искусство, 1969. – 31 с. 3. *Платон.* Критон / Платон. Соч. В 3-х т. – М. : Мысль, 1968. – Т.1. – 275 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Elysée. Présidence de la république [Електронний ресурс] : http://www.elysee.fr/president/accueil.1.htm. 5. Dailymotion [Електронний ресурс] : http://www.dailymotion.com/video/x57yth_jeux-de-l-oi-du-president-ip4_news.

© Хачатурян Г. Х.

ЧЕРНИШОВА Ю. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ЛАТИНОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СУЧАСНИХ ІТАЛІЙСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ТЕКСТАХ

У статті досліджено особливості відтворення латиномовних елементів при перекладі сучасних італійських релігійних текстів українською мовою. Проаналізовано причини збереження латинської спадщини в мовокористуванні Римсько-католицької церкви в Україні, що відображається в українських перекладах.
Ключові слова: переклад релігійних текстів, латиномовні елементи.

В статье исследуются особенности перевода латинскоязычных элементов, содержащихся в современных итальянских религиозных текстах, на украинский язык. Проанализированы причины сохранения латинского наследия в языковой практике Римо-католической церкви на Украине, что отображается в украинских переводах.
Ключевые слова: перевод религиозных текстов, латинскоязычные элементы.

The Article provides research on the peculiarities of translation to the Ukrainian language of the Latin Language elements, present in modern Italian religious texts. Analysis is given on the causes of preserving Latin heritage in language practice of Rome Catholic Church in Ukraine, reflected in Ukrainian translations.
Key words: translation of religious texts, Latin language elements.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою у перекладознавчих розвідках внаслідок активізації релігійного життя в Україні та збільшення кількості перекладної італійської літератури на релігійні теми, необхідністю вдосконалення методик перекладу релігійних текстів українською мовою та визначення засад перекладу сучасних релігійних текстів.

Оскільки сучасні італійські релігійні тексти – це головним чином релігійні тексти, створені в рамках західної католицької традиції (римо-католицької), то в подальшому під назвою "релігійний текст" будемо розуміти ***сучасний релігійний текст, написаний в рамках католицької конфесії***.

Вкраплення латинських лексем, висловів, виразів, цитат є характерною ознакою сучасного італійського релігійного дискурсу. Головним чином у документах Папи Римського та Святого Престолу, а також у богословських творах католицьких авторів (меншою мірою і в інших релігійних текстах) зустрічається чимала кількість латиномовних елементів. З огляду на латинське коріння італійської мови такі елементи автори італійських текстів часто залишають без

© Чернишова Ю. О.

пояснень, розраховуючи на можливість їхнього розуміння читачем.

Загалом, серед способів відтворення латинських слів і виразів в українських перекладах найчастіше спостерігається збереження латиномовних елементів, після яких (часто в дужках або у виносках) надається переклад: *La giusta risposta all'interrogativo sull'uomo, infatti, è Cristo, il Redemptor hominis* [4:140] – *Бо правильною відповіддю на питання про людину є Христос, Redemptor hominis – Відкупитель людства* [5:118]; *slancio missionario ad gentes* [6] – *місійний запал іти до народів (ad gentes)* [7:115]; *coloro che furono le dramatis personae della caduta originale* [4:182] – *ті, хто був dramatis personae первородного гріха (виноска: *Дійовими особами (лат.))* [5:152]; *È Lui a permetterci di penetrare nelle profondità del mysterium Crucis* [4:17] – *Це він дозволяє нам проникнути в глибини mysterium Crucis* (виноска: *Таїнства Хреста (лат.))* [5:21].

Іноді в італійському оригіналі спочатку надається латинське слово чи вираз, а потім – його італійський переклад. Перекладачі зберігають таку структуру і в українському перекладі, подають латинський вислів, і після нього – його український переклад: *Sant'Agostino con la sua straordinaria perspicacia caratterizzò la natura di questo peccato con la seguente formula: "amor sui usque ad contemptum Dei – amore di sè fino al disprezzo di Dio"* [4:17] – *Святий Августин надзвичайно проникливо схарактеризував природу цього гріха такою формулою: "amor sui usque ad contemptum Dei – любов до себе аж до зневаги Бога"* [5:20]; *La Chiesa in Europa e in tutti i continenti deve rendersi conto del fatto di essere, sempre e dovunque, Chiesa missionaria (in statu missionis)* [4:141] – *Церква в Європі й на всіх континентах має усвідомити той факт, що вона завжди і всюди є Церквою місійною (in statu missionis)* [5:119].

За нашими спостереженнями, навіть у тих випадках, коли перекладач надає переклад, він переважно зберігає і латинські слова та вирази.

Деякі назви, як, наприклад, назва молитви *"Ave Maria",* гасло Папи Римського Івана Павла II *"Totus tuus!"*, відповідь Діви Марії в момент Благовіщення *"Fiat!"* широко вживаються в українському релігійному дискурсі саме в латинському варіанті. Перекладачі зберігають їх без змін або надають поруч український переклад: *sciogliersi nelle lodi per la Vergine Santa, sia nella splendida preghiera*

© Чернишова Ю. О.

della Salve Regina [8] – *славити Пресвяту Діву чудовою молитвою Salve Regina* [9:37]; *sullo sfondo delle parole Ave Maria* [8] – *на канві слів Ангельського Привітання (Аве Марія)* [9:2]; *A sua volta, tutta l'umanità è come racchiusa nel fiat con cui Ella prontamente corrisponde alla volontà di Dio* [8] – *Все людство ніби охоплене отим fiat – "нехай станеться", яким Вона з готовністю відповідає на волю Бога* [9:20].

Український перекладач фрази *Quante grazie ho ricevuto in questi anni dalla Vergine Santa attraverso il Rosario: Magnificat anima mea Dominum!* з апостольського послання Івана Павла ІІ "Святий розарій" [8] вирішив не перекладати латинську фразу: *Скільки ж благодатей я отримав у ці роки від Пресвятої Діви через розарій! Magnificat anima mea Dominum!* [9:2], хоча відомий і український еквівалент назви величальної пісні Діви Марії *"Величає душа моя Господа!"*, оскільки існує загальноприйнятий варіант цієї молитви українською мовою. Таке перекладацьке рішення може ускладнити сприйняття тексту недостатньо підготовленим читачем.

Збереження в перекладі латинських назв ватиканських документів, наприклад, папських енциклік, послань, листів є концептуальним. Чимало таких документів і досьогодні пишуться латиною, і перші слова, наприклад, енциклік, стають назвою самої енцикліки. Найчастіше в перекладі такі назви навіть не перекладаються. Можуть зустрічатися випадки подання латинської назви з її перекладом: *la grande enciclica di Leone XIII Rerum novarum del 1891* [4:55] – *велика енцикліка Лева XIII Rerum novarum* 1891 року (Виноска: *До нових речей (лат.))* [5:54]; *Paolo VI nella Lettera apostolica Octogesima adveniens torna alla questione* [4:55] – *Павло VI в Апостольському посланні Octogesima adveniens* повертається до проблеми (виноска: *З приходом вісімдесятниці (лат.))* [5:55]. Випадки надання тільки перекладу зустрічаються рідко: *Il Concilio Vaticano II ha detto molto su questo tema in tutto il suo insegnamento e, in particolare, nelle Costituzioni Lumen gentium e Gaudium et spes* [4:95] – *Другий Ватиканський Собор чимало сказав на цю тему в своєму навчанні, а зокрема в конституціях Світло народів та Радість і надія* [5:85]. Часто в перекладі залишається назва латиною, а сам переклад вводиться прийменником "про…": *Lettera enciclica Fides et Ratio* [10] – *Енцикліка Fides et Ratio… про співвідношення віри й розуму* [11]; *Lettera apostolica Rosarium Virginis Mariae* [8] – *Rosarium*

Virginis Mariae Апостольське послання… про святий розарій [9].

Початкові та кінцеві латинські фрази Папських звернень *Urbi et Orbi* також є концептуальними. Вони, хоча і перекладаються українською мовою, відтворюються також і в їхній латинській версії: *Descendit de caelis Salvator mundi. Gaudeamus! È disceso dal cielo il Salvatore del mondo. Rallegriamoci!* [12] – в перекладі: *Descendit de caelis Salvator mundi. Gaudeamus! – Зійшов із Неба Спаситель світу. Радіймо!* [13]. Часто вони взагалі не перекладаються: *Per questo noi lo preghiamo: Salvator mundi, salva nos!* [12] – *Тому ми молимося: Salvator mundi, salva nos!* [13].

Отже, хоча в українському католицькому дискурсі в більшості випадків латинські вирази неможливо залишати без перекладу, тим не менш, перекладачі переважно зберігають і їхню оригінальну форму, що призводить до розширення тексту перекладу.

Звичайно, католицька релігійна лексика має глибоке коріння в латинській мові, яка була і залишається одним із головних джерел, з яких чимало слів прийшло до релігійної католицької лексики. Як зазначалося вище, весь релігійний дискурс знаходиться під значним впливом літургійної мови. На характер і специфіку мовокористування в сучасному італійському релігійному дискурсі, безсумнівно, великий вплив справило використання латини: тисячорічний спадок мовної латинської традиції зумовлює характер сучасних перекладів як у літургії та в біблійних текстах, так і в будь-яких християнських текстах, написаних у рамках католицької традиції.

Втім, минуло більше сорока років з моменту введення до богослужіння національних мов. Прийняття рішення про ширше впровадження національних мов до практики мовокористування в Католицькій церкві стало наслідком літургійного руху в багатьох як західних, так і східних країнах [1:209]. Напрямок включення до культури латинської церкви культур інших народів, прийнятий II Ватиканським Собором, який згодом отримав назву “інкультурація”, стимулював створення перекладів. На сьогоднішній день є більше 350 офіційно прийнятих мов богослужіння в Католицькій церкві. Латинська мова не має для українських віруючих такого ж значення, як латинська мова для італійців. І, тим не менш, Римсько-католицька церква (РКЦ) в Україні не відмовляється від своєї латинської спадщини.

© Чернишова Ю. О.

Слід сказати, що латина залишається офіційною мовою Апостольського Престолу до сьогодні, хоча офіційна мова Ватикану не визначена нормами права. Основний варіант офіційних документів Святого Престолу, як правило, друкується латиною. Типові видання біблійних і літургійних текстів також публікуються латиною. З латинським текстом Біблії *Nova Vulgata* мають бути узгоджені біблійні переклади. Оскільки з часів Реформації Католицька церква категорично стверджувала винятковість латини у сфері літургійної практики римського обряду, богослужбова функція латини зіграла вирішальну роль у формуванні відношення до латини як до сакральної мови, засобу спілкування з Богом, власної мови Церкви.

Іноді помилково стверджують, що Собор відмінив використання латини в богослужінні. Насправді стрімке зникнення латини з католицького богослужіння не було санкціоновано духовною владою, але стало наслідком об'єктивних процесів, зумовлених активною взаємодією Церкви із сучасним світом. ІІ Ватиканський Собор пробудив тенденцію до знищення різниць між духівництвом та мирянами, і латина стала сприйматися як ознака кастовості, а використання латини в літургії вважалося надмірною прихильністю до традиції, що могло означати неповне прийняття духу оновлення (духу *aggiornamento)*.

Тим не менш, ІІ Ватиканський Собор наполягав на збереженні достоїнства латини: "за винятком випадків, передбачених партикулярним правом, у латинських обрядах має зберігатися використання латинської мови" [2:36]. Разом з тим, за десять–п'ятнадцять років латина практично повністю зникла із повсякденної літургійної практики Католицької церкви. На її місце прийшли богослужбові переклади національними мовами, що призвело до численних варіацій як у змісті, так і в структурі богослужіння, часто з невідповідностями до тексту латинського оригіналу. Ситуація, що склалася, змусила Конгрегацію богослужіння та дисципліни таїнств видати в 2001 році інструкцію щодо принципів перекладу богослужбових книг *Instructio "Liturgiam authenticam" de usu linguarum popularium in libris liturgiae romanae edendis*. У 2007 році вийшло апостольське напоумлення Папи Бенедикта XVI *Sacramentum Caritatis,* яке заохочує до вживання латини в літургії, особливо в контексті міжнародних богослужінь.

© Чернишова Ю. О.

На наше переконання, збереження латинської спадщини РКЦ віддзеркалює намагання Церкви зберегти сакральність мови, що використовується в релігійній комунікації [3]. В ситуації, коли, напевно, повернення до латини в літургійній практиці РКЦ вже не є можливим, Церква намагається захистити мову, яку використовує для розповіді про Бога та для спілкування з Богом, та відмежувати її від повсякденної мови. Звичайно, таку позицію Святого Престолу мають брати до уваги перекладачі.

ЛІТЕРАТУРА

1.Язык Церкви : Материалы Международной богословской конф. (Москва, 22–24 сентября 1998). – М., 2002. – 352 с. 2.Costituzione sulla sacra Liturgia Sacrosanctum Concilium [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vatican.va. 3.*Чернишова Ю. О.* Тенденція до архаїзації стилю в українських перекладах сучасних італійських релігійних текстів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – Вип. 43 / відп. ред. О.І.Чередниченко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2010. – С. 33–36.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4.*Giovanni Paolo II.* Memoria e identità. Conversazioni a cavallo dei millenni / Giovanni Paolo II. – Rizzoli, 2005. – 229 p. 5.*Іван Павло II.* Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть / Іван Павло II : Пер. Мар'яни Прокопович. – Львів : Літопис, 2005. – 168 с. 6.*Giovanni Paolo II.* Vita Consecrata : Esortazione apostolica post-sinodale [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – 7-a edizione. – Paoline Editoriale Libri, 2002. – 160 p. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_exhortations/documents/hf_jpii_exh_25031996_vita-consecrata_it.html. 7.*Іван Павло II.* Богопосвячене життя : Апостольське післясинодальне повчання / Іван Павло II : Пер. о. Порфірія Підручного. – Львів : Місіонер 1997. – 168 с. 8.*Giovanni Paolo II.* Rosarium Virginis Mariae : Esortazione apostolica [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – 2002, 16 ottobre. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/documents/hf_jpii_apl_20021016_rosarium-virginis-mariae_it.html. 9.*Іван Павло II.* Святий Розарій: Апостольське послання / Іван Павло II. – К. : Кайрос, 2003. – 47 с. 10.*Giovanni Paolo II.* Fides et Ratio : Enciclica [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – 1998, 14 settembre. – Режим доступу :http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jpii_enc_15101998_fides-et-ratio_it.html. 11.*Іван Павло II.* Fides et Ratio : Енцикліка Святішого Отця до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри і розуму / Іван Павло II. – Київ-Львів : Кайрос – Свічадо, 2000. – 152 с. 12.*Giovanni Paolo II.* Messaggio Urbi et Orbi Natale 2003 [Електронний ресурс] / Giovanni Paolo II. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/urbi/documents/hf_jpii_mes_20031225_urbi_it.html. 13.*Іван Павло II.* Різдвяне послання Святішого отця Urbi et Orbi 2003 / Іван Павло II // Парафіяльна газета. – 2004, січень. – № 1. – С. 1.

© *Чернишова Ю. О.*

ЧОРНА Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНДИВІДУАЛЬНА КАРТИНА СВІТУ В ПОСТМОДЕРНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ АДОЛЬФО БІОЙ КАСАРЕСА

Статтю присвячено визначенню лінгвостилістичних параметрів, типологічних ознак і закономірностей функціонування основних текстово-дискурсивних категорій у художньому дискурсі Адольфо Біой Касареса, дослідженню базових текстових концептів у новелістиці письменника. Текстові концепти іспаномовного художнього дискурсу постмодерну характеризуються концептуальними метафорами й композиційними структурами, які виявляються шляхом віднайдення ключового слова та подальшою його трансформацією з набором концептуальних ознак.

Ключові слова: художній дискурс, художній образ, текстовий концепт, дискурсивна категорія.

Статья посвящается определению лингвостилистических параметров, типологических характеристик и закономерностей функционирования основных текстово-дискурсивных категорий в художественном дискурсе Адольфо Биой Касареса, исследованию базовых текстовых концептов в новеллистике писателя. Текстовые концепты испаноязычного художественного дискурса постмодерна характеризуются концептуальными метафорами и композиционными структурами, которые определяются путем выявления ключевого слова и дальнейшей его трансформацией с набором концептуальных характеристик.

Ключевые слова: художественный текст, художественный образ, текстовой концепт, дискурсивная категория.

The article focuses on the definition of the stylistic parameters, typological lines and regularities functioning of the basic textual and discourse categories in the literary discourse of Adolfo Bioy Casares, focuses on the study on the main textual concepts in the writer creativity. The textual concepts of the Spanish literary discourse are characterized by the conceptual metaphors and by the composite structures, which define by keyword revealing and its further transformation with the set of conceptual characteristics.

Key words: literary discourse, literary image, textual concept, discourse category.

Зміна наукового пізнання кінця XX століття призвела до появи нової когнітивної парадигми лінгвістичних досліджень, що в свою чергу зумовило появу нових підходів та принципів до вивчення мовних систем. Концептуальну організацію будь-якого художнього твору можна визначити шляхом дослідження образів, концептуальних референтів [1:265]. Розгляд постмодерного художнього дискурсу, вивчення його текстуальних, стилістичних та лексичних аспектів, а також інтерпретація концептуальної структури конкретних постмодерних художніх текстів, у нашому дослідженні художнього дискурсу Адольфо Біой Касареса, зумовлює **актуальність** наукової статті.

© Чорна Н. В.

Аналіз останніх досліджень. Спираючись на лінгвостилістичний аналіз текстового матеріалу сучасними зарубіжними та українськими вченими (Т. Дейк, Ч. Філмор, У. Еко, О. Селіванова, О. Кагановська) та на питання когнітивної лінгвістики (О. Кубрякова), розгляньмо у нашій статті лексичні групи, фрагменти тексту та художні образи, у яких семантично розгортаються текстові концепти художнього дискурсу Адольфо Біой Касареса.

Метою наукової статті є визначення лінгвостилістичних параметрів, типологічних ознак і закономірностей функціонування основних текстово-дискурсивних категорій у художньому дискурсі Адольфо Біой Касареса, дослідження базових текстових концептів у новелістиці письменника.

Об'єктом дослідження обрані постмодерні новели сучасного аргентинського письменника Адольфо Біой Касареса.

Новизна полягає у постановці проблеми, запропонованих методах дослідження та відібраному матеріалі.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики характерним є інтерес до питань культурологічного плану. Жоден художній текст, а особливо постмодерний, не може бути правильно інтерпретованим поза межами соціокультурного контексту, і тому ми розглядаємо його з урахуванням трьох сторін комунікації: адресант – текст – адресат, оскільки він наділяється смислом як оповідачем, так і реципієнтом. Ефективність та актуалізація постмодерного дискурсу залежить від того, наскільки збігаються параметри адресанта та адресата. Це є особливо актуальним при аналізі постмодерної літератури, яка передбачає наявність у адресанта й адресата певних когнітивних структур, що відповідають за сприйняття і розуміння цього типу текстів. Відхилення від текстуальних норм художньої структури з боку адресанта або невпізнання її адресатом порушує комунікативний процес.

Комунікативно-когнітивна природа художнього дискурсу виходить, з одного боку, з факту його усвідомлення як індивідуального твору, в основі якого лежить авторська інтенція [1; 2], з другого боку, відкритість та інтертекстуальність іспаномовного художнього дискурсу постмодерну пов'язана з пізнанням і одночасно зануренням у комунікативний акт, що розкривається у "неоднозначності" його подання, яка визначається ієрархією його структури та композиції. Природність надання художньому дискурсу одночасно комунікативних і

© Чорна Н. В.

когнітивних якостей неодноразово відображалася в наукових публікаціях [3; 4; 5]. Художньому дискурсу приписується функція інформативності, що зазначається у працях [3; 4; 5; 6], і, разом з тим, постулюється виняткова роль мовних елементів, що формують "комунікативну систему", яка пов'язується із смисловим сприйняттям художнього дискурсу як фактора комунікації з метою виконання єдиного комунікативного завдання [7].

Проблема багатомірності текстових концептів в аспекті дослідження постмодерного дискурсу зумовлюється певною мірою інтерполяцією концептуальних образів культури на художні твори. Постмодерний дискурс є простором для вільного та гнучкого вибору експресивних засобів, що пов'язується з його перебуванням у постійному пошуку, досліджуванні самого себе і перегляді своїх усталених форм.

Іспаномовний художній дискурс постмодерну є цілковито інтертекстуальною, оскільки між усіма елементами художньої структури існують діалогічні відношення. Інтертестуальність з'єднує текстові концепти та художні образи іспаномовного художнього дискурсу постмодерну, що висвітлює як концептуальну сутність художнього образу, так і художню, образну сутність текстових концептів [8:38].

Зупинимося на творчості аргентинського письменника Адольфо Біой Касареса. Майже всі його оповідання побудовані на посиланнях до інших літературних, філософських, релігійних джерел, на постійній лінгвістичній грі, на особливому співвідношенні між реальним світом та світом уяви. Втручання фантастичного, загадкового, незрозумілого у реальні обставини життя, існування можливого уявного світу як самодостатньої реальності – це невід'ємна особливість новел Адольфо Біой Касареса.

Інтратекстуальність постмодерного художнього дискурсу Адольфо Біой Касареса простежується завдяки семантичному аналізу головних концептуальних образів його оповідань – сон, гра, острів, дзеркало, двійники, можливі світи. В повісті "La invención de Morel" головний герой утікає на безлюдний острів, де зустрічає кохання свого життя – жінку-фантома. Для того, щоб залишитися назавжди з коханою, герой сам вирішує перейти до світу фантомів. Концепт СОН інратекстуально пов'язує повість "La invención de Morel" [9:44] і оповідання "El Gran

© Чорна Н. В.

Serafín”[9:236]. У першому головний герой перебуває на острові, бачить сни, через які він спілкується зі світом фантомів, і згодом сам перетворюється на фантома. В другому випадку аналогічно головний герой приїзджає у віддалене, безлюдне місце, де йому постійно сняться жахливі сни, в яких він передбачає катастрофу та кінець світу. Нарешті головний герой піддається загальній атмосфері, яка панує у селищі, та починає вірити у кінець світу. Його поведінка змінюється, і герой діє так, як вважає за потрібне. Оповідання має відкритий кінець, автор лише натякає на те, що може відбутися.

Семантичний аналіз назв оповідань Адольфо Біой Касареса дозволяє стверджувати існування інтратекстуальних зв’язків. По-перше, письменник використовує у заголовках образи міфологічних створінь: “El gran Serafín”, “La tarde de un fauno” – серафим, фавн – що інтратекстуально пов’язує оповідання між собою. По-друге, такі назви, як “El gran Serafín”, “La invención de Morel”, “El don supremo”, “Los milagros no se recuperan”, “Las caras de verdad”, “Las confidencias de un lobo”, мають лексеми *grande, invención, supremo, don, milagro* та концептуальну метафору “*las caras de verdad*”, семантика яких виводить сприйняття авторського світу на рівень уявний, пов’язаний із семантикою можливих світів. У художньому дискурсі письменника поєднується реальність існування та уявний, ігровий, творчий світ фантазій, сприйняття і переживання повсякденної дійсності та дійсності уявної, відбувається розширення, трансформація смислів, формування нових значень, що створює поле напруги між очікуваним і непередбаченим, актуальністю тексту і віртуальністю асоціативних, міжтекстових, міжкультурних відношень.

Особливою характерною ознакою у виявленні поліфонії іспаномовного художнього дискурсу постмодерну на графічно-смисловому рівні є використання курсиву або графічних дужок, що є характерним для дискурсу Адольфо Біой Касареса. Графічні маркери застосовуються з метою виділити фрагменти тексту, такі як: алюзії, цитати, посилання, іншомовні ідіоми, пояснення наукових або загальнокультурних реалій, думки або вислови персонажів, які не є героями художньої оповіді. Це своєрідна авторська емфаза, як, наприклад, у повісті “La invención de Morel”: “*Créame Faustine – dijo el barbudo con desesperación mal contenida, y yo supe el nombre: Faustine (Pero ha perdido toda importancia)*” [9:124]; “*Yo estudié el tema antes del*

© Чорна Н. В.

proceso: las conversaciones son intercambio de noticias (ejemplo: meteorológicas), de indignaciones o alegrías (ejemplo: intelectuales)" [9:128]; "*Viendo a esa gente, oyendo esa conversación, nadie podría esperar un suceso mágico ni la negación de la realidad, que vino después (aunque todo ocurriera sobre un acuario iluminado, sobre pesos coludos y líquenes, entre un bosque de columnas negras*" [9:150]; "*Pasé por el salón del acuario y me escondí en el cuarto verde, en el biombo (formaba como una casita)*" [9:149], або прояв авторської іронії: "*Tal vez por alguna imperfección del alma (y la infinidad de mosquitos) he tenido nostalgias de la víspera*" [9:140].

Логіко-семантичний аналіз художніх образів та аналіз лексичного рівня постмодерного художнього дискурсу Адольфо Біой Касареса дає нам підстави виділити такі текстуальні концепти:

1. СОН. Художній образ сну є семантично значущим для постмодерного дискурсу, тому що дозволяє виявити сутність та справжній істинний смисл того, що репрезентує сюжет. Наприклад, у повісті "La invención de Morel" головному героєві сняться чотири сни. Перший сон: *"tuve un sueño con el lupanar de mujeres ciegas que visité con Ombrellieri, en Calcuta. Apareció la mujer y el lupanar fue convertiéndose en un palacio florentino, rico estrucado. Yo confusamente, prorrumpí: ¡Qué romántico!, lloroso de felicidad poética y de vanagloria. Pero me desperté algunas veces, angustiado por mi falta de mérito para la estricta delicadeza de la mujer"* [9:122]. Семантичний рівень цього уривка полягає в такому: життя головного героя, якого переслідує поліція, зображується як публічний дім *el lupanar*, присутність Фаустини, в яку закохався головний герой, звеличує та додає сенсу його існуванню, перетворює реальне життя на життя у палаці: *palacio florentino, rico, estucado.* Але для героя з'єднання з коханою жінкою виявляється неможливим: *mi falta de mérito para la estricta delicadeza de la mujer.* Це відображення душевного стану героя та його таємні наміри. Цей сон репрезентує приховану правду, яку герой не усвідомлює у реальності. За першим сном йде другий: "mientras jugaba un partido de *croquet*, supe que la acción de mi fuego estaba matando a un hombre. Después yo era, irremediablemente ese hombre" [9:122].

Сон є символічним та пророчим. Головний герой вивчає, як працюють механізми кінопрогравача, і доходить висновку, що весь механізм не складніший за будь-яку гру, відтак вирішує знятися на

плівку, спочатку – одну руку, потім – усе тіло, і в кінці герой помирає, тобто переходить у світ фантомів. Помирає включившись у гру. Сон стає передвісником майбутніх подій. СОН – це гра в реальність. Згодом, уже перетворившись на фантома, герой бачить третій сон: *"yo estaba en un manicomnio. Después de una larga consulta (¿el proceso?) con un médico, mi familia me había llevado allí. Morel era un director. Por momentos yo sabía que estaba en la isla; por momentos creía estar en el manicomnio; por momentos era el director del manicomnio"* [9:141]. Manicomnio – будинок для божевільних – це острів. Припущення того, що він міг би бути божевільним, тому що був свідком багатьох загадкових подій, дозволяє стверджувати, що всі інші є божевільними. Morel – режисер, який керує життями тих, кого він шляхом обману запросив на острів та перетворив на фантомів. Іноді головний герой сам почувається директором будинку для божевільних, тому що він посідає місце Мореля, коли вирішує зробити новий запис, який би перевершував попередній. Ідея що все, що відбувається навколо, є справжнім божевіллям, знову й знову охоплює головного героя, і навіть тоді, коли він усвідомлює справжній хід подій, він уже неспроможний повірити у реальність: "*una explicación podría ser que no le hayan creído, que Morel estuviera loco, o, mi primera idea, que todos estuviesen locos, que la isla fuera un sanatorio de locos*". Цей сон, як і другий, має символічне та пророче значення. Четвертий сон постає як роз'вязка сюжету: "*soñé con Faustine ... Nos despedíamos; venían a buscarla; se iba el barco. Después volvíamos a estar solos despidiéndonos com amor. Lloré durante un sueño ...*" [9:160].

2. ОСТРІВ. Для художнього дискурсу А. Б. Касареса художній образ має провідне значення: "*Símbolo evidente del corte que se produce en la vaga coherencia del mundo cuando se entabla un nuevo tipo de relaciones entre las fornas de la realidad*" [9:12]. На початку повісті "La invención de Morel" автор висловлює свою думку, що він сам хотів би жити на безлюдному острові: "*yo soy un escritor, que siempre ha querido vivir en una isla solitaria*" [9:147]. Ідея, яка повторюється в оповіданні "Plan de evasión". Острів – це самотність, винахід іншої реальності, гра у повісті "La invención de Morel", це пошук самотності у повісті "El Gran Serafín", це пошук самого себе в оповіданні "Los milagros no se recuperan", це мандрівка в оповіданні "Las confidencias de un lobo". Класичною є традиція розгортання теми острова, яка починається з

© Чорна Н. В.

Гесіода, продовжується у Мора, і доходить до Стівенсона, Верна, Дефо, а також, природньо, має відлуння у іспаномовному художньому дискурсі завдяки філософській концепції постмодерну. Справді, вибір теми острова як місця розташування дії, як провідної у художньому дискурсі припускає більшу невизначеність, ніж вибір конкретного простору. Наприклад, у повісті "La invención de Morel" автор не знає, де знаходиться острів, головний герой сумнівається навіть у тому, як називається острів. Художній простір є частково невизначеним: "*creo que esta isla se llama Villings y que pertenece al archipiélago de las Ellice*" [9:97]. Автор дає посилання у кінці сторінки, і сам його пояснює: "*Lo dudo. Habla de una colina y de árboles de diversas clases. Las islas Ellice – o de las Lagunas – son bajas y no tienen más árboles que los cocoteros arraigados en el polvo del coral*" [9:97]. Отже, текстовий концепт ОСТРІВ семантично розгортається у схемі ОСТРІВ-САМОТНІСТЬ-ІНШИЙ СВІТ-ПРОСТІР. Острів як самотність є провідною ментальною схемою сприйняття дійсності для наративів Адольфо Біой Касареса. Відчуття самотності є притаманним та природним як для більшості персонажів, так і для авторського світу письменника: "*Cuando yo era chico, mi madre me contaba cuentos de animales que se aventuraban fuera de madriguera y corrían peligro. El tema de los refugios y de los peligros todavía me atrae como si viera en él una imagen del destino del hombre*" [9:44].

3. ДЗЕРКАЛО. Дзеркало – це характерний постмодерний символ, який інтертекстуально відсилає нас до художніх дискурсів Х. Л. Борхеса, Х. Кортасара та інших латиноамериканських письменників. Дзеркало – це предмет, який продукує образи, їх утримує та поглинає: "*superficie que reproduce las imágenes, las contiene y las absorbe*". Як помножувач та поглинач образів, дзеркало серед своїх типологічних функцій має функцію відображати світ та самого себе. Дзеркало – двійник реальності, як символ мистецтва, яке відображає дійсність, як символ письменника. Майже всі персонажі Адольфо Біой Касареса пишуть, але не є справжніми письменниками, тільки намагаються писати. Літературна творчість має доленосну функцію, та не завжди добре завершується. На думку письменника, літературна діяльність – це інша реальність, гра – *"la escritura es otra cárcel", "en el entrelíneas del texto, está la única realidad de que disponen o han dispuesto nunca, estos seres. Están hechos de palabras, y no de carne o de alma, sin*

© Чорна Н. В.

embargo esas palabras transmiten el ardimiento del amor, o el horror de estar encerrados, o la desesperanza de la soledad" [9:46]. Для Адольфо Біой Касареса дзеркало – це щось вороже, страшне: *"había recordado que los cuartos de espejos eran infiernos de famosas torturas"* [9:150], "*una sala de museo está provista de un biombo de espejos, que tiene veinte hojas o más*" [9:101], функція якого полягає у тому щоб позбавити людину сну: *"cámara subterránea. Bionbo de espejos: le oí decar a Morel que sirven para experimentos de óptica y de sonido"* [9:181], фраза яка має відкриту семантику. Ми можемо сприймати дзеркало як щось жахливе, або іронічно, як натяк на дитячі казки: *"quisiera internarme en un espejo de tres cuerpos, donde las imágenes nítidamente se repiten. La sobrenatural como algo atractivo"* [9:45]. Таке сприйняття дзеркала несе в собі алюзію на творчість Х. Л. Борхеса, для якого дзеркало було символом жорстокості та потойбічного світу.

Отже, текстові концепти художнього дискурсу Адольфо Біой Касареса характеризуються концептуальними метафорами й композиційними структурами, які виявляються шляхом утворення ключового слова та подальшою його трансформацією з набором концептуальних ознак. Розкриття інтенцій, мотивацій письменника, аналіз індивідуально-авторської картини світу, зафіксованого в художніх текстах, уможливлюється завдяки застосуванню когнітивних механізмів інтерпретації художнього дискурсу на основі його жанрової ідентифікації, концептуального аналізу, когнітивних схем.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белехова Л. І.* Словесний поетичний образ в історіко-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белехова. – Херсон : Айлан, 2002. – 368 с. 2. *Дейк Т. А. ван.* Язык. Познание. Коммуникация / Тео А. ван Дейк ; [пер. с англ. под. ред. В. И. Герасимова, сост. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с. 3. *Ильин И. П.* Постструктурализм; деконструктивизм; постмодернизм / Илья Петрович Ильин. – М. : Интрада, 1996. – 456 с. 4. *Лотман Ю. М.* Семиосфера: Культура и взрыв: Внутри мыслящих миров / Юрий Михайлович Лотман. – М. ; СПб. : Искусство, 2000. – 704 с. 5. *Николаева Т. М.* Лингвистика текста / Т. М. Николаева // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 336 с. 6. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава "Довкілля", 2009. – 711 с. 7. *Эко У.* Роль читателя: исследования по семиотики / Умберто Эко. – Львов : Литопис, 2004. – 382 с. 8. *Затонский Д. В.* Модернизм и постмодернизм: мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств (от сочинителя Умберто Эко до пророка Экклесиаста) / Дмитро Володимирович Затонский. – Х. : Фолио, АСТ, 2000. – 342 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Casares Adolfo Bioy.* La invención de Morel / Adolfo Bioy Casares. – Madrid : Trinidad Barrera, 2001. – 341 p.

© ***Чорна Н. В.***

ЗМІСТ

Андрійченко Ю. В. Лінгво-прагматичні аспекти ґендеру в іспанській мові …… 3

Афанасьєва О. М. Функціонально-прагматичний статус автора у політологічному дискурсі …….. 8

Богданова О. Я. Відтворення у перекладі контекстуально зумовленої енантіосемії …….. 19

Бокова П. М. Лінгвокультурний аспект фразеологізмів часу в іспанській мові …… 26

Бондар Л. А. Семантична та стилістична адекватність перекладу англійського тексту …….. 33

Бондаренко В. С. Мовні засоби встановлення мережі концептуальної інтеграції у франкомовному магрибському романі …… 42

Бортничук О. М., Пастушенко Л. П. Фразеологічна компетенція і навчальний процес *(на матеріалі англійської мови)* ... 49

Боцман А. В. Становлення германського аналітичного футурума ……... 57

Буць Ж. В. Методика лінгвокогнітивного дослідження текстового концепту *ЖІНОЧНІСТЬ* у французьких соціально-побутових романах XIX – XX століть *(на матеріалі твору Б. Клавеля "Le Tonnerre de Dieu (qui m'emporte)")* ……. 69

Венецька Г. Б. Комунікація у межах драми …… 79

Гейко Т. М. Епідигматичні зміни у лексико-семантичній системі французької мови під впливом культурологічних запозичень з арабської, африканських та азійських мов…….. 87

Даценко Ю. П. Методика дослідження категорій аспектуальності та темпоральності в італійській та українській мовах ……. 99

Залєснова О. В. Стан як категорія, що виявляє позицію мовця відносно ситуації, відображеної у мовленні ……. 106

Іванченко В. О. Французький енологічний дискурс та його різновиди у теоретичному висвітленні ……. 113

Курченко О. О. Жіночий рід професій: дискусії у сучасному іспанському суспільстві …….. 121

© Зміст

Кучма О. І., Кучма А. С. Лексико-семантичні, морфологічні, синтаксичні та надфразові засоби іронії в романі С. Реґенера “Herr Lehmann” …… 129

Лабенко О. А. Генеза міжмовної омонімії у неспоріднених мовах *(на матеріалі французької та української мов)* …….. 137

Лісова Ю. О. Негативний ракурс репрезентації стану самотності персонажа ……. 142

Ляпунова Н. В. Мережне спілкування як нова форма мовлення …….. 151

Мініахметова Е. Х. Теоретичні засади дослідження фразеосемантичного поля “мовленнєва діяльність” у сучасній турецькій мові ……. 159

Молокова О. Ф. Методика лінгвокогнітивного дослідження текстового концепту *ПАМ’ЯТЬ* у псевдоавтобіографічній прозі П. Модіано …….. 167

Настенко С. В. Лінгвопоетичні особливості іспанської міметичної етичної поезії “Золотого віку” ……... 177

Переверзєв Д. І. Комплексна модель узаємодії позамовних і мовних чинників формування фонетичних особливостей корейської мови …….. 183

Попова Н. М. Засоби реалізації причинно-наслідкових зв’язків в іспанській мові ……..... 188

Пригодій С. М. Критичний розвій американської бірсіани 1920-х років ……. 194

Романченко В. І. Варіантність німецької та шведської термінологічної лексики ЄС …….. 205

Рудковська А. Ю. Особливості граматико-морфологічної організації французької готичної новели суб’єктивованого типу …. 210

Серебрянська Т. М. Речення дієслівного типу …….. 220

Ситдиков П. Г. Суперечливість омонімії в економічній терміносистемі китайської мови …… 225

Стасюк О. С. Дисфемія як засіб дискредитації політичних опонентів *(на матеріалі парламентських текстів ФРН та Швеції)* …… 229

Столярова А. А. Особливості синтаксису юридичних термінологічних словосполучень у грецьких законодавчих текстах димотикою …….. 237

© Зміст

Судорженко Г. П., Демчук Я. О. Джерела і засоби виявлення імпліцитних значень умовно-наслідкових відношень у іспанській мові …….. 247

Хачатурян Г. Х. Вплив софістики та діалектики на сучасний президентський дискурс Франції на прикладі виступів Ніколя Саркозі ……. 253

Чернишова Ю. О. Відтворення латиномовних елементів у сучасних італійських релігійних текстах …….. 261

Чорна Н. В. Індивідуальна картина світу в постмодерному художньому дискурсі Адольфо Біой Касареса …… 267

Зміст ……. 275

Contents …….. 278

© Зміст

CONTENTS

Andriychenko Y. V. Linguistic and pragmatic characteristics of gender in Spanish language ……... 3

Afanasyeva O. V. Functional and pragmatic status of the author in political science discourse ……. 8

Bogdanova O. Y. Transfearing of contextually conditioned enantiosemy in translation …… 19

Bokova P. M. Lingua-cultural aspect of phraseological expressen of the time in the Spanish language …….. 26

Bondar L. A. Semantic and stylistic adequacy of English text translation …….. 33

Bondarenko V. S. Linguistic means of conceptual integration network establishing in francophone maghrebian novel …….. 42

Bortnychuk O. M., Pastushenko L. P. Phraseological Competence in Learning Languages …….. 49

Botsman A. V. Development of Germanic analytical future forms ……... 57

Buts Z. V. Cognitive methodology of the textual concept FEMININITY's study in French social and life novels of the XIX – XX centuries …….. 69

Venetska G. B. Communication within drama ……. 79

Geiko T. M. Epidigmatic transformations in the lexical-semantic system of French due to the cultural borrowings from the Arabic, African and Asian languages …… 87

Dazenko U. P. Methods of the investigations of aspectuality and temporality categories in Italian …… 99

Zalesnova O. V. The voice as a category to define the speaker's attitude concerning the situation reflected in the speech …….. 106

Ivanchenko V. O. French Enological Discourse and its Types in Theoretical Aspect …… 113

Kurchenko O. O. Femenine gender of professions: discussions in the modern Spanish society …….. 121

Kuchma O. I., Kuchma A. S. Lexico-semantic, morphological, syntactic and metaphrase means of irony in the S. Regener's novel "Herr Lehmann" …… 129

© Contents

Labenko O. A. Development of interlanguage homonyms in non-related languages *(of the basis of French and Ukrainian)* ……. 137

Lisova Y. O. Negative Perspective of Representation of the State of Character's Solitude ……. 142

Lyapunova N. V. Net communication as a new form of speech …. 151

Miniahmetova E. N. The theoretical background for investigating phaseosemantic field "speech activity" in modern Turkish …….. 159

Molokova O. Ф. Cognitive methodology of textual concept MEMORY in P. Modiano's autofiction …….. 167

Nastenko S. V. Linguopoetic peculiarities of Spanish mimetic poetry of the "Golden age" ……... 177

Pereverzev D. I. The model of interaction between extralinguistic and linguistic factors of the formation of phonetics in Korean ……. 183

Popova N. M. Means of cause-effect relationship implementation in the Spanish language …… 188

Pryhodiy S. M. Critical Pluralism of American Bierciana in 1920-ies ……. 194

Romanchenko V. I. Variation of German and Swedish EU terminology …….. 205

Rudkovska A. Y. Peculiarities of grammatic and morphological organization of the French Gothic novel of subjective type ……. 210

Serebryanska T. M. The sentence of the verbal type …….. 220

Sytdikov P. G. The observation and description of the homonyms in Chinese economic terminology …….. 225

Stasiuk O. S. Dysphemistic means of discreditation of political opponents *(in political texts of Germany and Sweden)* …… 229

Stolyarova A. A. Syntactic Peculiarities of Legal Multi-word Terms in Modern Greek Legislative Texts in Demotic …… 237

Sudorzhenko G. P., Demchuk Y. O. The sources and means of revealing of implicit meaning of condition and consequence relations in the Spanish language ……. 247

Khachaturian G. K. The Influence of the sophistry and the dialectics on the current president discourse of France on example of Nicolas Sarkozy …… 253

Chernyshova Y. O. Translation of Latin Language Elements in Modern Italian Religious Texts ……. 261

© Contents

Chorna N. V. The individual world in the postmodern literary discourse of Adolfo Bioy Casares ……. 267
Zmist …… 275
Contents ……... 278